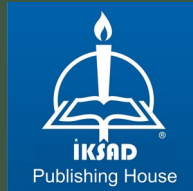

ENGELLİ HAKLARINDA GÜNCEL DURUM

Editörler

A. Resa AYDIN, İshak KESKİN

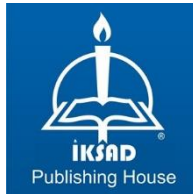
ENGELLİ HAKLARINDA GÜNCEL DURUM

Editörler

A. Resa Aydın

İshak Keskin

İstanbul, 2023

Copyright © 2023 by iksad publishing house

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of

brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic Development and Social Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TÜRKİYE TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications – 2023©

ISBN: 978-625-367-294-2

Cover Design: İbrahim KAYA

September / 2023

Ankara / Türkiye

Size = 16 x 24 cm

A. Resa AYDIN

Tıp eğitimini İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesinde (1984), uzmanlık eğitimini İstanbul Tıp Fakültesi Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Ana Bilim Dalında yaptı. Aynı Anabilim dalında 1991 yılında Doçent, 1998 yılında Profesör oldu.

2000-2004 yılları arasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile birlikte yürütülen İstanbul Toplum Temelli Rehabilitasyon Programında proje danışmanı olarak çalıştı. 2005 yılında İstanbul Tıp Fakültesi Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Anabilim Dalı Pediatrik Rehabilitasyon Birimi ve Polikliniğini kurdu. 2006 yılında İstanbul Üniversitesi Engelliler Uygulama ve Araştırma Merkezinin Müdürü olarak atandı. 2014 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Engellilik Araştırmaları Tezli Yüksek Lisans Programının kurulması için YÖK'e başvuru yaptı. Program 2017-2018 eğitim yılında açıldı.

Halen İstanbul Tıp Fakültesi Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Ana Bilim Dalı Başkanı ve Pediatrik Rehabilitasyon Birimi sorumlusu; İstanbul Üniversitesi Engelliler Uygulama ve Araştırma (ENUYGAR) Merkezi Müdürü, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Engellilik Araştırmaları Anabilim Dalı Başkanı ve Yüksek Lisans Program Koordinatörü görevlerini sürdürmektedir. Bir grup fiziksel tıp ve rehabilitasyon uzmanı meslektaşıyla birlikte 2005 yılından beri Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Derneği çatısı altında yürüttüğü "Pediatrik Rehabilitasyon Çalışma Grubu" faaliyetlerini 2020 yılında kurdukları Pediatrik Rehabilitasyon Derneğinde, Derneğin Başkanı olarak sürdürmektedir.

Prof. Aydın'ın sağlık bilimleri-fiziksel tıp ve rehabilitasyon alanında 50 civarında bilimsel dergi makalesi ve ulusal/uluslararası konferans ve bilimsel toplantılarda sunulan 100'dan fazla tebliği, 20 civarında ulusal kitap bölümü bulunmaktadır. Engellilik Araştırmaları alanında 3 kitabın editörlüğünü yapmıştır.

İshak KESKİN

Lisans (İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arşivcilik Bölümü - 1993-) ve lisansüstü öğrenimini (yüksek lisans -1996- ve doktora -2003- / İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı) İstanbul'da tamamladı. *Yeni Teknolojilerin Arşivlerde Uygulanması* (yüksek lisans) ve *Yakınçağ'dan Günümüze Türkiye'de ve Avrupa'da Arşivcilik Eğitimi* (doktora) başlıklı tez çalışmalarını yazdı.

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arşivcilik Bölümünde 1994 yılında araştırma görevlisi, aynı Fakültenin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünde 2007 yılında yardımcı doçent, 2009 yılında doçent ve 2014 yılında profesör oldu. Halen İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğretim üyesidir.

Arşivcilik tarihi (Eski Çağ arşivcilik tarihi, Orta Çağ İslam dünyası, İslam öncesi ve İslam sonrası Türk arşivcilik tarihi, Batı dünyası arşivcilik tarihi), arşivcilik eğitimi, bürokratik işlemlerde kâtiplerin rolü, belge yönetimi, arşivcilikte imha uygulamaları, Osmanlı evrak imha teorisi ve uygulamaları, e-yönetim, e-belge yönetimi, bilgi edinme ve araştırma hakkı, arşivcilik mevzuatı, kamu ve devlet idareleri için arşivlerin önemi, diplomatik arşivler, halef (ardıl) yönetimler için eski idarelere/devletlere ait kayıtların önemi, yerel arşivler / şehir arşivleri, yerel tarih kaynakları, özel arşivler, aile arşivleri, arşiv sergileri, arşiv belgeleriyle öğrenim, somut kültürel bir miras olarak arşivler, somut kültürel miras, turizm enstrümanı olarak arşivler, efemera koleksiyonları ve efemera türü belgeler, web siteleri ve erişilebilirlik, içerik analizi (bibliyometri), Ermeni sorunu ve yerel tarih üzerine araştırmaları bulunmaktadır.

İkisi ortak olmak üzere 5 telif kitabı ve yayına hazırladığı 16 editörlük çalışması bulunmaktadır. 32 kitap içinde bölüm yazarlığı, çeşitli dergilerde yayınlanan 27 makalesi, 6 çeviri makalesi, 30 sempozyum bildiri metni, 1 ansiklopedi maddesi vardır.

ÖNSÖZ

İstanbul Üniversitesi Engelliler Uygulama ve Araştırma (ENUYGAR) Merkezi'nin 3 Aralık 2019 Dünya Engelliler Günü'nde İstanbul Barosu Engelli Hakları Merkezi ile birlikte düzenlediği "Engelli Haklarında Güncel Durum Sempozyumu"ndaki açılış konuşmaları ile sözlü sunumların metinlerinden oluşan bu kitabı okuyucularla buluşturmak istedik.

Engellilik konusu günümüzde bir insan hakları meselesi olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşım; engellilerin insan hak ve temel özgürlüklerinin tümünden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik ve temin etmek ile insanlık onuruna saygıyı güçlendirmek amacıyla Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 2006 yılında kabul edilen Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (EHİS) ile resmîyet kazanmıştır. 30 Mart 2007 tarihinde imzalaya açılan EHİS ülkemiz tarafından aynı tarihte imzalanmış ve onay süreci tamamlanarak 2009 yılında Sözleşme'ye taraf olunmuştur. Sözleşme'nin Ek İhtiyari Protokolü ise aynı yıl imzalanarak onay süreci 26 Mart 2015 tarihinde tamamlanmıştır.

Sözleşme'nin taraf Devletlerce uygulanması sürecinin uluslararası düzeyde denetlenmesi için, Sözleşme'nin 34. maddesinin öngördüğü üzere, BM bünyesinde bağımsız uzmanlardan oluşan Engelli Hakları Komitesi kurulmuştur. Sözleşme'de garanti altına alınan hakların korunması ve geliştirilmesi amacıyla Komite'nin yaptığı denetimlerden biri taraf devletlerce periyodik olarak sunulan raporlar aracılığıyla gerçekleşmektedir (35. madde). Bu raporlar, taraf devletlerin engelli haklarının geliştirilmesi amacıyla aldıkları tedbirleri, iyi uygulama örneklerini ve karşılaştıkları güçlükleri içerecek şekilde hazırlanmakta ve Komite tarafından değerlendirilmektedir. Söz konusu raporlar ülkemizde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı bir kurum olan Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü koordinasyonunda, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler, sosyal politika alanında çalışan kurum ve kuruluş temsilcilerinin işbirliği ile hazırlanmıştır. Daha sonra BM Engelli Hakları Komitesi, Türkiye'de engelli hakları açısından gelinen aşamaları değerlendirmiş, önerilerini ve uyarılarını sunduğu "Nihai Gözlem Raporu"nu yayınlamıştır.

Türkiye, 2015 yılında EHİS uyarınca BM Engelli Hakları Komitesi'ne "İlk Rapor"unu sunmuştur. Türkiye'nin 'engelli hakları karnesi' olarak nitelendirilebileceğimiz, BM Engelli Hakları Komitesi'nin hazırladığı "Nihai Gözlem Raporu" ise 9 Nisan 2019'da yayımlanmıştır. Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD) ve Eşit Haklar İçin İzleme Derneği (ESHİD) tarafından tercüme edilerek, kamu ile paylaşılan bu raporlar -her iki STK'dan izin alınmak kaydıyla- kitabın sonunda okuyucularla paylaşılmıştır.

ENUYGAR tarafından 3 Aralık 2019 tarihinde düzenlenen Engelli Haklarında Güncel Durum Sempozyumu, BM Engelli Hakları Komitesi tarafından oluşturulan Nihai Gözlem Raporu'nun yayınlanmasından 8 ay sonra düzenlenmiştir. Bu kitapta; İstanbul Barosu Engelli Hakları Komitesi üyelerinin engelli hakları konusunda yaptıkları üç sunum metni ile BM Engelli Hakları Komitesi Nihai Gözlem Raporu'nun değerlendirildiği üç konuşmacı metni yer almaktadır. Bütün bu konuşmalar, konuşma ses kayıtlarının deşifre edilmesi ve editör değerlendirmesi ile yayına hazır hale getirilmiştir. Kitapta metinleri aktarılan bu Sempozyum'un ve İÜ ENUYGAR Merkezi tarafından engelli hakları konusunda düzenlenen diğer bilimsel etkinliklerin video kayıtları 'Enuygar İstanbul Üniversitesi' YouTube kanalı (<https://m.youtube.com/channel/UCQBCBCvY7GL--ImTAWRwsuQ>) üzerinden açık erişime sunulmuştur.

Türkiye'de engelli bireylerin hakları konusunda tartışmalar devam etmektedir. Engellilik alanındaki önemli paydaşlardan ikisini oluşturan üniversite (İstanbul Üniversitesi) ve sivil toplum kuruluşu (İstanbul Barosu Engelli Hakları Komitesi) iş birliği ile hazırlanan bu kitabın güncel tartışmalara ışık tutacağını ve sonraki yıllarda yapılacak ülke değerlendirmeleri için bir kaynak oluşturacağını umuyoruz.

A. Resa AYDIN
İstanbul, 23 Ağustos 2023

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	iii
İçindekiler.....	v
Sempozyum Programı.....	vii
Açılış Konuşmaları.....	9
<i>Prof. Dr. A. Resa Aydın</i>	
<i>Mustafa Kök</i>	
<i>Sinan Naipoğlu</i>	
<i>Prof. Dr. Mahmut Ak</i>	
<i>Ilgın Aydınoğlu</i>	
“3 Aralık Dünya Engelliler Günü” Mesajı.....	9
Panel I	
ENGELLİ HAKLARINA İLİŞKİN GÜNCEL SORUNLAR	
<i>Alim Yılmaz</i>	
Mevzuat ve Uygulama Kıskaçında Engelli Hakları.....	11
<i>Zeynep Çakır</i>	
Kavramlar Farklılaştırır, Oysa Hepimiz Eşitiz	18
<i>Hüseyin Varol</i>	
Seçme Hakkının Devletin Pozitif Yükümlülüğü Bağlamında Değerlendirilmesi.....	24
Sorular ve Tartışmalar.....	31
Panel II	
BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ENGELLİ HAKLARI KOMİTESİ’NİN HAZIRLADIĞI RAPORDA BELİRTİLEN SORUNLARA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	
<i>Mehmet Emin Demirci</i>	
BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme Kapsamında Hazırlanan Raporlar: Türkiye Özelinde Bir Değerlendirme.....	36
<i>Nesrin Kakırman</i>	
BM Engelli Hakları Komitesi’nin Türkiye Hakkında Hazırladığı Nihai Gözlem Raporu: Temel Sorunlar.....	43
<i>Süleyman Akbulut</i>	
BM Engelli Hakları Komitesi’nin Hazırladığı Nihai Gözlem Raporu’nda Belirtilen Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri.....	51
Sorular ve Tartışmalar.....	57
Türkiye’nin Birleşmiş Milletler’e Sunduğu İlk Rapor	66
Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi’nin Türkiye Hakkındaki Nihai Gözlem Raporu	126

Dünya Engelliler Günü
3 Aralık 2019

ENGELLİ HAKLARINDA
GÜNCEL DURUM SEMPOZYUMU

Açılış konuşmaları
ve
Panel Konuşma Metinleri

Düzenleyenler

İstanbul Üniversitesi Engelliler Uygulama ve Araştırma Merkezi
İstanbul Barosu Engelli Hakları Merkezi

Yer

İstanbul Üniversitesi Fuat Sezgin Kongre ve Kültür Merkezi
(Beyazıt, İstanbul)

SEMPOZYUM PROGRAMI

Açılış Konuşmaları	
Prof. Dr. Resa AYDIN <i>İÜ ENUYGAR Merkez Müdürü</i>	
Mustafa KÖK <i>Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İstanbul İl Müdürü</i>	
Av. Sinan NAIPOĞLU <i>İstanbul Barosu Yönetim Kurulu Üyesi</i>	
Prof. Dr. Mahmut AK <i>İstanbul Üniversitesi Rektörü</i>	
3 Aralık Dünya Engelliler Günü Mesajı	
İlgın AYDINOĞLU ve İstanbul Üniversitesi Öğrencileri	
Müzik Dinletisi	
Ahmet ÖZDEN - İrem TAŞDEMİR	
Ara	
Panel I	
ENGELLİ HAKLARINA İLİŞKİN GÜNCEL SORUNLAR	
Oturum Başkanları	
Dr. Öğr. Üyesi Şebnem SAYHAN <i>İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi</i>	
Av. Erkan POLAT <i>İstanbul Barosu Engelli Hakları Merkezi</i>	
11.00-11.15	Ayrımcılık İçeren Ayrımcılık Yasağı: TCK 122 Av. Aykut DEMİRDÖĞEN <i>İstanbul Barosu Engelli Hakları Merkezi</i>
11.15-11.30	Mevzuat ve Uygulama Kıskaçında Engelli Hakları Av. Alim YILMAZ <i>İstanbul Barosu Engelli Hakları Merkezi</i>
11.30-11.45	Kavramlar Farklılaştırır, Oysa Hepimiz Eşitiz Av. Zeynep ÇAKIR <i>İstanbul Barosu Engelli Hakları Merkezi</i>

11.45- 12.30	Devletin Pozitif Yükümlülüğü Bağlamında Anayasal Bir Hak Olarak Seçme Hakkı Av. Hüseyin VAROL <i>İstanbul Barosu Engelli Hakları Merkezi</i>
12.00-12.30	Sorular ve Tartışma
12.30-13.30	Yemek
Panel II	
BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ENGELLİ HAKLARI KOMİTESİNİN HAZIRLADIĞI RAPORDA BELİRTİLEN SORUNLARA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	
Oturum Başkanları:	
Doç. Dr. Kerem GİRAY <i>İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi</i>	
Av. Güler POLAT <i>İstanbul Barosu Engelli Hakları Komisyonu Eski Başkanı Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği Danışmanı</i>	
13.30-13.50	Mehmet Emin DEMİRCİ <i>İstanbul Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü</i>
13.50-14.10	Nesrin KAKIRMAN <i>İstanbul Beşiktaş İlçe Milli Eğitim Müdürü</i>
14.10-14.30	Süleyman AKBULUT <i>Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği</i>
14.30-15.30	Sorular ve Tartışma

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Prof. Dr. A. Resa AYDIN

İstanbul Üniversitesi Engelliler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Sayın Rektörüm, Sayın Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İstanbul İl Müdürüm, İstanbul Barosunun Değerli Yöneticileri ve Temsilcileri, Sayın Öğretim Üyeleri, Sivil Toplum Örgütlerinin Değerli Temsilcileri, Değerli Konuklar, Sevgili Öğrenciler,

Hepinizi saygı ve sevgiyle selamlıyor, bugün bizlerle birlikte olduğunuz için teşekkürlerimi sunuyorum.

Dünyada “3 Aralık Engelliler Günü” 1992 yılından beri bir farkındalık günü olarak kabul edilmiştir. İstanbul Üniversitesi Engelliler Uygulama ve Araştırma Merkezi (ENUYGAR) olarak, bizler de 15 yıldır etkinliklerimizi özel gün ve haftalarda sürdürmekle birlikte, bütün yıla yayılan aktiviteler, etkinlikler yapmaktayız.

İstanbul Üniversitesi Engelliler Uygulama ve Araştırma Merkezi 2002 yılında kurulmuştur. Kurucu başkanımız Prof. Dr. Aydan ORAL’dır. Başlangıçta daha çok hekimlerden oluşan bir Yönetim Kurulu vardı. Engelliliği daha çok tıbbî açıdan ele alan bir yaklaşıma sahiptik. Daha sonraki yıllarda yaptığımız çalışmalar, bize, engelliliğin aslında sosyal açıdan da çok detaylı incelenmesi gereken bir konu olduğunu gösterdi. 2005’te çıkan Engelliler Hakkında Kanun ve 2006’da Türkiye’nin de kabul ettiği Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, bize, engelli haklarıyla ilgili önemli dayanaklar kazandırdı.

Engelli haklarıyla ilgili sahip olduğumuz dayanakların en önemli olanı, bizim hâlâ daha tam olarak gerçekleştiremediğimiz en önemli unsur olan “erişilebilirlik” idi. Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’de net olarak açıklanan “erişilebilirlik” kavramı, dünyadaki herkesin kullanılan bütün ürünlerden, çevresel tasarımlardan, bilgiden, koşullardan, ulaşımdan eşit yararlanması demektir. Bunun yanı sıra fiziksel erişilebilirlikten bahsetmek gerekiyor, bilişim erişilebilirliğinden bahsetmek gerekiyor, bilginin herkesin eşit erişebileceği şekilde tasarlanmasından söz etmek gerekiyor. Ulaşımın erişilebilir olması gerekiyor. Metro kullanan birçok arkadaşım var, rahatlıkla buraya ulaşabildiler çünkü İstanbul’da erişebiliyoruz. Ama metro olmayan başka bir ilçe ve ilde hâlâ çok büyük sıkıntılar olduğunu hepimiz biliyoruz. Özellikle işitme engellilik açısından baktığımız zaman, sağır/işitme engelli kişilerin farklı iletişim ihtiyaçları olabiliyor.

Bu salonun size göre sol tarafında işaret dili tercümanımızın yanında konuşulan her şeyi görsel açıdan okunabilecek şekle dönüştüren canlı deşifre sistemine dikkatinizi çekmek istiyorum. Günümüzde Birleşmiş Milletler tarafından bütün toplantılarda kullanımı zorunlu olan bir uygulama bu. Bir önceki

kongremizde bu uygulamadan yararlanmıştık, bu toplantıda da bütün konuşulanların yazılı doküman haline getirilmesi bu sayede anında gerçekleştirilecek. Bu uygulama, görsel geribildirim açısından algıyı artıracak bir görüntü oluşturabiliyor.

Şunu vurgulamak istiyorum; herkes için erişilebilir bir tasarım, bir ürün ortaya koyabilirsek, bu sadece o bedensel yetisini kaybeden kişiler için değil, herkes için daha erişilebilir bir ortam oluşturulması mümkün olabilecektir. Bağımsızlık herkes içindir. Herkesin bağımsız yaşama hakkı vardır.

ENUYGAR Merkezi olarak, aynı zamanda Engelli Öğrenci Biriminin koordinasyonunu gerçekleştirme görevimiz var. Öğrencilerimizle tek tek çalışıyoruz, üniversiteye gelen her engelli öğrencinin çok büyük değer olduğunu düşünüyorum. Kendi alanıyla ilgili bizim göremediğimiz, kendilerinin fark ettikleri önemli eksikleri toplumda değiştireceklerine inanıyorum.

Küçük bir örnek vermek istiyorum. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde okuyan kör bir öğrencimiz var. Bir toplantımızda söz aldı ve dedi ki; “Ben de Siyasal Bilgiler Fakültesini bitireceğim ama kör olduğum için kaymakam olamayacağım”. Yasal olarak var olan bir hak ancak mevzuat açısından bakıldığında bugünkü koşullarda mümkün olmayan bir durum. Bugün ülkemizde buna benzer pek çok uygulama var, bu uygulamalar engelli bireylerin meslek yaşamlarında önemli bariyerler oluşturmaktadır. Bu Panel’de bunları bütün detaylarıyla burada konuşacağız.

Engelli Hakları Güncel Durum Paneli’ni İstanbul Üniversitesi Engelliler Uygulama ve Araştırma Merkezi olarak İstanbul Barosu Engelli Hakları Merkezi ile birlikte planladık. Merkez’deki genç arkadaşlarımızı takdirle izliyor ve çok güzel işler yapacaklarına inanıyorum. İlk bölümde dört genç hukukçu arkadaşımız bize farklı konularda bildirimler sunacaklar. Alanda gerçek değişimi yaratacağıma inandığım bu arkadaşlarımıza şimdiden tek tek teşekkür ediyorum; büyük bir özveriyle çalıştılar, bir araya geldiler ve bize bu panelle ilgili sunumları hazırladılar.

Panel’in ikinci bölümünde ise 2019 yılı Mart ayında yayınlanan “Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi Türkiye Hakkındaki Nihai Gözlem Raporu”nu değerlendireceğiz. Bu Rapor’a “Türkiye’nin engelli hakları karnesi” diyebiliriz. Panel’in bu bölümünde Türkiye’de bu karnedeki düşük notları düzeltmek için nelerin yapılabileceği değerlendirilecek. Engelli sivil toplum örgütü temsilcilerinin ve değerli kamu yöneticilerimizin bu konudaki sunumlarını dinleyeceğiz.

Sizlere bir de, 3 Aralık Engelliler Günü Paneli’imize renk ve anlam katan bir sergiden söz etmek istiyorum. İ.Ü. ENUYGAR Merkezinin paydaş derneklerinden olan Türkiye Kas Hastalıkları Derneği (KASDER) Prof. Coşkun ÖZDEMİR’in kurucusu ve başkanı olduğu kıymetli bir dernektir. Bu Dernek’in düzenlediği ilkökul, ortaokul ve lise öğrencilerine yönelik “Engelsiz Bir Dünya İçin” resim yarışmasında derece alan eserleri KASDER yetkilileri

bizlerle paylaştılar. Panel'in oturum aralarında fuaye alanımızda "Engelsiz Bir Dünya İçin Sergisi"ni ziyaret edebilirsiniz. Resimlerin üzerindeki kare kodlara dikkatinizi çekmek istiyorum. Kare kodlara telefonunuzu yaklaştırdığınız zaman hem resmin içindeki betimleme hem de resmi yapan kişinin adı telefonunuza indirilebiliyor.

Açılış konuşmalarımız sonrasında öğrencilerimizin işaret diliyle canlandıracağı 3 Aralık Engelliler Günü mesajını izleyeceğiz. Bu etkinliği planlayan ve organize eden Engelli Öğrenci Koordinatör Yardımcımız Ilgın AYDINOĞLU'na ve öğrenci arkadaşlarımıza teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Açılış programımızın sonunda bir de müzik dinletimiz olacak; müzik dinletisini -sürpriz olarak- bizim için özel olarak besteleyen değerli müzisyen Ahmet ÖZDEN'e ve besteyi seslendiren İrem TAŞDEMİR'e teşekkürlerimizi sunuyoruz.

3 Aralık Engelliler Günü'nde bizim etkinliğimizi paylaşan herkese teşekkür ediyor, verimli bir toplantı olmasını diliyorum.

Hepinize saygı ve sevgilerimi sunuyorum.

Mustafa KÖK

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İstanbul İl Müdürü

Saygıdeğer Rektörüm, İstanbul Barosu Üyesi, Saygıdeğer Dekanlarımız, Saygıdeğer Hocalarımız, Sevgili Öğrenciler, Hepinizi saygı, sevgi, muhabbetle selamlıyorum.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı¹ ismi yeni değişti. Eskiden Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı idi. Yeni ismimiz Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı oldu. Beş temel profile hizmet sunmaya çalışıyoruz. Çocuk, kadın, yaşlı, engelli ve şehit-gazi. Dezavantajlı gruplara hizmet sunmaya çalışıyoruz. İstedığımız hizmetleri istediğimiz şekilde sunamadığımızın da farkındayız ancak şunu da ifade etmem gerekiyor ki -engelli hizmetleri söz konusu olduğunda- bundan 15-20 yıl öncesine kadar kendi ülkesinde sayısal olarak kaç tane engelli olduğunu dahi bilmeyen bir ülkeyken şu anda engelli vatandaşlarımıza çok ciddi hizmetler sunan bir ülkeyiz ancak istenilen düzeyde olmadığımızı burada ben de itiraf etmek isterim.

İstanbul İl Müdürlüğü olarak engelli vatandaşlarımıza ciddi hizmetler sunmaya çalışıyoruz. Bunların arasında, ekonomik destekleri, resmî ve özel kurum bakım evlerini, engelli çocuklar için umut evlerimizi sayabiliriz. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak, eğer herhangi bir hanede engel oranı %50 ve üzerinde olup bakıma muhtaç bir engelli vatandaşımız varsa, o engelliye bakan bakıcıya maaş ödemesi yapıyoruz. Şu anda ödediğimiz maaş miktarı 1.385 TL. İstanbul'da şu anda 60 bin engelli vatandaşımıza bu ödemeyi yapıyoruz. İstanbul'da bir ayda yaptığımız ödeme miktarı 80 milyon TL'nin üzerindedir.

Bunun dışında, engelli oranlarına göre sosyal yardım vakıflarımız tarafından engellilere maaş ödemeleri yapılıyor. Spastik engelliler için bir bakım merkezimiz, Türkiye'de ve İstanbul'da tek olan otistik bireylere yatılı hizmet sunduğumuz merkezlerimiz var. Ayrıca görme, bedensel, zihinsel engellilerle alakalı bakım merkezlerimiz bulunuyor. Bir de özel bakım merkezlerimiz var -ki ben yaklaşık beş ay engelli hizmetlerine baktım-; buraya telefon talimatıyla yerleştirme yapabiliyoruz. Hiçbir engellinin sokakta kalma ihtimali söz konusu değildir. Gece 3-4'te emniyet güçleri tarafından bizlere telefon açılmaktadır. Örneğin, Üsküdar sahilinde engelli vatandaş buldukları bilgisini aktarıyorlar. Ben de diyordum ki şuradaki özel bakım merkezine götürün, yerleştirin. Şu anda böyle bir hizmet söz konusu. Hiçbir engellimiz dışarıda kalmaz. Bu özel bakım merkezlerimizin sayısı İstanbul'da 35'e ulaştı. Ciddi ödemeler

¹ **Editör Notu:** İlgili Bakanlığın yeni adı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı şeklindedir.

yapıyor devletimiz. Ama Şunu hemen ifade edeyim, bu hizmetlerde istenilen düzeyde değiliz.

Bütün bu hizmetlerin dışında aslında en temel problemimizin Şu olması icap eder ki Birleşmiş Milletler Raporu'nun (Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi Türkiye Hakkındaki Nihai Gözlem Raporu) da teyit ettiği gibi; engelliye bakıŐımızı muhakkak deęiŐtirmek zorundayız. Farklılıklarımızın bir zenginlik olduğunu muhakkak anlamak ve aktarmak, öğretmek zorundayız. 3 Aralık Engelliler Günü'n idrak ederken, bu bakış aılarımızın deęiŐmesini temenni ediyoruz. Gelişmiş medeniyetlerin ölçüsünün, engellilere yapmış olduğu hizmet standardıyla paralel olduğuna inanıyorum. Bakanlık olarak da hem hizmet sunan sahadaki meslektaŐlarımızın hem de bakanlık üst düzey yöneticilerinin bu bakış açısına sahip olduğunun tarafınızca bilinmesini istirham ediyorum.

3 Aralık Dünya Engelli Günü nedeniyle İstanbul niversitesine ve ENUYGAR Merkezimize çok teşekkür ediyorum. Sizlerden gelecek her türlü teklifi emir telakki edeceğimizi ifade ediyorum.

Hepinize saygılar sunuyorum.

Av. Sinan NAİPOĞLU

İstanbul Barosu Yönetim Kurulu Üyesi

Sayın Rektörüm, Sayın Hocalarım, Değerli Meslektaşlarım ve Değerli Katılımcılar,

Hepinizi İstanbul Barosu Başkanlığı Yönetim Kurulu'muz adına sevgi ve saygıyla selamlıyorum. Hoş geldiniz diyorum.

Özellikle bu etkinliği böyle anlamlı bir günde tertip etmesinden dolayı hem Merkez'e hem de, Mahmut GÜNDAY nezdinde, İstanbul Barosunun Engelli Hakları Merkezine çok teşekkür ediyorum.

Burada değerli katılımcılarımız var. Bizim için de önemli konular olan farkındalık ve erişilebilirlik üzerine konuşuldu. Erişilebilirlik kavramını hocamız çok güzel anlattı. Ben de birkaç cümleyle farkındalık kelimesinin üzerinde durmak istiyorum. Çünkü toplumda farkındalık çok önemli bir şey. Gerçekten etrafımızda ne olduğunu, kimlerin nasıl bir durumda olduğunu ve nasıl yardımcı olabileceğimiz konusunda farkında olmak, birey olmanın önemli konularından bir tanesidir. İstanbul Barosu olarak engelli haklarına gerçekten değer veriyoruz, bunun için ayrı bir Merkezimiz (Engelli Hakları Merkezi) var; Baromuzun en sürekliliği olan yapılarından biridir bu. Bugün buradaki etkinliğe meslektaşlarımız -sağ olsunlar- katkı veriyorlar ancak bunun dışında 13 Aralık Cuma günü İstanbul Barosunun bünyesinde Engelli Hakları Merkezimizle yaptığımız Panel'imiz var. 14 Aralık Cumartesi günü Türkiye Omurluk Felçlileri Derneğinde İstanbul Barosunun ortak düzenlediği ve dezavantajlı bireylerin hakları konusunda bilgilendirme amacını taşıdığımız yine bir toplantımız var. Ben öncelikle hem İstanbul Üniversitesi Engelliler Uygulama ve Araştırma Merkezini hem İstanbul Üniversitesini bu konudaki hassasiyeti açısından ve açıkçası bu konuda faaliyet gösteren Engelliler Uygulama ve Araştırma Merkezini yıllar önce kurmuş olmalarından dolayı tebrik ediyorum. Kurumsal çalışmaların çok değerli olduğunu tekrar vurgulamak istiyorum. Türkiye'de biz bazı şeylere başlıyoruz ancak devamını her zaman aynı hızda ve kararlılıkla getiremeyebiliyoruz. Bu anlamda yıllardır üzerine koyarak giden bir Engelliler Uygulama ve Araştırma Merkezi olması, İstanbul Üniversitesi için de, İstanbul için de büyük kazançtır. İstanbul Barosu olarak hem hukukî hem de manevî açıdan her türlü desteğe her zaman dayanışma içinde ve birlikte olmaya hazır olduğumuzu tekrar söylemek istiyorum.

3 Aralık Dünya Engelliler Günü nedeniyle düzenlenen bu etkinliğin başarılı geçmesini diliyorum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Mahmut AK

İstanbul Üniversitesi Rektörü

Sayın Hocalarım, Kıymetli Konuklar, buradaki sorumluluklarını idrak etmiş olan Sivil Toplum Örgütlerinin Temsilcileri, Üniversitemizin Değerli Mensupları, hepinizi muhabbetle selamlıyorum.

3 Aralık günü Birleşmiş Milletler tarafından 1992 yılında Uluslararası Dünya Engelliler Günü olarak ilan edilmişti. Bizler de İstanbul Üniversitesi olarak 2002 yılından itibaren engellilik konusunda toplumsal farkındalığın artırılmasına yönelik gayretler sürdürüyoruz. Bu yıl engelli hakları konusunda güncel sorunların ve çözüm önerilerinin tartışıldığı bir panel yapıyoruz. Bu paneli İstanbul Barosu Engelli Hakları Merkeziyle birlikte planladık. Bu merkezde İstanbul Üniversitesinden mezunlar da bulunuyor, kendilerini kutluyor, başarılarının devamını gönülden diliyorum.

Birleşmiş Milletler kurulunda kabul edilen Sözleşme’yi (Birleşmiş Milletler -BM- Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme) Türkiye -54 ülke ile beraber- dünyada ilk kabul eden ülkelerden birisidir. Bu Sözleşme dünyada engelli haklarına ilişkin en önemli yasal dayanağı oluşturmuştur. Engelliliğe karşı her müdahale suçtur, yaşamın her alanına dâhil olması için her türlü girişimin yapılması yasal olarak güvence altına alınmıştır. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi, üye ülkelerdeki uygulamalar hakkında zaman zaman değerlendirme raporları hazırlamaktadır. Türkiye hakkında Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi, 28 Mart 2019 tarihinde bir rapor yayınlamıştır. Bugünkü 3 Aralık Engelliler Günü Paneli’nde Birleşmiş Milletler raporunda yer alan değerlendirmeler hakkında ayrıca konuşulacaktır.

İstanbul Üniversitesi, “engellilik” konusunu sadece bir idarî görev olarak değil, gerçekten de bir toplumsal görev olarak hatta kendi varlığımızın ve sorumluluğumuzun yansıması olarak da içselleştirmiş bir şekilde takip etmekteyiz. Engelliler Uygulama ve Araştırma Merkezimiz çok yönlü faaliyetleri sürdürürken, bunu akademik anlamda destekleyecek şekilde İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Engellilik Araştırmaları Yüksek Lisans Programı’nı da açtık. Kıymetli gençler bu konunun hem ulusal hem uluslararası düzeyde incelemesini yapmakta, mevcut durumları tespit edip geleceğe yönelik öneriler ortaya koymaktadırlar. Üniversitemizde sürdürülen faaliyetlerin yanında, değerli müdürümüz -mütevazı tavrı nedeniyle- söylemedi ancak bu sene 3 ödül aldı. Bir tanesi, İstanbul Üniversitesi olarak -kurumsal olarak engelliliğe özel önem verdiğimizden dolayı- kurumsal ödül aldık. Belirli sayıda binaların engelli yaşamına uygun koşulları taşınması dolayısıyla bina bazında ödül aldık ve çok değerli hocamız Prof. Dr. A. Resa AYDIN da kişisel ödülü hak etti. Kendisini kutluyoruz. Sürdürdüğümüz pek çok çalışma

yanında Resa AYDIN Hocamızı danışmanımız, müfettişimiz olarak görüyoruz. Sayın Genel Sekreter Yardımcımız Figen Hanım'a da çok teşekkür ediyorum, ortak çalışmalarla üniversitemizin hemen her yerinde engelli gençlerimizin rahatça erişebilecekleri imkânları hem fizikî hem teknik olarak sağlamaktalar. Bundan dolayı büyük bir mutluluk duyuyoruz. Aslında görevimizi yerine getirmiş oluyoruz. Öte yandan, kütüphane hizmetleri bakımından -Daire Başkanımız da burada, kendini yürekten kutluyorum- kütüphane hizmetlerinin engellilere ulaştırılması konusu, İstanbul Üniversitesinin yaklaşık 30 yıldır kararlılıkla sürdürülen bir hizmetidir. Kütüphanemizin yenilenme çalışmaları devam etmekle birlikte öncelikli olarak ortaya koyduğumuz konu, engellilere verilen hizmetin aksamadan sürmesi hassasiyeti olmuştur. Bu vesileyle özellikle görme engelli öğrencilerimizin istifadelerini sağlamak üzere, onlardan gelen öneriler doğrultusunda tespit edilen kitapların kayda geçirilmesi ve erişime sunulması hizmetleri, şu anda iki ayrı noktada devam etmektedir. Özellikle yararlanma konusunda Siyasal Bilgiler Fakültesinde kurduğumuz düzenekle de buradan hizmet verilmektedir. Bu yönüyle biz engelliliğin belli bir kısma mahsus bir durum olmadığını, herkesin her an maruz kalabileceği bir gerçeklik olduğunu farkındayız. Bunun yanında hayatı kolaylaştıran uygulamaları geliştirmek de görevimizdir.

Burada kıymetli gençler var ve her birinin farklı alanlarda eğitim aldıklarını biliyorum. Engelli kişilerin toplumun tüm fertlerine sunabilecekleri önemli katkılar var. Kendilerinden yararlanabilmek anlamında, toplumun diğer bireylerine ulaştırabilmek anlamında tüm düzenekleri sağlamak bizim görevimiz. Hem Türkiye'nin beşerî sermayesinin tam uygulamaya konmasını sağlayacağız, aslında toplumsal barışı da sağlamış olacağız. Bu Panel'in, bu konuların vurgulanması ve yeni önerilerin ortaya konması açısından ümit verici olduğunu düşünüyorum. Başarılarla sonuçlanması dileğiyle hepinize saygılar sunuyorum.

“3 Aralık Dünya Engelliler Günü” Mesajı

İlgin AYDINOĞLU

İstanbul Üniversitesi Engelli Öğrenci Koordinatör Yardımcısı

Değerli konuklar, şimdi İstanbul Üniversitesi engelli ve engelli olmayan öğrencilerinin hep beraber canlandıracakları 3 Aralık mesajımızı sizlerle paylaşıyoruz.

Öğrenci Korosu’ndan “3 Aralık Dünya Engelliler Günü” Mesajı

“Bugün, 3 Aralık Dünya Engelliler Günü. Herkes için tasarım ve erişilebilirlik varsa, engellilik yoktur.”

Etkinlik açıklaması:

İstanbul Üniversitesi engelli ve engelli olmayan 14 öğrencisi sahnede yerlerini aldılar. Daha sonra kürsüde bulunan İlgin AYDINOĞLU “Bugün, 3 Aralık Dünya Engelliler Günü. Herkes için tasarım ve erişilebilirlik varsa, engellilik yoktur” cümlesini okudu. İlk öğrenciden başlayarak, bu cümledeki kelimeyi önce sesli, sonra da İşaret dili ile ifade ettiler. Sonunda İlgin AYDINOĞLU ve Öğrenci Korosu hep birlikte, bir kez daha bu cümleyi seslendirdi.

Etkinlik Video Kaydı:

Etkinlik Video Kaydı aşağıdaki bağlantıdan izlenebilir:

<https://youtu.be/teeWheOYxRg>

Panel I

**ENGELLİ HAKLARINA İLİŞKİN
GÜNCEL SORUNLAR**

MEVZUAT VE UYGULAMA KISKACINDA ENGELLİ HAKLARI

Av. Alim YILMAZ

*İstanbul Barosu Engelli Hakları Merkezi Üyesi
Albinizm Derneği Yönetim Kurulu Üyesi*

Giriş

Kanunlarımızda ayrımcılığın yasak olduğu sıklıkla ifade edilmiştir. Neredeyse ilgili bütün mevzuatımızda buna dair hükümler bulunmaktadır. Ancak en temelde İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile ayrımcılık açıkça yasaklandığı halde pek çok yönüyle hâlâ söz konusu olmakta ve tartışmalarla daha da büyümektedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde "yaşama hakkı" ve "ayrımcılık yasağı" açıkça düzenlendiği halde engelli haklarının vurgulanması için engelli hakları sözleşmesi yapılması gerekmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'nin iç mevzuatında düzenlemeler yapılması gerekmiştir. Fakat bu düzenlemelerle birlikte yazılı olarak kayıt altına alınan her şey hükümlere uygun olarak yerine getirilmemekte ve uygulamada bazı sorunlar yaşanmaktadır. Bu durumu en temelde eğitim hakkıyla örneklendirerek genel bir yorumda bulunmak gerektiği düşüncesindeyiz.

1. Engellilerin Eğitim Hakkı

Herkesin bildiği üzere, Türkiye'de zorunlu eğitim lise bitene dek (4+4+4=12) herkes için bir gereklilik ve yasal zorunluluktur. Bu noktada asıl soru, zorunlu eğitim ile ilgili yasal durumun engelliler için nasıl işlediğidir. 2010 yılında Türkiye'de yapılan bir araştırma bu duruma açıklık kazandırmış görünmektedir. Bu araştırma neticesinde, Türkiye'de yaşayan engellilerin kaçının okula gidip, kaçının okuma yazma bildiği ortaya çıkmıştır. Bu araştırmayı bizzat Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı gerçekleştirmiştir ve yaptığı *Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması* (2010, s. 3) başlıklı araştırma neticesinde, engellilerin %41,6'sının okuma-yazma bilmediği, %18,2'sinin ise ilköğretimini dahi bitiremediği tespit edilmiştir. Bu aşamada anlaşılmıştır ki engellilerin önemli bir kısmı (%59,8) ya herhangi bir okuma-yazma eğitimi al(a)mamış ya da -ilköğretim derecesinde de olsa- bir diploma derecesine sahip ol(a)mamıştır.

Bilinmektedir ki engelliler eğitim alma hakkına sahiptir. Bunu neye göre, hangi kıstasa göre söylüyoruz? Tabii ki, eğer herkesin eğitim hakkı var ise engelliler için de bu temel anayasal hakkın söz konusu olduğu ve bu hakkın onlar lehine de mükemmel derecede işlemesi gerektiği inancıyla söylüyoruz.

Bu hakkın varlığı en temelde İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nde zaten düzenlenmiştir. Bu düzenlemenin özü aslında yaşama hakkına atıfta bulunmaktadır. Yaşamak sadece nefes almakla ilgili değildir; hem eğitimde hem sağlıkta hem çalışma hayatında hem de sosyal yaşamda özgürce hareket edebilmektir.

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'de ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda bu konular hakkında net düzenlemeler yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın bu konuya ilişkin en açık ifadenin bulunduğu 10. maddede, herkes dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefe, inanç, din, mezhep vb. ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşit olduğu açıkça belirtilmektedir. Peki, zorunlu eğitimi 12 yıl yapan bu düzenlemeyle birlikte neden engellilerin yüzde 40'ı eğitim hakkından yararlanamamaktadır? Bu sorunun temel nedeninin mevzuat ve uygulama arasındaki farklılık olduğu kanaatindeyiz.

Anayasa'nın bir başka maddesinde (m. 40), insanların ve ailenin korunmasına dair düzenleme getirilmiş ve bu düzenlemede açıkça ayırım yapılmayacağı ve herkesin her türlü istismara karşı korunacağı dile getirilmiştir. Anayasa, normlar hiyerarşisinin tepesinde yer almaktadır; dolayısıyla Türkiye'de mevzuat olarak bağlayıcılığı en yüksek olan kanundur. Bu sebeple, Anayasa'ya aykırılıklar giderilmediği müddetçe herhangi bir uygulamada bulunulamaz. Anayasa'ya aykırılık teşkil eden durumlarda insan hakkı ihlali meydana geldiği kesinlik kazanır ve bireysel tazminat hakkı söz konusu olur. Bu bağlamda insanların eğitim hakkına erişiminin engellenmesi yanında tazminat hakkını doğurmaktadır. Bununla beraber adalete erişimin sağlanması ve doğal olarak en önemli husus olan mevzuat ile uygulama arasındaki çelişkilerin de giderilmesi gerekmektedir.

2. Eğitim Hakkının Kullanılmasında Karşılaşılan Güçlükler

Günümüzde eğitim hakkı eğer anayasada düzenleniyor ise ve Engelliler Hakkında Kanun, Milli Eğitim Temel Kanunu gibi hatta -çok doğru bir tabir olmayabilir ancak ayrımcılık yapılmayacağına dair her kanunda yazdığından ötürü- iç mevzuatta buna dair hükümlerin hiç kimse için farklılık arz etmemesi gerekir. Peki, bu farklılığın kaynağı neden oluşmaktadır? En temelde, insanların engellileri bir yük olarak görmesi ve onlara insan olarak yaklaşmak yerine "acı", "kendi başına bir şey yapamaz" veya "eğitim almasına gerek yok", "ileride sanki ne yapacak" gibi düşünceler engelli bireylerin eğitimden uzak kalmasına, evlerinde yaşamasına ve haklarından mahrum kalmasına sebep olmaktadır. Fakat Anayasa'da yazdığı üzere, devlet maddî imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin öğrenimlerini karşıladığı gibi maddî imkânı olmasa dahi engelli bir bireyin eğitime erişimini sağlamak zorundadır. Türkiye bunu, hem İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si ile imza altına almıştır hem de Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme tarafından tescillenmiştir. Fakat bununla da yetinilmemiş, iç mevzuatta konu açıkça herkes tarafından anlaşılabilir bir şekilde düzenlenmiş ve açıklanmıştır.

Yukarıda anlatılan durumun pratikte işlerliği konusunda önemli güçlükler söz konusudur. Üç yaşında ya da beş yaşında fark etmez, bir engelli çocuğunuzu herhangi bir eğitim kurumuna götürdüğünüz zaman, eğitim kurumu yetkilisi çocuğunuzun engelli olduğunu fark ettiği anda ya da sizin beyanınıza göre bunun kendisine ağır bir yük oluşturacağını düşündüğü için, öncelikle özel eğitimlerin bulunduğu kurumlara yönlendirme yoluna gitmektedir. Bu yönlendirme doğrultusunda, insanların eğitim alması beklenmektedir; fakat bazılarında özel eğitimle birlikte sadece 8 saat, bazılarında ise 30 saat ek eğitim verilerek bu insanların başarılı olması, istihdam edilmesi ve her bakımdan yaşamlarını sürdürmesi beklenmektedir.

Engelliler Hakkında Kanun'da (m. 5) “Bireyin engelliliğini ve engellilikten kaynaklanan özel ihtiyaçlarını belirleyen derecelendirmeler, sınıflamalar ve tanımlamalarda uluslararası temel yöntemler esas alınır.” şeklinde bir açıklama bulunmaktadır. Engellilik durumunun tespit ve uygulama ilkeleri Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının ve Millî Eğitim Bakanlığının görüşleri alınarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı ile müştereken hazırlanacak bir yönetmelikle² belirlenmesi hükmü bulunmaktadır. İlgili maddede (m. 5) düzenlemelerin kimlerce yapılması gerektiği açıkça anlatılmaktadır; fakat bir husus burada açıkça unutulmuş, ihmal edilmiştir kanaatindeyiz. Engellinin kendisi, bakanlıklar arası çalışmayı ve koordinasyonu gerektiren ve kendisiyle alakalı olan engellilik durumunun tespiti ve uygulanması çalışmalarında bizzat yer almamaktadır. Bu, engellilerin ilgili mevzuatta ciddi şekilde eksikliğini hissettiği bir durumdur. Bu eksiklik dolayısıyla uygulamada yaşanan sorunlar ortaya çıkmaktadır; çünkü en temelde mevzuatın uygulanmasında gerçekte yaşanan durumdan zarar gören veya tecrübe eden kişi engellinin kendisidir; fakat engelli birey kendisiyle ilgili herhangi bir resmî oturumda (karar toplantısında) yer almadığından ötürü, geçmiş deneyimlerin ve uygulamada yaşanacak muhtemel durumların anlatılmasına imkân verilmemekte; dolayısıyla mevzuat, engelli bireylerden bu konuda herhangi bir görüş alınması yönünde bir düzenlenmenin hayata geçirilmesine izin vermemektedir. Millî Eğitim Temel Kanunu'nda (m. 4) da aynı husus benzer şekilde tekrar edilmektedir.

Türkiye'deki engelli çocukların yaklaşık en az üçte biri eğitime erişememektedir.³ Okula erişim sağlayamamasındaki bazı en temel nedenleri, tabii

² **Editör Notu:** 01 Temmuz 2005 tarihli ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un 5 inci maddesine dayanılarak hazırlanan yönetmelik, 2006, 2013 ve 2019 yıllarında revize edilmiştir. 20 Şubat 2019 tarihli *Erişkinler için Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik* 30692 sayılı *Resmî Gazete*'de yayınlanmıştır.

³ **Editör Notu:** Millî Eğitim Bakanlığı, *Millî Eğitim İstatistikleri*, Ankara. 2019, s. 40; akt.: Memduh Cemil Şirin, “Engelli Çocukların Eğitim Hakkı: İdarenin Görevlerine Dair Hukuki Bir Değerlendirme”, *Çocuk ve Medeniyet*, 4/8 (2019), 143.

ki okula gidecek maddî imkânların sağlanmamasından ve okulda yaşadığı zorluklardan kaynaklanmaktadır. Burada engelliliğin ortaya çıkardığı bir durum söz konusudur. Bu durum bazen devlet tarafından bilinse de kişiler, idareciler ve öğretmenler tarafından bilinmemektedir. Bu hususu giderecek farkındalık çalışmalarını yürütmediklerinden ötürü engelliler, uygulamada bir insana başvuru yapıldığı zaman, öğretmenle görüşüldüğü zaman herhangi bir işlem yapıp yapmayacağına dair bilgisi bulunmamaktadır. Muhataplar, üst kademelere sorarak bilgi alacağını, gelecek bilgiye göre hareket edeceğini beyan etmektedir. Bu muhatap kitlesinin bir kısmı, bazı zamanlarda anayasa, kanun veya engelli hakkıyla alakalı mevzuata bakmaksızın, konunun herhangi bir genelgede açıklanmış olup olmadığına bakarak değerlendirme yapmaktadır.

Engellilerin eğitim kurumlarında yaşadıkları bu zorlukların iki temel tarafı ve dört temel aktörü bulunmaktadır. Taraflardan ilki eğitim kurumunun bizzat kendisidir. Diğerleri ise öğrenciler ve onların velileridir. Aktörlerin ilk ikisi eğitim kurumu çalışanlarından oluşmaktadır: İdareciler, öğretmenler ve diğer çalışanlar. Diğer aktörler ise diğer öğrenciler ve onların velileridir. Bu taraf ve aktörler tarafından engelli bireylere yönelik geliştirilen negatif ayrımcılık, engelli bireylerin eğitim hayatından uzak kalmalarına sebep olmaktadır. Ne yazık ki bu türden bir ayrımcılık yapıp, insanların eğitim hayatından uzak kaldığına dair bir istatistiksel çalışma Türkiye’de henüz yapılmamıştır. Aynı şekilde üst idarî makamlara iletilmesi gereken dilek ve şikâyet hakkının kullanılması hususu maalesef yeterince gelişmemiş, henüz yeterli zemin bul(a)mamıştır. Yaşanılan durum hakkında dilek ve şikâyet bildirimlerinde bulunulsa dahi olumsuzlukların faili birey ve kurumların herhangi bir yaptırım ile karşı karşıya kalması söz konusu olmamaktadır. Bu da, kişilerin “zaten şikâyet etsek dahi bir sonuç alamayacağız” şeklindeki yaygın toplumsal kabulü ile ilişkili bir durumdur. Bu durumun bir sonucu olarak engelli bireylerin velileri, hiçbir kuruma başvuru yapmadan çocuklarını okulda bekleterek sınıftan en son çıkmasını sağlamak, hiçbir şekilde diğer öğrencilerle muhatap olmasına izin vermemek ve evde tutarak eğitim almasını sağlamak şeklinde ortaya çıkan soyutlayıcı çözümler üretmektedirler.

3. Uygulamada Karşılaşılan Bazı Vaka Örnekleri

Çalışmanın bu kısmına kadar ifade etmiş olduğumuz gelişmelerin uygulaması nasıl bir görünüm arz ettiğini örneklerle gözler önüne sermek ayrıca yerinde olacaktır. Beş yaşında engelli bir çocuğu olan ve bu çocuğunu okula kaydettirmek isteyen ailelere ilk önerilecek şey, özel eğitim kurumlarına veya Rehberlik ve Araştırma Merkezilerine (RAM) başvurulması, buralardan herhangi bir sonuç alınmaması halinde okula kayıt yaptırılmasıdır. Buna dair yaşadığımız bir sorunda hakları bilmemize, ayrımcılık yapılamayacağı ifade edilmesine rağmen, -durumun şikâyet temelinde iletileceği makam da ilgili Millî Eğitim Müdürlüğü olduğundan- hep aynı muhatap kurum çalışanı kişi ile karşı karşıya gelinmiş ve hep aynı olumsuz cevap ile yüzleşilmiştir. Ancak

cezaî yaptırımlar söz konusu olduğunda yetkililer, -bu yaptırımla muhatap olma korkusu ile- insanların eğitim hakkının engellendiğini ve bu engelin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışma yapılması gerektiğini düşünüp, okula kayıt almaktadır; ancak okul içinde dolaylı olarak psikolojik baskı oluşmasına yol açarak engelli bireyin eğitim hayatını problemlili şekilde sürdürmesine sebep olmaktadır.

Psikolojik baskı altında eğitim alan çocuklar, en başından beri yaşadıkları zorluklardan dolayı eğitimlerine devam etmek istememektedirler. Engelli bireyin eğitim hayatı, zorunlu yönlendirilen kişisel bir tercih ve savunma mekanizması olarak geliştirilen derslere devamsızlık ve engelli birey tarafından gerçekleştirilen fiili devamsızlığın yetkililer ve engelli bireyin aileleri tarafından göz ardı edilmesi nedenleriyle son bulmaktadır. Bu durumun temel bir sonucu olarak eğitimlerini tamamlamayan engelli bireyler, -başka insanlar veya devlet üzerine bir yükümlü gibi algılanarak- maaş verilmek veya bakılmak suretiyle hayatını sürdürmek zorunda kalmaktadır. Buna karşın eğitim hayatını başarılı halde tamamlamış olanlar istihdam edilip gelir elde etmesi durumunda hem evliliğini hem kendi ailesini kurmak suretiyle yaşamını sürdürebilmektedir. Bütün bunlar maalesef üzücü ve düşündürücü bir tablo da ortaya koymaktadır; ancak dile getirilmesi gereken gerçekler olarak kayıt altına alınmasında da fayda vardır.

Konu ile ilişkili bir başka örnekte, bir çocuğun engelli olduğu için diğer veliler tarafından protesto edilmesi söz konusudur. Diğer öğrenci velilerinin “siz bu çocuğu nasıl okula alırsınız, biz de çocuklarımızı bu okula göndermeyeceğiz, o çocukla beraber okumayacaklar” şeklinde gösterdikleri tepkiler nedeniyle, engelli bireyin tek başına kaldığı ve daha sonrasında ise bu baskılar yüzünden özel okula gitmek zorunda bırakıldığı anlaşılmaktadır. Aksaray’da meydana gelen bu vahim olay, otizmli çocukların maalesef eğitim hayatını ne kadar zor koşullarda sürdürebildiklerini göstermektedir.

Benzer bir durumla şahsen karşılaşmış bir kişiyim. Yaklaşık altı yaşındayken evime en yakın olan ilköğretim okuluna babamla beraber kayıt için gittiğim zaman, okul müdürüyle aralarında geçen diyalog oldukça çarpıcı ve vahim bir tablo ortaya koymuştur. Babam, okul müdürüyle görüştüğü vakit, okul müdürü kendisine şöyle demişti: “Öğrencinizin gözünde sorun mu var, biz bu öğrenciyi alamayız”. Okul müdürünün bu olumsuz cevabına itiraz eden babama okul müdürü, “Git istediğin yere şikâyet et, almıyorum, ne yaparsan yap.” şeklinde karşılık vermişti. Neticede boynumuz bükük vaziyette evimize geri dönmüştük. Olay sonrasında müdüre karşı herhangi bir hukuk mücadelesine girmemek veya herhangi bir idareye konu hakkında şikâyetle bulunmama, babamın hak arama davranışının olumlu sonuçlanmayacağı şeklindeki ön kabulünden başka bir şey değildi. Daha sonrasında ise -babam sağ olsun- akrabamız olan bir başka müdürü ve yaklaşık 1 km uzaklıktaki bir başka okula giderek benim okul kaydımı gerçekleştirmişti. O kayıttan sonra ancak eğitime

başlayabilmiş ve eğitim hakkımı kullanabilmişim. Yıllar boyu çabalamadan, gayret sarf etmeden herhangi bir şey elde edilemeyeceğini görmüş biri olarak, insanların sürekli bakışlarıyla karşı karşıya kalıp her başarılı olduğunda dahi, “Vay be gözleri dahi görmeden yapıyor” dedikleri zaman, duyduğum o üzüntüyü hiç kimseye anlatamam.

Bugün engelli çocukların, faaliyetlerde bulunduğum Albinizm Derneğinde olan engelli kişilerin aynı sorunlarla baş ettiğine bizzat şahit oluyorum. Peki, bu sorunlara dair ne yapılabilir? Bu türden sorunlara sahip birey ve ailelere yönelik bilgilendirme faaliyetleri burada önemli bir faktör olarak değerlendirilebilir. Örneğin, biz, Albinizm Derneği olarak veya sivil toplum kuruluşları olarak engelli bireyle veya engelli ailelere gidip görüştüğümüz zaman durumu uzun uzadıya anlatıp, insanlara çözüm önerisi sunup, sahip olduğumuz, karşılaştığımız sorunların hukukî altyapısını, yasal çözümlerini anlattığımız vakit, herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadan, öğretmen, velilerin haberi olduğu için engelli bireylerin eğitim yaşamlarını sürdürmesinin daha mümkün olduğunu görebiliyoruz. Eğitim yaşamını sürdüren insanlar arasında hem öğretmen, muhasebeci, -benim gibi- avukat olan insanların diğer insanlara yardım ettiğini ve -neredeyse hiçbir engel yokmuşçasına- eğitim almalarını sağladıklarını bizzat görebiliyorum.

Konuyu hukukî olarak biraz daha geniş şekilde açıklamanın yerinde olacağı düşüncesindeyim. Konunun uygulama üzerinden anlatılması muhtemelen daha doğru olacaktır. Şöyle bir sıkıntı var ki siz mevzuatta ne yazarsanız yazın, isterseniz ceza vereceğinizi kayıt ve hüküm altına alın, bunu uygulamada yerine getirmezseniz ve konuya ilişkin hissedilir bir politika olarak da benimsemezseniz, herhangi bir yaptırımla karşı karşıya kalmadıkları için, insanlar engellileri bir kambur olarak görüp, üstünden atmak istiyorlar. Bazen yeti yitimi dışarıdan belli olmadığı için, engellilerin mutlu bir şekilde eğitim yaşamlarını sürdürmeleri söz konusu olabiliyor. “Nasıl oluyor mesela?” diye sorabilirsiniz. Özellikle ihtiyaç duyduğunuz bir besini almadığınız zaman okula gitme gibi bir durumunuz da söz konusu olmuyor diye düşünün. Eğer bu besini imkân olup yanınızda getirdiyse, okulda eğitim alabiliyorsunuz. Okulda eğitim aldığınız zaman bir yerde kendiniz de maddî imkâna sahip olarak yaşamınızı sürdürebiliyorsunuz. Fakat bunu dile getirdiğiniz zaman, “Ben özel bir besinle besleniyorum, özel bir cihaza ihtiyaç duyuyorum.” dediğiniz zaman ve öğretmenleriniz, arkadaşlarınız veya idareciler sizinle bizzat alakadar olacaklarını düşündükleri için korkup, size karşı bir önyargıyla yaklaşarak sizi ötekileştirip hayatınızı zor duruma sokabiliyorlar.

Sonuç ve Öneriler

Engelliler hayatlarının daha ilk evrelerinden itibaren birtakım güçlüklerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Eşit ve ötekileştirilmeden eğitim almak çoğunlukla belli zorlukların üstesinden gelebilmekle alakalıdır. Engelli bireyle-

rin uygulamada yaşadıkları sorunlara en temel çözüm, engellilerin bizzat mevzuat hazırlanırken masada bulunması, uygulamaya dair tecrübelerini aktarmaları ile mümkün olabileceği kanaatimdir. Engelli Hakları Komitesi'nin yapacağı bildirimde ve farkındalık çalışmalarında buna açıkça yer verilmesi gerektiği artık net şekilde anlaşılmıştır. Ayrıca herhangi bir yaptırımla karşılaşılmadığı için, adaletli bir sistemin uygulanması güçlü bir vurguya ihtiyaç duymaktadır. Uygulamada belli problemlerle karşı karşıya kalındığı zaman, farkında olunmadığı veya yöntem bilinmediği için, insanlar vazgeçebilmektedirler. Bununla alakalı olarak farkındalık çalışmalarının artırılarak devam etmesi gerekmektedir. Buna ilişkin farkındalık çalışmaları titiz şekilde yürütüldüğü zaman, sadece engelli hakları konusunda çözüm üretilmesi hususunda değil, örneğin, bir öğretmenin -meslekî etik ve ahlak dışında- cezaî yaptırım ile karşı karşıya kalacağı ayrımcılık konusuna dair anayasada mevcut olan bir yasağı bilmesi ve bir engelliye karşı bu yasağa göre farklı bir tutum içine girmesi mümkün olacaktır. Eğer yasaların hazırlanması sırasında uygulamada nasıl bir sorun yaşanabileceği öngörülebilirse, mevzuat bu durumlar göz önünde bulundurularak düzenlenebilirse, uygulamada herhangi bir sorunla karşılaşılması engellenebilecek veya karşılaşılması muhtemel sorunların asgariye çekilmesi mümkün olabilecektir hatta insanların harcanan paralarla beraber emek ve hayatlarının problemsiz bir şekilde yürümesi sağlanabilecektir. İnsanların yaşadıkları bu arada kalmışlığın verdiği durumla mücadele etmesini beklemek çok kolay değildir. Belki, yasal düzenlemeler hazırlanırken, engelliler hakkında mücadele veren sivil toplum kuruluşlarından fikir alınması, bu türden bir uygulamanın önünün açılması duruma ilişkin bir çözüm olabilir. Bunun önemsenmesi olumlu sonuçların hayata geçirilmesini de kolaylaştırabilir kanaatimdir.

KAVRAMLAR FARKLILAŞTIRIR, OYSA HEPİMİZ EŞİTİZ

Av. Zeynep ÇAKIR

İstanbul Barosu Engelli Hakları Merkezi Üyesi

Giriş

Çalışmada; engelli sivil toplum kuruluşlarının karar mekanizmasına dâhil olma süreci kavramsal ve sosyolojik temelde değerlendirilecektir. Konunun bu düzlemde ele alınmasının nedeni, kavramlar özelinde karşılaştığımız birtakım problemlerdir. Mevcut tabloya farklı bir gözle bakmak gerektiği açıktır. Bununla birlikte, kavramların ne olduğu ve ne anlama geldiği konusunu tekrar gündeme getirmek ve değerlendirmek çalışmanın temel amacını oluşturmuyor. Çünkü meslekî ve ilgili/meraklı çevre tarafından bunlar zaten biliniyor. Özürlülük, engellilik, sakat, sakatlık, kör, görme engelli, sağır, işitme engelli, ayağı topal, aksak, kolu kısa, zihinsel engelli -ya da toplumu-muzun dediği gibi yarım akıllı- ya da henüz bilmediğimiz ve duymadığımız daha ne gibi nitelemeler kullanılıyorsa... İfade edildiği üzere, çalışmanın odak noktasını sadece kavramlar oluşturmuyor; zaten bunlar üzerinde durmak, yani engelli-engelsiz bireyler arasında -her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. maddesi her bireyin kanun önünde eşit olduğunu kesin şekilde açıklıyor ise de- tam bir eşitlikten söz etmek ihtimal dışıdır. Her iki grubun veya her yönden farklı bireylerin eşit koşullarda çalıştığını, okuduğunu vs. düşünmek her hâlükârda mümkün değildir.

1. Kavram Değişimi Önemli midir?

Kavramları iki açıdan ele almak mümkündür. Örneğin, bir teraziye ele alalım. Bu terazinin bir tarafında toplum var. Toplum, dezavantajlı bireyler için özürlü/engelli/sakat, kör/görme engelli, sağır/işitme engelli, aksak/topal/ayağı topal, çolak, kolu kısa, zihinsel engelli gibi kimi kaba kimi nezaket ifade eder türden sıfatlar kullanıyor. Bir tarafta bu sıfatları alan/kabul eden dezavantajlı bireyler var. Kör birey, engelli birey, işitme engelli birey...

Mevzuatta esasında, terazinin kefeleri arasındaki hassaslık gibi bir denge söz konusudur. En ufak ağırlık ilavesiyle diğeri aleyhine bir durum ortaya çıkar. Mevzuat terazi kefesinin ağırlık merkezinin tersyüz olmasında başat rol oynar. Örneğin, Engelliler Hakkında Kanun'a bakalım. 2005 yılında çıkarıldı. (Devlet ve toplum olarak böyle bir kanunun çıkartılmasında zaten çok geç kalındı.) Sonra ne oldu? Yasa üzerinde 2012 yılında kavramsal bir değişiklik yapıldı. "Özürlü/özürlülük" kavramının çok kaba ve aşağılayıcı,

toplumsal kabuller bakımından da nezaketsiz ve itici bulunması gerekçe gösterilerek değiştirilmek istendi. STK'lar tarafından yüksek düzeyli bir tepki gösterildiği, bu yüzden “özürlü” ifadesinin kullanılmaması gerektiği, yerine mevzuat ve diğer platformlarda artık “engelli” ifadesinin kullanılmasının uygun olacağı düşünüldü. Özürlü/özürlülük yerine “engelli” kavramının kullanılması yönünde bir bakış açısının gelişmesinde, toplumsal olarak yaygın kabul gören ahlakî değerlere uymadığı düşüncesi ve nezaket kalıplarının içinde kalınmak suretiyle yeni ve makul niteleme ve hitap kalıplarının kullanılması düşüncesi ön plana çıkmış olmalı.

2. Kavram Değişimi ile Eşitlik Sağlanabildi mi?

Kavram değişiminin engellilikle ilgili öngörülmuş olan bütün sorunların çözülmesinde ve engelli-engelsiz bireyler arasındaki eşitliğin kurulmasında yeterlik sağlanıp sağlanmadığı ayrıca tartışılması gereken bir durumdur. Öncelikle 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun olarak problemin devam ettiğini belirtmek mümkündür. Bu noktada sorulması gereken soru Engelliler Hakkında Kanun'un uygulanıp uygulanmadığıdır. Yasa nezdinde de karşılığını bulan kavram değişimi, yani “özürlü” ibaresi yerine “engelli” ibaresinin kullanılması toplumsal algının değişmesinde ve toplumsal farkındalığın oluşmasında temel ve güçlü bir rol oynamış mıdır? Üzülerek ifade etmek gerekir ki söz konusu iki kavramın yer değiştirmesi toplumsal algı ve farkındalık konusunda yeterli olmamıştır. Esasında mevzuat düzenlenirken içinde engelli veya özürlü ifadesi bulunup bulunmamasının önemli olmadığını böylelikle farkına varılmış oldu. Mevzuat düzenlendikten ve yürürlüğe konulduktan sonra uygulanmasının denetlenmesi önemli bir süreçtir. Farklı türden engeli olan bireylerin aynı ve eşit şartlarda hayatlarına devam edip etmediği de ayrıca önemlidir.

Bu vesile ile -yasa nezdinde eşitlikten söz ediliyor olsa da- bu konuda bir eşitliğin henüz kurulmadığı açık yüreklilikle ifade edilmelidir. Örneğin, mahkeme salonlarında “diğer” avukat meslektaşlarım çok kolay ve net bir şekilde mahkeme hâkimine beyanlarını sunabiliyorlar. Engeli olan, örneğin işitme engelli olan avukatlar ise davanın görüşülmesi esnasında fiilen yaşamaları muhtemel -işitme engelli avukat tarafından kullanılan işitme cihazının arızalanarak devre dışı kalması gibi- çok önemli durumlara karşı strese girmektedir. Hâkimler duruşmada bilgisayar kullanmaktadır. İşitme engelli bir birey, bir insanı yüzü kapandığı zaman veya o kişi karanlıktaysa, o kişiyi tam duyamaz. Bir avukatın, hâkimin önünde duran bilgisayar görülemediği için, hâkime, “bilgisayarı kaldırır mısınız?” şeklinde bir ricada bulunması mümkün değildir. İşitme engeli olan bir avukatın bu problemi aşmasının tek yolu ise ayağa kalkarak bütün duruşma anını ayakta takip etmektir. Yine mevcut mevzuatın işitme engelli bir avukata, engelli/engelsiz durumdaki diğer meslektaşlarına göre duruşma salonunda eşit fırsat vermekte olup olmadığı tartışılmalı-

dır. Örneğin, hâkimleri, diğer meslektaşlar gibi, bir şekilde dinleyebilme fırsatı ve imkânı söz konusu değildir. Bütün bunlar kavramların yani kavram değişiminin gerçekten çok da önemli olmadığını gösteriyor. Ancak engelliliğe dair pek çok sorunun çözülmesinin kavramlar üzerine kurulmuş olması düşündürücüdür.

Sivil toplum kuruluşları insanları yetiştirmek, mevcut problemler karşısında ne yapacaklarını öğretmek yerine daha çok kavramlar üzerine odaklanmıştır. Bu konuda İşitme Engelliler ve Aileleri Derneği mensubu olarak ve buradaki faaliyetlerimiz sırasında yaşanmış kişisel bir deneyimden söz etmek yerinde olacaktır. Bir sosyal medya hesabına bilgi paylaşma ihtiyacı esnasında bu sorunu deneyimledik. Bilgiyi sosyal medya hesabımıza yüklerken bir problem hissetmedik. Çünkü sağırız, “işitme engelli” olmak bu durumu değiştiriyor. Aslında sağır kelimesi, sağır kültüründe bireylerin eşit bir şekilde duyma problemi olduğunu göstermektedir. İşitme engelli, az işitiyor, az görüyor gibi nitelmelemlerle insanlar gruplandırılmaktadır. Biz de, sosyal medya mesajında “sağır camiası” şeklinde bir ifade kullandık. Bu ifade tarzı bir şikâyet konusu oldu. Mesaj metninde kullanılan “sağır” kelimesinden çok rahatsız olduğu ve mesaj metninden kaldırılması gerektiği ifade edildi. İşitme engelli şeklinde yapılan bir nitelme içinde bulunulan hali değiştirir mi? Kuşkusuz değiştirmez; ancak kavramların insanlara hissettirdiği şeyler birbirinden oldukça uzak. Kavramlardan biri kaba hatta hakaret içerdiği kabul edilmekte; başka bir kavramın ise nezaket yüklü olduğu düşünülmektedir. Ancak anlaşılması gereken; herkesin benzer ve birbirine yakın ölçüde şeylere sahip olduğudur.

3. Kavramların Ne İfade Ettiğine Dair

Şimdi kavramların ayrıntılarına gelebiliriz. Örneğin, “özürlülük” kavramı kişinin fizyolojik, psikolojik, anatomik yapısında olan herhangi bir eksik olarak açıklanmaktadır. Genelde duyduğum, okuduğum özürlülük kavramının açıklaması, tanımlaması bu şekildedir. Sonra bir de, “sakatlık” kavramı vardır. Sakatlık, özürlülük sonucu oluşan ve normal bir insanın başarıyla sonuçlandırabileceği herhangi bir aktiviteyi gerçekleştirilmede ortaya çıkan bir eksiklik veya sınırlama olarak açıklanır. Bu kavram (sakat/engelli birey/disabled person), Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 9 Aralık 1975 yılında kabul edilen 3447 sayılı Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’de açıklanmıştır. Bu kavramın Türkçede iki biçimde ifade edilmesi mümkündür: Sakat ve engelli. Bu kavramlardan ilkinin, dilde (Türkçede) zamanla gerçekleşen anlam kayması nedeniyle artık toplumsal bakımdan biraz kaba ve hakaret içerdiği açıktır. Bu yüzden, kavramlardan ikincisi olan “engelli” ibaresi nezaket içeren bir kavram olarak karşılık bulmuştur. Belki zamanla bu kavram da, -sakat kavramı gibi- manada gerçekleşecek farklı yorumları nedeniyle, bireysel ve toplumsal olarak mesafeli durulması arzu edilecek bir kavram olacaktır. Bu yüzden, kavramlara güçlü anlamlar yüklemek ve bu nedenle derin tartışmalara

girmek yerine, konunun açıklandığı mevzuatın uygulanmasını takip etmek akıllıca olacaktır.

Engellilik artık günümüzde, cinsiyete, sosyal ve kültürel etkenlere bağlı olarak, özürllülük ve sakatlık sonucu oluşan, o birey için normal işlevlerin yerine getirilememesi, tamamlanamaması ya da eksik kalması anlamlarında kullanılmaktadır. Örneğin, sol kulağında 72 desibel ses kaybı olan bir bireyi değerlendirilelim veya birinin kolunun sakat olması ya da gözünün görmemesi, bir diğ erinin de bu durumu bütün çıplaklığıyla ifade etmesi, onların yani bu sakatların/engellilerin de buna karşı farklı bir davranış içine girmesi gerekmez; aynı şekilde bu mevcut durum ayrımcılık için bir gerekçe de teşkil etmez.

Pek çok konuda olduğu gibi engellilik konusu ve kavramları artık popüler kültürden etkilenmektedir. Engellilik, engelli hakları, engelli çalışmaları, engellilik araştırmaları... Benzer şekilde, engellilikle ilgili kavramlar çoktur ve artık popüler kültür olarak nitelendirilebilecek bir toplumsal değer ile sınırlanmaktadır. Kavramların anlamları, daha doğrusu kavramlara insanlar tarafından yüklenen derin anlam zemin kaymasına uğramaktadır. Popüler kültürün getirdiği bir etki olarak ve artık yerleşen toplumsal kabuller nedeniyle, engellilikle ilgili mevcut -ve gelecekte kullanılması olası- kavramların, toplumun bireyleri arasında belli bir süre (veya sürekli) tartışma konusu olması doğaldır. Bu noktada önemli olan, popüler kültürün ve toplumsal kabullerin -durumları niteleyen kavramlara yüklediği yeni anlamlar nedeniyle- bireyler arasında güçlü itirazlara, kesin ve keskin karşı duruşlara yol açmamasıdır; bireylerin de böyle bir duruma mahal vermemesidir. Oysa aslında engel, bireylerin kendisinde değil, aksine bizatihi toplumun kendisinde şekil bulmuş durumdadır.

Engelliler için üretilen çözümlerin işletilmemesi veya saygısız, düşüncesiz birileri tarafından (sürelili veya süresiz bir şekilde) kullanılamaz hale getirilmesi başlı başına büyük bir problemdir. Körler kaldırımlarda daha rahat yürüsünler diye görme engelliler için düzenlenmiş sarı şeritlerin saygısız ve anlayışsız birileri tarafından arabalarını park edebilecekleri alanlar olarak görülmesi vahim bir tablodur. Asansörlerde görme engelliler için sesli yönlendirici sistemler yapılmaktadır. Adliyelerde artık benzeri durumlar için tarafımızdan dikkat çekme çalışmaları başlatılmıştır. Otobüslerde sesli uyarının yapılmaması, bu uyarıyı yapacak cihazın çalışmaması veya metrobüslerde ekranların çalışmaması işitme ve görme engelliler için görmeden/duymadan yolculuk yapmak anlamına gelmektedir. Ekranların kapalı olması işitme engelliler için hayati; çünkü işitme engelliler somut bir durumu görsel olarak akıllarında tutmaktadırlar.

Nihayet bir de “potansiyel engelli” ve “görünmez engellilik” şeklinde sık kullanılan iki kavram var. Potansiyel engelli kavramı, kanaatimizce toplumda biraz da bilinçsizce antipati ile karşılanan, kabul edilen bir kavramdır.

Bunun, yani potansiyel engelli kavramının açık ifadesi, “bir gün hepimiz engelli olabiliriz” demektir. Bunun toplumsal söylem biçiminde ise belirli bir grubu anlama çabasının üst düzeyde olduğu izlenimi verilmektedir. Çoğu engelli bireyin bu ifade biçimini, bu kavramın kullanım şeklini sevmediğini belirtmek isterim. Görünmez engellilik kavramı ise organ bağış alan, dışarıdan sapasağlam ama dışarıdan sapasağlam görünen insanlar için kullanılmaktadır. Bu bireyler, engelli raporu alırken sıkıntı yaşamaları nedeniyle bir engelli birey ile eşit şartlara sahip değildir. Bu bireyler, ciddi sağlık sorunu olmadığı gerekçesiyle engelli raporu alamıyor. En azından kimi doktor değerlendirmesi bu şekilde. Dolayısıyla görünmez engellinin de bir engellilik olduğunu bilmek gerekir.

Engellilik ile ilgili kavramların mevzuatta karşılığının ne olduğu diğer önemli bir konudur. Yürürlükteki kanun ve yönetmelik gibi düzenlemeler üzerinde yapılan hızlı bir araştırma, kullanılan kavramların neler olduğunu görmek ve anlamak bakımından yeterlidir. Özürlü kavramı kaldırılıp engelli kavramının mevzuat metinlerine girme durumu nedir? Hangi kanunlarda, yönetmeliklerde hangi ifadeler kullanılmıştır? Örneğin, Terörle Mücadele Kanunu (1991). Terörle Mücadele Kanunu’nda (1991, m.21/a), “... Yaşamak için gereken hareketleri yapamayacak ve başkasının yardım ve desteğine muhtaç olacak derecede malül olanlar ...” şeklinde bir ifade bulunuyor. Burada kullanılan “malül” kavramı neyi nitelemektedir, neye işaret etmektedir ve hangi anlamda kullanılmıştır. Özürlü mü demek istenmektedir, yoksa engelli mi demek istenmektedir. Özürlülerin Devlet Memurluğuna Alınma Şartları ile Yapılacak Merkezi Sınav ve Kura Usulü Hakkında Yönetmelik (2011), Bakanlar Kurulu’nun 2011/2192 sayılı kararıyla onaylanmıştır. Özürlü kavramı bu yönetmeliğin başlığında doğrudan geçmektedir. Bu yönetmelikte (2011, m. 4/d) özürlü kavramının; “Doğuştan veya sonradan; bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yetenekleri bakımından özür oranının yüzde kırk veya üzerinde olduğunu sağlık kurulu raporu ile belgeleyenleri” ifade ettiği belirtilmiştir.

2014 yılında engellilik konusunda bir gelişme söz konusu oldu. EKPSS, yani Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı (EKPSS) bu konuda bir kolaylıktır. Ancak ifade değişikliklerinden sonra EKPSS sınavında engelli bireyin sınava girerken karşılaştıkları koşullar, sınav yeri, bina ve mekân sorunları, erişilebilir bina meselesi halen belli ölçülerde devam etmektedir. Başka bir örnek ise Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu’dur. Devlet, sakatların korunmasını sağlayıcı tedbirler almaktadır. Bu, devletin vatandaşına karşı yerine getirmesi gereken önemli bir sorumluluktur. Sakat, özürlü gibi kavramları mevzuattan, literatürden ve zihinlerden kaldırdıktan sonra bütün problemler hemen çözüme kavuşabildi mi?

İnsanların engelli, özürlü, sakat gibi kavramlar hakkında ne düşündüğü konusunda internette yapılan bir araştırma aslında, topluma ait genel bir zihin durumunu anlamak bakımından yeterli olabilir. Karşılaşılan yorumlardan biri

aynen şu şekilde: “Kör kelimesi hakikaten de aşağılayıcı bir tabir. Sanki kişinin kendi elinde olan, bu yüzden kişinin dışlanmasını gerektiren bir durumu anlatıyor. Ama görme engelli dersek, kendi elinde olmadan gerçekleştiğini anlatan, dışlanmasının somutlaşmasına yol açmayacak bir ifade.”. Bu kişi bu toplumun bir ferdi. Bazı engelli bireyler alınabiliyor, kör denmesini sevmiyor. Ancak kabullenmek ve hayata bakışın bu şekilde yeniden kurgulanması gerekir. Bu toplumsal algıları yıkmak için yapılacak çalışmalardan biri, engellilerle birlikte daha fazla zaman geçirmektir; böylelikle topluma adaptasyonları daha kolay ve mümkün olacaktır.

Sonuç

Konunun özü kavram üzerindeki hassasiyetlerin ortadan kaldırılması ile ilgilidir. Kavramlar üzerindeki algı problemlerini aşabilirsek eğer, mevzuatta, mesela Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’de (5. madde), farklı nedenlerle 238 kez “engelli” kavramı zikredilmekle birlikte, ayrımcılık yapılmaması hakkında ve eşitlik üzerinde de açıklama yapılmıştır. Dolayısıyla kavramlar her şey değildir; asıl konu mevzuattır. STK’lara bu konuda önemli görevler düşmektedir. Aynı şekilde bireysel bazda mantık değişimine de ihtiyaç vardır. Engelli olsun olmasın her bireyin, özellikle de engelli bireyin, mevcut durumu içselleştirmesi ve mevcut kavramlar üzerinden ihtilaflı tartışmalara sebep olmaması, algı farklılıklarını derinleştirici söylemlerden geri durması gerekmektedir.

SEÇME HAKKININ DEVLETİN POZİTİF YÜKÜMLÜLÜĞÜ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Av. Hüseyin VAROL

İstanbul Barosu Engelli Hakları Merkezi Üyesi

Giriş

Bu çalışma; devletin pozitif yükümlülüğü bağlamında bir anayasal hak olarak seçme hakkı ile ilişkilidir ve üç temel başlık altında ele alınacaktır. Öncelikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ortaya koymuş olduğu pozitif yükümlülük doktrinine dair bilgi verilecektir. İkinci aşamada seçme hakkı bağlamında gizli oy hakkına dair teorik bilgiler aktarılacaktır. Çalışmada son olarak Türkiye bağlamında bir karar analizi yapılacaktır. Bu üç temel başlıktan sonra öneriler sunulurak çalışma tamamlanacaktır.

1. İnsan Haklarının Gelişimine Dair Kısa Bir Not

‘İnsan hakları’ bilhassa İkinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupa’da ortaya çıkan nasyonal sosyalizm, faşizm gibi siyasî akımlar ve yönetim biçimleri ile birlikte uluslar üstü alanda hakların korunması noktasında geliştirilen bir anlayıştır. Doktrinde çeşitli çalışmalar yapılmış ve insan haklarına dair kategoriler oluşturulmuştur. Bu kategorileri literatürde, birinci kuşak haklar, ikinci kuşak haklar ve üçüncü kuşak haklar olarak analiz eden ya da negatif insan hakları, pozitif insan hakları ve aktif insan hakları olarak sınıflandıran yaklaşımlar söz konusudur.

Bu konunun daha geniş şekilde açıklanmasında fayda vardır: Negatif statü ile nitelenen insan haklarında (birinci kuşak haklar) devletten beklenen şey, pek çok nedene dayanma ihtimali olan bürokratik ihlal durumunun ortadan kaldırılmasıdır. Pozitif insan haklarında (ikinci kuşak haklar) birtakım hakların hayata geçirilebilmesi için devlet tarafından bazı yükümlülükler üstlenilmelidir. Aktif statü hakları (üçüncü kuşak haklar) ise vatandaşların siyasete, yönetime katılabilmesi için devlet tarafından kişilere tanınan çeşitli hakları ifade etmektedir. Ancak geldiğimiz noktada bu tasnifler anlamını yitirmiş durumdadır. Burada hakların bütünlüğü ve karşılıklı bağımlılık anlayışıyla haklar bir bütün olarak ele alınmış ve hakların gruplandırılması anlayışı terk edilmiştir.

2. Pozitif Yükümlülük İlkesi

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin 1968 Belçika davasında¹ ortaya koyduğu anlayış ile her hakkın hem pozitif yönünün hem de negatif yönünün olduğu artık kabul edilmektedir. Negatif yükümlülük devlete, kişinin temel hak ve özgürlüklerini ihlal etmekten kaçınma yükümlülüğü yüklerken, pozitif yükümlülük ise kişinin temel hak ve özgürlüklerinin korunması için devletin yapması gereken şeyler olduğuna, o hakkı korumak için bir şeyler yapması gerektiğine işaret etmektedir.

Bu bağlamda, 1979 yılında verilen bir İrlanda kararı vardır. Bu karara kısaca değinmekte fayda vardır. Bu kararın çıkmasına sebep olan davacı İrlanda'da bir boşanma davası açmıştır. Ancak davacı, kendi maddî durumunun yeterli olmaması nedeniyle ve ayrıca dava prosedürlerinin çok karmaşık olduğu gerekçesiyle davasını geri çekmek durumunda kalmıştır. Sonraki aşamada davacı, davasını Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine taşımıştır. Bu dava sürecinde İrlanda Cumhuriyeti, savunmasını boşanma hakkının yasal olarak tanındığı ve boşanma işlemleri için yetkili mahkemelerin devlet tarafından örgütlendiği üzerine kurmuştur. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin davaya ilişkin verdiği kararda, davacının ekonomik durumunun yeterli seviyede olmaması nedeniyle, hakların kullanılması için gerekli tedbirlerin devlet tarafından alınmasının gerekli olduğu vurgulanmıştır. Pozitif yükümlülüğe dair bu yaptırım kararının zihinlerde tutulması önemlidir.

3. Gizli Oy Kullanma Hakkı

Hâlihazırda insan haklarına ilişkin doktrinde çeşitli tasnifler mevcuttur. Bununla birlikte bu konuda oldukça basit bir tasnifin yapılması mümkündür. Öncelikle devletin hukukî olarak bir hakkı tanınması ve tanınan hakkın güvence altına alınması gerekmektedir; ancak mevzuatta buna dair düzenleme yapma yükümlülüğü de önemlidir. İkinci olarak, devletin konu hakkında pratik tedbirler alması gerekmektedir. Örneğin, seçme hakkı -malumunuz olduğu üzere-

¹ **Editör Notu:** Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM), Sözleşme'de düzenlenen eğitim ve öğrenim hakkına ilişkin olarak verdiği en önemli kararlardan biri olan Belçika'da Dil Eğitimi Davası'nda, özetle; Belçika Hükümeti'nin, yalnızca Hollanda dilinin konuşulduğu bölgelerde, ilköğretimde öğretim dili olarak Fransızca'yı kullanan okullar açılması veya bunlara destek olmayı reddetmesi söz konusudur. AİHM bu red kararını, Sözleşme'nin 1 no'lu Ek Protokolü'nün 2. maddesine aykırı bulmamıştır. Çünkü Mahkemeye göre devletlerin belli bir dilde öğretim yapan okulların açılması ve mali yönden desteklenmesi mecburiyeti yoktur. Tek dilli bölgelerde, Fransızca ya da Hollandaca konuşan kişiler, eşit surette, devlet ya da devletten mali yardım alan eğitim kurumuna yani bölge dilinde belli bir öğretim yapan kuruma girebilmektedirler. AİHM bu kararda, Belçika Hükümeti'ni sadece; özel statülü beldelerde ikamet etmeyen ve anadili Flemenkçe olan çocukların Flemenk sınıflarına kabul edilmesinin, buna karşılık anadili Fransızca olan çocukların Fransızca sınıflara kabul edilmemesinin, bu konudaki mevzuatın Flemenk veya Fransızca konuşan ailelere aynı şekilde uygulanmaması sonucunu doğurduğu ve olayda ayrımcılık yasağının ihlal edildiği gerekçesiyle, mahkûm etmiştir.

bugün dünyada demokratik sistemler içerisinde son derece önem arz eden bir hakktır.

Bugünkü demokrasilerin neredeyse tamamı temsili demokrasi ile yönetilmektedir ve vatandaşların yönetime katılabilmesinin yolu da kendi temsilcilerini seçebilmeleridir. Bu açıdan seçme hakkı son derece önemlidir. Seçme hakkının birçok yolu vardır; ancak burada özellikle gizli oy hakkını ele almak yerinde olacaktır. Gizli oy hakkı, kapalı bir kabinin içine girip hangi siyasî partiye, pusulada görünen kişiye veya partiye oyunuzu açıklarken, bunu gizli bir şekilde ve kimsenin haberdar olmadan ortaya koymanızı ifade eden bir uygulamadır. Tarihsel anlamda eski örneklere de sahip olan bu uygulama,² -bugünkü anlamda- ilk defa 1856 yılında Avustralya'da hayata geçirilmiştir.³ Ardından Avrupa'da ve Türkiye'de uygulamaya konulmuş ve gizli oy uygulamasının kullanılma şekli ile ilgili yasal düzenleme de yapılmıştır.

Günümüzde mevzuat hakkında konuya dair uluslar üstü düzenlemelerin yapıldığı bilinmektedir. Başta Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (21. madde), Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (25. madde), Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (23. madde) ve -Türkiye'nin de taraf olduğu- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye Ek Protokol No:1, 3. madde) gizli oy hakkının kullanılması konusunu düzenlemektedir. Bu hakkın uygulanması ve kullanılması ile ilgili ulusal düzeyde düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 60. maddesinde gizli oy hakkı uygulamasının tanınmış olduğu açıkça görülmektedir.

4. Türkiye İçin Bir Durum Değerlendirmesi

Buraya kadar sadece teorik bilgilerin verilmesiyle yetinildi. Bir de, güncel durum değerlendirmesi yapmak, bunu da Türkiye uygulaması üzerinden gerçekleştirmek mümkündür. T.C. Yüksek Seçim Kurulunun bu bağlamda bir kararının değerlendirilmesi yoluyla konunun daha net ve dikkat çekici şekilde açıklanması yerinde olacaktır.⁴ Görme engellilerin seçimlerde gizli oy hakkının

² **Editör Notu:** Alexander Jakobson, "Secret Ballot and Its Effects in the Late Roman Republic", *Hermes*, 123/4 (1995), ss. 426-442; Alan S. Gerber, Gregory A. Huber, David Doherty ve Conor M. Dowling, "Is there a Secret Ballot? Ballot Secrecy Perceptions and their Implications for Voting Behaviour?", *British Journal of Political Science*, 43/1 (Ocak 2013), s. 77-102.

³ **Editör Notu:** Jamie L. Carson ve Joel Sievert, "Electoral Reform and Changes in Legislative Behavior: Adoption of the Secret Ballot in Congressional Elections", *Legislative Studies Quarterly*, 40/1 (Şubat 2015). s. 83; akt.: Taylan Barın ve Özcan Altay, "Anayasa Değişikliklerinde "Gizli Oy" Kuralı ve Denetlenebilirliği", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 12 (2108), s. 197. DOI: 10.18771/mdergi.496776

⁴ **Editör Notu:** Örneğe konu olan düzenleme 31/3/2022 tarihli ve 7393 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 26/4/1961 tarihli ve 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'un 14 üncü maddesinin birinci fıkrasının (3) numaralı bendine "liste" ibaresinden

teminine ilişkin olarak Engelsiz Erişim Derneği tarafından Yüksek Seçim Kuruluna 2018 yılında gerçekleştirilen bir başvuru söz konusudur. Bu başvuruda denmiştir ki görme engelliler de -tıpkı diğer vatandaşlar gibi- gizli oy hakkına yasal olarak sahiptirler ve bunun temini için oy pusulasının üzerine koyulmak suretiyle oy kullanımını kolaylaştıracak şablon denilen bir aparat hazırlanması gerekmektedir.⁵ Böylelikle görme engelliler, kabartmalı oy pusulalarında hangi siyasî parti adaylarının olduğunu -herhangi bir kişinin yardımı olmaksızın- görebilir, mührü oy pusulasına kendileri basabilir, kendisine ait oy pusulasını zarfa koyabilir ve içinde oy pusulasının bulunduğu zarfı kapatabilir hale gelmişlerdir. Ayrıca bu durum, görme engellilerin tek başlarına ve erişilebilir biçimde oy kullanabilecekleri anlamına gelmiştir.

Yüksek Seçim Kurulu, Engelsiz Erişim Derneği tarafından görme engellilerin gizli oy kullanabilmesinin şartlarının oluşturulması için yapılan 11.12.2018 tarihli başvuruyu değerlendirmiş ve 2018/103 numaralı kararıyla bu talebi reddetmiştir. Yüksek Seçim Kurulu, bu şablonları getirebilirsiniz hatta oy kullanırken sandık alanlarına getirmenize müsaade ediyorum ancak Yüksek Seçim Kurulu bu türden şablonları hazırlayamaz anlamına gelen bir karara imza atmıştır. Benzer bir talep 2017 yılında yapılan Türkiye Anayasa Değişikliği Referandumu'nda istenmiş ve Yüksek Seçim Kurulu bu talebi yerine getirmişti. Ancak bu karar, Yüksek Seçim Kurulunun Türkiye'de 2018 yılında yapılan Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimi'nde bu türden bir oy pusulasını bastırmama kararı aldığı anlamına gelmektedir. Kurul, bu uygulamasını 31 Mart 2019 tarihinde yapılan Türkiye Mahallî İdareler Genel Seçimleri'nde de devam ettirmiştir.

5. Yüksek Seçim Kurulunun “Şablon” Kararı

T.C. Anayasası'nın 10. maddesinde “eşitlik ilkesi” kabul edilmiş durumdadır. Seçme hakkı bağlamında gizli oy hakkının anayasal bir hak olarak kabul edildiği bu bağlamda dolaylı olarak ifade edilmiş durumdadır. T.C. Anayasası'nın 5. maddesi, kişilerin temel hak ve özgürlükleri kullanmasında devlete siyasî, sosyal ve ekonomik sebeplerle engelleri kaldırma yükümlülüğü getirmektedir. Bu durum, Anayasa'nın “Devletin temel amaç ve görevleri” başlıklı 5. maddesinde düzenlenmiştir. Yine 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un 3/d. maddesinde, engelliliğe dayalı ayrımcılığın “Siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medenî veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel

sonra gelmek üzere “ve görme engelli seçmenlerin kullanabilmesi için oy pusulalarına uygun şablon” ibaresi eklenmiştir. Mevcut halde bu düzenlemenin ilgili metni şu şekildedir: “3. Bu Kanunda sözkonusu edilen bütün işlemlerin gerektirdiği form, evrak, liste ve görme engelli seçmenlerin kullanabilmesi için oy pusulalarına uygun şablon gibi her türlü basılı kağıdın tasarım ve baskısını yaptırmak, il ve ilçe seçim kurullarına zamanında ve ihtiyacı kadar ulaşımını sağlamak,”.

⁵ Şablon; iki tane yaprağı olan ve oy kullanılan, o boşluk yuvarlakların olduğu yerde içerisinde boşluklar bulunan bir aparat olarak açıklanmaktadır.

özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlamayı,” ifade ettiği belirtilmektedir. T.C. Anayasası’nın “Seçimlerin genel yönetim ve denetimi” başlıklı 9. maddesinde seçimlerin, Yüksek Seçim Kurulunun denetimi ve yönetimi altında yapılacağı hükme bağlanmıştır. Seçimler için 50 milyon adet pusula bastıran bir kurumun, bunun çok küçük bir oranını ancak oluşturabilecek kadar oy pusulası bastırmaktan kaçınması ve bunun bir sivil toplum aracılığıyla çözüme kavuşturulması bir garabetir. Bir sivil toplum örgütünün oy pusulalarında kullanabilecekleri şablonları bastırıp görme engellilere kargo etmesi düşündürücü bir durumdur. Yüksek Seçim Kurulunun söz konusu hizmeti bizzat yerine getirmemesinin gerekçesi 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun’un 93. maddesinde şu şekilde açıklanmaktadır: “Körler, felçliler veya bu gibi bedeni engellilikleri açıkça belli olanlar, bu seçim çevresi seçmeni olan akrabalarından birinin, akrabası yoksa diğer herhangi bir seçmenin yardımı ile oylarını kullanabilirler.”. Ancak durum her ne kadar ilgili maddede bu şekilde ifade edilmiş olsa da görme engelliler lehine başka bazı olumlu uygulamaların hayata geçirilemeyeceği şeklinde bir hüküm bulunmamaktadır. Kanun görme engelliye, yakınıyla birlikte gelebilirsin diyor, oy pusulalarında görme engellilerin kullanabileceği şablonları da oy kullanılan mahallin içine almaması gerekir. Türkiye’nin taraf olduğu ve T.C. Anayasası’nın 90. maddesinin 5. fıkrası uyarınca da kanunların üzerinde olan Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’de seçimlerin usulleri, mekânları ve orada kullanılacak materyalin erişilebilirliğini sağlamayı taraf devletlere yükümlülük olarak havale etmiştir. Yüksek Seçim Kurulu ise -mahkemelerimiz pek gerekçe yazmadıkları için- konuya ilişkin olumsuz kararında mevzuatı işaret edip, Engelsiz Erişim Derneği tarafından yapılan başvurunun ilgili hükümler uyarınca reddine karar vermiştir.

Yüksek Seçim Kurulu tarafından -bir anlamda gerekçesi oluşturulmaksızın verilen- görme engellilerin gizli oy hakkını kullanmalarını kolaylaştıracak olan şablon tedarik edilmesinin reddine ilişkin kararın eleştirilmemesi mümkün değildir. Bu kararın T.C. Anayasa Mahkemesi nezdinde başvuru konusu olduğunu ayrıca belirtmek gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi, -benzer bir metin düzenleyerek- 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun uyarınca, konunun sözleşme ve ek protokol ile Anayasa’nın ortak koruma alanında kalmadığı nedeniyle, konu bakımından yetkisizlik kararı vermiştir. Anayasa Mahkemesinin neden bu alan içerisinde kalmadığına dair açıklama olmaması nedeniyle konunun Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine taşınması söz konusu olmuştur. Konuyu takip eden Avukat Olgun Yılmaz, konuya dair başvuruyu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapmış bulunmaktadır. Ayrıca konunun bir de gerçek kişi adına başvurusu

yapılmış, o kişiye dair de aynı şekilde konu bakımından yetkisizlik kararı verilmiştir. Yetkisizlik kararını açıklayan metinde de aynı ifadeler söz konusudur.

Engellilerin gizli oy haklarını kullanmalarına ilişkin iki temel soru vardır. Bu soruların birincisi; -somut olay bağlamında değerlendirecek olursak bir görme engelli olan ve engelli olmayan bir kişi, “gizli oy hakkımı ihlal ettiniz, oy kullanırken bir yakınımın sandık alanına gitmek zorunda değilim, oyumu açıklamak zorunda değilim hatta ben A partisine ver dedim, o B partisine verdi” şeklinde bir söylem ve davranış içinde olup oy pusulasına mührünü basmazsa nasıl bir durum ortaya çıkar? Şablon tedariki yükümlülüğünden Yüksek Seçim Kurulu gibi bir kamu kurumunun kaçınması söz konusu olmaz. Ancak şablon hazırlanması ve bu şablonların oy kullanılacak kabine ulaştırılması yükümlülüğünü yerine getirmemiştir. İlgili yasada olmadığı gerekçesiyle üstlenmediği şablonu bastırma ve dağıtma yükümlülüğü bir sivil toplum örgütü (Engelsiz Erişim Derneği) tarafından yerine getirilmiştir. Engelsiz Erişim Derneği, kendi bağışlarıyla bu masrafı karşılamıştır ve Türkiye’deki görme engelli vatandaşlara bu şablonları dağıtmıştır. Peki, Engelsiz Erişim Derneğinin şablonları gönderemediği engellilerin seçme hakkı ne olacak, onların gizli oy kullanma hakkı nasıl hayata geçirilecektir?

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde “makul uyarılma” şeklinde nitelenen bir uygulama vardır. Yani Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, eğer bir engellinin hakkından yararlanabilmesi için makul olarak yapılmasından kaçınılan şeyler varsa, ilgili mahkeme bunu hak ihlali olarak kabul etmektedir. Ayrıca hangi sandıkta kaç tane görme engelli vatandaşın oy kullanacağını elektronik sistemler nedeniyle kolaylıkla tespit edilebileceği bir zamanda, görme engelli bireylerin gizli oy kullanma hakkının organize edilmesinin kolaylıkla ve mümkün olduğunca az masraflı bir şekilde çözüm bulması mümkündür. Ayrıca bu durum, pozitif yükümlülük bağlamında değerlendirildiğinde, Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’nin 29. maddesinde konuya dair doğrudan düzenleme olduğu açıktır. Dolayısıyla Yüksek Seçim Kurulunun bu olumsuz kararının görme engellilerin beklentilerini karşılayacak şekilde çözüme kavuşturulması mümkün olabilirdi.

Öte yandan, bu olumsuz uygulamanın nihayet artık son bulduğunu ve yasalar nezdinde açık ve başka türlü anlaşılmaya mahal bırakmayacak şekilde çözüme kavuşturulduğunu da belirtmek gerekmektedir. 31.03.2022 tarihinde 7393 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (m. 4) ile 26.04.1961 tarihli ve 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun’un 14. maddesinin birinci fıkrasının (3) numaralı bendine bu konuya ilişkin yeni bir düzenleme yapılmıştır. Mevcut halde Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun’un (m. 14/1(3)) ilgili metni şu şekilde değiştirilmiştir:

Bu Kanunda sözkonusu edilen bütün işlemlerin gerektirdiği form, evrak, liste ve görme engelli seçmenlerin kullanabilmesi için oy pusulalarına uygun şablon gibi her türlü basılı kağıdın tasarım ve baskısını yaptırmak, il ve ilçe seçim kurullarına zamanında ve ihtiyacı kadar ulaşımını sağlamak,

Dolayısıyla başvuru ve ayrıca iki ayrı davaya konu olan görme engelli bireylerin gizli oy kullanma haklarının şablon kullanımı vasıtasıyla çözüme kavuşturulması mücadelesinde artık son noktaya ulaşılmış durumdadır.

Sonuç

Çalışma kapsamında insan haklarına ilişkin pozitif yükümlülük doktrini, Türkiye’den bir örnek durum ile açıklanmaya çalışılmıştır. Özellikle kurumsal olarak Engelsiz Erişim Derneğinin girişimleri, bireysel olarak da Alim Yılmaz’ın mevzuat ve uygulama yönüyle uyguladığı baskı ve tarafımdan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ortaya koyduğu doktriniyle somutlaştırarak bu gizli oy kullanma hakkı ile ilgili gelişmeler açıklanmaya gayret edilmiştir.

Yapılması gereken, herkesin bir vatandaş olduğunun, herkesin anayasadaki haklardan faydalanmada eşit olduğunun yasalar ve bireyler nezdinde kabul edilmesi ve içselleştirilmesidir. Yasalar nezdinde herkes eşit bir bireydir, uluslararası sözleşmeler bağlamında devlet yükümlülüklerini yerine getirmekle yükümlüdür. Bu bağlamda her insanın onurunu korumak devletlerin yükümlülüğündedir. 31 Mart 2022 itibarıyla böyle bir konunun sorun olmayacak şekilde yasa nezdinde nihayet çözüme kavuşturulmuş olması oldukça önemlidir. Bu sonuç, kurumlar ve mahkemeler nezdinde verilmiş zorlu mücadelenin bir karşılığıdır.

SORULAR VE TARTIŞMALAR

SORULAR VE TARTIŞMALAR

Soru 1

Çağrı ERTAN: İstanbul Teknik Üniversitesi engelli öğrenci birimi sorumlusuyum. Bir taraftan da engelli aktivistiyim. Engellilikle ilgili düzenlenen yasa ve mevzuattan bahsettik; ancak -benim de deneyimlerime göre- birçok engelli kişi ve dernek engelli haklarını bilmiyor. Bakanlıklar, farklı kurum ve kuruluşlar çalışma yapacaklarında engellilikle ilgili bir temsiliyet sorunu ortaya çıkıyor. Sakat haklarını bilen, engelliliği sosyal modele göre ele alan ve hak temelli çalışma sürdüren ne kadar yapı ve insan var, önemli oluyor. Dolayısıyla engelliden görüş aldık savunusuyla ortaya konan çok yetersiz uygulamalar, mevzuat var. Benim sorum; hak temelli bakış açısına sahip engelli kitle ile mevzuatı uygulayacak yapıların birleşimi nasıl gerçekleşebilir? Bu noktada nasıl bir toparlayıcılık olabilir, önerilen bir şey var mıdır? Engelli haklarına hâkim yapı veya insanların bu tür noktalara gelebilmesini nasıl sağlayabiliriz?

Cevap

Av. Aykut DEMİRDÖĞEN

Öncelikle teşekkür ederiz. Aslında bahsettiğimiz şey, hep eğitimden geçiyor. Sadece yaptırım ve cezalarla düzelme olması beklenemez. İnsanların çocuklarını eğitirken, buna uygun eğitim vermeleri gerekiyor. Engelli bir çocuktan çocuğunuzu sakınmaya çalışmanız sadece o çocuğa değil aslında topluma zarar verir. Aksaray’da yaşanan olay, oradaki velilerin önyargılarını yansıtan üzücü bir olaydır. Eğitimin önce ailelerden başlaması gerektiğini söylüyoruz. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının (şimdi Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) 1300 lira bakım aylığı vermesi, engelli kişinin topluma kazandırılması konusunda ne fayda sağlamaktadır? Bu insanlar çalışmıyorlar demek ki, neden çalışmıyorlar, bunun düşünülmesi lazım. Önce aileleri bilinçlendireceğiz ki çocuklarımız ona göre yetişsin. Eğitim sektörünü değiştireceğiz, okullardaki karma eğitime önem vereceğiz ve toplumu biraz kendi iç dinamiklerine bırakacağız. Sorunuzun temel cevabı “eğitim”dir kanaatindeyim.

Av. Alim YILMAZ

“STK’ların temsili hususunda hangi görüş benimsenecek?” diye sordunuz diye düşünüyorum. Şöyle bir durum var: “Görüş bildirmek sıkıntı değil. Yani görüş bildirirken kimin görüşünü dikkate alacaksınız demek de sıkıntı değil. Birleşmiş Milletlerin çalışma sistemine göre önce devletlerden görüşler isteniyor. Daha sonra sivil toplum örgütlerinden raporlar alınıyor. Bu görüşlerin birbirleriyle uyumuna bakılıyor. Birleşmiş Milletlerin gelip bizzat ülkenin durumunu bilmesi söz konusu değil; bunu ancak sivil toplum kuruluşlarının gölge raporları ile gözlemleyebiliyor. Bu yönde sivil toplum kuruluşları

bilgi verdikten sonra genel bir uluslararası değerlendirmeden geçirek ülkeye dönüş yapıyor. Aynı sistemin Türkiye’de kurulmasına engel olacak bir durum yok. Yani birkaç tane STK’nın birleşerek tek bir tane olmasına gerek yok; farklı farklı STK’ların ayrı ayrı gidip bilgi vermesi bir zarar ortaya çıkarmaz; bu durum görüş ayrılığı olarak da düşünülemez. Çünkü en nihayetinde “bilimsel ve devlet otoritesi bakımından en iyisinin hangi olduğu” değerlendirmesi yapıldıktan sonra karar verilir.

Soru 2

Gülsüme ŞENOCAK: İstanbul Büyükşehir Belediyesinde psikoloğum, ayrıca İstanbul Üniversitesi Engellilik Araştırmaları Yüksek Lisans Programı öğrencisiyim. 3-4 yıl önce oy verme sırasında bir sorunum ve sonrasında dava sürecim oldu. Sandık görevlileri oy kullanamayacağımı söylediler, engelliler oy kullanamaz dediler. Ben de bunun böyle bir şey olmadığını ifade ettim ama ısrarla hayır kullanamazsın cevabını aldım. 15-20 dakika kadar tartıştık. En sonunda verdikleri karar şu oldu: Sandık görevlilerinden iki kişi, kardeşim ve ben, yani dört kişi birden oy kabineye girdik ve ben bu şekilde oy vermek durumunda kaldım. Sonra çok pişmanlık yaşadım; keşke oy kullanmadan dönsedydim diye düşündüm; çünkü sonraki dava sürecinde bu kadar mücadeleyle de olsa oyumu kullanmış olmam dava sonucunu olumsuz yönde etkiledi.

Bu arada dava sürecini de kısaca aktarayım: İfade vermeye gideceğiz, savcı ifademi alacak. Savcı, beni kapıda tek başıma gördüğünde, “yavrum ben senin ifadeni alamam”, “Sen görme engellisiz, sen kendin başvuramamışsındır” dedi. Ben de: “Onu nereden çıkartıyorsunuz savcım” dedim. Konu hukuk kurumlarında çok nettir, orada bile önyargıların varlığını görüyorsunuz. Savcıyla da başka bir tartışmaya geçtik. Ben BİMER üzerinden şikâyetle bulunmuşum. “O bilgisayardan senin başvurduğunu nasıl bilebilirim, sen bilgisayar kullanamazsın” dedi. Uzun uzadıya bunu anlattım -ki içler acısıydı benim için de-. Neyse ifadem alındı vs. 1,5 yıl kadar dava sürecimiz oldu. Fakat sonunda hâkimin verdiği karar hiçbir şekilde ceza alınmaması yönündeydi. “Ben sana sonuna kadar hak veriyorum” dedi hâkim ama “eğer oy kullanmamış olsaydın mağduriyet oluşacaktı.” şeklindeki konuşmasıyla da durum noktalanmış oldu.

Yasal haklarımızı elde edememek konusunda yaşadığımız mağduriyetler için bir kanıt oluşturamıyoruz, buna dair bir davayı olumlu bir şekilde sonlandıramıyoruz, -ama hak verilmesine rağmen- yaşanan mağduriyet konusunda karşı taraf hiçbir şekilde ceza almıyor. Yaşanan süreçte toplum içerisinde rencide oluyorsunuz, buradaki psikolojik süreçlerimizle ilgili hiçbir şey yapılmıyor, sadece “oy kullanmasaydınız sizin haklarınıza yönelik bu süreçte uygulanmış, bir dezavantaj oluşmuş olacaktı vs. O zaman buna dair bir şey olabilirdi.” deniyor. Ben çok emek verdim, “gizlilik ilkesi”, “mahremiyet”, buna dair bir karar süreci dahi olmadı. Açıkçası çok üzülmişim ve -bu durum hâkimden mi kaynaklanıyor bilmiyorum- ama nasıl bir süreç yürütülmeliydi,

ben nerede yanlış yaptım, onu da bilmiyorum. Bu konuda beni aydınlatırsanız çok sevinirim.

Av. Hüseyin VAROL

Biraz da mizahi olarak bir cevap vereyim. Kadının biri koşar, der ki; “Hocam hocam! Sana bir şey soracağım. Ya hocam, Yunanistan’da evliyanın biri kızını kesecekken Allah ona koyun göndermiş doğru mu?” Hoca der ki; “Bunun neresini düzelteyim, Yunanistan değil Arabistan, kızını değil oğlunu, koyun değil keçi.” Biz de size oy kullandırmayanları mı söyleyelim, ifade almayan savcı mı söyleyelim, yoksa karar vermeyen hâkimi mi söyleyelim?

Savcılık iddianameyi hazırladığında suçların işlendiğine dair bir şey yapıyor. Hiçbir şey olmasa bile TCK 122. “Sen engelli olduğun için oy kullanamazsın.” ne demektir? Nefret saiki olduğu için bundan ötürü bu maddenin uygulanamadığını söylüyorlar. Burada bu ayrımcılığı yapan kişinin küfür mü etmesini bekliyoruz, bilmiyorum. Açıkça bir insana sırf engelinden ötürü oyunu kullandırmıyorlar. Hiçbir şey olmasa görevi kötüye kullanma söz konusu. Yüksek Seçim Kurulu kararı var bu konuda: “Bu şablonları kendiniz getirirseniz kullanabilirsiniz” dendi; bunu bile yaptırmıyorlar. Mevzuatla uygulama arasında uyumsuzluk var dediğimiz şey tam olarak da bu durumdur. Bizim her yerde yaşadığımız şey de budur.

Panel II

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ENGELLİ HAKLARI
KOMİTESİ'NİN HAZIRLADIĞI RAPORDA
BELİRTİLEN SORUNLARA İLİŞKİN
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

BM ENGELLİLERİN HAKLARINA İLİŞKİN SÖZLEŞME KAPSAMINDA HAZIRLANAN RAPORLAR: TÜRKİYE ÖZELİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Uzm. Sosyolog Mehmet Emin DEMİRCİ

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Sosyolog

Giriş

Çalışmada; Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme doğrultusunda BM Engelli Hakları Komitesi'nin Türkiye'nin ulusal raporu (Türkiye'nin BM Engelli Hakları Komitesi'ne 2011 yılında sunduğu ilk Rapor), "gölge rapor" veya "alternatif rapor" adlarıyla da anılan ve sivil toplum kuruluşları tarafından ulusal rapora karşı sunulan raporlar ile Komite huzurunda sözlü sunumların değerlendirilmesi sonucu çıkan sorun alanları incelenecektir. Dolayısıyla çalışmada; belirtilen bu konuların birleştiği bir resim sunulması hedeflenmektedir.

1. Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme: Tarihsel Bir Değerlendirme

Engellilerle ilgili konularda yasayla koordinasyon görevi bulunan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (şimdi Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı), bu görevlerinin yanı sıra Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin Türkiye'de uygulanışını koordine etmeyi de üstlenmiştir. Engellilerle ilgili uluslararası konular, henüz Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme yokken, 1993 tarihli "Engelliler İçin Fırsat Eşitliğinin Sağlanmasına Yönelik Standart Kurallar" adlı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun tavsiye niteliğindeki belgesine dayalı yürütülmekteydi. Bu belge, 1994-1995 yıllarında Avrupa Körler Birliği Haklar Komisyonu çalışmaları sırasında Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının gündemine alındı. Bu belgenin içerdiği kurallar, çok yönlü olmakla birlikte ve tavsiye niteliği taşıdığından, devletler açısından herhangi bir bağlayıcılık getirmemekteydi; ayrıca tarafların anladığı ve işlerine geldiği şekilde uygulanmaktaydı.

1996 yılında kalabalık bir delegasyonla katıldığımız Dünya Körler Birliği (DKB) Toronto Genel Kurulu'nda kısa bir karar önergesi hazırlayıp genel kurula sunduk. Karar önerisinde, Engelliler İçin Fırsat Eşitliğinin Sağlanmasına Yönelik Standart Kurallar'ın -her ne kadar kapsamlı olsa da- uygulanmasında herhangi bir yaptırımın olmadığına değinilmekte, ivedilikle benzer konuların yer aldığı ve bağlayıcılığı olan bir "sözleşme" hazırlanması için, Dünya Körler Birliği Yönetim Kurulu'na Birleşmiş Milletler nezdinde giri-

şimde bulunma yetkisinin bir görev olarak verilmesi talebi bilgisi yer almaktaydı. Oy birliğiyle kabul edilen bu karar doğrultusunda, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kabul edilmesinin 50. yıldönümü olan 10 Aralık 1998 tarihinde, Dünya Körler Birliğinin bölge örgütü olan Lâtin Amerika Körler Birliği, Uruguay'ın başkenti Montevideo'da bir konferans düzenleyerek hazırladığı 15 maddelik bir Sözleşme taslağını bu toplantıda tartışmaya açtı. Konuyla ilginç dolayısıyla 15 maddelik bu taslak önceden bize de ulaştırılmışti. Lâtin Amerika'da olgunlaştırılan bu tartışmalar, çoğunluğunu yine Lâtin Amerika ülkeleri olmak üzere 20 diğer ülkenin imzasıyla adı geçen bir sözleşme hazırlanması konusunu görüşmek üzere Meksika Hükümeti'nin 30 Kasım 2001 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na bir önerge vermesiyle sonuçlandı.

BM Genel Kurul'u, bu önergeyi kabul ederek Genel Sekreter'e beş yıl süreyle bu konuda görev verdi. Bu tarihten sonra, Genel Sekreterlik dünyanın engellilik alanında çalışan muteber örgüt temsilcileriyle yılda 2 toplantı yaparak söz konusu Sözleşme'yi olgunlaştırdı ve nihayet Aralık 2006 tarihinde Genel Kurul'un Sözleşme'nin kabulü ile sonuçlandı. Sözleşme'nin kabulünü izleyen 3 ayın sonunda Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 81 ülkenin imzaladığı bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler sisteminde en kısa zamanda yürürlüğe girmiş sözleşme unvanına da sahiptir. 2019 yılı sonu itibarıyla ABD dâhil 181 ülke imzalamış ve bunlardan 163 ülke iç hukuk süreçlerini tamamlayarak Sözleşme'yi onaylamış ve Sözleşme'ye yasal nitelik kazandırmış bulunmaktadır.

1996 tarihindeki DKB Toronto Genel Kurulu'ndan sonra, ülke olarak gittiğimiz her toplantıda kartopunu başlatan ülke onuruna yakışır şekilde konunun takipçisi olduk ve konunun sürekli gündemde tutulmasını sağladık. Kuşkusuz 1994 yılında şahsen başladığım Avrupa Körler Birliği Haklar Komisyonu üyeliği, 1996-2000 yılları arasında görev yaptığım Dünya Körler Birliği İnsan Hakları Komitesi üyeliği bu konunun takibini ülkemiz açısından oldukça kolaylaştırdı. 2007'de başlayıp 4. dönemini sürdürdüğüm Avrupa Körler Birliği Yönetim Kurulu üyeliği ve 2015-2019 yılları arasında bulunduğum Dünya Körler Birliği Yönetim Kurulu üyelikleri de Sözleşme'nin uluslararası düzeyde yaygınlaşması ve uygulanışıyla ilgili çeşitli gözlemler yapmamı kolaylaştırdı; çünkü diğer engel gruplarıyla birlikte görme engellileri konusunda uluslararası düzeyde faaliyet gösteren örgütler son derece aktiftir ve neredeyse toplantıların değişmez gündem maddelerinden birisi Engelli Hakları Sözleşmesi'yle ilgili konulardır.

BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 34.-40. maddeleri, onaylayan ülkelerdeki çalışmalarını denetlemek üzere BM Genel Sekreteri'ne bağlı bir Engelli Hakları Komitesi'nin kurulmasını ve çalışma esaslarını düzenlemiştir. Buna göre, Sözleşme'yi onaylayan ülke, ilki 2 yıl içinde olmak üzere 4 yılda bir Komite'ye rapor vermekle yükümlü tutulmuştur. Bu Sözleşme'yi iç hukuk sürecini tamamlayarak 28 Eylül 2009 tarihinde yürürlüğe

koyan Türkiye, 2013 yılında dönemin Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (şimdi Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) koordinasyonuyla ağırlıklı olarak engelli sivil toplum kuruluşlarının katıldığı bir ulusal rapor çalışması yapmış ve bu çalışmanın sonunda Engelli Hakları Komitesi'nin formatına uygun bir ulusal raporu 2015 yılında göndermiştir. 2014 yılında 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'da yapılan çeşitli değişiklikler, esasen BM Engelli Hakları Sözleşmesi'nin yasaya etkisi olarak dikkat çekmiştir.

2. BM Engelli Hakları Komitesi Türkiye Ulusal Raporu

Belli aralıklarla ülkeleri değerlendiren Komite'nin 2018 Sonbahar döneminde incelemeye başladığı ve Türkiye için esas aldığı ulusal rapor, sözü edilen 2015 tarihli rapordur. 2015 yılı Mart ayında İhtiyarî Protokol'ü onaylayan Türkiye, bireylere, Engelli Hakları Komitesi'ne doğrudan şikâyet başvurusunda bulunma hakkını ayrıca kabul etmiş oldu.

Türkiye'de Engelliler Konfederasyonu Uluslararası İşlerden Sorumlu Başkan Yardımcısı sıfatıyla, ülke dışındaki farklı görevlerin yanı sıra, Komite'nin çalışma formatına uygun olarak, konunun sivil toplum kuruluşlarının gündemine alınarak ülkemizin hakkıyla değerlendirilebilmesini çeşitli ortamlarda gündeme getirerek canlı tutulmasını sağladık. Nitekim Sözleşme'ye (m. 4/3) göre, devletler, engellilerle ilgili her konuda sivil toplum kuruluşlarının katkısını almayı genel ilke olarak benimsemiş bulunmaktadır. Bunun bir sonucu olarak Komite'ye, Engelliler Konfederasyonunun öncülüğünde bazı engelli sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanan alternatif raporla, 2016 yılında kurulan ve halen 74 sivil toplum kuruluşunun üyesi olduğu Engelli Çocuk Hakları Ağı'nın özellikle eğitim konularında hazırladığı sorular ile birlikte 3 rapor sunulmuş oldu.

2019 Şubat ayı başında iletilen bu belgelere ek olarak 13-14 Mart 2019 tarihlerinde Cenevre'de düzenlenen ve Türkiye'nin ele alındığı Komite toplantılarında, Bakanlık ile Kamu Denetçiliği Kurumunu temsil eden kamu ve sivil toplum kuruluşlarının yer aldığı kalabalık heyetin bazı temsilcileri sözlü sunumlar yaparak soruları cevapladılar. Bütün bu belgeler ve sunumlar ışığında Komite, 9 Nisan 2019 tarihinde Türkiye ile ilgili bir dizi sorun alanı ve öneriyi içeren bir belge yayımladı. Böylelikle, sonraki inceleme ve raporlamaların bu çizgiyi izleyeceği ve gelişmelerin bu alanlarda beklendiği anlaşılmış oldu. Kimi sorun alanları ve öneriler gerek ülke gerçekleri ve gerekse diğer toplum kesimleriyle de ilintili olduğundan, nispeten gerçekleştirilmesi zor da olsa, en azından nelerin yapılmasının beklendiğini somut olarak bilmek bakımından kanımızca önemlidir.

3. Türkiye Raporu Neleri Öne Çıkıyor?

BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 33. maddesi uyarınca devletlerin sözleşmenin uygulanışıyla ilgili bir yapı oluşturması ilkesi doğrultusunda, 2013 tarihli Başbakanlık Genelgesi uyarınca kurulması öngörülen

Engelli Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu'nun, Komite'nin belgesinde yer verildiği şekilde, "engelli STK'lerin güçlendirilerek çalışır hale getirilmesine ve düzenli toplanmasına yönelik çalışmalar yaptığı öğrenilmiştir", denmektedir. Oysa bu Kurul, genelgenin yayımlandığı tarihten bu yana hayata bile geçirilememiştir.

BM Engelli Hakları Komitesi, hazırladığı Rapor'un başlangıcında şu birkaç gelişmeyi olumlu gelişmeler olarak değerlendirdiğine yer vermiştir:

- 1) Türkiye'nin İhtiyarî Protokolü onaylaması.
- 2) Sözleşme'nin 2009 yılında onaylanmasından itibaren gerçekleştirilen ilerleme.
- 3) Engelliler Hakkında Kanun'da engelliliğe dayalı ayrımcılık yasağı ve 2014 yılında makul düzenlemeleri tanımlayan değişiklik.
- 4) 2013 tarihli bir torba yasa maddesiyle, muhtemelen bundan böyle "engelli" sözcüğünün kullanılmasını öngören düzenlemenin yanı sıra 87 Kanun ve 9 Kanun Hükmünde Kararıyla yer alan toplamca uygun karşılanmayan terimlerin kaldırılması.
- 5) Engelli bireyler için olumlu tedbirlerin alınmasını öngören 2010 tarihli Anayasa değişikliği.

2013 yılında yürünlüğe koyulan kanun değişikliği, "engellilik, engelleme, kör mü, topal mı densin" gibi tartışmaları da sonlandırmıştır. Yasa değişikliği ile birlikte, bundan böyle artık "engelli" sözcüğünün kullanılması emredilmiştir.

BM Engelli Hakları Komitesi'nin Değerlendirme Raporu'nda, BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin maddeleri bakımından görülen eksiklikler, endişe duyulan hususlar sıralandıktan sonra, ilgili devlete bu sorunların çözümü ya da endişelerin ne şekilde giderilebileceğine ilişkin somut öneriler sıralanmaktadır. Üzülerek belirtmek gerekir ki gerek sunulan ülke raporunda belirtilen hususların daha önceden incelemeyen geçmiş ülkelerin sundukları raporlardan çıkan sonuçlara göre Komite'nin dikkatini çekmiş hususlardan gerekse de gölge rapor sunan kuruluşların titiz çalışmasından sonra Türkiye'deki duruma ilişkin çok sayıda endişe verici soru ve tavsiyenin sıralandığı olumsuzluk manzumesinden oluşan bir karne verilmiştir.

Türkiye Raporu toplamda 16 sayfadır, bu sayfaların neredeyse tamamı nelerden şikâyet edildiğine ve nelerin yapılmasının önerildiğine ayrılmıştır. Şikâyet ve öneriler 71 maddede sıralanmıştır. Avrupa Parlamentosu'nun hazırladığı yıllık Türkiye raporlarının eleştirel yönü malumdur. Bu Rapor da, eleştirel bir rapor izlenimi vermektedir. Sözleşme'nin engelli haklarını düzenleyen 5. maddesinden 30. maddesine kadar hemen her maddeye değinen eleştiriler yapılmıştır.

Türkiye Raporu'nun 'Genel İlkeler ve Yükümlülükler' başlığı altındaki bölümünde BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 1.-4. maddeleri ülkemiz açısından değerlendirilmiş, engelin saptanması ve kendileriyle ilgili

konularda söz sahibi olacak örgütlerin kurulup geliştirilip güçlendirilmesi için neler yapılabileceği sıralanmıştır. Hatta bu hususlar arasında, tüm raporların sunulduğu tarih ile Komite'nin Türkiye'yi değerlendirdiği oturumu arasında, 20 Şubat 2019 tarihinde uygulamada çeşitli sorunları bulunan 'Engelli Sağlık Kurulu Rapor Yönetmeliği'nin yerini alan ve engellilerin durumunu kısmî bağımlılık ve tam bağımlılık gibi kavramlarla açıklayan ve bu yönüyle Medenî Kanun'a aykırılık yönünden Danıştay nezdinde iptâl girişiminde bulunulan Erişkinler için Sağlık Kurulu Değerlendirme Hakkındaki Yönetmelik ile Çocuklar İçin Özel Gereksinimliler Hakkındaki Yönetmelik yürürlüğe konmuştur. Yayımlanan bu Yönetmelikler de Komite oturumunun konusu olmuştur. Raporda "Komite, engelliliği tespit eden sağlık kurulu raporlarında sık görülen ve engelli bireyleri sağlık durumlarına ve engellerine indirgeyen tıbbî, hayırsever ve ataerkil yaklaşımların uygulamada yaygın olmasından endişe duymaktadır" ifadesine yer vermiştir. Kaldı ki, zihinsel engellilerin Medenî Kanun'a göre fiil ehliyetinin bulunmadığı da BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme hükümlerine aykırılık arz etmektedir.

BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 5.-30. maddeleri arasında sıralanan muhtelif haklar bakımından Komite, 3 madde dışında kalan bütün maddeler konusunda endişelerini ve ülkemizin sunacağı bir sonraki rapora kadar gerçekleşmesini beklediği önerilerini sıralamıştır. Komite'nin eleştirilerinde yer verilmeyen 3 madde şu konuları içermektedir:

- 1) 20. madde: Kişisel hareketliliği düzenlemektedir.
- 2) 22. madde: Özel hayata saygıyı düzenlemektedir.
- 3) 26. madde: Rehabilitasyon ve rehabilitasyon konularını düzenlemektedir.

Kaldı ki 26. maddede yer alan rehabilitasyon hizmetleri 25. maddede geçtiği şekliyle Komite'nin eleştirisine muhatap olmuştur.

Bunların dışında kalan bütün maddeler konusunda yapılması istenen hususların önümüzdeki raporlama dönemine kadar yerine getirilebilmesi için başlı başına bir organizasyon yapısına ihtiyaç bulunduğu, bu görevlerin yapılabilmesi için mevcut Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünün yeterli olamayacağı, yine Komite'nin değerlendirme belgesinde yer almıştır.

BM Engelli Hakları Komitesi'nin raporundaki 71 maddenin 65. ile 67.-68. maddeleri Komite'nin kaygı duyduğu konular ve Türkiye Hükümeti'nden neler beklendiğinin sıralandığı bir manzume dizisidir. Bu eleştirileri, eksiklerimizi anlayıp neler yapılması gerektiği konusunda bir politika dokümanı olarak da görebiliriz. Maalesef gerçeklerimiz ve durumumuz budur ve bunu değiştirebilmek için bütün kurum ve kuruluşlar üzerlerine düşeni yapmak durumundadırlar.

Türkiye Raporu'nda, bütün eleştirilerin arasında öncelikli görülen iki husus "acil" kaydıyla öne çıkartılmıştır: Bütün bunlar da Nihaî Gözlem Ra-

poru'nun 12. maddesinin (b) fıkrasında açıkça ifade edilmiştir. Türk Ceza Kanunu'nun "Nefret ve ayrımcılık" ilkesini düzenleyen ve ayrımcılık suçunun nefret saikine bağlı olma zorunluluğunu düzenleyen 122. maddesinin ivedilikle kaldırılması gerekmektedir. Bilindiği gibi, bu madde ilk şekliyle nefret saiki içermiyordu. 2005 yılında Engelliler Hakkında Kanun çıktığında 41. madde ile bu konu düzenlenmiştir. Türk Ceza Kanunu'nun 122. maddesine engellilik de eklenmiştir. Kişisel ayrımcılık suçlarını kapsayan, aslında eksik bulduğumuz bir düzenlemeydi. Ancak bu, 2014 yılında nefret saikine bağlı olma şartının getirilmesiyle, aslında neredeyse hiç ayrımcılıkla ilgili ceza verilemeyeceği anlamında bir düzenleme şeklini almıştır. Ancak bu durumun en azından yüreğe su serpen bir yanı da var: Hiç değilse diyebiliriz ki nefret saiki sadece engelliler için değil aynı zamanda o maddede sayılan bütün diğer toplum kesimlerini de ilgilendirmektedir. Böylelikle sorun, daha geniş kesimlerin çözmesi gereken bir hal almıştır. Bu da, tüm toplumsal kesimlerin ortak bir mücadele yürütmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Sonuç

Sonuçta BM Engelli Hakları Komitesi'nin nefret suçu konusunda bir tavsiyesi vardır. Bu tavsiyeyi 53. maddenin (a) bendinde bulmak mümkündür. Bu bentle ülkemizdeki korumalı işyerleri ile ilgili mevzuatın ve uygulamaların çağdaş istihdam anlayışıyla bağdaştırılmadığı ifade edilmektedir. Bilindiği gibi, ilk olarak 2008 tarihinde Korumalı İşyerleri Hakkında Yönetmek yürürlüğe kondu. Ancak bu Yönetmelik maalesef uygulama alanı bulamadı. 2012 tarihinde sadece zihinsel ve ruhsal engeli bulunanlar için bir Korumalı İşyerleri Hakkında Yönetmelik yürürlüğe girdi. BM Engelli Hakları Komitesi, bu uygulamalara son verilmesini talep etmektedir. Bunun yerine getirilmesi, bir öncekiyle kıyaslandığında çok daha kolay görünmektedir.

Çok sayıda eleştirilen maddenin çözülmesi sanıldığı kadar kolay görünmüyor. Sorunların çözülmesi çok büyük bir organizasyon gerektirmekte ve zaman istemektedir. Bunun nasıl çözülebileceği konusunda komitenin düzenlemesi mevcuttur; 66. ve 67. maddeler bu konuda düzenleme içermektedir. Söz konusu maddeler, BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 33. maddesiyle ilgilidir. Yani ulusal uygulama ve izleme başlıklı 33. maddesiyle ilgilidir.

BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 66. maddesinde Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu ile Engelli Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulunun engelli örgütlerinde yeterli temsilin sağlanmadığına dikkat çekilmektedir. 67. maddede ise şu öneriler getirilmiştir:

- a) Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün, engelli kurumlarıyla işbirliğinde bulunma görevi dâhil, ulusal ve iller düzeyinde kapasitesinin güçlendirilmesi için gerekli tedbirlerin alınması. Sözleşmenin tüm politika sektörlerinde yaygın hale getirilmesi.

- b) Bağımsız izleme çerçevesinin insan haklarının desteklenmesi ve korunması amacıyla kurulmuş olan ulusal kurumların statüsüne ilişkin Paris Prensipleri'ne tam olarak uyumlu olmasının temin edilmesi ve bağımsız izleme çerçevesinin rolü hakkında komitenin usûl kurallarının dikkate alınması.
- c) Sözleşmenin uygulanışının bağımsız olarak izlenmesi sürecine engelli bireylerin tam ve etkili katılımının sağlanması ve yeterli kaynağın tahsis edilmesini öneriyor.

BM Engelli Hakları Komitesi, 71 numaralı önerisiyle, muhtemelen bu kapsamlı sorunlar ve öneriler manzumesinin kısa zamanda gerçekleştirilemeyeceği sonucuna varmış olmalıdır. BM Engelli Hakları Sözleşmesi'nde öngörülen sürelerle 2., 3. ve 4. raporlama dönemlerinin birleştirilerek Türkiye'de bir idarî sistem ve devlet olarak Cumhuriyet'in 100. ilanı yıldönümünden bir gün öncesine kadar yani 28 Ekim 2023 tarihine kadar Komite'ye sunmasını istemiştir. Böylece Cumhuriyet'in her alanda hedef koyduğu 100. kuruluş yıldönümünde engelli yurttaşlar için de önemli bir dönüm noktasına erişilmiş olabilecektir.

BM ENGELLİ HAKLARI KOMİTESİ'NİN TÜRKİYE HAKKINDA HAZIRLADIĞI NİHAİ GÖZLEM RAPORU: TEMEL SORUNLAR

Nesrin KAKIRMAN

Burdur İl Millî Eğitim Müdürü

Giriş

Özel gereksinimli çocuklar ile ilgili uygulamalar hakkında sahada pek çok farklı problemlerle karşılaşılmaktadır. Bu problemlerin en önemlilerinden birinin özel gereksinimli çocuklarda okullaşma oranları ve öğretmen ihtiyacının tamamen karşılanamaması olduğu ifade edilebilir. Okullaşma oranı ile ilgili sıkıntı, Türkiye genelinde her tür ve kademedeki özel gereksinimli çocuklar için pek çok özel eğitim okulunun yapılmasıyla çözülmekle birlikte, öğretmen eksikliği problemi hâlâ devam etmektedir. Özel gereksinimli çocuklarla çalışırken, başarılı olabilmenin en temel şartı alana hâkim olabilmektir. Alanda çalışacak üniversitelerin Özel Eğitim Öğretmenliği Bölümlerinden mezun kadrolu öğretmen ihtiyacı hâlâ çok belirgin olarak kendini göstermektedir.

1. Özel Gereksinimli Öğrenciler İçin Öğretmen İhtiyacı ve İstihdamı

Konuyu somutlaştırmak için bazı sayısal veriler üzerinden değerlendirme yapılabilir. İstanbul'da Ocak 2019 kayıtlarına göre tanı almış ve Ekim 2019 itibariyle kayıtlı görünen toplam 87.000 özel gereksinimli öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilerin yaklaşık 46.000'i "kaynaştırma öğrencisi"dir. Bu tablo Türkiye genelinde yaklaşık olarak 17.500 özel eğitim öğretmeni ihtiyacının olduğuna işaret etmektedir. Buna rağmen, yaklaşık olarak 5.000 kadrolu öğretmen görev yapmaktadır. Bu öğretmenlerden bir kısmını Özel Eğitim Kursu alıp alan değiştirerek farklı alanlardan geçen öğretmenler oluşturmaktadır. İhtiyacı tamamlamak için alınan diğer öğretmenlerimizin büyük çoğunluğu, 80 saatlik "Özel Eğitim Kursu" vererek sertifikalandırdığımız, farklı branşlardan ve henüz kendi branşlarında atanamamış olan ücretli öğretmenlerden oluşmaktadır. Bakanlık bu yolla büyük bir istihdam problemini zamana yayarak çözmeye çalışmaktadır.

Eğitimde süreklilik esastır ve başarıyı getirecek olan en önemli faktörlerden biridir. Fakat alanda çalıştırılan ücretli öğretmenlerin kendi alanlarına geçiş yapmalarıyla birlikte sıklıkla ücretli öğretmen değişikliği görülmekte ve bu değişim de sürekliliğe zarar vermektedir. Özellikle bazı okullarımızda neredeyse hiç kadrolu özel eğitim öğretmeni olmadığı, görevlendirilen ücretli öğretmenlerin bir sonraki yıl kendi alanlarına geçmeleriyle okul kadrosunun

sürekli değiştiği, bu değişimin okulun yakın ve uzak hedeflerine ulaşma stratejilerini sekteye uğrattığı görölmektedir. Elbette bu süreçten en çok etkilenen yine özel gereksinimli çocuklar ve onların aileleri olmaktadır. Özel gereksinimli çocukların -ilkokul dönemindeki özel gereksinimli çocuklar başta olmak üzere- tüm eğitim dönemlerinde sıklıkla öğretmen değiştirmek zorunda kaldığı, bu durumun özel gereksinimli çocukların gelişimini olumsuz etkilediği ve bu çocuklar için uygulanan eğitim-öğretimin sürekli kendini tekrar eden bir sürece dönüştüğü görölmektedir. Öğretmenin, öğrencinin eğitim sürecini planlamadan önce, öğrencinin yeterliliklerini ve ihtiyaçlarını tespit etmek için, öğrenci performansını belirlemesi gerekmektedir. Bu süreç bazen bir dönem sürmektedir. Öğrencinin performansını belirleyen öğretmen, öğrenciye uygun bireyselleştirilmiş eğitim planı hazırlamakta; ancak çoğu zaman öğretime ikinci yarıylda geçebilmektedir. Bir sonraki yıl öğretmenin değişmesiyle bu süreç sürekli kendini tekrar eden bir sarmala dönüşmektedir.

2. Özel Gereksinimli Öğrenciler İçin Okul İhtiyacı

Özel gereksinimli çocukların devam ettiği okul türleri üzerinde ayrıca durmak önemli bir konudur. Temel amaç; özel gereksinimli çocuklara eğitimin mümkün olan en az şekilde sınırlandırıldığı bir eğitim ortamında eğitim vermektir. Bununla birlikte, bu çocuklara hizmet veren çeşitli tür ve kademedede özel eğitim okulları bulunmaktadır. Hafif düzeyde zihinsel geriliği olan (Down sendromlu, yaygın gelişimsel bozukluk tanısı almış, hafif düzey zihinsel gerilik tanısı almış) öğrenciler, eğitim-öğretimin birinci kademesi olan ilkokulu ve eğitim-öğretimin ikinci kademesi olan ortaokulu, özel gereksinimli çocuklar için ilkokulların ve ortaokulların bünyesinde açılan özel eğitim sınıflarında okumaktadır. Ortaokulu tamamlayan öğrenciler, meslek edinebilmek için meslekî eğitim alabilecekleri özel eğitim meslek okullarına yönlendirilmektedir. Bu öğrenciler, buralarda hafif düzeyde zihinsel geriliği olan öğrenciler için hazırlanmış eğitim programlarını takip ederek eğitim almaktadırlar. Hafif düzeyde gelişim geriliği olan pek az öğrencimiz lise öğrenimine kaynaştırma olarak devam edebilmektedir.

Orta ve ağır düzeyde zihinsel geriliği olan (ağır düzeyde yaygın gelişimsel bozukluk, Down sendromu, zihinsel gerilik tanısı almış) öğrenciler, ilkokuldan itibaren özel eğitim uygulama okullarında birinci, ikinci ve üçüncü kademe eğitimlerini özel gereksinimli öğrenciler için hazırlanmış eğitim programlarını takip ederek tamamlamaktadırlar. Çoklu engeli olan öğrenciler için çoklu engel gruplarına yönelik hazırlanmış eğitim programını takip ederek birinci, ikinci ve üçüncü kademe eğitimlerini alabilecekleri özel eğitim okulları bulunmamaktadır. Görme engelli ve işitme engelli öğrencilerin devam edebileceği, normal gelişim gösteren yaşıtlarının takip ettiği programa göre, engellerine uygun bir şekilde eğitim alabilecekleri özel eğitim okulları hizmet vermeye devam etmektedir. Bir üst eğitim kademesi olan üniversiteye zihinsel gerilik tanısı almış ve engellerine uygun olarak hazırlanmış programı takip

ederek eğitim alan öğrenciler devam edemezken; normal gelişim gösteren akranlarının takip ettiği eğitim programını takip eden görme ve işitme engelli öğrenciler yükseköğretime devam edebilmektedirler.

Özel eğitimde okul öncesi eğitim okullaşma durumu, Türkiye’de oldukça zayıftır. Maalesef en büyük eksikliğin bu alanda olduğu dikkat çekici bir durumdur. Bununla birlikte, son yıllarda özel gereksinimli öğrencilerin devam edeceği erken çocukluk eğitim merkezi/özel eğitim anaokulu sayımızda artış olduğu görülmektedir; ancak ne yazık ki bu sayı hala çok yetersizdir. İstanbul gibi bir metropolde bile özel eğitim anaokulu sayımız 12’dir. Özel eğitimde erken ve yoğunlaştırılmış eğitimin hayatî önemi ve eğitimden başka rehabilite yöntemi olmadığı göz önünde bulundurulduğunda, özel eğitimin en önemli kademesinin okul öncesi eğitim olduğu görülmektedir. Özel gereksinimli çocukların davranış problemlerinin kemikleşmeden çözülmesi, konuşma becerisi kazanabilmeleri için 7 yaşın kritik dönem olduğu ve 7 yaşına kadar gerekli eğitim verilmediğinde konuşma becerisi kazanma şansının giderek düşeceği gerçeği düşünüldüğünde, özel gereksinimli bireylerin erken yaşta yoğun eğitim almalarının ne denli önemli olduğu kolaylıkla anlaşılabilir.

3. Tersine Kaynaştırma/Bütünleştirme Eğitimi

Özel eğitim anaokullarında, özel gereksinimli öğrencilerle normal gelişim gösteren öğrenciler “tersine kaynaştırma” adı verilen bir yöntemle aynı sınıflarda beraber eğitim almaktadırlar. Bu yöntem, özel gereksinimli öğrencilerimizin en faydalı olan akran eğitimi yoluyla becerilerini daha hızlı bir şekilde kazanmalarını sağlayarak hem özel gereksinimli öğrenciler için hem de farklılıkları kabul edip saygı duymayı erken yaşlarda doğal ortamda öğrenme şansı yakalayan ve normal gelişim gösteren öğrenciler için oldukça faydalı bir eğitim yöntemidir.

Kaynaştırma/bütünleştirme öğrencisi olarak eğitimini normal gelişim gösteren akranlarıyla birlikte aynı okullarda ve aynı programları takip ederek okuyan öğrencilerimiz bulunmaktadır. Bu öğrencilerimiz genellikle özel öğrenme güçlüğü (disleksi, disgrafi, diskalkuli, dispraksi, afazi), dikkat dağınıklığı ve hiperaktivite tanısı almış öğrencilerimizden oluşmaktadır. Okullarımızda kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim uygulaması kapsamında yetersizliği olmayan akranlarıyla birlikte aynı sınıfta eğitime devam eden ve özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler ile özel yetenekli öğrencilerin, sunulan eğitim hizmetlerinden en üst düzeyde yararlanmaları amacıyla özel araç-gereçler ve eğitim materyalleri sağlanarak oluşturulmuş destek eğitim odaları bulunmaktadır. Destek eğitim odalarında alan uzmanı öğretmenler görev yapmaktadır. Destek eğitim odalarımızdan faydalanan öğrenci sayısı 22.000’dir.

4. Özel Gereksinimli Bireylerin İstihdamı

Türkiye’de özel gereksinimli bireylere yönelik oluşturulmuş istihdam politikası, ilk defa 1967 yılında yürürlüğe konan 854 sayılı Deniz İş Kanunu’nda konu edilmiştir. 1971 yılında çıkan 1475 sayılı İş Kanunu’yla istihdamda engellilere yönelik devlet destekli olumlu ayrımcılık uygulaması yürürlüğe girmiştir. Bireyin, engellilik kategorisi kapsamında tanınan istihdam hakkından faydalanabilmesi için, fiziksel ya da ruhsal bir engelinin bulunması, bu engelin tıbbî otoriteler tarafından kabul edilmesi ve engellilik derecesinin en az %40 düzeyinde olması gerekmektedir. %40 engel durumuna göre istihdam edilen öğrencilerin yaklaşık yüzde 14’ünü Özel Eğitim Meslek Okullarından mezun olan öğrenciler oluşturmaktadır.

Yakın bir tarihe kadar özel gereksinimli öğrencilerin örgün eğitim yaşamlarının 23 yaşını doldurduklarında sona ermesi, yasal bir üst sınır olarak hükme bağlanmıştı. Günümüzde bu yaş sınırı 27 olarak güncellenmiştir. Özel gereksinimli bireyler okul öncesi eğitim, 1. (gündüzlü özel eğitim uygulama okulu), 2. (gündüzlü özel eğitim uygulama okulu) ve 3. (özel eğitim uygulama okulu) kademe eğitimlerini alarak (toplamda 12 yıl) mezun olmaktadır. Bu tür okulların eğitim programlarının hedefi yardımcı meslek elemanı yetiştirmektir.

5. Birleşmiş Milletler Türkiye Hakkındaki “Nihai Gözlem Raporu”nda İşlenen Konular

5.1. Engellilerin İstihdamı

Eğitim sürecini tamamlayan öğrencileri bekleyen en önemli sorun istihdamdır. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi 9 Nisan 2019 tarihli Nihai Gözlem Raporu istihdam türleri; koruyucu bir şekilde istihdam, kooperatifler aracılığıyla gerçekleşen istihdam, kişinin kendi çalışma şartlarına göre oluşturduğu istihdam, evde çalışma şekline göre oluşturduğu istihdam, devlet eliyle desteklenen zorunlu istihdam ve zorunlu tutulmayıp tamamen işverenin kendi inisiyatifiyle yapmış olduğu istihdamdır. Özellikle “korunmalı işyeri” önemli bir istihdam politikası olarak dikkat çekmektedir. Korunmalı işyeri, işgücü piyasasına kazandırılmaları güç olan zihinsel ve ruhsal engelli bireylere istihdam oluşturmak amacıyla devlet tarafından teknik ve malî yönden desteklenen ve çalışma ortamı özel olarak düzenlenen işyerini ifade etmektedir. Çıkarılan Korunmalı İşyerleri Hakkında Yönetmelik (2022)¹ ile bu alanda yapılacak çalışmalar adım adım belirlenmiştir.

¹ **Editör Notu:** Bu konuda daha önce iki ayrı yönetmelik yürürlüğe konmuştur. Ancak her ikisi de yürürlükten kaldırılmıştır. 30/5/2006 tarihli ve 26183 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan “Korunmalı İşyerleri Hakkında Yönetmelik” başlığını taşıyan ilk yönetmelik 26/11/2013 tarihli ve 28833 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan “Korunmalı İşyerleri Hakkında Yönetmeli” ile yürürlükten kaldırılmış; bu yönetmelik de 27 Ocak

İlk defa 1800'lü yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde korumalı işyerinin örneklerine rastlanmaktadır. Zamanla Avrupa'ya yayılan bu uygulamanın önemli bir örneği İngiltere tarafından 1940'lı yıllarda savaşta engelli olanların istihdam edilebilmeleri için desteklenerek açılan korumalı işyeri Remploy 2'dir. Türkiye'de de engellilerin korumalı işyerlerinde istihdam edilebilmesi için 2006 yılında çıkarılan ve 2013 yılında değişiklik yapılan Korumalı İşyerleri Hakkında Yönetmelik yürürlüktedir. Yönetmelik olmasına rağmen korumalı işyeri politikası henüz tam anlamıyla hayata geçirilememiştir. Türkiye'de ağırlıklı olarak engellilerin istihdamı kota sistemi ile yürütülmektedir. 50 veya daha fazla işçisi bulunan özel işletmelerde %3, devlet işletmelerinde ise %4 engelli çalıştırma zorunluluğu bulunmaktadır. 1970'lere kadar bu oran özel ve devlet kurumları için %2 iken, 1980'lerden sonra %3'e çıkarılmıştır. Devlet Planlama Teşkilatının verilerine göre, bu kota ile 1960'larda özel sektörde 800 engelli istihdam edilmiştir. Günümüzde bu sayı yalnızca kamu kurumlarında 46.000'i bulmuştur. Kamuda yaklaşık olarak 80.000 civarında istihdam açığı bulunmaktadır.

5.2. Engellilerin Hizmetlere Erişimi

Okullaşmanın haricinde Birleşmiş Milletler, eğitim, sağlık, üretim, vb. alanlarda engellilerin toplumda erişebilirliğini arttırmayı, engellilerin toplumdan ayırışmadan toplumla beraber yaşamasını sağlamayı, erişilebilir şehirler yapmayı hedeflemektedir.

Engelli bireylerin istihdam sorunları nedeniyle maddî problemlerle sıklıkla karşı karşıya kalmaları önemli problemlerden biridir. Diğer problemlerden biri de sağlık koşullarıyla ilgili sıkıntılardır.

Dünyada benzer örneklerini sıkça gördüğümüz sosyal hizmetler ülkemizde aktif olarak hizmet vermektedir. Yine bir diğer hizmet, rehabilitasyon merkezleridir. Ülkemizde birçok rehabilitasyon merkezi olmasına rağmen, uzman kişilerin yetersizliği, maddî kaygıların öne çıkması, kurumların materyal eksikliği ve fizikî yapı sıkıntıları nedeniyle istenen verim alınmamaktadır.

5.3. Kurumlararası İşbirliği Eksikliği

2006 yılında Türkiye Birleşmiş Milletler'in engellilerle ilgili eylem kararına imza attı. Bunun ardından T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından Ulusal Engelli Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2021-2025 hazırlandı; fakat maalesef bu eylem planını aktif bir şekilde uygulamaya koyamadık. Özellikle bakanlıklar arası çalışma programında bazı sorunlar karşımıza çıkmaktadır. İstihdam odaklı bu sorun sadece Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının (şimdi Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) sorunu mudur? Sadece

eğitim anlamında Millî Eğitim Bakanlığının sorunu mudur? Yoksa Adalet Bakanlığının tek başına çözebileceği bir sıkıntı mıdır? Hayır! Özellikle bakanlıklar arası diyalog konusunda çok büyük sıkıntı olduğu görülmektedir. Bu sorunun gerçek anlamda çözümü için devletin tüm kurumlarının işbirliği ve iletişim içerisinde olup elini taşın altına koyması bir zorunluluktur.

5.4. Engelli-Toplum Kaynaşması

Engellilerin topluma entegrasyonudur bir diğer sorundur. Yakın bir tarihe kadar aileler engelli çocuklarını toplumdan uzak bir şekilde evlerinde tutmakta idiler. Yavaş yavaş değişen şartlar nedeniyle, okullaşma oranlarının ve engellilere sunulan imkânların artmasıyla engelliler ve aileleri toplumda görünür olmaya başlamıştır ki bu da henüz çok yeterli değildir. Toplumdaki bireylerin engellilere karşı kabulünün ve hoşgörülerinin arttırılması için çalışmalar yapmak zorunluluktur.

5.5. Bir İstihdam Kaynağı Olarak Engelliler

Bir diğer sorun; insan kaynağının kapasitesini geliştirme sorunudur. Evet, hepimiz birer engelliyiz, genelde bu ifadeyi çok fazla kullanıyoruz, aynı zamanda bu bahanenin altına sığınarak kendi vicdanî sorumluluğumuzu kapatmaya çalışıyoruz; ancak sayısal verilere baktığımızda bu ifadelerin yalnızca birer cümle olarak kaldığı acı gerçeği ile karşılaşlıyoruz. 2011 Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre; özellikle engelli bireylerimizin toplumsal hayatın içerisinde yer almasını sağlayabilecek eğitim alanları, rehabilitasyon hizmetleri ve sağlık imkânları yeterli düzeyde sağlanmadığı için insan kaynaklarıyla ilgili sıkıntıyla karşı karşıya kalınmıştır.

5.6. Ailelerin Finansmanı

Ailelerin yeterli finansman ve insan kaynağı sağlayabilmesi için bütçelerinin olmaması diğer bir sorundur. Kendilerinde sonra engelli çocuklarının akıbetlerinin ne olacağı genellikle anne-babaların en büyük korkusudur. Aileler kendileri öldükten sonra çocuklarının güvenli bir şekilde yaşayabileceklerinden endişe ettikleri için, böyle bir duygu durumu içerisine girmektedirler. Son dönemde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından umut evleri adıyla yaşama ve barınma imkânlarının sağlandığı alanlar oluşturulmuştur. Özel sektörle beraber yaklaşık aylık 1400 Türk Lirası destek verdiği bu kurumlar, faaliyetlerine devam etmektedir; ancak bunların yaygınlaştırılması, daha işler hale getirilmesi, burada barınan gençlerimizin üretim sahasına dâhil edilmesi gerekmektedir.

5.7. Veri Eksikliği ve Veriler Arasındaki Çelişkili Hal

Bir diğer önemli eksikliğimiz de veri eksikliğimizdir. Özellikle bugün engellilerle ilgili verilere baktığımızda, her kurumun verisinin birbirinden farklı olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Aynı engel türüne yönelik olarak Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ayrı bir veri ortaya konulmakta, Çalışma ve

Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından ayrı bir veri verilmekte, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından ayrı bir veri paylaşılmakta, Adalet Bakanlığı tarafından -istismar ve benzeri vakalarla karşılaştığı için çok iç içe- ayrı bir veri verilmektedir. Hatta bu veriler hem ulusal düzeyde hem de uluslararası düzeyde maalesef birbirini tamamlamaktan uzak, genellikle birbirini teyit etmeyen, kendi içerisinde bağımsız ve çelişen veri olarak kalmaktadır. Bu durum aynı zamanda büyük sorunları da beraberinde getirmektedir.

5.8. Verinin İşlenmesinde Yöntem Sorunu

Karşılaştığımız sorunlardan bir diğeri de engelliler hakkında mevcut verinin analiz edildiği özellikle “yöntem” sorunudur. Farklı kültürlerde temel istatistik veri elde edilmeli, bu veri farklı kültürlerle test edilmeli, kontrol yapılmalı, kontrol yapıldıktan sonra Birleşmiş Milletlerin kabul ettiği sistem içerisinde düzenlenmelidir. Bu şekilde bütün veriler birbirini destekler biçimde ortaya konulmalıdır.

5.9. İşbirliği Eksikliği ve İşbirliği Kurulamaması

Eksiklerimizden bir diğeri de engellilikle ilgili araştırmaların genellikle sivil toplum kuruluşları (STK) ya da üniversiteler nezdinde birbirinden bağımsız ve farklı alanlarda uygulamaya konulmuş olmasıdır. Sahada nitelikli çalışmalar üretilmektedir; ancak maalesef kurumlar birbirinden haberdar olmadıkları için bu çalışmalar birbirini desteklememektedir. Veriler birbirleriyle bağlantısız olabilmektedir; bağlantısız olduğu için de yapılan araştırmalar sadece kendi içlerinde bir anlam ifade etmektedir. Bu veriler, karşılaşılan sorunlara çözüm üretmekten ziyade o dönemin politikasına uygun kurumsal veriler şeklinde geçmektedir. Özellikle üniversitelerimizden ve STK'larımızdan en büyük talep, devletin belirlediği sorunlar çerçevesinde, işbirliği yaparak, belirlenmiş engelli eğitim, istihdam hakları politikalarına katkı sağlayacak; bu alanda, sağlıklı ve -üçlü sacayağı dediğimiz- ayakları yere sağlam basan çözümlere katkıda bulunmalarıdır.

5.10. Önerilerin Eyleme Dökülmesi

Engellilik konusunda karşılaştığımız asıl sorun, önerileri ne şekilde eyleme dökeceğimizdir. Bunun için de en önemli unsur toplumsal farkındalıktır. Yakın bir tarihte Aksaray ilinde bir gelişme yaşandı. Otizmlili çocukların devam ettiği bir okulda sınıf değişikliği yapılmıştı. Veliler de bu olaya tepkisini ortaya koydu ve sonrasında gerekli düzenlemeler yapıldı. Bizim mevcut olan sıkıntıları gidermemizin en önemli yolu toplumsal farkındalıktır. Birleşmiş Milletlerin de özellikle bu başlıklar arasında en çok dikkat çektiği konu farkındalık ve toplumsal kabul olarak öne çıkmıştır. İvedilikle bu konuda çalışmalar yapmanın gerektiği açıktır.

Sonuç

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi'nin, Türkiye'nin BM Engelli Hakları Komitesi'ne 2011 yılında sunduğu İlk Rapor'una (Initial report submitted by Turkey under article 35 of the Convention, due in 2011) ilişkin Nihai Gözlem Raporu'nda çok farklı konuları değinilmiştir. Bunların; engellilerin istihdamı, engellilerin hizmetlere erişimi, kurumlararası işbirliği eksikliği, engelli-toplum kaynaşması, bir iş kaynağı olarak engelliler, ailelerin finansmanı, veri eksikliği ve veriler arasındaki çelişkili hal, verinin işlenmesinde yöntem sorunu, işbirliği eksikliği ve işbirliği kurulamaması, önerilerin eyleme dökülmesi temel konuları olduğu ve bu konulara güçlü şekilde dikkat çekildiği açık bir dille ifade edilebilir.

BM ENGELLİ HAKLARI KOMİTESİ'NİN HAZIRLADIĞI NİHAİ GÖZLEM RAPORU'NDA BELİRTİLEN SORUNLARA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Süleyman AKBULUT

Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği(TOHAD) Başkanı

Giriş

Birleşmiş Milletlerin engellilikle ilgili çalışma süreçlerine dâhil olmamız 2000'li yıllarda gerçekleşti. Bu dönemde, Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme hakkında bizi ilk bilgilendiren Sayın İdil Işıl Gül hocamız oldu. 2010 yılında Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi için engelliliği konu alan bir rapor sunmuştuk. Daha sonraki süreçte, Türkiye'den 120 derneğin oluşturduğu Engelli Hakları İzleme Grubu çatısı altında ve 72 üyesi bulunan Engelli Çocuk Hakları Ağı organizasyonu ile hazırlanan bazı raporlarda katkımız olmuştur. Türkiye Sakatlar Konfederasyonu ve Eşit Hakları İzleme Derneği tarafından hazırlanan raporlar da Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi'ne sunulan Türkiye Raporu'nda önemli yerlere vurgu yaparak, ülkedeki engellilik konusundaki sorunlara ışık tutmuştur. Bugün itibariyle denilebilir ki Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin Türkiye hakkında yaptığı saptamaların ve önerilerin isabetli olması bu türden çalışmalar sayesinde. Bu durum aynı zamanda söz konusu organizasyonların konu hakkındaki düşüncelerini Birleşmiş Milletler'e başarılı şekilde anlatabildiğini de göstermektedir.

1. Türkiye Tarafından Birleşmiş Milletlere Sunulan Rapor

Öncelikle Türkiye'nin Birleşmiş Milletler'e sunmuş olduğu rapora (Türkiye'nin BM Engelli Hakları Komitesi'ne 2011 yılında sunduğu ilk Rapor) değinmek yerinde olacaktır. Rapor'a dikkatli bir şekilde göz atıldığında, ilk olarak raporun teknik anlamda önemli detaylar barındırdığını; ancak içeriğinin zayıf olduğunu belirtmek gerekir. İkincisi; Birleşmiş Milletlerin gözlem raporunun unsurlarını ortaya koymak önemlidir. Bu raporun neyi açıkladığı, odak noktasının ne olduğu üzerinde durulmalıdır. Nihayet, bu rapor kapsamında Türkiye'nin meseleyi nasıl çözebileceği, sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra kamu kurum ve kuruluşları boyutuyla temel ilkelerin ve yaklaşımların ortaya koyulması gerekli olacaktır.

Dünyada birçok ülke sözleşmeyi imzalamış durumdadır. Bununla birlikte ABD ve İzlanda gibi bazı ülkeler Sözleşmeyi ilk yayımlandığı tarihte imzalamak istememişlerdir. Sözleşme'yi imzalamayan ülkelerin öne sürdükleri

gerekçe kendi yasalarında engellilikle ilgili standartların zaten çok yüksek olduğu şeklindedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerin bu sözleşmeyi imzalamakta istekli oldukları dikkatleri çekmektedir. Bazı ülkelerin sözleşmeyi imzalamayı bir prestij kaynağı haline dönüştürdükleri görülmektedir. Ancak iş uygulamaya gelince imza konusundaki motivasyon ve kararlılık maalesef karşılık bulmamaktadır.

Türkiye, Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi'ne keskin ve kararlı bir rapor sundu. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi'nin Nihai Gözlem Raporu'nda ise bu duruma karşılık Türkiye'ye yönelik 71 maddelik bir durum tespiti ve eleştiri bulunmaktadır; bu maddelerin yumuşak bir üsluba sahip oldukları söylenebilirse de, aslında bir yandan da özünde çok sert anlamlar yüklü oldukları da ifade edilebilir.

2. Türkiye'nin Hazırladığı Rapor'da Dikkat Çeken Hususlar

Öncelikle Türkiye tarafından Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi'ne sunulan Rapor'da (Türkiye'nin BM Engelli Hakları Komitesine 2011 yılında sunduğu ilk Rapor) dikkat çeken hususları ele almak gerekir. Türkiye'nin Rapor'u hazırlanırken, sivil toplum kuruluşlarının hazırlık aşamalarına katılımının oldukça yetersiz olduğunu değerlendirmek mümkündür. Türkiye'nin, ilgili raporunu hazırladığı dönemde, Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin önerdiği şekilde sivil toplumun görüş ve değerlendirmelerine açması gerekmektedir. Ancak ne yazık ki Türkiye, taslak olarak tamamlanan Rapor için hazırlık yapılması ve yapılan hazırlıkların bildirmeleri için sivil toplum örgütlerine 13 gün gibi oldukça kısıtlı bir süre tanımıştır. Hazırlanan Rapor'a katkı sunmak için verilen sürenin çok yetersiz olduğu ilgili makama yazılı olarak bildirildi. Neticede incelenmesi ve hakkında görüşlerin ve önerilerin bildirilmesi gereken kısa sayılmayacak bir genişlikte ve detayda bir rapor söz konusuydu. Kısacası Türkiye, hazırlanan taslak Rapor için sivil toplum kuruluşlarının hazırlık ve nihai görüş bildirme süresini oldukça kısa tuttu. Türkiye'nin hazırladığı Rapor'da, Rapor'un fiili icraat boyutundan ziyade mevzuat boyutunun yanı sıra şimdiki kadar -uygulamanın başarısı/başarısızlığı/eksiklikleri/yanlılıkları dışında olmak üzere- idarî olarak yapılmış faaliyetlerin sıralandığı açık şekilde görülebilmektedir. Yani raporda, yürürlüğe koyulan mevzuattan, mevzuatta yapılan iyileştirmelerden ve düzeltmelerden, yönetmeliklerden, tebliğlerden söz edilmiştir. Ancak raporda mevzuatın uygulama boyutundan ve başarısından hiçbir şekilde söz edilmemiştir. Mevzuatın çıkması başka bir şey, uygulanması başka bir şeydir. Burada iki boyut vardır: Bunların ilki; söz konusu Rapor'un içeriğinin neden mevzuat boyutunda kaldığı sorusudur. Öncelikle mevzuat çıkarmak çok kolaydır. Söz konusu engelliler olduğunda, yasa çalışmalarının daha kolay ve hızlı şekilde tamamlandığı açıktır. Türkiye'nin nadir yasalarından 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun bütün partilerin katılımıyla ve oybirliği ile kabul

edildi. Nasıl olsa bu engelliler içindir, tartışacak siyasî bir konu değildir, şeklindeki genel bakış açısı, kabul sürecinde hiç zorluk çekilmemesini sağlamıştır. Dolayısıyla 70 sayfalık Rapor'un çoğunluğunda, çıkartılan ve yürürlüğe koyulan mevzuattan bahsedilmektedir. Rapor'un ana aksının bu yönde olduğu açıktır. İkinci boyut ise engelli hakları konusunda en büyük sorun olan konuda, yani uygulama noktasında karşılaşılan sorunlar hakkında herhangi bir veri ortaya konulmamıştır. Kanaatimize göre; mevzuatın uygulama boyutunun resmî olarak değerlendirilmemiş olması nedeniyle, raporda uygulama boyutuna ilişkin herhangi bir veri sunulmamıştır.

Türkiye raporunda dikkat çeken ikinci husus ise ciddi bir veri sorununa sahip olmasıdır. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi de bu durumu tespit etmiş durumdadır. Bir duruma karşı yapılan (bazı) şeyler olduğunu anlatabilmek ve bunun anlaşılabilmesini sağlamak için, o durumun öncesinin ve mevcut durumunun analiz edilmesi, karşılaştırmalı değerlerin ve sonuçların ortaya koyulması gerekir. Bununla birlikte belli konularda bu türden verilerin olduğu ifade edilebilir; ancak örneğin, raporda Türkiye'de hâlihazırda engellilerin fiziksel şiddet mağduru olup olmadığı hakkında bir değerlendirme bulunmamaktadır. Yerine getirilmeyen yükümlülüklerle ilgili en ufak bir veri bulunmamaktadır. Aslında bakılacak olursa, Türkiye'nin bu Rapor dolayısıyla özeleştirme yapmadığı da ortadadır. Söz konusu raporun Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi tarafından istenmesindeki temel sebep, sadece yapılan işlerin anlatılması ve dünya kamuoyuna duyurulması değildir aynı zamanda neyin neden yapıldığını ve yapılanların hangi ölçüde başarıya ulaştığının da ortaya koyulmasıdır.

3. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi'nin Nihai Gözlem Raporu

Birleşmiş Milletler'in Engelli Hakları Komitesi'nin hazırladığı Nihai Gözlem Raporu her şeyden önce, engellilik konusunda Türkiye'ye yöneltilen endişelerin ve önerilerin yer aldığı bir Rapor'dur.

Nihai Gözlem Raporu'nda dikkat çeken hususlardan biri; sivil toplum örgütlerinin sunduğu raporların bu Kurul tarafından çok ciddi bir şekilde dikkate alındığı ve kayda geçtiğidir. Rapor'da birçok hususa ait ibareler neredeyse tırnak içinde alınarak verilmiştir. Bunun sebebi; STK Raporu'nun bizat sahada yapılması, dolayısıyla sahadan veri toplanmasıdır.

Nihai Gözlem Raporu'nda dikkat çeken hususlardan ikincisi; medikal yaklaşımdan Türkiye'nin kaçınması gerektiğidir. Türkiye'nin engelli bireye karşı tıbbî yaklaşım sergilediği, tedavi ve rehabilitasyon sürçlerini tercih ettiği, fonksiyonlarını kaybettiği için yeteneklerini de kaybettiği değerlendirilmektedir. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi Nihai Rapor'unda, Türkiye'nin çalışmalarında yürürlüğe koyduğu birçok kanunda medikal yaklaşımın izleri olduğu ve bunların değişmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi Nihai Rapor’unda ayrıca, veri yoksunluğu nedeniyle Türkiye tarafından hazırlanan Rapor’un geneline yönelik atıf yapılmaktadır. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi özellikle 6087 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu’na, bunun yanı sıra ayrıca başka bazı kanunlardaki ayrımcılığa dikkat çekmekte ve bu konularda iyileştirmeler yapılmasını önermektedir. Rapor’da ayrıca, Türkiye tarafından çıkarılan mevzuatın yeterince caydırıcı hüküm ihtiva etmediğinden söz edilmektedir. Yine Rapor’da eşitlik ve ayrımcılık yasağına ilişkin çok önemli bir saptama söz konusudur. Türk Ceza Kanunu’nun nefret ve ayrımcılık suçunu düzenleyen 122. maddesine özel atıfta bulunulmuştur. Ayrımcılık suçunun sadece nefret sâikine bağlanması önemli bir problemdir. Ancak ayrımcılığın sadece nefret duygusundan kaynaklanmayabileceğini de göz önünde tutmak gerekir. Hatta böyle bir durumun ispatı hali bile söz konusudur. Örneğin, otistik çocukların yuhalanması olayı konusunda delil mevcuttur. Burada kayda geçmiş şekilde nefret saikiyle işlenmiş bir suç görülmektedir. Okullara engeli olan bireylerin okul kayıtlarının yapılmak istenmemesi de bir ayrımcılık suçudur. Bu Engelli Hakları Komitesi’nin de dikkatini çekmiş durumdadır. Aynı şekilde hukukî ehliyet meselesi önemli bir konu olarak değerlendirilmiştir. Hukukî ehliyetin kısıtlanması ve vesayetin tümünden alınmasına karşı çıkılmıştır.

Türkiye’de engelli haklarıyla ilgili alanda sivil toplum kuruluşlarının katılımı çok sınırlıdır. Bu, zaten Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi’nin de dikkatini çekmiş durumdadır. Gözlem raporunda, strateji belgesi ve eylem planı kabul edilmesi sürecinde, mesela karar alma sürecinde engelli bireylerin kuruluşlarına (STK) danışılmadığı ifade edilmiştir. Karar alma süreçlerinde engeller söz konusudur. Farkındalık çalışmalarına önem verilmediği ilgili Komite tarafından tespit edilmiştir. Türkiye’de kanunların uygulanmamasının en önemli sebeplerinden biri, aslında kamuoyu baskısı olmamasıdır. Genel anlamda engelli sorunlarının çözülememesinde toplumsal bilinç eksikliği çok büyük bir unsurdur. Zaten ilgili Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’nin 8. maddesi de bu yüzden çıkartılmıştır; bu maddede devletlere farkındalık artırma çalışmaları yapması, sivil toplum kuruluşlarını desteklemesi tavsiye edilmektedir. Örneğin, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının engellilik konusunda kamu spotu hazırlama çalışmaları oldukça azdır.

Yine Rapor, engelli ve ailelerine danışmanlık ve eğitim çalışmalarına özel bir önem atfetmektedir. Birçok hak bakımından, örneğin eğitimle ilgili, bağımsız yaşamla ilgili haklar konusunda yapılan uyarılarda ailenin destek-

lenmesi konusuna ve danışmanlık desteği verilmesine özel atıfta bulunulmaktadır. Kadın, çocuk ve kırılğan gruplara¹ özel dikkat çekilmektedir. Rapor yine farklı etnik grupların, azınlıkların ve sığınmacı grupların durumlarına dikkat çekmiştir. Bu Rapor'da birkaç yerde farklı etnik grupların, azınlıkların durumları geçmektedir. Özellikle genel yükümlülükler, mesela hayırseverlik ve yardımseverlik ekseninde sahip olunan bakış çok ciddi şekilde eleştirilmiştir. Düzenlenen belgelerde güncel ve şeffaf olunmadığı için eleştiri söz konusudur. Sahadan veri toplanmaması ve uygulamaların bizzat sahada titiz şekilde değerlendirilmemesi şeffaflık problemini beraberinde getirmektedir.

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi'nin üzerinde güçlü bir şekilde durduğu, bizim de şikâyet ettiğimiz diğer bir konu ise şizofreni gereğidir. Bu hastalığa maruz kalan bireyler, ilaçlarını düzenli olarak aldığı zamanlarda günlük hayatlarını oldukça verimli bir şekilde devam ettirebilmektedirler. Ancak para çekmeye çalıştığı zaman hâlâ engel olunmaya çalışılmaktadır; bu durumun hayatın olağan akışına uygunluğu yoktur. Ortopedik engelliler de makul düzenlemelerin yapılmaması nedeniyle uygulamalardan çok fazla muzdarip olabilmektedirler. Ortopedik engelli Suriyeli mülteci çocukların özel eğitimden yararlanması için Geçici Koruma Yönetmeliği adıyla bir yönetmelik çıkarılmıştır; ancak bununla iş bitmemektedir. Ayrıca Arapça bilen özel eğitim uzmanının görevlendirilmesi de önemlidir. Yine engelli kadınlar için izleme ve kayıt mekanizmaları yoktur. Erkeklere göre çok daha zor durumda oldukları açıktır. Her 6 engelli erkeğe karşı sadece 1 engelli kadın iş bulabilmektedir. Nihai Gözlem Raporu'nda yapılan önemli vurgulardan birisi de %40 meselesidir. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi'nin bunu fark etmesi ilginçtir. Sağlık durumuna göre %40 engel oranı tayin etmenin problemleri bir konu olduğu hatırlatılmaktadır. Bazen %10 öyle kayıptır ki %90'dan fazladır. Dolayısıyla engelin yüzdesi yerine ne kadar yetenek kaybına sahip olduğunun hesaba katılması gerekir. Farkındalık çalışmaları, özellikle damgalanma konusu, engelli doğuma karşı toplumsal ve kişisel tutum Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi'nin üzerinde durduğu konular arasındadır. Gözlem Raporu'nda rehabilitasyon -asında dolaylı olarak geçiyor- ele alınmıştır. Hizmet koşullarında aksamaların olduğu vurgulanmıştır.

Sonuç

Artık insan hakları temelli anlayışın genel anlamda benimsenmesi lazımdır. Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarında İlişkin Sözleşme, dünyada evrensel sözleşmeler içerisinde en ileri düzeyde olanlardandır. “Biz olmadan bizim için asla” prensibiyle ve tamamen insan hakları prensibiyle hazırlandığı

¹ **Editör Notu:** Elif Çelik, “İnsan Hakları Bakımından Kırılğan Kavramına Bir Giriş ve Kavramın AİHM Kararlarındaki Görünürlüğü”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22/1 (2020), ss. 57-77.

için, bugüne kadar bütün sözleşmelerin üzerinde bir konuma sahiptir. Bu sözleşme bir birikimin sonucudur. Artık günümüzde savunuculuk kapasitesi artmıştır. Örneğin, İstanbul Büyükşehir Belediyesine engellilikle ilgili ilk dilekçeyle başvurulduğunda herhangi bir cevap alınması neredeyse mümkün olmuyordu. Bugün işlerin engelli standartlarına uygun yapıldığını görmek sevindirici bir durumdur.

Türkiye'nin izleme ve raporlama çalışmaları oldukça zayıftır. En azından bu konuda tam akademik olmasa bile yarı akademik seviyede izleme çalışması yapmak lazımdır. Ayrıca kamudaki paydaşlar ile iş birlikleri yoktur. Ya teslimiyet üzerine ya da muhalefet üzerine kurulacak bir ilişki söz konusudur. Her ikisini de reddetmek yerinde olacaktır. Engelli örgütleri bir paydaştır, ortak çalışmalar yapılması gerekir, engelli sivil toplum kuruluşlarının uluslararası ağlara katılması lazımdır, dünyada ne olup bittiğinin bilinmesi önemlidir.

Her türden politika geliştirilmesi için etkin bir veri tabanına sahip olmak gerekir. Veriye sahip olmak, kanaatler yerine gerçeklerle hareket etmeyi mümkün hale getirir. Veri olmayınca, çözümün genellikle sosyal ödeme benzeri imkânların hayata geçirilmesinde olduğu düşünülmektedir. Hâlbuki Türkiye'de engelli nüfusu ve bu nüfusun dağılımı net olarak bilinmeli, böylelikle eğitim planlanabilmeli, hangi bölgeye ne kadar, ne şekilde ve ne ölçüde yatırım yapılacağı görülebilmelidir.

Ayrıca özel eğitim öğretmenlerinin sayısını artırmak ve mevzuatta yeni düzenlemeler yapmak lazımdır. Her türlü düzenlemede etkinlik ve caydırıcılık çok önemlidir. Caydırıcı hükümler koymadığımız sürece çıkarılan mevzuatın kimi zaman anlamı olmamaktadır.

Etkin denetim mekanizmaları inşa edilmelidir. STK'ların dâhil olduğu süreçleri tanımlamamız lazımdır. Sivil örgütlerin raporlamaları bu anlamda ayrı bir öneme sahiptir. Kamu idaresinin bizzat kendilerini ilgilendiren konularda kamusal farkındalık çalışmaları düzenlemesi lazımdır.

SORULAR VE TARTIŞMALAR

SORULAR VE TARTIŞMALAR

Doç. Dr. Faruk Kerem GİRAY

Tüm konuşmacılara teşekkür ederim. Sorulardan önce kısa bir ekleme yapmak istiyorum. Vesayet konusu en önemli konulardan bir tanesi ama Hikmet Aydemir kararıyla en azından kısmî bir ilerleme kaydedildiğini söyleyebiliriz. Diğer bir husus da engellilik oranlarıyla, %40'la alakalı olarak, Şubat 2019 döneminde hem yetişkinler hem de çocuklara yönelik engellilik değerlendirme oranları değişti, biraz daha uluslararası standartlara yaklaştı. Bunlar tabii bir anlamda ilerleme gösteriyor. Ama bütün konuşmacılarımızın üzerinde durduğu hususlardan bir tanesi bu ayrımcılık ve engeller bazında durumun devam ettiğidir. Eğitim açısından şaşırtan husus hakikaten 27 yaşına kadar devam ediyor ama bizim dünyanın politikası yaşam boyu eğitimi desteklerken bir taraftan bunu 27 yaşla sınırlamak kendi içinde çelişki. Hâkim ve savcılarla ilgili şuna inanıyorum, bunu idarî bir işlemle tesis etmek lazım ilk başta, bireysel bir başvuru yapmak lazım. Derhal İdare Mahkemesi'ne dava açmak ve onu Anayasa Mahkemesi'ne iletmek lazım. Bugün için Anayasa'nın 10. maddesinde eşitlik ilkesini konuştuk, engelliler hakkındaki sözleşmedeki öngörülen eşitlik ile onun öncesindeki prensipler zaten 10. maddenin önüne geçti. Eminim ki Anayasa Mahkemesi'nin önüne böyle bir dava gelirse konu çözüme kavuşur, zaten gelmediği için gelişmedi. Bu sözleşmeyi imzaladıysanız zaten değiştirmeniz gerekiyor dendi, istatistikî veriler, haklısınız doğru şunu sormak istiyorum sadece, bilgi edinme hakkı kapmasında kamu sağlığı gerekçesiyle mi reddedildi, neden bu bilgiler paylaşılmadı, onu paylaşırsanız sevinirim. Ben moderatör sıfatıyla en son sormam gerekirdi ama şahsî bir sorum olacaktı kamu kurumlarına yönelik erişilebilirlikle ilgili hiç ceza kesildi mi bugüne kadar? Ben şimdi sözü soru sormak isteyen kişilere veriyorum.

Soru 1:

Öncelikle tüm konuşmacılara teşekkür ediyorum. İstanbul Barosu Engelli Hakları Merkezi'nden, milli eğitimde çalışmış eski bir matematik öğretmeniyim. Çok fazla duruma şahit oldum. Nesrin Hanıma sorum olacaktı. Aslında çok fazla soru var kafamda; ama özellikle bahsettiğiniz gibi. Aslında bütün konuşmacılarımızda sorunlar var, uygulamada sıkıntılar var, istatistiksel çalışmalarda sıkıntı var diyoruz; ama mesela benim merak ettiğim, İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü olarak engelli öğrencilerle ilgili okullarla yaptığınız iş birliği çalışmaları var mı? Çünkü sizin iş birliği projeleriniz var, bir fikrim var, okçuluk öğretme vs. tarzı, bir de engellilerle ilgili STK'larla iş birliği yapıp ya da okullarda ilgili ayrımcılığa maruz kalan velilerimize ulaşmak için, etkili bir mekanizma, devlet üst kurumlarında yok mu? Biz, İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü olarak şöyle bir etkili başvuru mekanizması kuralım, şöyle bir çalışma yapalım, şöyle STK'ları davet edip onlarla ilgili çalışma yapalım

ya da engelli velilerine ulaşip bilgilendirmek için çalışma yapalım hiç denildi mi, düşünüldü mü, vazgeçildi mi, yoksa hiç düşünülmedi mi, bunu merak ediyorum. Bir de hâkim savcılık sınavıyla ilgili reddedilen arkadaşlarımız var; ama mülakat kısmında neden reddedildiğiyle ilgili bir açıklama yapılmadığı için, senin görme kaybın var bu yüzden eliyoruz denilemediği için, haliyle bunun etkili bir mekanizmasına gidilemiyor maalesef. Belki o noktada, neden elendiğiyle ilgili bir açıklama yapılması noktasında bir baskı ya da talep olursa ancak hukukî süreci devam ettirme şansı olacaktır.

Cevap 1:

Nesrin KAKIRMAN

Bu projeler özellikle STK'larla devam ettiği gibi ulusal ya da uluslararası kuruluşlar tarafından finanse edilen kurumlarla da çalışmalarımız var. Tohum otizm gibi, Anadolu tohum otizm gibi federasyon, Türkiye Özel Sporcular Spor Federasyonu gibi, paralimpik eğitimciler gibi birçok STK'larla bağlantımız var. Özellikle son 6 aydır 39 ilçede devam eden bir çalışma var: "Umudum Öğretmenim". Özellikle engelli çocuklarımıza yönelik yürütmüş olduğumuz doğrudan dokunmayı hedefleyen bir çalışma. Az önce bahsettim, kaynaştırma yoluyla eğitim alan ya da destek odalarından eğitim alan çocuklar, ilkokullar bünyesinde "Bir Harf Bir İstanbul" gibi çok ciddi projeler yürütülüyor. Biz, İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü olarak bütün paydaşlarla, STK'larla, üniversitelerle iş birliğine hazırız ve bütün çalışmalarını beraber yürütüyoruz. Ben Beşiktaş İlçe Müdürlüğündeyim, Hitit Üniversitesi ile beraber otistik çocukların eğitime yönelik ulusal bir projemiz hayata geçmek üzere. Bilginiz olsun. Ama İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğünde de mevcut çalışmalar çok aktif bir şekilde devam ediyor. Bu çalışmalarda eksikliğimiz şudur: Koordinasyon eksikliği. Yani kurumlar arasındaki bu koordinasyon eksikliği, yapılan çalışmaların alanını daralttığı için eylem yönünde geniş sahalara dönüşemiyor.

İdil Işıl GÜL

Ayrımcılık yasağına bir cevap vermek istiyorum. Ayrımcılık hukuku çok yeni. 2000 sonrasında özellikle Avrupa Birliği adaylık sürecinde Türkiye'nin gündemine girdi. Ama ayrımcılık yasağının hukukta etkili olabilmesi için usulde bazı düzenlemeler yapılması gerekiyor. Bu da "ispat külfeti"ne ilişkindir. İş Kanunu'nda aslında böyle bir düzenleme var. İş Kanunu'nun 5. maddesi çerçevesinde eşitlik ilkesi bağlamında. "Ben çocuğumu götürdüm, engelli çocuğumu, yer yok diye almadı, aslında engelli olduğu için alınmadığını biliyorum. Ama kanıtlamam mümkün değil çünkü karşı tarafın bana gösterdiği gerekçe başka bir şey." Bu durumda ayrımcılık iddiasında bulunduğum zaman iddiamı ispat etmek zorundayım. Bu da imkânsız çünkü karşı tarafın zihninde kalan, şahitlerin bulunmadığı bir ortamda gerçekleştiğini biliyoruz. Usul düzenlemelerinde şunun yapılması, ispat yükünün paylaşılması gerekiyor. Ben sağlam bir iddia ortaya koyduysam, yazılı sınavda başarıyı ortaya koymuşum, her şey çok iyi ama mülakat sonrası işe alınmamışım, bu aslında çok sağlam olarak

başka bir şey olacağını gösteriyor. Karşı taraf neden beni almadı, nasıl ben alınmadım, neden benim yerime başka biri alındı veya benim gerçekten karar kayıtlarımda gerekçe olarak neyin yazıldığını, mahkemeye onu göstereyim, ayrımcılık yapmadıklarını onlar kanıtlasınlar. Düzenleme yapılmadığı sürece ister boşanma ister idare hukukunda olsun ister ceza hukukunda olsun mümkün değil.

Süleyman AKBULUT

Birleşmiş Milletler gölge raporlama öncesinde veri topladık dedim. 1.834 farklı kamu kuruluşuna 8.500’den fazla Bilgi Edinme Hakkı başvurusu yaptık. Neler olduğunu birkaç anekdotla anlatayım. Bir gün bir telefon geldi, açtım telefonu. Beni sordular. Ben İstanbul Valiliğinden arıyorum dedi, buyurun dedim. “Bir Bilgi Edinme Hakkı başvurusu yapmışsınız” dedi, evet dedim. “Niye yaptınız, vali bey soruyor” dedi. “Böyle güzel çalışan dernekler var mı diye merak etti” dedi. Bir gerekçe bu. Nesiniz yani siz, niye soruyorsunuz, bununla ilgili şüphe. İkincisi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi toplu taşıma araçlarının durumunu soruyoruz, İstanbul Büyükşehir Belediyesinden cevap gelmiyor ama merak da ediyoruz. Toplu taşıma araçlarını gayet güzelleştirmişler. Bir mekânda İETT’den bir yetkiliyle karşılaştık, “ya böyle böyle” diyoruz, “ha” diyor “o siz miydiniz?” diyor. “Ya” demiş “biz bu başvurulara baktık, biz bunlara cevap verirsek bunlar bizi dava eder dedik” diyor. İkinci gerekçe bu. İkincisi Kırşehir Emniyet Müdürlüğü, hiç unutmuyorum. Erişilebilirlikle ilgili bunu yaptık. Devlet kendisi bilmiyorsa bilgi kaynağından öğrenilir, kaynağına soralım. İl Emniyet Müdürlüklerinin durumunu soralım. Yazdık. “Talep ettiğiniz sorulara güvenlik nedeniyle cevap verilememektedir.” Engelli tuvaleti var mı? Sanki binada kalaşnikof var mı diye sormuşuz. Çoğunlukla mesela Adalet Bakanlığı bu konuda veritabanımız yok diyor. Sosyal Güvenlik Kurumundan şeyi öğrenmeye çalışıyoruz, medikal malzemede kime ne kadar ne vermişsiniz diye soruyoruz. Bu kurumlarda şunu görüyorsunuz, kimsenin aklına şu gelmiyor, engeller toplumda dezavantajlı kırılgan gruptur konusu gelmiyor, dolayısıyla onunla ilgili ayrıştırma yapmıyor. İş engelliye geldiği zaman bu konuda veritabanı oluşturulmamış ama talep eden de yok. Yine son bir anekdotla anlatayım, başvurmak şu anlamda önemli, hastanede veri oluşturmaya çalışıyoruz, 500 küsur hastaneden bilgi talep ettik. Ankara’da bir toplantı oldu, şehir hastanelerinin yapımıyla ilgili, orada müteahhit firmalar var, brifing veriliyor. Bürokratın biri diyor ki “Aman engellilerle ilgili düzenlemelere dikkat.” “Ya” diyor “bir dernek vardı, başımıza bela oldu kardeşim”, bütün hastanelere yazı geçmiş. Bir şekilde siz devleti veri toplamaya zorluyorsunuz. Bu anlamda STK’ların da sıkıntısı var, devleti veri toplamaya zorlamamışız. Bu çalışmamızda %60’a yakın cevap aldık.

Soru 2:

Çok teşekkür ederim öncelikle bilgileriniz için ama sahada çalışırken uygulamada zorluklar yaşıyoruz. Çünkü görüyoruz ensest ya da istismar olan engelli ve kız çocuklarını. Tıbbî durumla birlikte hastaneye yönlendirme falan

ama ondan sonrasında en yakınındaki, gözlem yaptığım saha incelemesinde, anne tabii ki engelli kız çocuğunun beyanını yalanlamaya ya da inkâr etmeye yönelik tavır sergiliyor; çünkü orada diğeri de bir oğlu, aynı evde yetiştirmiş, üniversitede okuyan bir kız bir oğlan var. Sonucunda küçük bir yer oturdukları yer. Başka taraftan duyulursa büyük bir baskı olur. Bu savcılığa kadar gitmeden, daha çok sağlıkta psikolojik destekle halledilmeye çalışılan sürece dönüşüyor. Çünkü anne takip etsin, anneye duyursun, baba duyarsa işte ya baba oğlu öldürür ya da başka bir şey olur, bu sefer savcılığa giderse çocuk hapse gider rezillik olur. Biz bu süreçte orada tıkanıklık yaşıyoruz. Evet, başvuru çok değerli ama başvuruya gidebilecek süreç sıkıntılı ve birisi oğlu, birisi kızı ve suç işleyen de rehabilitesi lazım, onun da o duruma nasıl geldiğini tabii ki anlamlandırmamız gerekiyor. Bununla ilgili çıkmazlarımız var bizim sahada çalışırken. Birebir gözlemlediklerimiz bunlar oluyor çoğu zaman. Ve genellikle engelli kadınların ya da kız çocukların beyanı, yalan söylüyor ya da ilgi çekmek istiyor o yüzden böyle şeyler yapıyor deniyor ama biz birebir konuştuğumuzda aslında doğruları söylüyor, gerçekleri söylüyor. Ama, bakan yine anne ya da baba olduğu için, o eve de tabii ki sırtını dönemiyor. Çok teşekkür ederim.

Cevap 2:

Süleyman AKBULUT

Birincisi, Birleşmiş Milletler Engelliler Gözlem Raporu'nun da söylediği gibi, etkili denetim mekanizmalarımız yok. İkincisi, Türkiye'de adli tıp ve mahkemelerin bu alanda hakikaten ciddi bir sıkıntısı var. Zihinsel engelli bireylerde eğer birey seviyorsa, sevgiyi farklı kavrayabiliyorsa, hakikaten böyle olaylara da rastladık. Zihinsel engelli diyor ki "evet seviyorum, aile kurmak istiyorum", bu da var ama bu "rıza dayalı" kavramı çok sıkıntılı. İkincisi yangına bir benzin de biz döküyoruz. En büyük hatamız, sembolik nikâh törenleri. Sizin o kişiyi cinsel sağlık konusunda doğru eğitmemeniz, böyle şeyler toplumsal kodlarla bir araya gelince olumsuz sonuçlar doğuruyor. Bir, engelli kişiye gitmiyoruz, eğitim vermiyoruz, izleme yapmıyoruz, kamu kuruluşları donanımlı değil. Devlet engelliyle çok yerde temas ediyor, hastaneye gidiyor mu gidiyor, Rehberlik ve Araştırma Merkezi (RAM) Raporları alıyor mu, okullara gidiyor mu, psikolojik danışmanlık alıyor mu, bunu sistemin bir yerde keşfetmesi lazım. "Aile ne düşünür"ü düşünsen bunu birileri fark edip hemen izleme, alıp hemen oradaki aday kişiyi hapse atmak değil; uzaktan izleme, yakından izleme, kovuşturma, bir yerde sistem devreye girmeli. Ama devletin engelliyle teması çok sınırlı. Çünkü biz kamu personelini eğitmiyoruz. RAM'larda bir değerlendirmeyi alan uzman engelli çocuğun başına bir şey geldiğini nasıl anlar, bunu öğretebiliyor muyuz acaba? Orada onu da anlatıyor, aileleri, çocukları eğitin, kamu görevlilerini eğitin diyor. Sarmal döngüye dönüşüyor ama bu sembolik nikâh denilen akıl almaz bir şeyle mücadele, buna karşı bir savaş açmamız lazım. Bu ensesti görünmez kılacak bir şey, bu çok insanın başına geliyor ve yüzde 38'de bunun payı var. Eğitim, izleme,

denetleme ve şikâyet mekanizmasının zincir halinde etkin kılınması, bu olmadığı için almış başını gitmiş durumda. Zihinsel engelli kız çocuklarının çoğu, aile yapısında sorunlu aile yapısı olan ailelerdeki zihinsel engellilerin çoğu, sokaklarda aile desteğinden uzak erkeklerin çoğunun istismara uğradığını düşünüyoruz. Neden, çünkü şunu görüyoruz, bulduğumuz bütün vakalarda şunu görüyoruz, kadında hamilelikte çıkıyor. Bir esnaf bir çocuğa bir şey yapmış, ifade şu, “Herkes yapıyor.” Kız çocukları hamilelikle açığa çıkıyor, o kadar çok rakam var ki. Bu muazzam bir kitlesel sorun, buzdağının çok görünen ucu var. Biz bu konuyu tekrar araştıracağız ama devlet izlemeye gitmediği sürece de bulamayız. Mahkeme tutanaklarında ne geçiyor bilemiyoruz. Ben şunu söyleyeyim, Anadolu’daki yerel basından takip ettim, gidiyor mahkeme tutanağından alıp yayınlıyorlar, buralarda pornografik boyutta akıl almaz şeyler okudum. Eğer bu olaylar böyle bulunuyorsa ve bu şekilde gerçekleşiyorsa vay dedim sokaktaki tüm engellilerin haline.

İdil Işıl GÜL

Hem bütüncüllük hem de aslında zamansallık. Konu gerçekleştikten sonra ne yapacağız meselesi değil, bu tür olayları engelleyecek, erkenden müdahale edebileceğimiz tedbirlerdir. Özellikle ilköğretimde öğretmenlerin istismar vakası yaşayan çocuklarla karşılaştıklarında, bu fiziksel şiddet de olabilir, cinsel istismar da olabilir, nasıl tespit edileceğini, gördüklerinde bundan şüphelenmesi gerektiği ve nereye gidip şikâyet edileceğini bilmeleri gerekiyor. Bunların hepsinin protokole bağlı olması gerekiyor. Herkes her şeyden, kamu personeli özellikle neyi gördüğü zaman neyi ihbar etmesi lazım, bilmek zorundalar. Öğretmenlerde veya denetim personelinde buna ilişkin hiçbir eğitim yok, bu eğitimin mutlaka verilmesi lazım.

Soru 3:

Merhabalar. Öncelikle ismim İlke. Ben Süleyman Beye sormak istiyorum ama Işıl Hocam da cevaplayabilir bir hukukçu olarak. Birleşmiş Milletlerin Türkiye’nin Rapor’una ilişkin geribildiriminde çifte tekillik durumunda olan engellilere de değindiğinden bahsetmiştik, engelli kadınlar, engelli çocuklar, engelli göçmenler. Engelli LGBTİ’lere değinildi mi, bildiğim kadarıyla Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmesi’nde cinsel yönelimleri tanıyan, eğer değinilmemişse bu durum sadece Türkiye’ye özgü mü yoksa Birleşmiş Milletler engelli LGBTİ’leri hâlâ bir “double minority” olarak tanımıyor mu?

Süleyman AKBULUT

Böyle güzel bir komite bunu iskalayabilir mi sence? O verdiğim saptamalarda hızla unuttum, bütün kırılğan grup maddelerinde cinsiyet duyarlılığının yanında cinsel yönelime de atıflar var. Özellikle, mesela şiddetten korunmaktan bahsederken sadece çocuk demiyor.

Soru 4:

Merhaba, ben Ramazan Yücel. İstanbul Üniversitesi personeliyim. 27 yıldır bu kurumun içinde olmaktan gururluyum. İki sorum olacak: Birincisi, Süleyman Bey ve Emin abiye olacak. Şimdi Birleşmiş Milletler bu Sözleşme'yle ilgili bize bir rapor yayınladı, bizi değerlendirdi. Bunlara Türkiye uymadığı zaman bunun yaptırımı ne olacak? Ben Avrupa'dan ya da dünyadan sonuç bekleyenlerden değilim. Bunu çözecek olan bizdeki sivil toplumdur ama böyle bir şey var mı merak ediyorum. Bu ayrımcılık meselesiyle ilgili Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde bugüne kadar açılan davalar ya da izlenecek süreçler, örneğin mahkemelerin nasıl olsa hep aynı kararı veriyor deyip direkt Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine gideceğimiz süreçlere gidecek mi ya da bu tarz davalar nasıl döner ilgili uluslararası mahkemelerden?

Cevap 4:**Mehmet Emin DEMİRCİ**

Teşekkür ederim. Birleşmiş Milletler sistemi içerisinde bir ülkenin bir şey yapmıyor demesi düşünülemez. Hem imza atıp hem ben bunu yapmıyorum diyemez. Türkiye'de şöyle düşünülüyor; bir imzalayalım da bakalım. Şimdi bakalım derken aslında nasılsa biz bunu yapacağız demektir. Bugün itibarıyla 181 ülke bu sözleşmeye uymuşsa, onaylamışsa, artık daha söylenecek bir şey yoktur yani, uymamak diye bir şey olamaz. Bütün dünya kamuoyunda teşhir olmak demektir. Zaten parlamentoda da biliyorsunuz, biraz önce söylendi, engellilikle ilgili bir konu geldiği zaman bütün partiler ya zaten politik bir şey değil, parmak kaldırım gitsin tarzı yaklaşıyorlar, dünya da böyle, nasıl olsa bu yapılması gereken bir iş olduğu için. Türkiye'nin, çok ağır şeyler var burada, gerçekten çok zor işler var, bir maddeyi değiştirelim derken başka şeyler de değiştirmeniz gerekir. Örneğin, şu değinilen "fiil ehliyeti" meselesi. Şimdi siz bir yönetmelik çıkarıyorsunuz, Sağlık Raporlarına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönerge, 20 Şubat'ta (2019) yayınlandı, bu çok taze bir şey, gündemimizdeki mesele. O bile aslında buraya girdi, biraz önce söylendi, tıbbî yaklaşımdan veya hayırsever yaklaşımdan vazgeçilsin, insan hakları temelinde bir şey yapılsın derken, bu yeni çıkan sağlık yönetmeliği raporları zehir zemberek. Kısmî ya da tam bağımlılık şekline sokuyor ki bunun sonucunda hiç kimse, herkes vasiyle falan dolaşacak bundan sonra. Bu Türk Medeni Kanunu'na da aykırı. Bunu değiştirmeye kalksanız bu sefer Medeni Kanun'daki zihinsel engellilerin fiil ehliyeti olmadığı maddesini değiştirmeniz lazım, bunu 4 sene içinde nasıl yapacaksınız? Yapmazsanız diyeceksiniz ki 2023 raporunda, şu nedenle henüz gerçekleştiremedik diyeceksiniz. Ama yapmıyoruz diyemezsiniz.

Süleyman AKBULUT

Uluslararası sözleşmeler doğrudan yaptırımı olan sözleşmeler değil, mahcup etme utandırma mekanizması üzerinden gidilir. Ülkeler yapmıyorum demez, iç politika gereği tanımıyoruz dese de dikkate alır. İşkenceye ve Diğer

Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi etkili oldu ama şunu unutmayın, Birleşmiş Milletlere rapor sunmak bu işin bir parçası. Bunlar hep araçlar. Bütün mesele, satranç oynamak gibidir, bütün enstrümanlarla, içeride Bakanlığa da rapor vereceksiniz, gidip lobi görüşmesi de yapacaksınız, kamusal farkındalık çalışması da yapacaksınız. Amaç ile aracı karıştırmamak lazım. Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, içinde bulunduğumuz döneme bir birim etki ediyorsa sonra üç birim etki eder, buna bakmamız lazım. Ama uluslararası hukukta tanımıyorum diye bir şey yok çünkü zaten kimse zorla sizi sözleşmeye taraf etmiyor, siz kendiniz yapıyorsunuz.

İdil Işıl GÜL

Bir de bu raporların, devletler normalde “yok ya biz iyiyiz, iyi yapıyoruz” diye düşünürken aslında, “ya gerçekten iyi yapıyor muyuz”u da değerlendirmek zorunda kalıyorlar. Bu nedenle kendilerini değerlendirmek için bir fırsat olarak bunu düşünmek lazım. Her ne kadar Türkiye sadece yaptıklarını, neyi yapmadığını nerede zorlandığını yazmasa da, sadece yaptıklarını şey yapsa da kendileri aslında rapor yazarken nerede sıkıntı olduğunu fark ediyor. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesiyle ilgili olarak da söyleyeyim, bir iki tane dava geldi. Ama Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Mahkemesinden beklentiler şu nedenden dolayı biraz sınırlı olmak durumunda, bu bir medenî haklar sözleşmesidir. Engelliler söz konusu olduğu zaman özellikle ekonomik, sosyal ve kültürel haklar yönünden sıkıntı var, sağlık, rehabilitasyon, eğitim, çalışma hakkı, sosyal güvenlik gibi. Bu haklar güvence altına alınmış haklar değil. Ayrımcılık yasağına ilişkin hüküm de sadece sözleşmede güvence altına alınmış haklar olduğundan dolayı bağımsız bir varlığı yok. Sadece yaşam hakkı gibi, âdil yargılanma hakkı gibi, özel hayat hakkı gibi kullanmak daha mümkün ama engelli haklarını gerçekleştirmek noktasında daha az etkili olduğunu nispeten söylemek mümkün. Kadın ve çalışma hayatı geldi, bunları artık mahkeme, çalışma hayatı özel hayatın bir parçasıdır artık çalışma hayatında ayrımcılık özel hayatta da ayrımcılık sayılabilir diyerek inceledi. Ama kapsam itibariyle biraz etkisi sınırlı olacaktır.

Mehmet Emin DEMİRCİ

Bir örnek var, sıkıntı yaratacak ister istemez. Sözleşme'nin 24. maddesi eğitim başlıklı bir madde. Orada mesela her türlü engellerin, her türlü ayrıştıran okullar, ayrımcılıktır tespiti yapılıyor ve kapsayıcı eğitim öneriliyor. İzler ise, yani bizim Türkiye'deki kuruluşlar ve Avrupa yaklaşımı biraz daha farklı bundan. Mesela özel okullara karşı bu sözleşme. Ama Avrupa Konseyinin 2006-2015 Engellilik Eylem Planı'nda özel nitelikli, engellilerin kendi okulları konusu daha rahat kabul edilmiş bir konu. Yani burada da bir çelişki var. Avrupa Eylem Planı'yla, 2015 Eylem Planı'yla engelliler hakkında sözleşme bu konuda çelişiyor. Bu sadece bizimle ilgili değil, Avrupa çapında da aslında sorun olmayı sürdürüyor. Türkiye ister istemez buna uymayı sürdürecektir ama

engelli örgütleri büyük oranda, özellikle görme engelliler, körler okullarının kapatılmasına şiddetle karşı çıkılıyor, bunun sebepleri biliniyor. Kaynaştırma sistemi iyi çalışmadığından dolayı okullar devam etsin deniyor. Burada haklı bir sebep de var. Bu gibi birtakım sorunlu alanlar gerçekleştirilmeyecek ama bunlar bir şekilde komiteye raporlama süreçlerinde izah edilebilecek konular. Yani bu konulara da dikkatinizi çekmek isterim. Teşekkür ederim.

DOÇ. DR. Faruk Kerem GİRAY

Süremizi bayağı aştık. Ben minik bir ekleme yapayım, ayrımcılıkla ilgili olarak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kendi perspektifinden değerlendirmek zorunda kalıyor ama şöyle bir dava var, Çek Cumhuriyeti ve Sırbistan engelli çocukları Roman çocuklarla beraber gönderiyorlar. İhlal kararı vermişti Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. Ben bütün konuşmacılara, teşekkür ederim. Sabahtan akşama kadar bize eşlik ettiğiniz için dinleyicilere teşekkür ederim. Özellikle İstanbul Üniversitesine, İstanbul Barosuna hem hukuken hem de manevî olarak destek vermeye hazırız dediler, çok daha uzun yıllar bu desteğin devam edeceğine inanıyorum. Teşekkür ederiz.

TÜRKİYE’NİN BİRLEŞMİŞ MİLLETLER’E SUNDUĞU

İLK RAPOR

(Türkçe tercüme Sivil Düşün AB Programı desteğiyle Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği TOHAD (<https://www.tohad.org/tohad/>) tarafından yapılmıştır. Erişim adresi: <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/turkiyenin-bm-engelli-kisilerin-haklari-komitesine-sundugu-raporun-turkcesi.pdf>)

Bu metnin İngilizceden Türkçeye çevirisi, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu'nun hayata geçirdiği Sivil Düşün AB Programı desteğiyle, Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği tarafından yapılmıştır.

Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD), 2018

Birleşmiş Milletler EBHS/C/TUR/1

Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme

Dağ.: Genel

4 Ekim 2017

Orijinal: İngilizce Sadece İngilizce, Rusça ve İspanyolca

Engelli Kişilerin Hakları Komitesi

Türkiye tarafından Sözleşme'nin 35. maddesi uyarınca sunulmuş olan İlk Rapor
(2011 yılına kadar)

[Verilerin alınması: 3 Ağustos 2015]

TÜRKİYE’NİN BİRLEŞMİŞ MİLLETLER’E SUNDUĞU İLK RAPOR*

Önsöz

1. Tüm engelli bireylerin (EB’ler) tüm insan hakları ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit olarak yararlanmasını teşvik eden Birleşmiş Milletler (BM) Engelli Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesi (EKHS), 30 Mart 2007’de Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından imzalanmıştır. EKHS’nin onaylanması, 3 Aralık 2008’de Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından kabul edilen 5825 sayılı Kanunla onaylanmış ve onay süreci, 27 Mayıs 2009’da 2009/15137 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tamamlanmıştır. 28 Eylül 2009’da BM Sekreterliğine belgeleri sunmayı takip eden 30 günün ardından, Türkiye Cumhuriyeti için bağlayıcı olmuştur. EBHS’nin Seçmeli Protokolü 28 Eylül 2009’da imzalanmıştır ve onay süreci halen devam etmektedir.

2. Anayasanın 90. maddesi gereğince yürürlüğe giren uluslararası bir sözleşme olan EBHS - diğer tüm insan hakları sözleşmeleri gibi - normlar hiyerarşisinde Anayasa ile aynı güce sahiptir. Bu çerçevede, EKHS sadece tüm hukuki ve idari düzenlemelerin temelini oluşturmakla kalmayıp aynı zamanda bağımsız Türk mahkemelerinin doğrudan başvurabileceği bir hukuk ilkesini oluşturur.

3. İç hukukta EKHS’nin içeriği ve statüsünden dolayı; Türkiye tarafından onaylanması, Türkiye’de EB’lerin haklarının korunması, geliştirilmesi ve artırılması için önemli fırsatlar yaratmıştır. Ayrıca EB’lerin haklarının geliştirilmesi, ulusal uygulamaları uluslararası kabul görmüş standart seviyelerine taşıma, uygulama süreçlerinin takibinin teşvik edilmesi, Türkiye’de engellilik yasalarının ve politikalarının etkinleştirilmesi ve bu politikaların uygulanmasında olası eksikliklerin ortadan kaldırılmasına bağlanmıştır.

4. EKHS’nin 35. maddesi uyarınca hazırlanan bu ilk rapor, EB’in insan haklarının korunması ve geliştirilmesi ve mevcut durumu EBHS perspektifinden değerlendirmek için alınan tedbirleri ve ilerlemeyi ortaya koymayı amaçlamaktadır.

5. Sözleşmenin uygulanması için Türkiye’nin odak noktası olarak belirlenen Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (EYHGM) koordinasyonunda hazırlanan bu raporun hazırlanmasında "Devlet Tarafları tarafından EBHS madde 35’e göre sunulacak Antlaşmaya Özel Kılavuz Hakkında Rehberler" referans olarak alınmıştır.

6. Bu raporun hazırlanma sürecinde, EYHGM, EB’leri temsil eden kuruluşlar, üniversitelerin insan hakları merkezleri ve engel ile ilişkili konularda politika oluşturma alanında çalışan ya da EB’lere servis veren kurum ve kuruluşlarla işbirliği yaptı. Bu işbirliği aracılığıyla EYHGM, yaklaşık 200 kurum veya kuruluştan bilgi toplamıştır. Raporun hazırlanmasında şeffaf bir yöntem izlendi. Rapor taslağı EYHGM’nin resmi web sitesinde yayınlandı ve böylece Sivil Toplum Kuruluşları

* Bu Rapor’un Türkçe metni Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD) (<https://www.tohad.org/tohad/>) tarafından kamuoyu ile paylaşılmıştır. Erişim adresi: <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/turkiyenin-bm-engelli-kisilerin-haklari-komitesine-sundugu-raporun-turkcesi.pdf>

(STK'lar) tarafından yapılan yorumlar veya öneriler için açılmış oldu. Ayrıca, ulusal rapor taslağı üzerinde tartışmak ve görüş almak amacıyla raporun yayınlanmasından itibaren 2 hafta sonra farklı engelli gruplarını temsil eden çeşitli organizasyonlar ile bir toplantı gerçekleştirildi. Bu toplantıda, engelli kuruluşlarının temsilcileri, Türkiye'de EB'in haklarının yasal olarak önemli ölçüde garanti altında olduğunu belirttiler, ancak yine de, söz konusu güvencelerin uygulanması aşamasında atılması gereken adımlar vardı.

Bölüm I: Genel Hükümler

Madde 1-4

7. EB'lerde bilgi ve veri eksikliğini gidermek amacıyla 2002 Türkiye Özürlüler Araştırması Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) tarafından Özürlüler İdaresi Başkanlığı (OZIDA) ile birlikte Aralık 2002'de gerçekleştirildi. Engelli bir kişinin tanımı ankette şu şekilde yapılmıştır; "Fiziksel kapasitelerinde, doğuştan olan ya da olmayan, bir eksiklik sonucunda normal bir bireyin ve/veya sosyal yaşamının gereklerini tamamen veya kısmen güvence altına, alamayan kişi". Araştırmanın bulgularına göre engelli nüfusun genel nüfusa oranı % 12.29'dur. Toplam engelli nüfusu 8,4 milyon kişiye karşılık gelmiş ve engellilik türlerine göre nüfus dağılımı aşağıdaki gibidir; % 9.7 kronik hastalıklar, % 1.25 ortopedik engel, % 0.48 zihinsel engel, % 0.38 konuşma ve dil bozukluğu, % 0.37 işitme engeli ve % 0.6 görme engeli (Ek 1 / Tablo No.2). EB'lerin yaş dağılımı, EB oranının yaşla paralel olarak arttığını göstermektedir. Ancak, kronik hastalığı olanlar için artış oranı daha yüksektir (Ek 1 / Tablo No.3). Engelin oranı cinsiyete göre incelendiğinde ortopedik, görsel ve işitme engelli kategorilerinde erkeklerin oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak, kadınların oranı kronik hastalık kategorisinde daha yüksektir (Ek 1 / Tablo No.1). Ayrıca, engelli olma oranı, bölge, (Ek 1 / Tablo No.4) ve kentsel veya kırsal yerleşim yerleri (Ek 1 / Tablo No.5) açısından farklılık göstermektedir.

8. Küresel eğilimlerle paralel olarak, Türkiye'deki engelliliğe dayalı veri toplama kriterleri de bir dönüşüm geçirmektedir. Bu bağlamda, TÜİK tarafından 2011 yılında ülke genelinde gerçekleştirilen Türkiye Nüfus ve Konut Araştırması, Washington Grubu kriterlerine uygun bir engel modülü içermektedir. 2011 nüfus projeksiyonuna dayalı bu araştırmanın sonuçlarına göre toplam nüfusun % 6.9'u en az bir engele sahip olduğunu ilan etmiş, % 3.3'ü yürüyüşlerinde veya merdiven tırmanmada zorluk çektiğini, % 1.4'ü görme güçlüğünü, % 1.1'i işitme güçlüğünü, % 0.7 konuşmada güçlük, % 2 akranları ile karşılaştığında öğrenmede basit hesaplamalar yapmada ve konsantre olmada zorluk ve % 4.1'i bir şeyleri tutma veya kaldırma konusunda zorlandığını beyan etmiştir (Ek 2 / Tablo No. 2). Cinsiyete göre yorumlandığında, engellilik oranı erkekler için %5,9, kadınlar için %7,9'dur. Yaş gruplarına göre değerlendirildiğinde, en az bir engele sahip olduğunu beyan eden kişi oranının yaşla paralel olarak arttığı açıktır. Engellilik oranı 10-14 yaş grubunda %2,1, 60-64 yaş gurubunda % 16.5 ve 75 ve üstü yaş grubunda % 46.5'tir (Ek 2 / Tablo No.1). Genel olarak, en azından bir engele sahip olma oranı hem erkek hem kadınlarda yaşla paralel olarak artar. En az bir engelli nüfusun eğitim düzeyi ile ilgili olarak, bu popülasyonun eğitim seviyesinin genel popülasyona göre daha düşük olduğu görülmektedir. Genel nüfusun okuryazarlık oranı % 95.5 iken, engelli nüfus için % 76.7'dir. Bu oran engelli erkekler için %

89.1 ve engelli kadınlar için % 67.6'dır. Eğitimin genel seviyesindeki artışla kıyaslandığında, en az bir engeli olan bireylerin eğitim düzeyi azalmaktadır. Dahası, engelli kadınların eğitim düzeyi, tüm eğitim kategorilerinde erkeklerin düzeyinden düşüktür (Ek 2 / Tablolar No.3,4). En az bir engeli olan nüfusun işgücüne katılım oranı genel nüfusun katılım oranına kıyasla oldukça düşüktür. İş gücüne katılım oranı genel nüfus için % 45.4 iken EB'ler için % 22.1'dir. Cinsiyet bazlı değerlendirme, kadınların katılım oranının her iki kategoride erkeklerin oranına göre daha düşük olduğunu göstermektedir (Ek 2 / Tablolar No.5, 6).

9. Tıbbi bir yaklaşım doğrultusunda hazırlanan 2002 Özürlüler Araştırması sonuçları, İşlevsellik, Yeti yitimi ve Sağlıkın Uluslararası Sınıflandırılması (ICF) bakışı açısından göre yapılan 2011 Nüfus ve Konut Sayımı sonuçları ile kıyaslanabilir değildir.

10. Anılan anketlere ek olarak, engellilik verileri elde etmek amacıyla belirli alanlarda yapılan anketlere engellilikle ilişkili sorular da dahil edilmiştir. Örneğin, engellilikle ilişkili sorular 2008 yılından bu yana ulusal seviyede iki yılda bir yapılmak üzere başlatılan Sağlık Anketi'ne dahil edilmiştir. Bu anket, uluslararası düzeyle karşılaştırılabilirliğe izin vermektedir

11. 2005 yılının 5378 Sayılı Türk Engellilik Kanunu (TEK – Engelliler Hakkında Kanun), engelli bir bireyi şu şekilde tanımlamaktadır: "Engelli doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenden çeşitli düzeylerde fiziksel, zihinsel, psikolojik, duyuşsal ve sosyal kabiliyetlerin kaybına bağlı olarak sosyal yaşama adapte olmakta ve günlük ihtiyaçlarını karşılamada güçlük çeken ve bu yüzden koruma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişidir". Aynı tanım, Engellilik Kriteri ve Sınıflaması Hakkında Yönetmelikte ve EB'lere verilecek Sağlık Komitesi Raporunda "ağır engelli kişi" tanımıyla birlikte kullanıldı, Bu yönetmelikte "ağır engellilerin" tanımı şu şekildedir: "Tıbbi olarak % 50 engel oranına sahip olduğu ve diğer kişilerin yardımı olmaksızın günlük faaliyetlerini yerine getirmekte güçlük çeken veya yetersiz olduğu değerlendirilen kişiler" (Madde 4).

12. EBHS'de kullanılan tanımlar doğrudan Ulusal Mevzuatta yer almamasına rağmen, ilgili tanımların içeriğiyle ilgili alınacak önlemler mevzuatta büyük ölçüde yer almaktadır. İletişim ve dil açısından, Ulusal Mevzuat, EB'ler için, tüm yaşam alanlarındaki tüm bireyler için iletişim imkânı sağlamak amacıyla özel prosedürleri ve/veya iletişim araçlarını geliştirmek için çeşitli tedbirleri içermektedir.

13. "Engelliliğe dayalı ayrımcılık" terimi, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununa (TCK) dahil edilmiş ve bu kanunun ilgili hükümlerine göre engelliliğe dayalı ayrımcı eylemler cezai yaptırımlara maruz kalmıştır.

14. "Makul düzenleme", ilgili hükümlerin eğitim ve çalışma ortamlarında gerekli fizikî düzenlemeleri yapma ve / veya EB'ler için materyallerin düzenlenmesi yükümlülüğünü ortaya koyacak şekilde Türk Mevzuatında yerini almıştır. Bu kavramlarla ilgili tüm yasal düzenlemeler raporun ilgili başlıkları altında ele alınacaktır.

Genel hükümler ve yükümlülükler

15. Türkiye'de yönetim yapısının örgütlenmesi ve işlevleri, merkezi yönetim ve yerinden yönetim ilkelerine dayanmaktadır. Merkezi idari yapısı açısından, Türkiye, coğrafi durum, ekonomik koşullar ve kamu hizmeti gereksinimleri temelinde illere ayrılmıştır; iller daha da alt düzey idari bölgelere ayrılmıştır (Anayasa,

Madde 126). Ulusal çapta Bakanlık kurumlarına "İl Örgütleri" adı verilir. İl örgütleri il ve ilçe idarelerinden oluşmakta ve tüm bakanlıkların illerde idareleri bulunmaktadır.

16. Yerel yönetimler, seçmenler tarafından seçilen anayasa ve karar alma organlarının ilkeleri kanunla belirlenen illerin, belediye ilçelerinin ve köylerin sakinlerinin ortak yerel ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuş kamu kurum kuruluşlarıdır (Anayasa, Madde 127).

17. Türkiye'de EB'ler için hizmetler ayrı bakanlıklar ve yerel yönetimler tarafından verilir. Bakanlıkların merkezi örgütleri, il organizasyonlarının politikaları doğrultusunda politika oluşturma ve planlama faaliyetleri faaliyetlerini yönlendirmektedir. Merkezi yönetimin izleme faaliyetleri, ilgisine bağlı olarak merkezi veya taşra teşkilatı tarafından yürütülür.

18. EB'ler için politikalar üretmekten ve planlama hizmetlerinden sorumlu bir kurum olarak 1997 yılında Başbakanlığa bağlı olarak kurulan OZIDA, engellilikle ilgili konular / hizmetler çeşitli bakanlıklar tarafından oluşturulduğu için koordinasyon organizasyonu olarak yapılandırılmıştır. 2011 yılında Başkanlık, EYHGM olarak yeniden adlandırıldı ve 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) organizasyon şeması altında merkezi ve taşra düzeyinde yeniden yapılandırıldı.

19. EYHGM, ASPB'nin tüzel kişiliğine bağlı bir kamu kurumudur ve EB'lerin haklarını kullanmalarını desteklemek ve EB'ler için politika ve hizmetler geliştirilmesi amacıyla ilgili kuruluşlar ve kurumlarla koordinasyon içinde faaliyetler yürütür. Bu kapsamda, engelliliği bütünsel bir yaklaşımla hükümet planlama araçlarında yaygınlaştırmaya yönelik olarak çalışır ve ayrıca EB'lerin temel sorunlarıyla uyumlu olarak belirlenen öncelik alanları için eylem planları hazırlar ve uygular. "Erişilebilirlik Üzerine 2010-2011 Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı" ve "2011-2013 Bakım Hizmetlerine İlişkin Strateji ve Eylem Planı" son örneklerdir.

20. 1963-67 döneminden bu yana Türkiye'de politika ve uygulamaların çerçevesini belirlemek amacıyla yürütülen Kalkınma Planları, engellilikle ilgili konularda planlama belgelerinin yaygınlaştırılmasında büyük önem taşımaktadır. Kalkınma planlarının ilk periyotlarında, EB'ler için alınan tedbirler genel olarak onları bakım ve korunmaya muhtaç insanlar olarak görmektedir. Bununla birlikte, 1990'lı yıllardan başlayarak, bu tedbirlerin yerine EB'lerin toplumsal yaşama tam ve eşit katılımını sağlamayı amaçlayan önlemler alındı.

21. Türkiye'de EB'ler tarafından tüm insan hakları ve temel özgürlüklerin tam ve eşit bir şekilde kullanılmasının teşvik edilmesi ve sağlanması için alınacak önlemler ulusal politika düzeyinde belirlenmiştir. Engel konularının hak temelli bir yaklaşım altında politikanın tüm alanlarında uygulanması ve karar verme süreçlerine EB'lerin katılımının sağlanması Türkiye'de engellilik politikasının temelini oluşturmaktadır. Özellikle 1990'ların ikinci yarısından itibaren, EB'lerin istihdam, erişilebilirlik, sosyal güvenlik, eğitim ve meslekî eğitim gibi birçok alanda karar verme süreçlerine ve sosyal yaşama katılımını sağlamak amacıyla birçok önemli kurumsal veya yasal düzenlemeler gerçekleştirildi.

22. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA), Başbakanlığa bağlı olarak 1997 yılında 571 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ve engellilere yönelik hizmetlerin daha kapsamlı ve etkili bir şekilde sunulması, ulusal ve uluslararası

kurumlar arasında koordinasyon ve işbirliği geliştirilmesi, engelli bireylerin sorunlarını tanımlamak ve bu sorunları çözmek için araştırma yapmak amacıyla kurulmuştur. Başbakanlık Özürlüler Şurası ve Özürlüler Yüksek Kurulu adlı iki danışma kurulunun yardımıyla İdare, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının ve engellilerin STK'larının uygulama ve izleme süreçlerine katılımını sağlamıştır.

23. Özürlüler Şurası'nın faaliyetleri, her türden görüş veya çözüm önerisini ele almayı, ulusal politika oluşturacak ilk evre programların oluşturulmasını, bilinçlendirme faaliyetlerine katkıda bulunmayı ve uluslararası gelişmelerin ulusal seviyeye aktarılmasını ve ulusal düzeyde tartışılmasını sağlamayı amaçlayan ulusal politikalara temel oluşturmayı amaçlamıştır. ÖZİDA'nın yüksek danışma kurulu olan Şura'nın görevi nihai kararları almak ve engellilikle ilgili konularda araştırmaları sürdürmektir. Şura toplantıları, EB'lerin ve engellilerle ilgili faaliyetlerde bulunan özel ve kamu kuruluşlarının, STK'ların ve üniversitelerin temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirildi. Şura şimdiye kadar 4 defa toplandı; 1999'da "Çağdaş Toplum, Çağdaş Yaşam ve Engelliler" temalı İlk Engelli Konseyi, 2005 yılında "Yerel Yönetimler ve Özürlüler" temalı ikincisi, 2007'de "Bakım Hizmetleri" temasıyla üçüncüsü ve 2009'da "İstihdam" ana teması ile sonuncusu gerçekleştirilmiştir.

24. Özürlüler Yüksek Kurulu engellilik alanında faaliyet gösteren devlet kurumlarının temsilcilerinden, engelliler STK'larının konfederasyon ve federasyonlarından ve ilgili sosyal taraflardan oluşuyordu. Kurul, ÖZİDA tarafından ya da talimatı üzerine hazırlanan/değerlendirilen projelerin öncelik düzeylerinin belirlenmesi; uygulanacak projelere karar vermek; EB'lere sağlanacak hizmetler konusunda üst düzey politikalar hazırlamak ve görüş ve öneriler sunmaktan sorumludur. Kurul, 2011 yılına kadar 29 kez toplandı.

25. Türkiye'de engellilik politikasının anlaşılması engelliliğe ilişkin bir çerçeve kanun olarak tanımlanabilecek Engelliler Yasası tarafından şekillendirilmiştir. Bu yasa, engellilik hizmetlerinin sunulmasında insan haysiyetinin ve onurunun dokunulmazlığı ışığında herhangi bir hükümet tarafından engelliliğin veya EB'nin kötüye kullanılmasının önlenmesine yönelik politikaların geliştirilmesini; ayrımcılıkla mücadelenin sağlanması engelliliğe odaklı politikaların temelini oluşturmaktadır. Ayrıca, karar verme süreçlerinde veya hizmet sunumunda EB'lerin, ailelerinin ve gönüllü kuruluşların görüşlerinin alınmasını sağlamak da genel ilkelere dahil edildi.

26. EB'lere ve toplumun engellilik algısına odaklanan araştırmalar yoluyla engellilik politikaları ve programlarının geliştirilmesini amaçlayan bu süreç, EB'lere yönelik geleneksel tutumların ulusal ve / veya yerel bilinçlendirme faaliyetleri yoluyla önemli ölçüde değişmesine katkıda bulundu. Engellilikle ilgili hizmetler için ayrılan fonlarda gözle görülür bir artış, engellilik alanında uluslararası işbirliğinin güçlendirilmesi ve uluslararası fonların daha fazla kullanılması da Türkiye'de bu alandaki gelişmelere hız vermiştir.

27. Bu gelişmelere paralel olarak, 8 Haziran 2011 tarihinde 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin yürürlüğe girmesiyle, sosyal hizmetler ve yardımların daha verimli ve daha bütünsel bir yaklaşımla gerçekleştirilmesi amacıyla ASPB adı altında yeni bir bakanlık kurulmuştur. Bu tarihten sonra, 1997 yılından beri Başbakanlığa bağlı olarak faaliyet gösteren ÖZİDA ve yerel düzeyde engellilik hizmeti veren Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) ile ilgili birimler,

EYHGM'nin ASPB çatısı altında kurulması için yeniden inşa edilmiştir. EB'lerin STK'ları, EYHGM'nin hem yerel hem de ulusal düzeyde birleşik bir organizasyon yapısı içinde EBHS'nin uygulanmasının teşvik edilmesi ve izlenmesinde odak birimi olarak çalışmasında etkili sonuçlar vereceğini düşünmektedir.

28. Sözleşmenin uygulanmasını ve izlenmesini teşvik etmek amacıyla, 2013/8 Sayılı Başbakanlık Genelgesiyle uyumlu olarak Engelli Bireylerin Haklarını İzleme ve Değerlendirme Kurulu kurulmuştur. Kurulun, ilgili ve sorumlu kamu kurumlarının üst düzey temsilcilerinden ve bazı engelli STK'ların veya insan hakları kurumlarının temsilcilerinden oluşması öngörülmüştür. Kurul, EB'nin haklarının korunması, geliştirilmesi ve kullanılması, olası önlemlerin alınması konusunda tavsiyelerde bulunulması, stratejilerin ve eylem planlarının hazırlanması ve tasdik edilmesi ve kurumlar arasında işbirliği ve koordinasyonun sağlanmasına ilişkin idari ve yasal çalışmaları yapmakla görevlidir.

29. Türkiye'deki EB'ler, haklarının ihlal edildiklerini düşündükleri durumlarda yargı yetkisine başvurabilirler ve ilgili ihlallerin değerlendirilmesi veya düzeltilmesi için çeşitli makamlara da başvurabilirler. Anayasanın 74. maddesinin koşullarına uygun olarak, vatandaşlar şikayetlerini resmi dilekçe yoluyla parlamentoya veya yetkili makamlara sunma hakkına sahiptir. 01 Kasım 1984 tarih ve 3071 Sayılı Dilekçe Hakkı hakkındaki Kanun, başvuruların kamu makamlarından en geç 30 gün içinde gerekçeli bir cevap alma hakkına sahip olmalarını sağlamaktadır. TBMM'ye sunulan dilekçeler 60 gün içinde Dilekçe Komisyonu tarafından cevaplandırılır. Bazı dilekçeler Komisyon tarafından ilgili kamu kurumlarına gönderilmekte ve yanıtlar en geç 30 gün içerisinde tahsil edilmektedir.

30. Ayrıca, Anayasanın 74. maddesi uyarınca vatandaşlar, kamu idarelerinin işleyişi ile ilgili şikayetleri için devlet denetçisine başvurabilirler. Bu bağlamda Meclis Başkanlığına bağlı Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsman), 14 Haziran 2012'de 6328 sayılı Kanun ile yürürlüğe girerek kurulmuştur. Bu kurum, idarenin her türlü icraat, eylem, tavır ve davranışının insan haklarına saygı çerçevesinde hukukla ve adaletle uyumlu olduğu konusunda soruşturma yapmak, araştırmak ve tavsiyelerde bulunmakla sorumludur. Yabancı uyruklular dahil olmak üzere gerçek ve tüzel kişiler, Kamu Denetçiliği Kurumu'na şikayette bulunabilirler. Kamu Başdenetçisi, TBMM tarafından gizli oyla 4 yıllık bir süre için görevlendirilir. Kamu Başdenetçisi ve diğer denetçiler görevlerini yerine getirirken tarafsızlık ilkesine göre hareket etmek zorundadırlar. Doğal ve tüzel kişiler kuruma başvurma hakkına sahiptir ve kimlikleri talep üzerine gizli tutulur. Başvuruların usul ve esaslarını ve mekanizmanın kapsamını belirleyen Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik 28 Mart 2013 tarih ve 28601 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlandığında yürürlüğe girmiştir.

31. İhlaller durumunda uygulanacak bir diğer mekanizma, Başbakanlığa bağlı İnsan Hakları Başkanlığı, 21 Haziran 2012 tarih ve 6332 sayılı Kanun hükümleri uyarınca, Türkiye İnsan Hakları Kurumu adı altında bağımsız bir insan hakları kuruluşu olarak yeniden yapılandırılmıştır. Mali ve idari açıdan bağımsız olan kurum, bir yönetim kurulu ve bir başkanlıktan oluşur. 7'si Bakanlar Kurulu, 2'si Cumhurbaşkanı, birisi Yüksek Öğretim Kurulu ve 1'i Baro Başkanları tarafından görevlendirilen 11 kişiden oluşan Türkiye İnsan Hakları Kurulu, kurumun karar organıdır. Haklarının ihlal edildiği kanaatine varan gerçek ve tüzel kişiler kuruma başvurabilir. Başvuru prosedürünün kolaylaştırılması amacıyla, ihlaller için İnsan

Hakları Kurullarına yapılan şikayetler 81 il ve illerin tüm ilçelerinde İnsan Hakları Kurumu tarafından alınmaktadır.

32. TBMM İnsan Hakları Araştırma Komisyonunun 5 Aralık 2012 tarihinde aldığı karar uyarınca, engelli hakları ve EB'lerin insan haklarına ihlallerinin araştırılması amacıyla bir alt komisyon oluşturuldu. Bu alt komisyon tarafından hazırlanan rapor şu adresten temin edilebilir:http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2013/raporlar/engelli_haklar_i_inceleme_raporu.pdf

Bölüm II: Özel Hükümler (Spesifik Haklar)

Madde 5: Eşitlik ve Ayrımcılık yapmama

33. Hukuki yollara başvurma hakkı, EB'ler de dahil tüm vatandaşlar için anayasal bir haktır. Herkes, davacı ya da davalı olarak dava açma hakkına ve meşru yollarla ve usullerle mahkemelerde adil yargılanma hakkına sahiptir. Hiçbir mahkeme, yargılama yetkisi dahilinde bir dava açmayı reddedemez (Anayasa, Madde 36). Anayasal hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, yetkili mercilere derhal erişim talep etme hakkına sahiptir. Devlet, ilgili kişilerin başvurması gereken yasal yollar ve yetkilere ve başvuruların zaman sınırlarını (Anayasa, madde 40) kendi işlemlerinde bildirmekle yükümlüdür.

34. Türkiye'de, anayasa ve diğer ilgili Kanunlar çerçevesinde düzenlenen eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkesi engellilik politikasının temelini oluşturmaktadır. Anayasa, herkesin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep veya benzer herhangi bir temel ayrımı yapmaksızın herkesin kanun önünde eşit olmasını sağlar (Anayasa, Madde 10). Engelli veya engelsiz tüm bireylerin aynı prosedürlere tabi tutulması bazen fiili eşitsizliklerle sonuçlanır ve bu nedenle EB'ler belirli hakları yerine getirmek açısından dezavantajlı hale gelebilir. Engellilik haklarının tam olarak kullanılabilmesi için bazı ek tedbirlere ihtiyaç vardır. 2010'da Anayasada yapılan bir değişiklik uyarınca, eşitliğin pratikte uygulanmasını sağlamak için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırılık olarak görülmemelidir.

35. Engelliler Hakkında Kanun (EHK), Devlet'in, insan onur ve haysiyetine dokunulmazlık temelinde genel olarak her türlü engelliliğin ve tüm EB'ere karşı ayrımcılık yapmayacak ve ayrımcılığa karşı mücadele EB'lere yönelik politikaların temel ilkesini oluşturacaktır (Madde 4).

36. Engellilik ayrımcılığı yasağı açısından yapılan bir diğer önemli mevzuat düzenlemesi, TCK'da yapılan 2005 tarihli değişikliklerdir. Bu değişikliklerle, engellilik terimi, saldırı eylemi olarak görülecek olan ayrımcılık koşullarına dahil edilmiş ve böylece engellilik ayrımcılığı bir suç haline gelmiştir (Madde 122). Bu kapsamda, TCK'da suç olarak görülen eylemlerden herhangi birini yapan ve böylece engellilik açısından bireyler arasında ayrım yapan herhangi bir kişi, altı aydan bir yıla kadar hapis ya da adli para cezasına mahkum edilir. Engelli ayrımcılığına ilişkin ilk ceza cezası Bakırköy Asliye Ceza Mahkemesi tarafından 2009 yılında verilmiştir.

37. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, eğitim kurumlarının herkese ayrımcılık yapılmadan açık olması ilkesinin altını çizmektedir. Bu yasanın hükümlerine göre, tüm Türk vatandaşları ilköğretime hak kazanır. Hem erkekler hem de kadınlar dâhil herkes için eşit olanaklar ve fırsatlar sağlanmaktadır. Yasa, ayrıca, özel eğitim ve sosyal korumaya muhtaç çocukların eğitim hakkını kullanabilmelerini sağlamak için özel tedbirlerin uygulanmasına ilişkin bazı hükümler sağlamaktadır.

4857 sayılı İş Kanunu, dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve cinsiyet veya benzer nedenlere dayalı istihdam ilişkisinde ayrımcılığı yasaklar. EHK, ayrıca eğitimle (Madde 15) ve istihdamla (Madde 16) ilgili hükümlerinde engelli ayrımcılığı yasağının altını çizmektedir.

38. Genel olarak, ayrımcılık yapmama ya da engellilik ayrımcılığına karşı mücadele için hayati önem taşıyan "engellilik" ve "ayrımcılık türleri" ilgili mevzuatta henüz tanımlanmamıştır ancak şu anda Türk Mevzuatında ayrımcılığın tanımlanması ve uygulanabilir cezai yaptırımlar oluşturulması için bir çaba gösterilmektedir. Ayrıca, tanımlanmamış olmasına rağmen, eğitim veya istihdam gibi alanlarda çeşitli makul uygunluk tedbirleri alınmaktadır.

39. EHK'in uygulanması ile birlikte, EBHS'nin onaylanması ayrımcılıkla mücadele yasalarını iyileştirmede atılmış en önemli adımlardan biridir. Anayasa'nın 90. maddesi hükümleri doğrultusunda, uluslararası kabul görmüş "engelli ayrımcılığı" ve "makul uyumlaştırma" tanımları, böylelikle doğrudan Türk Mevzuatına uygulanmıştır.

40. Buna ek olarak, bireysel iletişim prosedürü Türkiye Cumhuriyeti tarafından tanınan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 14. Maddesi de ayrımcılığı yasaklar. Her ne kadar "engelliliğe dayalı ayrımcılık" terimi ilgili makalede açıkça belirtilmemiş olsa da, ilgili makalede engelliliğe dayalı ayrımcılığa yer vermeyi kabul eden mahkeme kararları bulunmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) bireysel iletişim hakkının sonucu olarak, mahkemenin Türk vatandaşları için daha yüksek gözlem görevi bulunmaktadır. Bu sebeple, iç hukuk yollarını tüketen engellileri de içeren tüm Türk vatandaşları, hakları ihlal edildiği için AİHM'e başvurma fırsatına sahiptir. Ek olarak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 12 No'lu Protokolü 18 Nisan 2001 tarihinde Türkiye tarafından imzalanmıştır.

41. "Türkiye'de Engelli Ayrımcılığına Karşı Mücadele" başlıklı bir proje Avrupa Birliği (AB) PROGRESS Programı kapsamında 2010 yılında gerçekleştirildi. Proje, Türkiye'de engellilere yönelik ayrımcılıkla mücadele amaçlı ulusal bir stratejinin oluşturulmasını desteklemeyi amaçlıyordu. Bu bağlamda, ayrımcılık ve ayrımcılığın deneyimlendiği alanlar hakkında EB'lerin bakış açısı, mevzuat hakkındaki bilgi düzeyi, cazip bireyler ve ayrımcılıkla ilişkili destek mekanizmaları, ayrımcılığın kişisel tecrübesi ve ayrımcılığın üstesinden gelmek için kullanılan kişisel metodlar üzerine bir saha araştırması yapılmıştır.

42. EB'lerin ve EB'ler için örgütlerin üyesi olan EB'leri hedef grup olarak alan anket, EB'lerin ayrımcılığa maruz kaldıkları ve bu ayrımcılığın bir sonucu olarak toplumsal yaşama tam olarak katılamayacaklarını gördüklerini göstermektedir. Anket sonucundan örnekler vermek gerekirse; Örneklem grubunun% 51,9'u adalete erişimde belirli bir ayrımcılıkla karşı karşıya olduklarını ve % 57,6'sı sosyal yaşama katılımında ayrımcılık olduğunu düşünmektedir. Ayrıca, örneklem grubunun% 71,3'ü engelliliğe dayalı ayrımcılığı yasaklayan mevzuat hakkında bilgiye sahip olmadıklarını beyan etmiştir. Ayrıca, grubun% 56,9'unun nereye başvuracağını bilmediği ve% 58,7'sinin ihlal durumunda nereden destek ve danışmanlık hizmeti alacağını bilmediği bulundu. EKHS hakkındaki bilgi düzeyi sorulduğunda,% 80'inin kısıtlı seviyede bilgisi vardı.

43. "Türkiye'de Engelli Ayrımcılığına Karşı Mücadele" Projesi kapsamında yürütülen anketin sonuçları, eğitim, istihdam, bilgiye erişim ve toplumsal yaşama katılım gibi süreçlerde EB'lerin karşı karşıya kaldıkları ayrımcılık düzeyini ortaya koydu. Bu sonuçlar, yasal yardımların geliştirilmesine ve toplumsal yaşama tam ve eşit katılımın sağlanması için engelli ayrımcılığına ve EB'lerin haklarının etkili bir şekilde uygulanmasına ilişkin toplumun bilinç ve bilgi düzeyinin artırılmasına olan ihtiyacı vurgulamıştır. Bu Proje kapsamında Ankara'da Türkiye'de Engelli Ayrımcılığına Karşı Mücadele üzerine bir Sempozyum düzenlendi. Sempozyum, anket sonuçlarını, engelli ayrımcılığıyla mücadele konusundaki AB politikasını ve ilgili kamu otoriteleri, üniversiteler ve sosyal tarafların 200 temsilcisi arasında Avrupa ülkelerinde iyi uygulamaları paylaşmak için kaynak sağlamıştır. Ayrıca, ulusal bir stratejinin oluşturulmasını desteklemek için, Türkiye'de engelli ayrımcılığına karşı mücadele ile ilgili mevcut durum, mevcut sorunlar ve politika önerileri tartışıldı.

Madde 6: Engelli kadınlar

44. Türkiye'deki tüm kadınlar için alınan tedbirler, engelli kadınlar ve kızlar için de geçerlidir. Buna ek olarak, EB'lere odaklanan tüm önlemler engelli kadın ve kızları kapsamaktadır.

45. Anayasa'nın 10. maddesi herkesin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep veya herhangi bir gerekçeyle ilgili olarak ayırım yapmaksızın kanun önünde eşit olduğunu önermektedir. Bu maddede 2004 yılında yapılan bir değişiklikle, erkeklerin ve kadınların eşit haklara sahip oldukları ve bu eşitliğin sağlanmasından devletin sorumlu olması sağlanmıştır. 2010'da Anayasada yapılan bir değişikliğe göre, bu eşitliğin pratikte yapılmasını sağlamak için alınacak tedbirler eşitlik ilkesinin ihlali olarak görülmemelidir. Ayrıca, 2010 yılı değişikliği, çocuklar, yaşlılar, engelli bireyler, dullar ve şehitlerin yetimleri olduğu gibi çürük ve gazi olanlar için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırılık olarak değerlendirilmeyeceğini de garanti etmiştir.

46. TBMM'nin Kadın ve Erkekler için Fırsat Eşitliği Komitesi, kadın haklarını korumak ve geliştirmek, cinsiyet eşitliğini sağlamak için uluslararası gelişmeleri takip etmek, TBMM'yi bu gelişmeler hakkında bilgilendirmek ve yasa tasarıları, yasama teklifleri ve kanun hükmünde kararname yasalarına ilişkin görüş bildirmekle sorumludur.

47. ASPB'ye bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, kadın haklarının geliştirilmesi; kadınların sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi statüsünün iyileştirilmesi; ve kadınların hayatın her kesiminde eşit haklara ve fırsatlara sahip olmalarını sağlamaktan sorumludur ve engelli kadınlar ve kızlar da dâhil olmak üzere kadınlar için faaliyetler yürütmektedir. Bu kapsamda, Genel Müdürlük görme engeli olan kadınların hakları konusunda kamuoyu farkındalığının artırılması ve mevcut sorunların ortadan kaldırılması için tasarlanacak politikalar için bir kaynak sağlamaya yönelik olarak 2007 ve 2008 yıllarında iki kez Görme Engelli Kadınlar Genel Kongresi düzenlemiştir. Altı Nokta Körler Derneği ve Körler Federasyonu ile işbirliği içinde düzenlenen Kongreler, görme engelli kadınlara şiddet, görme engelli kadınlar arasında örgütlenme, kitlesel medya algısı ve engelli kadınların aile içi ilişkileri konularını ele almıştır.

48. EB'lerin, kadınların ve gençlerin eşit fırsatlar ve tam katılımlarını destekleyen Sabancı Vakfı, 2009 yılından bu yana verilen Sosyal Kalkınma Hibe Programı kapsamında 2012 yılında "Engelli Kadınların Haklara Dayalı Mücadele Basamakları" başlıklı bir proje başlattı.

Madde 7: Engelli çocuklar

49. Türk mevzuatı, devletin, çocuk evlerinde kalan çocuklara yönelik her türlü istismar ve şiddet konusunda önlem almak ve engelli olanlar da dâhil olmak üzere tüm çocukların korunması için anayasal güvence sağlamaktadır (Anayasa, Madde 41). Ayrıca, çocukların menfaat ve refahının korunması Çocuk Koruma Kanunu ile yasal bir temel şeklinde hazırlanmış ve uygulama süreçlerinde takip edilmesi gereken temel bir ilke olarak kabul edilmiştir (Madde 4).

50. Karar verme süreçlerinde engelli çocukların durumu, karar verme süreçlerine tüm çocukların katılımını teşvik eden ve destekleyen hükümlerle paralel olarak görülebilir. Çocukların karar verme süreçlerine katılımıyla ilgili olarak, Türk Medeni Kanunu şunu öngörmektedir: Ebeveynleri çocuklarının olgunluğu ölçüsünde kendi hayatlarını ayarlamalarına izin verecektir (Madde 339). Çocuk Koruma Yasası, korunmaya muhtaç olan veya suç işlemeye zorlanan çocukların korunması ile ilgili usul ve esasların düzenlenmesini amaçlar ve hak ve refahlarının sağlanması da çocukların ve ailelerinin bilgilendirilerek karar verme sürecine dâhil olması gereken temel koruma ilkelerinden birini sağlar ve onlarla ilgili önlemler alınırken çocukların görüşleri alınmalıdır (Mad. 4).. Ayrıca, Dernekler Kanunu çocuklar için şu hükümleri içermektedir; "Gerekli duyarlılığa sahip 15 yaşın üzerindeki çocuklar, psikolojik, zihinsel ve ahlaki yeteneklerini geliştirmek, spor haklarını, eğitim ve öğretimi, sosyal ve kültürel varlığını, ailelerinin ve özel hayatlarını yapısını ve onların haklarını korumak için yasal temsilcilerinin yazılı izni ile çocuk dernekleri kurabilir veya üye olabilirler. 12 yaşın üzerindeki küçükler çocuk derneklerine üye olabilir, ancak icra ve denetim kurullarında görev alamazlar"(Madde 3).

51. Kamu kurumlarının, STK'ların ve çocukların katılımıyla hazırlanan "1. Çocuk Haklarına İlişkin Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2013-2017)", çocukların çıkarlarının diğer tüm çıkarlardan daha öncelikli olduğunu ve temel politikalarının çocukların yaşam hakkı, gelişimi, korunması ve karar verme süreçleri hakkında görüş bildirmesi, ayrımcılığa karşı mücadele ve çocukluk dönemlerinin temel çocuk haklarına dayalı olarak yaşanması amaçlarına sahip olduğunu kabul etmektedir. Strateji Belgesi, ilgili tüm sektörlerin görüşlerini de dikkate alarak sonuçlandırılmış ve 2013 yılında uygulanması planlanmaktadır. Uyarlık değerlerine, Çocuk Haklarına dair Sözleşme tarafından belirlenen kriterlere ve ilkelere dayanan Strateji belgesi gelecekteki uygulamaları belirlemektedir. Bildiri, ulusal faaliyetleri ve uygulamaları çocuk haklarıyla uyumlu hale getirmeyi, çocukları etkileyen tüm taraflardan korumayı ve çocukların temel ihtiyaç ve hizmetlere erişimini sağlamayı amaçlamaktadır. Engelli veya engelli olmayan tüm çocukları kapsayan ayrımcı olmayan bir bakış açısına sahiptir. Karar verme süreçlerine çocukların katılımını sağlamak ilkesi, Strateji Belgesinin temel taşlarından birini oluşturmaktadır. Bu raporun 5. ve 12. maddeleri ile ilgili açıklamalarında belirtildiği üzere; engelli çocuklar ve tüm vatandaşlar, Anayasa'nın ve diğer yasaların ilgili hükümlerine uygun olarak eşit sayılır.

Madde 8: Farkındalık yaratma

52. 1997'de OZIDA'nın kurulması ile hız kazanan engelliliğe ve EB haklarına ilişkin toplum bilincini yaratmaya yönelik faaliyetler şu anda ASPB'ye bağlı EYHGM tarafından yürütülmektedir.

53. Bu süreçte toplum bilincini ve EB'lerin görünürlüğünü artırmak amacıyla şu faaliyetler gerçekleştirildi; ulusal ve bölgesel düzeyde atölye çalışmaları, seminerler, sempozyumlar ve konferansların düzenlenmesi; broşür, kitap, araştırma raporu, rehber vb. yayınlanması; ulusal kitle iletişim araçlarında yayınlanacak spot filmlerin hazırlanması; kampanyalar, yarışmalar ve festival organizasyonları.

54. Dünya Engelliler Günü (3 Aralık) ve ulusal olarak kutlanan Engelliler Haftası (10-16 Mayıs), Türkiye'de farkındalık artırma faaliyetlerine çok şey katmaktadır. Yılın bu tarihlerinde EYHGM, engelli organizasyonları, meslek örgütleri, üniversiteler ve engellilik ve EB'lerin hakları ile ilgili bazı medya kuruluşlarının yayın programları ile çeşitli etkinlikler gerçekleştirilmektedir. EYHGM, çeşitli etkinlikler düzenler ve diğer ilgili taraflar tarafından düzenlenen diğer etkinliklere katkıda bulunur. Örneğin, Posta ve Telgraf Teşkilatı (PTT) Genel Müdürlüğü ile işbirliği içinde, "Herkes için Erişilebilir ve Engelsiz Türkiye" temalı anma pulları ve zarfları basıldı.

55. Ayrıca, ÖZİDA 2004 ve 2010 yılları arasında engellilik üzerine bilimsel yayınları desteklemek amacıyla "ÖZ-VERİ" başlıklı üç ayda bir yayımlanan bir dergi yayınlamıştır. 2011'den sonra, ASPB, EB'ler de dâhil olmak üzere dezavantajlı gruplarla ilgili bilimsel makaleler içeren yılda iki kez yayımlanan "Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi"ni yayınlamaya başladı. Buna ek olarak, Bakanlık faaliyet alanıyla ilgili güncel gelişmeleri içeren "Aile Dergisi" 2011 yılından bu yana yayımlanmaktadır.

56. ÖZİDA tarafından, Başbakan himayesinde EB'lerin hakları konusunda halkın bilinçlendirilmesi ve bilinçlendirilmesi amacıyla yürütülen "Engelsiz Türkiye" projesi kapsamında, projesi kapsamında; Vali, vekil ve kaymakam ve belediye başkanları gibi yerel yönetim yöneticilerinin; ilgili STK'ların temsilcileri, EB'ler ve ailelerinin katılımıyla 72 ilde 150 panel ve konferans düzenlendi.

57. Ayrıca engelliliğe ilişkin sorunlar üzerinde toplum bilincinin artırılması amacıyla Türkiye'de engellilik oranının en yüksek olduğu Orta ve Doğu Karadeniz Bölgelerinde yer alan 11 ilde "Engellilere Destek Programı" (EDES) adı altında bir program başlatılmıştır. Bu program kapsamında engelliliğe odaklı projeleri desteklemek için valilerin bürolarına finansal kaynaklar tahsis edildi. 2011 yılında, 158 Proje arasından uygun görülen 11 projeye 2 Milyon Türk Lirası tahsis edilmiştir. 2012'de 109 proje arasından 63'üne 4 milyon lira tahsis edildi. EDES'in 2013 yılında bölgedeki tüm illeri kapsayacağı planlanmıştır.

58. EKHS'nin kapsadığı hakları vurgulamak ve bu hakların EB'ler tarafından kullanılmasını teşvik etmek amacıyla, Engelliler Günü dolayısıyla 4 Aralık 2008'de EKHS kapsamında bir panel düzenlenmiştir. Parlamenterler, akademisyenler, ilgili kamu kurumlarının temsilcileri ve STK'lar panele katıldı ve EKHS'ye ilişkin bir broşür, panel katılımcılarına, tüm ilgili taraflara ve EB'lere dağıtıldı.

59. Öte yandan, 16-20 Kasım 2009 tarihleri arasında düzenlenen 4. Özürlüler Şurası komisyonlarından birisi, istihdam alanında sarfedilen çabaya EBHS odaklı bir

temel oluşturmak amacıyla "İstihdamda Fırsat Eşitliği ve Engelle Dayalı Ayrımcılığa Karşı Mücadele" olarak belirlendi.

60. Ayrıca, EKHS'nin çeşitli hükümleri hakkında farkındalık yaratmak ve bu hükümlerin uygulanmasını teşvik etmek amacıyla AB'nin Teknik Destek ve Bilgi Değişim Mekanizması (TAIEX) ile işbirliği içinde 3 atölye düzenlenmiştir. Çalıştayların başlıkları ve tarihleri şunlardı; 11 Mart 2009'da "AB Ülkelerinde Ayrımcılıkla Mücadele Mekanizması", 21 Mart 2011'de "EKHS'nin Ulusal Uygulama ve İzleme Mekanizmaları" ve 5 Ekim 2012'de "Avrupa Ülkelerinde Engellilik Hakkındaki Veri Toplama ve İstatistik Uygulamaları ve İzlenmesi".

61. 2012 yılında, "BM EKHS'deki Parlemlerler için AB El Kitapçığı ve İhtiyari Protokol"ün Türkçe versiyonu bir STK olan İnsan Hakları Ortak Platformu (IHOP) ve Türkiye'de belediyelerin şemsiye organizasyonu olan Türkiye Belediyeler Birliği (TBB) ile birlikte EYHGM tarafından 5000 kopya olarak basıldı.

62. Ayrıca EKHS'nin öne sürdüğü anlayışın ve hükümlerin benimsenmesini ve bu hükümlerin etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamak için toplumun ilgili taraflarını harekete geçirmeyi amaçlayan çeşitli bilgilendirme faaliyetleri bulunmaktadır. Bu kapsamda, EYHGM, 2012 yılında "İnsan Hakları ve Engellilik Hakkında Farkındalık Yaratma Semineri" başlıklı bir proje gerçekleştirmiştir. Ulusal kaynaklardan finanse edilerek, EKHS'nin tüm politika oluşturma ve uygulama süreçlerinde temel alınmasını sağlamak için ve engelliliğin bütüncül bir yaklaşımla ele alındığı 4 ana grup için bilgi seminerleri düzenlendi. Kamu otoriteleri, STK'lar, yargı üyeleri ve yasama organı uzmanlarının temsilcileri için dört ayrı seminer düzenlendi ve her seminerin katılımcıların uzmanlık alanlarına göre tasarlanmış özel bir programı vardı. Buna ek olarak, EKHS'nin Türkiye'de uygulanmasını teşvik etmek için bu hedef gruplar için uygulama rehber kitapları hazırlanmıştır. Rehber kitaplar ayrıca görsel-ışitsel ve kolay okunabilir sürümler gibi erişilebilir formatlarda hazırlanmış ve yayınlanmıştır ve ilgili tüm paydaşlara dağıtılmıştır. Ayrıca EYHGM'nin resmi web sayfasında EKHS'nin uygulanmasına yönelik çabalar konusunda farkındalık yaratmak için özel bir bölüm (<http://engelli.oyhgm.gov.tr/sozlesme/>) oluşturulmuştur.

63. 6112 Sayılı Radyo ve Televizyon Kuruluşlarının Kurulumu ve Medya Hizmetleri Kanunu kapsamında, Medya hizmet sağlayıcılarının, medya hizmetlerini kamuya karşı sorumluluk anlayışıyla ilkelere uygun olarak gerçekleştirmeleri ve EB'lere yönelik istismarın veya ihlalin özendirilmesi için yayınlar yapılmaması sağlanmıştır (Madde 8). Kanun aynı zamanda, bu ilkelerin ihlal edenlerin bir cezaya çarptırılmasını öngörmektedir.

64. Bununla beraber, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından 08 Ağustos 2012'de yürürlüğe giren Kamu Hizmeti Duyurularına Dair Yönerge, engelli odaklı spot filmlere öncelik vermeyi sağlamaktadır. RTÜK tarafından gerçekleştirilen "Engelli Kişilerin TV İzleme / Dinleme Eğilimi" konulu Anket sonuçlarının, EB'lerin hak ve sorunları ile hizmetleri hakkında erişilebilir, öğretici ve bilgilendirici yayınlar yapmak amacıyla yayın kuruluşlarına dağıtıldı (Ayrıca bakınız Madde 21).

65. Ulusal medya sıklıkla engellilik konusundaki farkındalığı ve bilinç düzeyini artırmayı hedefleyen çeşitli yayınlara yer verir. Ayrıca, kamuya açık yayın yapan Türk Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT), farklı kanallarında farklı gruplardaki

(çocuklar, gençler ve yetişkinler) izleyicilere yönelik yayın yapan programlar yayınlamaktadır. Öte yandan Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, engellilik bilincini artırmaya yönelik bazı oyunlara sahnelemektedir. Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğü ve Diyanet İşleri Başkanlığı ayrıca engellilik ve EB'lerin hakları konusunda kamuoyunun bilinçlendirilmesi amacıyla çeşitli yayınlar yayınlamaktadır. Bu kurumların personeli için bilinçlendirme eğitimleri düzenlenmiş; 2009 ve 2010 yıllarında bu eğitim kurslarına 437 dinî yetkili katılmıştır.

Madde 9: Erişilebilirlik

66. Son zamanlarda, engelli bireylerin tüm binalara, açık alanlara ve ulaşım araçlarına bağımsız ve güvenli biçimde erişmesini sağlamak için bazı önemli yasal düzenlemeler yapılmıştır.

67. Bu düzenlemelerden en önemlisi, 30 Mayıs 1997 tarihinde 572 sayılı Kanun hükümleri uyarınca 3194 Sayılı Yapı Kanununun değiştirilmesidir. Değişiklik, Türk Standartları Enstitüsü (TSE)'nin inşaat planlarında; kentsel, sosyal ve teknik altyapı planları ve binalarda. Erişilebilirlik planlamasıyla ilgili standartlarını yerine getirme yükümlülüğünü getirmektedir. Bu nedenle, planlama, sertifikalandırma, uygulama ve izleme faaliyetlerinde erişilebilirliği sağlamak yükümlülüğü, kentsel hizmetlerin yapılı çevre ile ilgili olarak yaratılmasından sorumlu tüm taraflara uygulanmıştır (EkMadde 1). Ayrıca, erişilebilirliği sağlamak için gerekli önlemlerin alınması amacıyla inşaat alanında 02 Eylül 1999'da yasalarla ilgili değişiklikler yapılmıştır.

68. Engelliler Hakkında Kanun'un ilgili hükümleriyle, kamu tarafından kullanılan mevcut bütün binaların ve açık alanların, Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yedi yıl içinde engelli bireylerin erişilebilirliği için uygun şartlara getirilmesi sağlanmıştır (Geçici Madde 2). Ayrıca Engelliler Hakkında Kanun, belediyeler veya büyükşehir belediyeleri tarafından işletilen veya denetlenen toplu taşıma hizmetlerinin 7 yıl içinde erişilebilir olmasını şart koşmaktadır (Geçici Madde 3). Engelliler Hakkında Kanun tarafından düzenlenen erişilebilirlikle ilgili bu hükümlerin uygulanmasının teşvik edilmesi amacıyla 12 Temmuz 2006 tarihli 2006/18 sayılı Başbakanlık Genelgesi ve 12 Ağustos 2008 tarihli Başbakanlık Genelgesi yayımlanmıştır.

69. Yapılan tüm düzenlemeler ve önlemlere rağmen, verilen sürenin sonunda ilişkili tarafların erişilebilirlik sağlanması açısından sorumluluklarını tam ve yeterli biçimde yerine getirmedikleri değerlendirilmiştir. Bunun üzerine, Engelliler Hakkında Kanun'u değiştiren 6353 sayılı Kanunun ilgili hükümlerine göre 12 Temmuz 2012'de bir izleme ve denetleme mekanizması kurulmuştur. Böylece, erişilebilirlik yükümlülüklerini yerine getirmeyenlere genel ve özel yaptırımlar sağlanmıştır. 2012 yılındaki bir mevzuat değişikliğini takiben, erişilebilirlik düzenlemelerinin gerçekleştirilmesi için verilen süre 1 yıl daha uzatılmıştır. Uzantının amacı erişilebilirlik düzenlemelerinin kolaylaştırılması ve hızlandırılmasına yardımcı olacak bir denetim ve izleme mekanizması oluşturulmasıydı. Bu düzenleme, tüm illerde ilgili bakanlıkların ve engelliler konfederasyonlarının temsilcilerinden oluşan erişilebilirlik izleme ve denetim komisyonlarının kurulması ile sonuçlanmıştır. Bu komisyonların yaptığı denetimler sonucunda, erişilebilirlik eksikliklerinin giderilmesi için belediyelere, kamu kurumlarına ve kamu binaları sahiplerine, açık alanlara ve toplu taşıma araçlarına (7 Temmuz 2015 tarihine kadar) ek bir süre

verilmiş ve yükümlülüklerini yerine getirmeyen gerçek ve tüzel kişilere idari para cezası verilmesi kararlaştırılmıştır (Geçici Madde 3).

70. Yukarıdaki değişikliğe istinaden, Erişilebilirlik Düzenlemelerinin İzlenmesi ve Denetlenmesine Dair Yönetmelik yürürlüğe girmişve 20 Temmuz 2013 tarihinde yayımlanmıştır. Yönetmeliğin amacı; Kamu binalarının, açık alanların ve toplu taşıma araçlarının erişilebilirlik düzeyini yürürlükteki erişilebilirlik standartlarına göre değerlendirmek; izleme sürecini kolaylaştıracak bir elektronik altyapıyı oluşturmak; erişilemezlik için para cezası vermek, STK'ları kapsayan ve raporlar ve istatistiksel veriler elde etmek için "Erişilebilirliği İzleme Ulusal Sistemi" aracılığıyla erişilebilirlik çalışmalarını yaygınlaştırmak ve öncülük etmek.

71. Ayrıca, engelli bireylerin ikamet ettiği konutların proje revizyonu için 634 sayılı Gayrimenkul Sahipliği Kanununda çeşitli kolaylaştırıcı önlemler alınmıştır (Madde 19). Buna ek olarak 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununda engelli sürücülerin kullanımı için özel park yerleri tahsis etmek, bu parkurların diğer şoförler tarafından kullanılmasını yasaklamak ve engelli bireyler için park kartları tasarlamak amacıyla gerekli değişiklikler yapılmıştır.

72. Toplu taşımada kullanılacak erişilebilir araçların üretim esasları ile kullanılan araçlarda yapılacak tadilatların teknik özellikleri, Şubat 2009'da yürürlüğe giren 8'den fazla Yolcu Koltuğu Olan ve Yolcu Taşımacılığında Kullanılan Araçlar Hakkında Özel Hükümlerle İlgili Tip Onayı Yönetmeliği hükümleri ile oluşturulmuştur. Buna ek olarak, Engelliler Hakkında Kanun Geçici Madde 3'ün uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla "Engelli Bireylerin Erişilebilirliği için Şehirçi Toplu Taşıma Otobüslerinin Değiştirilmesi" başlıklı bir genelge yayımlanmıştır. Bunun yanı sıra, 2011 yılında, engelli bireylerin gemiden kıyıya ve kıyıda gemiye geçişinin kolaylaştırılmasına yönelik gerekli önlemlerin alınmasını sağlamak için bir başka düzenleme yürürlüğe girmiştir. Türkiye'deki tüm havaalanlarının erişilebilirliğinin sağlanması için Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü tarafından "Bariyersiz Havaalanları Projesi" başlatılmıştır. Bu proje kapsamında, 23 kuruluşun başvurduğu "Engelsiz Havaalanı Projesi" ödülüne 13 havalimanı layık bulunmuştur.

73. Temel erişilebilirlik ilkelerini içeren erişilebilirlikle ilgili Türkiye standartları, EYHGM ile koordineli olarak TSE tarafından hazırlanır ve revize edilir. Şu anda binalar, açık alanlar, dokunsal zemin yüzeyleri, asansörler ve ulaşım istasyonları standartları bulunmaktadır.

74. Erişilebilir inşa edilmiş ortamlar yaratma yönündeki çabaları yönlendirmek amacıyla, 2010 yılı, Başbakanlık onayı ile "Herkes için Erişilebilirlik için Eylem Yılı" ilan edildi. Bu çerçevede, ilgili STK'lar ve OZIDA koordinasyonu (geçersiz) altındaki hükümet kurumlarının katkılarıyla "Erişilebilirlik Üzerine Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2010- 2011)" hazırlanmış ve Yüksek Planlama Konseyi'nin 2010/35 sayılı kararıyla onaylanmıştır. Eylem Planı bağlamında, EYHGM ile koordineli olan Yükseköğretim Kurulu, Herkes için Erişilebilirlik İlkesinin Üniversitelerin şu bölümlerinin müfredatına dâhil edilmesine ilişkin bir genelge yayımlanmış ve yaymıştır; mimarlık, kentsel ve bölgesel planlama, iç mimarlık, ürünlerin endüstriyel tasarımı, peyzaj mimarlığı. Bunun yanı sıra, mevcut engelleri değerlendirmek ve geliştirme çalışmalarını planlama amacıyla tasarlanan kontrol listelerini içeren Açık Alanlar ve Binalar için Erişilebilirlik Biçimi Değerlendirme Formları da hazırlanmış ve oluşturulmuş ortamların erişilebilirliğini sağlamak için

Eylem Planına göre yayınlanmıştır. Erişilebilirlik odaklı bilinçlendirme faaliyetleri, 2011-2012 yılları arasında yerel yönetimlerin ve kamu kurumlarının yöneticilerinin katılımıyla, ilgili kurum ve kuruluşların erişilebilirlik bilincini ve bilgisini artırmak amacıyla düzenlenmiştir. Bu bağlamda, yerel yönetimler için ülkenin çeşitli bölgelerinde 15 bilgi paylaşım semineri düzenlendi. Erişilebilirlik konusunda 2 yıl içinde yaklaşık 6.000 üst düzey yöneticiye ve teknik personele bilgi verilmiştir.

75. TBMM binalarında ve bahçesindeki fiziksel engellerin kaldırılması amacıyla EYHGM ile koordineli olarak TBMM'de çeşitli peyzaj etkinlikleri gerçekleştirilmiştir. TBMM personeli engelli ziyaretçilere yönelik tutumlar konusunda bilinçlendirme eğitimleri düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra, Ziyaretçi Kabul ve Rehberlik Birimi'nde görevli personele işaret dili eğitimi verilmiştir. TBMM tesislerinde mevcut durum ve fizikî engeller değerlendirilmiş ve yürürlükteki erişilebilirlik standartlarına uygun duruma getirilmiştir. "Engelli Dostu Meclis" ilkesine uygun olarak, EB'lerin erişilebilirliğini sağlamak için TBMM'nin web sayfasında düzenlemeler ve değişiklikler yapılmıştır.

76. Türk Diyanet İşleri Başkanlığı, camilere erişilebilirliğin sağlanması için alınması gereken önlemleri 2005 ve 2007 genelgelerine eklemiştir. Buna ek olarak, 2012 yılında düzenlenen Müftülük Seminerinde camilerin EB'lerin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden düzenlenmesine ilişkin bir karar alınmıştır ve seçilen camilerde bazı model erişilebilirlik düzenlemeleri başlatılmıştır. Ancak, camilerin çoğunun hayırsever vatandaşlar tarafından yapıldığı ve mülkiyet haklarının doğal ve tüzel kişilere ait olması nedeniyle, erişilebilirlik düzenlemelerinde bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Toplum bilincini artırma faaliyetleri ile bu tür sorunların üstesinden gelinmesi planlanmaktadır.

77. Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğü ayrıca 877 polis karakolunu erişilebilir hale getirmiş ve binalarının erişilebilirliğini değerlendirmiştir. Güvenlik birimleri binaları için erişilebilirlik şartı teknik şartnameye eklenmiştir. Ayrıca, trafik kurumları şu anda binalarını erişilebilirlik için uyarlamaktadır. Dahası, Genel Müdürlük, erişilebilirlik düzenlemeleri için 2011 yılından beri düzenli olarak bir bütçe tahsis etmeye başlamıştır.

78. Son olarak, "2012-2013 Ulaşılabilirlik Destek Projesi" (UDEP) kapsamında, TSE Standartlarına ve bilimsel kriterlere uygun çeşitli şehir uygulamaları olan pilot alanlara sahip bazı seçilmiş illerde erişilebilirlik düzenlemelerinin uygulanmasını sağlamak ve böylece eyalet ve ulusal sınırlara erişilebilirliği genişletmek planlanmaktadır.

79. Yapım ortamı ile ilgili olarak gerçekleştirilecek her türlü plan, proje, yapı, denetim veya ihale, imar kanunları ve Engelliler Hakkında Kanun ile uyumlu olmalıdır.

Madde 10: Yaşama hakkı

80. Türkiye'de, herkesin anayasal yaşam hakkı ve maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkı vardır. Ayrıca, tıbbî zorunluluklar haricinde ve kanunla öngörülen haller dışında bireyin vücut bütünlüğü ihlal edilmeyecektir; ve rızası alınmadan bilimsel veya tıbbî deneylere tabi tutulmayacaktır (Madde 17).

81. Ölüm veya idam cezası 2001 yılında Anayasa'da yapılan bir değişiklikle kaldırılmıştır. Burada belirtilmelidir ki, ceza infazının kanunlara dâhil olmasına ve mahkemelerin, 1984 ve 2001 yılları arasında kararlar vermesine rağmen, bu ceza-

nın infazına ilişkin hiçbir kanun çıkarılmamıştır. Sonuç olarak, ölüm cezasının uygulanması 1984'ten sonra Türkiye'de askıya alındı. 2004 yılında, yeni Türk Ceza Adaleti Sisteminin temel yasaları kabul edildi ve bu bağlamda 2005 yılında yürürlüğe giren TCK'ya ölüm cezası dâhil değildi. Kasten öldürme suçunun cezalandırılması, ömür boyu hapis cezası olarak belirlenmiştir. Yasa, bu suçun EB'lere karşı işlenmesinin caydırıcılığın etkisini güçlendirme amacıyla zihinsel veya fiziksel engelliler nedeniyle kendilerini savunamayan kişilere yönelik bilerek adam öldürme suçunu işleyen kişilere ağırlaştırılmış ömür boyu hapis cezası öngörür.

Madde 11: Risk durumları ve insani açıdan acil durumlar

82. Türkiye'de, afetlerin önlenmesi ve hazırlık yapılması ve hasarların azaltılması ile ilgili programların yürütülmesine yönelik faaliyetler Başbakanlığa bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın (AFAD) yetkisi ve görevidir. Risk ve insani acil durumlara yönelik politikadaki genel yaklaşım, devletin afetler için planlama yapmasıdır; felaket durumlarında devletin yardım güçleri mümkün olan en kısa sürede afet bölgesine gönderilecek ve engelli olanlar da dâhil olmak üzere tüm mağdurlara derhal ve etkili bir şekilde gerekli yardımlar sağlanacaktır. AFAD ile afetlere veya acil durumlara müdahale ile ilgili yönetmelik uyarınca, afet sonrası her türlü acil eylem ve yardımların yerine getirilmesinden idari şef sorumlu olacaktır (Madde 4).

83. Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü ile OZIDA (feshedilmiş), felaket bilinci yüksek olan bir toplum oluşturmak ve depremlerin etkilerini azaltmak amacıyla "Doğal Afetler için Hazırlık" başlıklı bir proje başlattı. Bu proje kapsamında, EB gruplarının depremlerin potansiyel tehlikeleriyle ilgili farkındalıklarını arttırmak ve depremlere hazırlıklı olmalarını teşvik etmek amacıyla çeşitli faaliyetler gerçekleştirildi. Projenin çıktıları bir CD ve farklı engel türleri için farklı bölümler içeren "Depremlerle Yaşamak: Engelli Bireylerin Depreme Karşı Hazırlıklı Olması" başlıklı bir El Kitabını içeriyordu.

84. 2009'da AFAD tarafından hazırlanan, "Depremde Engelli Bireylerin İlk 72 Saati" kitapçığı, doğal afetler sırasında EB'lerin güvenliğine katkıda bulunmayı amaçlayan bir başka yayındır. Bu kitapçığın elektronik kopyası AFAD web sitesinden edinilebilir.

85. Avrupa ve Akdeniz Büyük Tehlikeler Anlaşması (EUR-OPA) uyarınca; AFAD bünyesinde faaliyetlerini yürüten Avrupa ve Akdeniz'de Büyük Afetlere ilişkin Anlaşma Eylül 2011'de Antalya ilinde "Doğal Afetler ve Korunmasız Gruplarda Psikososyal Destek" konulu bir yaz okul eğitimi düzenledi. Eğitim kapsamında, afetlerde kadınlar, çocuklar, EB ve göçmenler gibi yüksek risk taşıyan dezavantajlı grupların özel ihtiyaçları üzerine atölyeler düzenlendi. Bu atölye çalışmalarına katılımcılar, Gürcistan, İngiltere, İspanya, Moldova, Slovenya ve Türkiye'den lisans veya lisansüstü sosyal bilim öğrencilerini kapsıyordu.

86. AFAD'ın Felaket ve Acil Durum Yönetimi Departmanı, Aralık 2011'de Afetlere Hazırlık ve Korunma Girişimi tarafından düzenlenen etkinlikler kapsamında "Korunmasız Gruplar için Afet Odaklı Toplum Bilinci Oluşturmanın İçerik ve Yöntemleri" konulu uluslararası bir çalıştay düzenledi. Ek olarak, bu bölüm Mart 2012'de Antalya'da Afet Yönetim Eğitimi Programı kapsamında Güneydoğu Avrupa'da Afetlere Karşı Hazırlıklı Olma ve Engelleme Girişimi Prog-

ramı kapsamında yüksek riskli grup (kadınlar, çocuklar ve EB) için eğitim programı geliştirmek amacıyla korunmasız gruplar için afet öncesi eğitim seminerleri düzenlemiştir.

Madde 12: Kanun önünde eşit tanınma

87. Anayasa, herkesin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep veya benzer durumlarda ayırım yapmaksızın kanun önünde eşit olduğu şeklindeki 10. maddesiyle kanun önünde tanınma hakkını güvence altına almaktadır. Bu maddede 2010 yılında yapılan değişiklikle şu hüküm eklenmiştir: "Çocuklar, yaşlılar, engelli bireyler, dullar ve şehitlerin yetimleri ile malül ve gaziler için alınan önlemler eşitlik ilkesine aykırılık olarak değerlendirilmeyecektir."

88. Türk Mevzuatındaki hukuki ehliyet, hak ve fiili ehliyet kullanma yetkisi ile ilgili durumları içermektedir. Hukukî ehliyet ile ilgili temel mevzuat olan Türk Medeni Kanunu'nun 4721 sayılı 8 inci maddesi şöyledir : "Her insanın hak ehliyeti vardır. Buna göre, tüm kişiler haklarını kullanmakta ve yasal sınırlar içinde yükümlülükleri yerine getirmekle eşittir." Diğer taraftan, fiili hakların kullanılması, 10. Maddede belirtilen spesifik şartlara bağlanmaktadır. Başka bir deyişle, fiil ehliyetine sahip kişiler, kendi iradesi ile herhangi bir hakka sahip olabilirler ve herhangi bir yükümlülük üstlenebilirler (Madde 9). Eyleme yetersizlik halleri de Yasada açıklanmaktadır.

89. Engelliler veya ayırt etme gücünden yoksun olan çocuklar ve kişiler cezai ehliyeti olmayan kişiler olarak görülür (Madde 14). Bu noktada, ayırt etme gücü, EB'lerin hukuki ehliyeti yasal kapasitesi açısından önemli bir konu olarak ön plana çıkmaktadır. Yasa şöyle açıklar: "Yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes, bu Kanuna göre ayırt etme gücüne sahiptir" (Madde 13). Ayrıca, "Kanunda gösterilen durumlar saklı kalmak üzere, ayırt etme gücü bulunmayan kimsenin fiilleri hukukî sonuç doğurmaz. (Madde 15)".

90. Dahası, Türk Medeni Kanunu, akıl hastalıkları veya zihinsel engellilik nedeniyle kendi işlerini halledemeyen veya koruma ve bakım için yardıma ihtiyacı olan veya başkalarının güvenliğini tehlikeye atan herhangi bir yetişkinin de kısıtlanmasını şart kılar (Madde 405). Ayırt edici güç sahibi çocuklar ve engelli bireyler, yasal temsilcilerinin rızasını almadıkça kendi iradeleri ile herhangi bir yükümlülüğün altına giremezler. Bu rıza, kazanılmamış kazanç ve bu kişiye sıkı sıkıya bağlı olan hakların kullanımı için gerekli değildir. Ayırt edici gücü olan çocuklar ve engelli kişiler, haksız fiilden doğan bir haksızlıktan sorumlu sayılırlar. (Madde 16).

91. Hukuki ehliyetin kısıtlanması kişisel izinle veya izin alınmadan uygulanabilir. Yaşlılık veya başka bir sakatlık nedeniyle veya tecrübesizlik nedeniyle işlerini düzgün şekilde yönetemediğini ispatladığı sürece, kişinin talebi üzerine bir yetişkinin üzerine bir vasi atanabilir (Madde 408). Ancak, sınırlama sadece resmi olarak onaylanmış bir sağlık kurulu raporuna uygun olarak uygulanabilir. Hakim, karar vermeden önce hukuki ehliyeti sağlık kurulu raporuna uygun olarak kısıtlanacak kişiyi dinleyebilir (Madde 409). Ruhsal hastalık veya öğrenme güçlükleri nedeniyle emredilen vesayet, ancak bu gibi gerekçelerin artık elde edilmediğini belirten uzmanlardan uzman görüşleri alındıktan sonra iptal edilebilir (Madde 474).

92. Vesayet mekanizması, bireylerin haklarını koruma amacıyla Türk Hukukunda düzenlenmiştir. Vasiler, zihinsel engeli ya da sakatlığı (varlıklara yönelik menfaatler dâhil) olan kişilerin çıkarlarını korumakla ve bunları yasal işlemlerde temsil etmekle yükümlüdürler. Öte yandan, bir vasinin söz konusu kişinin menfaatini koruyamaması durumunda, herhangi bir zamanda başka bir vasinin yeniden atanması talep edilebilir. Ayrıca, Türk Medeni Kanununun 426. Maddesi, yasal temsilci bir engel nedeniyle görevini yerine getiremiyorsa, bir vekilin, görevli veya ilgili kişinin talebi üzerine atanması sağlanır. Türk Ceza Kanunu; zihinsel engellik, işitme engellilik veya sağırılık koşullarını ehliyetsizlik ya da hukuki ehliyetin etkisini azaltan durumlar olarak düzenlemektedir (Madde 32 ve 33).

93. Görme, işitme veya konuşma engelli bireylerin noterlik işlemleri için yasama düzenlemeleri 1512 sayılı Noterlik Kanunu'nda yer almaktadır. 2005 yılı Noterlik Kanunu'nda değişiklik yapılmadan önce, noterler bu görüşmeleri 2 katılımcının huzurunda yerine getirmekle yükümlüydü. Katılanların bulunması şu anda isteğe bağlıdır. Üstelik, konuşma veya işitme engelli bireylerin yazılı olarak iletişim kuramaması durumunda, iki görüşme yapan ve yeminli tercümanlar davaya katılmaktadır (Madde 73).

Madde 13: Adalete erişim

94. Adalete erişim, hakları talep özgürlüğü ve anayasanın sosyal hukuk devleti prensibi ile korunmaktadır. Anayasanın 36. maddesi " Hak arama hürriyeti " olarak adlandırılmıştır ve şunları şart koşmaktadır: Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir. Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınmaz.

95. Adalet Bakanlığının 2009 Yılı Adli Reform Stratejisi kapsamına giren "yargı sisteminin verimliliğinin ve etkinliğinin artırılması" ve "adalete erişimin kolaylaştırılması" başlıklı stratejik hedefler doğrultusunda, mahkemelerin erişilebilirliğinin artırılması ve adalet servislerine tam ve eşit olarak erişimi sağlamak için EB'ler dâhil olmak üzere toplumun her kesimine yardımcı olacak bir sistemin oluşturulması için gerekli önlemlerin alınması planlanmıştır. Yargı Reformu Stratejisinin güncellenmesi sürecinde 2012 yılında çıkarılan bir taslak kapsamında, EB'lerin adalete etkili bir şekilde erişmesini sağlamak için bazı somut tedbirler planlanmıştır. Bu taslakta belirlenen hedefler şunları içermektedir; EB'ler için adli süreçler hakkında kılavuzlar hazırlamak, erişilebilir web siteleri hazırlamak, EB'lerin adli uygulamalarını ilgili kurumların katılımıyla değerlendirmek ve bilinçlendirme faaliyetleri düzenlemek amacıyla düzenli bilimsel toplantılar düzenlemek.

96. Adaletle ilgili temel politika referans belgelerden biri olan Adalet Bakanlığı'nın Stratejik Planı (2010-2014), adalete erişim imkânlarını artırmayı, adli mekanizmaların etkili bir şekilde kullanılmasını sağlamayı ve 2011 yılı sonuna kadar ulaşılabilecek hedeflerin belirlenmesini amaçlamıştır. Söz konusu hedefler, dezavantajlı grupların adalete erişmesinde karşılaştıkları sorunların belirlenmesi, yargı yollarının ve yargılama usullerinin bilimsel olarak değerlendirilmesi, gerekli önlemlerin alınması ve yasal değişiklikler yapılması amacıyla ilgili kamu kuruluşları ve STK'lar ile işbirliği yapılması konularını kapsıyordu. Ayrıca, 10. Kalkınma Planı, savunma ve adli yardım hakkının güçlendirilmesi, yargı hizmetlerinin etkinleştirilmesi ve yargılama ve adli hizmetler alanında bilgi teknolojilerinin kullanımının yaygınlaştırılması gibi adalete erişimi kolaylaştıracak tedbirleri içermektedir.

97. 4954 sayılı Kanun uyarınca Adalet Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan Türkiye Adalet Akademisi, sivil, idari ve askeri yargıç ve savcılarının, yardımcı adli personelin ve avukatların meslekî gelişimine yönelik ön ve hizmet içi eğitim kursları sunmaktadır. Eğitim programları engellilik mevzuatı hakkında bilgi içerir. Ayrıca, ceza infaz kurumunda görevli memurlar ve ceza infaz kurumu ve hapisanelerin eğitim merkezlerinde çeşitli unvanları bulunan diğer görevliler için temel hak ve özgürlükler konusundaki hizmet içi eğitim seminerleri düzenlenmektedir.

98. Diğer yandan, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü ve Portekiz ve Birleşik Krallık Adalet Bakanlıkları tarafından başlatılan "Ceza ve Tevkifevlerinde Cezai Yürütme Hizmetlerinin Geliştirilmesi (2013-2014)" Projesi kapsamında, EB'ler dâhil savunmasız gruplarla çalışan personel için bir eğitim müfredatı ve uzaktan eğitim modülü tasarlanması planlanmaktadır.

99. Türk Ceza Muhakemesi Kanunu (5271 sayılı Kanun) ve Hukuk Muhakemeleri Kanunu (6100 sayılı Kanun) çerçevesinde, EB'lerin adli sisteme ve hukuki süreçlere aktif katılımını sağlamak için çeşitli önlemler alınmıştır. Türk Ceza Muhakemesi Kanunu uyarınca, "okuma ve yazma bilen sağır veya dilsizler yemin biçimini yazarak ve imzalarını koyarak yemin ederler. Okuma ve yazma bilmeyen sağır veya dilsizler işaretlerinden anlayan bir tercüman aracılığıyla ve işaretlerle yemin ederler. (Madde 56/2). Kanun ayrıca, eğer sanık işitme ve konuşma engeli olan bir kişi ya da kendisini ifade etme başarısızlığı derecesinde engeli olan bir kişi ise, resmi talebi gerekliliği olmaksızın adına bir savunma avukatı tayin etmesini taahhüt eder. Şüpheli veya sanık reşit değil veya sağır veya dilsiz veya kendisini savunma başarısızlığına neden olan bir engeli varsa ve savunma avukatı ayarlanmazsa; bir savunma avukatı resmi talebe gerek kalmadan atanır (Madde 150). Kanun, engeli olan bir sanık ya da bir mağdura yapılan duruşmada, savcılığın ve savunmanın temel noktalarını kendisinin anlayabileceği bir şekilde açıklanması yönünde hüküm içermektedir. Bu maddenin hükümleri, soruşturma safhasında duyulan şüpheliler, mağdurlar veya tanıklar için de geçerlidir (Madde 202). Mağdur on sekiz yaşına erişmediği veya sağır veya dilsiz olduğu veya kendisini ifade etme başarısızlığı derecesinde engeli olan ve kendisi adına bir savunma avukatının görevlendirilememesi durumunda; bir savunma avukatı resmi talebe gerek kalmadan atanır (Madde 234/2). Mağdur veya yaralı tarafın çocuk veya kendisini savunamayacak derecede işitme, konuşma ya da zihinsel engelli bir kimse olması durumunda bir avukat sağlamak için talep istenmeyecektir. (Madde 239/2).

100. Hukuk Muhakemeleri Kanunu, EB'lerin adalete erişimini kolaylaştırmaya yönelik tedbirleri kapsar. Örneğin 172/2 maddesinde engellilik, hastalık veya benzer nitelikteki sebeplerden dolayı duruşmaya katılamayacak kişilerin ikamet ettikleri yerlerde dinleneceği öngörülmektedir. Öte yandan, EB'lerin yemin ettirme prosedürü için bazı özel tedbirler alındı. Buna göre, işitme ya da konuşma engelli okur yazarların beyanlarını imzalamak suretiyle yemin ettirilmesi ve okuma yazma bilmeyenlerin, bir işaret dili tercümanı yardımıyla yemin etmesi gerekmektedir. (Madde 234) Yemin etmesi gereken kişinin duruşmaya katılamayacak kadar çok hasta veya engelli olması durumunda, hakim kişinin ikamet ettiği yerde yeminini almalıdır. Her iki tarafın avukatı talep ettikleri takdirde prosedür yerine getirilirken ortamda bulunabilirler (Madde 235).

101. Davanın yönetildiği mahkemelerde tanıkları dinlemek, Hukuk Muhakemeleri Kanunundaki temel ilkedir, ancak engellilik veya hastalık nedeniyle duruşmaya

katılmayan tanıklar ikamet ettikleri yerde dinlenmektedir. Bir tanığın okur yazar olması ancak konuşma veya işitme engelli olması halinde, sorular yazılı halde kendisine yönlendirilir ve cevaplar tanık tarafından yazılır. Okur yazar olmaması durumunda, hakim bir işaret dili tercümanı aracılığıyla onu duyar (Madde 263/2).

102. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 334 ve 340. maddeleri arasındaki hükümler uyarınca düzenlenen adli yardım mekanizması ile EB'lerin adalete erişimini kolaylaştırmak için bazı özel tedbirler alınmaktadır. Bu önlemler kapsamında, yeterli ekonomik koşullardan yoksun olan ve dava masraflarını karşılayamayan EB'ler, özellikle de iflas ve icra takibi başlatma veya kendileri lehine veya aleyhine açılan davalar için hukuki yardım mekanizmasından yararlanma talep etme hakkına sahiptir. Bir adli yardım talebinin mahkeme tarafından uygun görülmesi halinde ve eğer hukuki yardım kararı halen yürürlükte ise; dava masraflarının ödenmesi, ücretler veya avans ödemeleri ertelenir ve ilgili maliyetler davayı kaybeden taraftan tahsil edilir. Bu gibi durumlarda mahkeme dava masraflarının bir yılda eşit taksitler halinde ödenmesine veya davayı kaybeden tarafın bu masrafların tamamen veya kısmen muaf tutulmasına karar verebilir.

103. Son olarak, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazi hakkındaki 5275 sayılı Kanun, hükümlülerin hak ve sorumlulukları veya şikayet mekanizması hakkında bilgilendirilmesi ve bu bilgilerin EB'ler için erişilebilir formatlarda sağlanmasına ilişkin bazı tedbirleri içermektedir. Bu bağlamda, hüküm giymiş işitme engelliler bir işaret dili tercümanı aracılığıyla bilgilendirilmekte ve görme engelli olanlara da Braille yazılı kitapçıklar verilmektedir.

104. EB'lerin adalete erişimini kolaylaştırmak amacıyla, Emniyet Genel Müdürlüğü personeli için işaret dili kursları ve eğitimciler için eğitim kursları düzenlenmektedir.

Madde 14: Kişinin özgürlüğü ve güvenliği

105. Anayasa gereği herkesin kişisel özgürlük ve güvenlik hakkı vardır (Madde 19). Bununla birlikte, ruhsal rahatsızlığı olan ve halka tehlike oluşturan bir kişinin tedavisi, eğitimi veya rehabilitasyonu için alınan önlemlerin uygulanması bu hükümün istisnalarından biridir.

106. Anayasa uyarınca, sebepleri dikkate alınmaksızın, özgürlükleri herhangi bir nedenden dolayı kısıtlanan kişiler, yetkili adli makamlara durumlarıyla ilgili işlemlerin hızla sonuçlanması ve kendilerine uygulanan kısıtlama yasalara aykırı ise derhal serbest bırakılmaları için başvurma hakkına sahiptir. Bu hükme paralel olarak, bireyleri korumak amacıyla özgürlük kısıtlamaları koşullarını sağlayan Türk Medeni Kanunu, zihinsel engel veya zayıflık nedeniyle toplum için tehlike teşkil eden tüm yetişkinlerin uygun eğitim, tedavi veya rehabilitasyonu için uygun bir kuruma yerleştirilebilmesini belirler. Ancak, bu karar yalnızca bir tıbbi rapora uygun olarak alınabilir ve tedavi periyodu sonrası birey, kurumdan taburcu edilir.

107. Türkiye'de, bakım hizmetlerine ihtiyaç duyan EB'lere evlerinde veya resmi / özel bakım merkezlerinde ilişkili bakım hizmetleri sağlanmaktadır. Hizmetlerin veya kurumların türünü belirlerken, EB'lerin, aile üyelerinin veya yasal temsilcilerinin tercihleri dikkate alınır. EB'ler, kişinin veya onun yasal temsilcisinin dilekçesi, engelliliğin türünü ve yüzdesini belirten sağlık kurulu raporu, hizmet sözleşmesi ve bir profesyonel tarafından verilecek bir değerlendirme raporu doğrultusunda kamu / özel bakım kurumlarına yerleştirilir.

108. Türkiye'de kurumsal bakım hizmetleri "toplum temelli bakım" yaklaşımı ile paralel şekilde dönüşmeye başlamıştır. Bu bağlamda, bakıma muhtaç EB'lere 10-12 kişilik bahçeli tek katlı evlerde kurumsal bakım hizmeti veren ve yaşam ortamı sağlayan "Engelsiz Yaşam Merkezleri" ve apartman dairelerinde küçük gruplardaki EB'lere bakım servisi sağlayarak sosyal yaşama aktif katılımı hedefleyen "Umut Evleri" 2006 yılından itibaren hizmete girmiştir (Ayrıca bkz. Madde 19).

109. IPA 2008 programı kapsamında finanse edilen ve Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) teknik desteğiyle gerçekleştirilen "Engelli Bireylere Yönelik Hizmetlerin Geliştirilmesi" projesi bakım hizmetindeki bu değişimi desteklemektedir. Proje, Sağlık Bakanlığı ve EYHGM tarafından sağlanan sağlık ve engellilik hizmetlerini analiz etmeyi ve kurumsal bakım sisteminin yerini alacak bir topluluk temelli bakım ve destek hizmeti modelini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Proje kapsamında yürütülen faaliyetler şunları içermektedir; İşkencenin Önlenmesi için Avrupa Komitesi tarafından raporlanan kurumlarda yasaklanmış yöntemlerin uygulandığı veya istemsiz yerleştirmenin yapıldığı durumlarda Medeni Kanunun ilgili hükümlerinin uygulanması, kurumların bağımsız izlenmesini sağlayacak bir organın kurulması, tedavi ve rehabilitasyon programlarının iyileştirilmesi, fiziki altyapı ve personel eğitim programları.

110. Kamu ve özel bakım kurumlarında kalifiye ve sertifikalı personel istihdam edilmektedir. İl Müdürlükleri ve / veya ASPB, kurumları izlemek ve denetlemektedir.

Madde 15: İşkence veya zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezalara maruz kalmamak

111. Anayasa, tıbbi zorunluluklar haricinde ve kanunla öngörülen haller dışında, bireyin fiziksel bütünlüğünün ihlal edilmeyeceğini; ve rızası alınmadan bilimsel veya tıbbi deneylere tabi tutulmayacağını düzenlemektedir; Kimsenin işkence veya kötü muameleyle tabi tutulmayacağını da belirtmektedir; hiç kimse insan haysiyetine aykırı cezaya veya muamele görmeyecektir (Madde 17).

112. Hasta Hakları Yönetmeliği insanları tıbbi veya bilimsel deneylere tabi tutma yasağını özel olarak düzenlemektedir. Yönetmelik, hiç kimsenin rızası ve Sağlık Bakanlığı'nın onayı olmadan tıbben müdahale edemeyeceğini belirtmektedir. Yönetmelik aynı zamanda bedenlerindeki tıbbi deneylere razı olan gönüllülerin fiziksel bütünlüğünü veya hayatlarını korumak için hiçbir tıbbi avantaj veya kamu menfaatinin tercih edilmeyeceğini vurgulamaktadır (Madde 32).

113. Avrupa Konseyi (AK) ve BM tarafından kabul edilen işkenceyle mücadele konulu uluslararası sözleşmeleri imzalamış olan Türkiye, 2011'de BM İşkenceye Karşı Sözleşmenin İhtiyari Protokolünü de onayladı. TCK, insanlığa karşı işlenen suçları (Madde 77), işkenceyi (Madde 94) ve eziyeti (Madde 96) tanımlar ve suçlulara cezai yaptırım öngörür. Bedensel veya zihinsel olarak kendilerini savunmayan kişilere karşı işlenen bu tür suçlar ağırlaştırıcı sebep olarak sayılır.

Madde 16: Sömürüye, şiddete ve istismara maruz kalmamak

114. Anayasa hiç kimsenin işkence ve kötü muameleyle maruz kalmamasını garanti eder (Madde 17) ve Devlet çocukları her türlü taciz ve şiddetten korumak için önlem almalıdır (Madde 41). Bu hükümlere paralel olarak, gerekli yasal düzenlemelerin benimsenmesini ve uygulanmasını sağlamak için çeşitli mekanizmalar kurulmuştur.

115. Kadınlara karşı şiddet ve aile içi şiddet olaylarını önleyen ilk yasal düzenleme, 1998 yılında yürürlüğe giren 4320 sayılı Aile Korunması Kanunu'dur. Bu Kanun'un ana hedefi aile içi şiddeti önlemektir. Öte yandan, uygulama sürecinde karşılaşılan bazı sorunlardan dolayı bu Kanun, ASPB, akademisyenler ve STK'ların görüşleri doğrultusunda hazırlanan 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Hakkında Kanun'la değiştirilmiştir. Yeni Kanun, şiddete maruz kalmış veya şiddet görme riski olan kadınları, çocukları, aile üyeleri ve takip edilme mağdurlarını korumak için alınan önlemleri ve ilgili önlemlerle ilgili usul ve esaslar oluşturulmasını düzenler. Eski kanunla karşılaştırıldığında yeni Kanun, daha kapsamlı ve ayrıntılı önlemler öngörmekte ve polis ve idari şefleri koruyucu ve önleyici tedbirler için hâkimlerle birlikte polisi ve idari amirleri yetkilendirerek, daha etkin ve hızlı bir koruma sağlamayı hedeflemektedir. Kanun, şiddet mağdurlarına destek ve hizmet sunmada, temel insan haklarına dayanan, kadın ve erkek eşitliğine duyarlı, toplumsal devlet ilkesine uygulanabilen, adil, etkili ve hızlı bir yöntem öngörmektedir. Dahası, kanun kadınlara karşı cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi ve kadınların cinsiyete dayalı şiddetten korunması için bu kanun kapsamında alınan özel önlemlerin ayrımcılık olarak yorumlanmamasını sağlar.

116. Kanun ayrıca şiddetin önlenmesi ve koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkili bir şekilde uygulanması için yedi gün ve yirmi dört saat temelinde destek ve izleme hizmetlerinin verildiği Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri'nin (ŞÖNİM), kurulması emreder (Madde 14). 6 Aralık 2012'ye kadar, bu merkezlerin farklı bölgelerden 14 pilot ilde açılması onaylanmış ve iki yıl içinde tüm illerde en az bir merkez açılması planlanmaktadır. Bu merkezlerde sağlanacak hizmetler üç başlıkta toplanabilir; koruyucu ve önleyici ihtiyati kararların izlenmesi hizmetleri, şiddet mağdurlarına yönelik hizmetler ve şiddet uygulayan kişiler veya potansiyel şiddet failleri için hizmetler.

117. 12 Temmuz 1998 tarihli Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na Bağlı Kadın Sığınmaevleri Yönetmeliği uyarınca kurulan kadın sığınmaevleri, 2013 yılında yürürlüğe giren Kadın Sığınmaevleri Kurulması ve Çalışması Yönetmeliği doğrultusunda yeniden yapılandırılmıştır. Kadın sığınmaevleri fiziksel, cinsel, duygusal veya ekonomik şiddet mağdurlarının sorunlarına psiko-sosyal ve ekonomik çözüm bulana kadar çocuklarıyla geçici olarak kalabilecekleri yerleşime uygun hizmet kurumlarıdır. Kadın sığınmaevleri ASPB, yerel yönetimler veya STK'lar tarafından kurulabilir. Ekim 2013'te, bir seferde 3220 kadın barındırma kapasitesine sahip 124 barınak vardı. Bunlar Bakanlığa bağlı 90, belediyeye bağlı 32 ve STK'ya bağlı 2 sığınma evini kapsamaktadır. Sığınmaevlerinin yanı sıra, ya Aile Bakanlığı İl Müdürlüklerine ya da ŞÖNİM'lere başvuran kadınlara hizmet sunan İlk Kabul Birimleri de bulunmaktadır. Bu birimlerde şiddete maruz kalan kadınların ilk gözlemleri yapılır ve psiko-sosyal ve ekonomik koşulları belirlenir. Kadınlar bu birimlerde iki haftaya kadar kalabilirler. Ekim 2013'te Türkiye'de 25 İlk Kabul Ünitesi bulunmaktaydı.

118. Yeniden yapılanma sürecinde, özellikle şiddete maruz kalan engelli kadınlar için hizmetlerle ilgili kısıtlamalar kaldırılmış ve kadın sığınma evlerinin erişilebilirliği için bazı yasal önlemler alınmıştır. Dahası, fiziksel engelli kadınlara daha etkili hizmetler sunmak amacıyla, Kadın Statüsü'nde ASPB Genel Müdürlüğü'ne bağlı kadın sığınma evlerinden birisi erişilebilirlik ilkelerine uygun olarak yeniden

yapılandırılmış ve Özelleştirilmiş Kadın Sığınmaevi adı altında hizmete sunulmuştur. 01 Ağustos 2012'de kadar hizmete giren bu sığınmaevinin adı 15 Mayıs 2013'te İstanbul 1. Özel Donatılmış Kadın Sığınmaevi olarak değiştirilmiştir. Gelecek günlerde, fiziksel engelli kadınlar için özel olarak tasarlanmış ve / veya donatılmış sığınmaevi sayısını artırması beklenmektedir. ASPB, 81 ildeki tüm valilikleri, erişilebilirliği sağlamak için kadın sığınmaevlerinde ve ilk kabul birimlerinde yapılacağını ve yeni ŞÖNİM'lerin açılışında erişilebilirlik kriterlerinin yerine getirileceğini ilan ettiğini açıkladı.

119. 6428 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununda Temmuz 2013'te yapılan değişiklikle; gerçek kişiler veya tüzel kişiler tarafından işletilen sosyal hizmet kurumlarında, yararlanıcıların özgürlüğünü tehdit, baskı veya keyfi olarak kısıtlama dâhil herhangi bir fiziksel, tıbbi, cinsel, psikolojik veya ekonomik istismarın ortaya çıkması durumunda, gerekli önleyici tedbirleri almaktan alıkonan kurucular veya idareciler adli para cezasıyla cezalandırılacaktır. Böyle bir cezanın uygulanması halinde, ASPB söz konusu kurumu kapatacağıdır.

120. Öte yandan TCK, fiziksel veya zihinsel engel nedeniyle kendisini koruyamayan bir kişiye karşı cinsel taciz suçunu işleyen kişilere uygulanacak cezanın yarısı kadar artırılacağını öngörmektedir (Madde 102). Bir çocuğu cinsel istismar eden herhangi bir kişi üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına çarptırılır (Madde 103). Buna ek olarak, kanunda belirtilen bazı durumlarda bu ceza 8 veya 15 yıla kadar artırılmıştır. Kişinin üst soyundan birileri, 2. veya 3. derece kan bağı, üvey baba, vasi, eğitmen, hemşire ve sağlık hizmetleri veren veya çocuğun korunma ve gözetiminde görevli diğer kişiler tarafından cinsel istismarın gerçekleşmesi halinde veya kamuoyuna yapılan aşırı etkiyle yukarıdaki alt bölümlere göre uygulanacak ceza yarısı kadar artırılır (Madde 103).

121. TCK ayrıca bir kişinin cinsel tacize maruz kalması halinde, mağdurun şikayeti üzerine bu eylemi yapan kişinin üç aydan iki yıla kadar cezalandırılmasını sağlar. Bu suçların hiyerarşiye veya kamu görevine dayanan usule aykırı yetkiyle veya bir mağdur ile aynı yerde çalışmanın avantajını kullanarak yapılması durumunda, yukarıdaki alt bölüm uyarınca uygulanacak ceza yarısı kadar artırılır. Eğer mağdur işyerinden bu nedenle ayrılmak zorunda kalırsa, uygulanacak ceza süresi bir yıldan az olmayacaktır (Madde 105). Ayrıca, çocukları ya da fiziksel veya zihinsel yeteneği olmayan kişileri dilencilikte kullanan kişilere bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verilir (Madde 229).

122. Halihazırda, gerçek kişiler ve tüzel kişiler tarafından EB'lere sağlanan hizmetlerin izlenmesi ve denetimi, bağımsız birimlerce yürütülmektedir. Ancak, IPA 2008 programı kapsamında finanse edilen ve DSÖ'nün teknik desteği ile yürütülen "Engellilere Yönelik Hizmetlerin Geliştirilmesi" Projesi kapsamında ASPB, EB'lere sağlanan bakım hizmetlerinin bağımsız denetimi için bir mekanizma kurmayı planlamaktadır. (Ayrıca bkz. Madde 19).

Madde 17: Kişinin bütünlüğünün korunması

123. Anayasanın "Kişisel dokunulmazlık, bireyin bedensel ve ruhsal varlığı" başlıklı 17. maddesinde, tıbben gerekli olan ve kanunla öngörülen haller dışında bireyin bütünlüğünün ihlal edilmeyeceği; ve rızası alınmadan bilimsel veya tıbbi deneylere tabi tutulmayacağı belirtilmiştir.

124. 2827 sayılı Nüfus Planlaması Kanunuyla düzenlenen kürtaj (Madde 5) ve kısırlaştırma (Madde 4), kişilerin talebine göre yapılabilen tıbbi işlemlerdir. Kişinin evli olduğu durumlarda, eşinin rızası da aranır. Gebeliğin sona erdirilmesine yönelik tıbbi müdahale, hamile kadının iznine bağlıdır (Madde 5). Bununla birlikte, yasada bazı istisnalar listelenmiştir; Reşit olmaması durumunda, reşit olmayan bireyin iznini takiben bir ebeveynin iznine bağlı olacaktır; Ya reşit olmamaları ya da zihinsel olarak yetersiz olmaları nedeniyle, reşit olmayan bireyin ve yasal vasinin onayı olduğu gibi sulh hakiminin iznine de bağlıdır. Bununla birlikte, zihinsel yetersizlik nedeniyle bilinçli bir karar veremeyen gebe bir kadın için uterusun boşaltılmasına izin verilmeyecektir. Eğer gebelik süresi 10 haftadan fazla ise, uterus ancak objektif bulgulara dayanarak, doğum ve doğum uzmanı uzmanı ve ilgili alanda bir uzman tarafından yazılı olarak teyit edilirse, gebelik annenin yaşamını tehdit ediyorsa veya veya doğacak çocukta veya ileriki nesilde ciddi bir sakatlık olacaksa boşaltılabilir. (Madde 6).

125. TCK yasadışı kürtaj ve zorla kısırlaştırmayı suç olarak tanımlar ve bu suçlar için bazı cezai yaptırımlar öngörülür (Mad. 99, 100, 101).

Madde 18: Seyahat özgürlüğü ve uyrukluk

126. Türkiye'de EB'lerin Seyahat özgürlüğü ve uyrukluk özgürlüğü Anayasa ve 5901 sayılı Vatandaşlık Kanunu hükümlerine göre düzenlenir. Türk vatandaşlığı (Madde 66) ve ikamet ve milliyet özgürlüğü (Madde 23) Anayasa ile garanti edilmektedir. İlgili hüküm, vatandaşların sınır dışı edilemeyeceğini veya vatana giriş hakkından yoksun bırakılmayacağını belirtmektedir.

127. 5901 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'na göre, Türk vatandaşlığı doğumda veya doğumdan sonra kazanılır (Madde 5). Doğuştan Türk vatandaşlığı soy bazında veya doğum yerine göre otomatik olarak edinilecektir. Doğum yoluyla edinilen vatandaşlık doğum anından itibaren etkindir (Madde 6) ve doğumdan sonra edinilen Türk vatandaşlığı ya yetkili bir makamın kararı ile veya evlat edinme yoluyla veya seçme hakkını kullanarak etkili olur (Madde 7). Ayrıca, Türk vatandaşlığını bırakma izni talep eden kişilere, bazı koşulları yerine getirmek kaydıyla bir feragat izni veya feragat belgesi verilebilir (Madde 25). Bu hükümlerin EB'ler açısından önemi, ilgili izin talep eden kişilerin ayırt edici güce sahip olmasıdır (Ayrıca bkz. Madde 12).

128. Nüfus Kayıtları hakkında 1587 Sayılı Kanun uyarınca, Türk vatandaşları çocuklarının doğumlarını doğumdan sonraki 30 gün içinde kayıt ofislerine kaydetmek zorundadırlar (Madde 74). Kayıt zamanında yapılmadığı takdirde, ebeveynler para cezasıyla cezalandırılmakta (Madde 52) ve yeni doğan, ebeveynleri tarafından isimlendirildiğinde kayıt tamamlanmaktadır. Bu uygulama aynı zamanda engelli bebekler için de geçerlidir.

Madde 19: Bağımsız yaşamak ve topluma dahil olma

129. Türkiye'de son yıllarda bağımsız yaşama ve EB'lerin topluma dahil edilmesine ilişkin önemli gelişmeler olmuştur. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Yasa'sının genel prensibi, şu şekilde tanımlanmıştır; EB'lerin, destek ihtiyacı olan kişilerin ve yaşlıların sağlıklı, huzurlu ve güvenli bir yaşam sürmelerinin sağlanması; EB'lere bağımsız ve üretken yaşamlarına imkân sağlayacak bakım ve rehabilitasyon hizmetleri sağlanması ve tedavi edilemeyen EB'lere sürekli bakım yapıl-

ması için gerekli önlemlerin alınması. Yasa aynı zamanda yaşları, cinsiyetleri, sosyal ve psikolojik özellikleri ve engellilik oranlarına göre anaokulu ve yetimhanelerde kalan yardıma muhtaç çocukların gruplandırılmasını öngördüğünden kaynaştırma ilkesini beraberinde getirmiştir. Buna ek olarak, kanun ayrıca, sosyal koruma, bakım veya destek ihtiyacı olan kişilere sunulan tüm hizmetlerin insan onuruna uygun bir şekilde sağlanmasını da öngörmektedir.

130. EB'lere yönelik hizmetlerin prensipleri Sosyal Hizmetler Kanunu ile aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır; özürlü kişilerin eşit bireyler olarak topluma katılımıyla ilgili bireylerin, aile bireylerinin ve toplumun hak ve sorumlulukları konusunda farkındalık yaratılması; bu kişilerin tıbbi tedavisi ve rehabilitasyonunu sağlamak; bağımsız yaşam kapasitelerinin artırılması; bilgi servislerinin, fiziksel ortamların ve teknolojik cihazların ve araçların erişilebilirliğinin sağlanması için tedbirler alınması; ve EB'lerin ekonomik ve sosyal durumlarını etkileyebilecek tüm karar verme süreçlerine dahil edilmesi.

131. EHK'nun hedefleri, sorunlarına çözüm sağlayacak ve karşılaştıkları engelleri ortadan kaldıracak ve hizmetleri koordine etmek için gerekli önlemleri alacak önlemleri alarak EB'lerin topluma katılmalarını sağlamaktadır. Kanun, engelliliğe dayalı ayrımcılığa karşı mücadele ilkelerini, EB'lerin, ailelerinin ve gönüllü kuruluşların engelliliğe bağlı karar verme süreçlerine katılmalarını sağlamak ve tüm hizmetlerin sağlanmasında ailelerin birliğini korumak için ilkeleri kapsamaktadır. EB'lerin kamu hizmetlerinden başkalarıyla eşit olarak yararlanmalarını engelleyen herhangi bir pratik kısıtlama bulunmamakla birlikte, EHK'da kabul edilen yaklaşım, bazı hizmetlerden, özellikle sağlık hizmetlerinden yararlanmada EB'lere avantaj sağlamak için özel uygulamaları ortaya çıkarmıştır.

132. Kanun ayrıca, EB'lerin özellikle yaşadıkları ortamda sağlık, barış ve güvenlik içinde yaşamlarını sürdürmelerinin; bakım ve rehabilitasyonunu sağlamanın, böylece toplumda tatmin edici bir hayat sürme ve üretken olmalarının; yardıma ihtiyacı olanlara geçici ve sürekli bakım veya evde bakım hizmetleri verilmesinin şart olduğu ilkesini getirdi (Madde 6). Bu kapsamda bakım hizmetleri ev bakımı veya kurum bakımı olarak yapılabilir. Hizmetin, kişiyi sosyal ve fiziksel ortamından ayırmadan sağlanması esastır (Madde 9). Bakım hizmetleri sunarken; bireyin biyolojik, fiziksel ve sosyal ihtiyaçları göz önünde bulundurulur (Madde 8).

133. Türkiye'de EB'lere yönelik bakım hizmetleri, gerçek ve tüzel kişiler veya ASPB'den lisans alan kamu kurum ve kuruluşları tarafından sağlanmaktadır (Madde 8). İlgili bakım hizmetlerinin sağlanmasında, EB'lerin kişisel gelişimlerine ve ihtiyaçlarına, sosyal yaşama katılmalarını ve kendilerini yönlendirmelerine yardımcı olacak önem ve bakıma muhtaç EB'lere tercihen sosyal destek hizmeti modelleri verilmektedir. Bakım hizmetlerinin bir parçası olarak, günlük yaşam aktiviteleri için beceri geliştirilmesi sağlanır ve böylece bireylerin bağımsız yaşam kapasiteleri artırılır.

134. Destek ihtiyacı duyan tüm gruplar için ASPB hizmetleri 81 ilde il müdürlükleri tarafından yönetilmekte ve koordine edilmektedir. İl müdürlükleri tarafından koordine edilen kurumsal bakım hizmetleri, EB'ler için Konut Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri tarafından; Rehabilitasyon ve sadece gündüzlü hizmet sunan Aile Danışmanlığı Gündüz Merkezleri ve konutsal ve/veya günlük hizmet sağlayan Özel Bakım Merkezleri tarafından sağlanmaktadır. EB'ler için hizmetler ASPB'nin EYHGM tarafından yürütülmektedir.

135. EHK tarafından 2005 yılında değiştirilen 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun Ek 7 Maddesi gereğince, sosyal güvenlik kurumlarına tabi olmayan kişilere, ailelerini kaybeden ve bakıma muhtaç olan EB'lere ve aileleri sosyal veya ekonomik açıdan yoksun olanlara yönelik kamu veya özel bakım kurumlarında veya konut adreslerinde bakım hizmetlerinin verilmesi öngörülmüştür. Bu değişiklik, bakım hizmetlerinin kapsamını genişletti ve böylece, sosyal sigortalı olsun veya olmasın bakıma muhtaç olan tüm EB'ler bakım hizmetlerinden yararlanma hakkına kavuştu.

136. ASPB, ekonomik olarak yoksun ve aile ortamında sosyal korumaya muhtaç olan EB'lere bakım ve destek hizmetleri sağlanması konusunda bazı faaliyetler yürütmektedir. Bakanlıkça ödenen evde bakım ücreti nedeniyle evlerinde bakım gören EB'ler düzenli olarak ziyaret edilmekte ve yerinde yapılan hizmet değerlendirilmesine uygun olarak ihtiyaçları konusunda danışmanlık hizmeti sağlanmaktadır. Evde bakım hizmetlerini teşvik etmek amacıyla yapılan düzenlemelerle, EB'lere haftada 16 saate kadar Rehabilitasyon ve Aile Danışma Merkezleri hizmetlerinden yararlanma imkânı sağlanmıştır.

137. 2010'da "Bakım Hizmetlerine ve Bakım Hizmetlerine İhtiyacı Bulunan EB'lerin Belirlenmesine Dair Yönetmelik" de yapılan değişiklikle, evdeki akrabalarından bakım alan ancak kurumsal bakım hizmetlerinden yarar görmeyen veya herhangi bir evde bakım ücreti almayan EB'ler, bir bakım uzmanı tarafından sağlanacak evde bakım hizmetlerinden talep etme ve yararlanma hakkına sahiptir. 2011 yılında bu hizmet modelinin kapsamının genişletilmesi planlanmıştır. Evde bakım destek hizmetinden yararlananların sayısı Eylül 2013'e kadar 30'dur. Tüm teşviklere rağmen evde bakım alamayan EB'lere, bakım merkezlerinde ihtiyaç duydukları hizmeti alma fırsatı sunulmaktadır.

138. Evde bakım alamayan EB'lere hizmet veren kurumlar, EB'lerin insan onuru doğrultusunda rehabilitasyon ve sosyal hizmetler uygulama ilkesini göz önünde bulundurur. Yaşamsal ihtiyaçları karşılamayı amaçlayan bu hizmetler kapsamında beceri ve kabiliyetlerin korunması ve geliştirilmesi için pratik, sportif faaliyetler, sanatsal - kültürel etkinlikler, sosyal, mesleki ve işe ait etkinlikler gibi ekstra faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Buna ek olarak, EB'lere sağlık, eğitim ve istihdam hizmetlerini sağlamak amacıyla herhangi bir olası işbirliği için ilgili kurumlarla irtibata geçilmektedir. 2006 yılından bu yana evde bakım hizmeti veya özel bakım merkezlerinde bakım hizmeti alan EB'lerin sayısı hakkındaki veriler EK 3'te Tablo 1'de sunulmaktadır.

139. Devlet EB'lerin evde bakım hizmeti veren akrabaları / vasilerine aylık olarak bir asgarî ücret öder. 2010 yılının ikinci yarısı için evde bakım ücreti aylık 544.44 TL (yaklaşık 190 Euro) idi. Asgarî ücret artışına bağlı olarak bu rakam, 2011'in ilk yarısında 570.22 TL'ye, ikinci yarısında 599.21 TL'ye yükseldi. Evde bakım ücreti 1 Temmuz 2013'e kadar 730.28 idi. Bakım hizmetlerine ihtiyacı olan EB'ler veya yakınları özel bakım merkezlerinden faydalanmayı talep edebilirler. Bu amaçla, 2010 yılının ikinci yarısında kişi başı 1.175.99 TL aylık olarak özel bakım merkezlerine ödenmiştir. Asgarî ücret artışıyla 2011'in ilk yarısında 1.231.68 TL, ikinci yarısında 1.294.29 TL'ye yükselmiştir. 2013 yılının ikinci yarısı için 1.577.40 idir.

140. 2010'dan bu yana, kamu kurumlarından yararlanmak isteyen EB'lerin bekleme listesi bulunmamaktaydı. 2002 yılında 21 olan konut bakımı ve rehabilitasyon merkezi sayısı 2011 yılına kadar 84'e yükselmiştir. Temmuz 2013 sonuna kadar bu merkezlerin sayısı 80'dir. Yıllara göre konut bakımı ve rehabilitasyon merkezi sayısı Ek 3'te yer alan Tablo 2'de verilmektedir.

141. Kurumsal bakım hizmetleri, son yıllarda topluma dayalı bakım yaklaşımına paralel olarak dönüşüm sürecindedir. Bu kapsamda, kişisel bakıma muhtaç EB'lere yönelik bakım hizmetlerinin ilke ve standartlarının oluşturulmasına yönelik çalışmalar, hizmetlerin insan onuruna halel getirmeksizin verilmesi için 2006 yılından itibaren ivme kazandı. Ayrıca, "Engelsiz Yaşam Merkezleri" ve "Umut Evleri" gibi bu geçişi kurum bakımında yansıtan yeni hizmet modelleri devreye sokulmuştur.

142. "Engelsiz Yaşam Merkezleri" Projesi, kurumlardaki konut bakımı hizmetlerinin kalitesini ve ücretsiz engelsiz bakım merkezlerinin sayısını artırmak amacıyla tasarlanmıştır. Proje 2009 yılında başlatılmış ve 2011 sonunda 11 merkezde 128 olan yararlanıcı sayısı Eylül 2013'e kadar 14 merkezde 1.684 yararlanıcıya yükselmiştir.

143. Bakım ve rehabilitasyon merkezlerinde ikamet eden ve böyle bir hizmeti almaya uygun koşulları bulunan EB'lere toplulukta bakım hizmeti sunmak amacıyla "Umut Evleri" Projesi başlatılmıştır. Bu proje kapsamında EB'lere komşularıyla temas halinde küçük gruplar halinde yaşama fırsatı verilmektedir. 31 Aralık 2008'de ilk Umut Evi açılmış ve evlerin sayısı Ağustos 2013'e kadar 49'a çıkmıştır (36 aktif, 13 hizmet için onaylandı). Bu evlerde sağlanan bakım hizmetlerinden toplam 201 EB yararlanmaktadır.

144. Bakanlığa bağlı konut bakımı ve rehabilitasyon merkezlerinin yanı sıra, ayakta hastalara günlük servis hizmeti veren Rehabilitasyon ve Aile Danışma Merkezleri de bulunmaktadır. Yarım gün ya da tam gün hizmet veren bu merkezler, bireysel ya da grup çalışması dahil rehabilitasyon faaliyetlerini bakım hizmetleri ile birleştirmekte ve aileler için danışmanlık hizmeti sağlamaktadır.

145. 2013/11 Sayılı Genelge uyarınca kurulan İlk Kabul ve Müdahale Birimleri, bireylerin kişisel ihtiyaçlarını ve merkezlerde sağlanacak bakım hizmetlerinin modelini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu birimler öncelikle aile ortamında yaşamı geliştirmek için evde bakım için sağlanacak destek hizmetlerine odaklanmaktadır.

146. Sözü edilen hizmetlere ek olarak, "Engelli Bireylere Yönelik Hizmetlerin Geliştirilmesi" Projesi, tedavi ve rehabilitasyon programları, fiziki altyapı ve personel için eğitim kursları geliştirme amacına sahiptir. Projenin faaliyetleri, Sağlık Bakanlığı ve EYHGM tarafından sağlanan sağlık ve engellilik hizmetlerinin analiz edilmesini ve kurumsal bakım sisteminin yerini alacak bir topluluk temelli bakım ve destek hizmeti modelinin geliştirilmesini amaçlamaktadır (ayrıca bkz. Madde 14). 2014-2018 için 10. Kalkınma Planı'nın Sağlıklı Yaşam ve Hareketlilik Programı ayrıca, toplum temelli ruh sağlığı hizmetlerinin niteliğini ve niceliğini geliştirme amacını da kapsar.

Madde 20: Kişisel hareketlilik

147. EB'lerin kişisel mobilitesini arttırmak ve böylece sosyal yaşama tam ve eşit katılımlarını sağlamak için ilgili yasal düzenlemelerle çeşitli önlemler alınmıştır.

Örneğin, binalarda erişilebilir giriş ve yönlendirme standartları, toplu taşıma araçları, binalar ve açık alanlarda görsel-işitsel ekipmanların kurulması ve acil durum uyarı sistemleri kurulmuş ve Erişilebilirlik İzleme ve Denetim Mekanizması tarafından izlenmektedir (Ayrıca bkz. Madde 9).

148. Mali destek, kişisel mobilitayı artırmak için diğer önlemler arasında ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda, EB'lerin günlük yaşamlarını (eğitim ve istihdam dahil) kolaylaştırmak amacıyla tasarlanan her türlü ekipman ve yazılım, 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu uyarınca KDV'den muaftır. Dahası, 4458 sayılı Gümrük Kanununa göre , yurtdışında üretilen ve EB'lerin eğitim, istihdam veya kişisel gelişimini artırmak amacıyla ithal edilen tüm ürünler gümrükten muaftır. EB'ler tarafından ithal edilecek adaptif motorlu taşıtlar da gümrükten muaftır.

149. 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanununa göre, 1600 santimetre küpten daha az motor kapasitesine sahip özel araçların;eşya taşımak için kullanılan motor kapasitesi 2800 santimetreden az olan araçlar ve tüm motosikletlerin satışı, engellilik derecesi% 90 veya daha fazla olan bir kişi tarafından satın alınması durumunda, 5 yılda bir özel tüketim vergisinden muaftır. Bu istisna, yukarıda belirtilen araçlardan birini yalnızca kişisel kullanım için satın alıp engellilik ve kişisel ihtiyaçlarına göre uyarlamaları durumunda,% 90'ın altında engellilik derecesine sahip kişiler için de geçerlidir. Özel tüketim vergisinden muaf tutulacak motorlu taşıtlar, 197 sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu'nun ilgili hükümlerine göre, motorlu taşıtlar vergisinden de muaftır.

150. 2007-2009 yılları arasında Sakarya Üniversitesi "Destekleyici Ekipmanların Tasarımı / İmalatı / Bakımında Fiziksel Engellilere Yönelik Bir Eğitim Platformu" başlıklı bir proje gerçekleştirdi. Ana hedef, ortopedik engelli kişileretekerleklili sandalye, protez, asansörler gibi destekleyici ekipmanların tasarım / imalat / test / onarımı için teorik ve pratik eğitim sağlayan bir platform oluşturmaktır.

151. 2008'den bu yana Türkiye'de yaşlılara ve / veya özel ihtiyaçları olan veya engelli kişilere hizmet, ürün veya teknoloji sağlayan ulusal ve uluslararası şirketlerin ürünlerini sergileyebilecekleri bir platform olan "Engelsiz Hayat Fuarı" düzenlenmektedir. EYHGM 2011 yılında organizasyona destek vermiştir.

152. EYHGM tarafından desteklenen, engelli 10 gencin katılımı ile başlatılan "Teknokamp Projesi", engelli gençlere bilgisayar programları ve diğer teknoloji uygulamalarını kullanmada yardımcı olmak için özel çözümler sağlamayı amaçlamaktadır. İstanbul'da bir Teknokamp eğitim atölyesi kurulması ve projenin sonuçları ve Türkiye'deki kampların genelleştirilmesi planlanmaktadır.

153. ASPB ile Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı arasında 2011 yılında imzalanan işbirliği protokolü uyarınca, "Gören Göz" (Seeing Eye - bir cep telefonunun boyutunda tasarlanmış navigasyon cihazları) adlı 5.000 navigasyon cihazı Ankara, İzmir ve İstanbul'da yaşayan görme engelli bireylere ücretsiz olarak dağıtıldı.

154. Görme engelli bireyler içinAnkara ve İstanbul'da bulunan ve ASPB'ye bağlı rehabilitasyon merkezleri, görme engelli bireylere bağımsız yaşama becerileri konusunda eğitim vermektedir.

Madde 21: İfade ve düşünce özgürlüğü ve bilgiye erişim

155. Anayasa herkesin düşüncesini ve fikirlerini ifade etme ve yayma hakkına sahip olduğunu ve hiç kimsenin görüşlerini açıklamaya mecbur edilemeyeceğini güvence altına almaktadır (Madde 25-26). Bu bağlamda, EB'lerin düşünce ve ifade özgürlüğünü kısıtlayan hiçbir yasal hüküm bulunmamaktadır.

156. Son zamanlarda, bilgi ve iletişim erişimine yenilikçi çözümler bulma çalışmaları hız kazanmıştır. Kamu ve özel sektör STK'larla birlikte EB'ler için bilgi ve iletişim teknolojilerinin erişilebilirliğini sağlamak için adımlar atılmaktadır.

157. Bu çerçevede, Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan "2006-2010 Eylem Planı ve Bilgi Toplumu Üzerine Strateji Belgesi", erişilebilirlik kurallarına göre bilgi ve iletişim teknolojileri altyapısı ve uygulamaları tasarlama temel ilkesini benimsemiştir ve EB'lerin bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimini artırmak için çeşitli tedbirler içermektedir. Bu belge uyarınca "Kamu Kurumlarının Web Siteleri için Standartlar" ve "Kamu Kurumlarının Web Sitelerine Destek için Web Sitesi" hazırlanmıştır. 27 Ocak 2007 tarih ve 2007/4 Sayılı Başbakanlık Genelgesi'nce yükümlülüğü bulunan Kamu Kurumları Web Siteleri için Yol Gösterici İlkeler web sitelerini EB'ler için erişilebilir yapmanın metodları ve ilkelerini kapsar. Bir başka çaba Türkiye'de W3C Web İçeriği Kılavuzu'nun tanıtılmasıydı. Kılavuzun 2005 ve 2011 versiyonları ASPB tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve Bakanlığın web sitesinde yayınlanmıştır.

158. Bilgi ve İletişim Teknolojileri Ajansı koordinasyonunda üyeleri servis sağlayıcıları, akademisyenler ve ASPB temsilcileri, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ve STK'ları içeren Engelsiz Erişim Çalışma Grubu oluşturuldu. Grup, bilgi ve iletişim teknolojilerine Engelsiz Erişim Raporu'nu Mayıs 2012'de yayınladı. Bu raporla, bazı GSM operatörleri, EB'lere indirimli fiyatlarla ve erişilebilir formatlarda hizmet sunmak için düzenlemeler yapmaya başladı. Kamu kurumlarının ve STK'ların elektronik iletişim hizmetlerine engelsiz erişim sağlamaya yönelik işbirliği halen devam etmektedir.

159. Bu kapsamda Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yürütülmekte olan "Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi Geliştirme Hareketi" (FATİH) Projesi'nden de bahsedilebilir. Proje, bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımının yaygınlaştırılması ve dijital bölünmenin azaltılması genel amacı ile 2010 yılında başlatılmıştır. 42.000 okuldaki 570.000 sınıfın bilgi ve iletişim teknolojileri ekipman ve cihazlarıyla donatılması planlanmaktadır. MEB diğer paydaşlarla birlikte proje faaliyetlerini yerine getirirken engelli öğrencilerin özel ihtiyaçlarını da göz önüne alır ve engelli öğrencilerin bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımını artıracak erişilebilir donanım ve yazılımları sunma üzerinde çalışır. Proje aktiviteleri, tablet bilgisayarların tüm öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılmasını içermektedir. Bu bağlamda, özel ihtiyaçları olan öğrenciler için tablet bilgisayarlarda dijital içerik geliştirilmektedir ve 2013-2014 öğretim yılında Ankara'da bulunan 10 özel eğitim okul / kurumu donatılacaktır.

160. Kamu/özel kuruluşların ve STK'ların bilgi ve iletişim teknolojileri becerilerinin geliştirilmesi ve I bilgi ve iletişim teknolojilerinin Türkiye'de kullanımının teşvik edilmesi için bir diğer girişim "E-Dönüşümde Gençlerin Aktif Katılımını Güçlendirmek" başlıklı projedir. Bu projenin bir parçası olarak EB'ler de dahil olmak üzere 130.000 kişi, Windows Office, İnternet Güvenliği ve Dijital Yaşam eğitim modüllerinden oluşan yüz yüze eğitimlerle eğitilmiştir. Ayrıca, Engelsiz IT Platformu, 2011 yılından bu yana "Engelsiz IT Sempozyumları ve Erişilebilirlik

Günleri" adı altında tüm ilgili paydaşlar için bilinçlendirme sempozyumları düzenlemektedir.

161. Boğaziçi Üniversitesi Görme Engelliler Teknoloji ve Eğitim Merkezi (GETEM) ve Türk Telekom Türkiye'nin ilk telefon kütüphanesini hayata geçirmiştir. Telefonda Kitaplar Projesi aracılığıyla görme engelli Türk Telekom müşterilerine ev telefonları aracılığıyla ücretsiz olarak yüzlerce sesli kitap sunulmaktadır. Proje kapsamında Ocak 2012'den bu yana görme engelli 220 binden fazla kişi yaklaşık 2 milyon dakika sesli kitap dinlemiştir. Ayrıca kütüphanede görme özürlü olan gençlerin eğitimine oldukça katkıda bulunan 2013 yılı üniversite giriş sınavı rehberi ve 8 pilot sınav içermektedir.

162. Engelliler Hakkında Kanun ile Türk İşaret Dili resmen kabul edilmiştir. Türk Dil Kurumu ulusal bir işaret dili sisteminin kurulmasında koordinasyon sağlamak üzere görevlendirilmiştir (Ayrıca bkz. Madde 24).

163. 6112 Sayılı Radyo ve Televizyon Kuruluşlarının ve Medya Hizmetlerinin Kuruluşu Kanunu hükümleri uyarınca, EB'lerin yayıncılık hizmetlerine ve yeni teknolojilere erişimini kolaylaştırmak için teşvik ve gerekli önlemlerin alınması ile ilgili sorumluluk RTÜK'e verilmiştir (Mad. 37). EB'lerin TV İzleme / Dinleme Eğilimleri Araştırması, yayın yapan işletmelerin EB'lerin sorunları hakkında bilgilendirici veya yönlendirici programlar yayınlamadığını gösterdi; EB'ler kendileri ve engellilik hakları için özel hizmetler konusunda eğitici ve bilgilendirici programların yayınlanmasını ve yayınların erişilebilirliğinin sağlanmasını talep etti. Bu araştırmanın sonuçlarına ve EB'lerin taleplerine dayanarak, RTÜK tüm yayın kuruluşlarına ve özellikle de devlet televizyonuna bazı tavsiyelerde bulundu. Ayrıca, RTÜK işitsel ve görme engelli bireylerin görsel-işitsel medyaya erişmesini amaçlayan bir yasama düzenlemesi hazırlayan bir komisyon kurdu. Bu taslak, devlet televizyonu da dâhil olmak üzere tüm yayın kuruluşlarının, TV dizileri, haber programları ve filmlerin erişilebilirlik düzeyini Yüksek Kurul'a bildirmesi ve erişilebilirliğin kısa ve orta vadede artırılması için önlemler almasını öngörmektedir.

Madde 22: Özel hayata saygı

164. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni imzalayan Türkiye Cumhuriyeti Sözleşme'nin 8. maddesine paralel olarak anayasasıyla özel ve aile hayatının gizliliğini sağladı. 2010'da Anayasa'da yapılan bir değişiklikle birlikte, herkes kendi kişisel verilerini koruma talebinde bulunma hakkına sahiptir ve kişisel veriler yalnızca kanunla öngörülen hallerde veya kişinin açık izni ile işlenebilir (Madde 20). TCK ayrıca, yasadışı kayıt / saklama veya diğer kişilere kişisel verilerin verilmesinin saldırgan bir davranış olduğunu ve yargı cezasını gerektirdiğini öngörür (Madde 135 ve takip edenler).

165. Öte yandan, Hasta Hakları Yönetmeliği sağlık hizmetleri kapsamında edinilen bilgilerin yasalar tarafından izin verilen koşullar dışında hiçbir şekilde açıklanmamasını emreder. Ayrıca, hasta haklarından feragat edilse de, hakların aşırı sınırlandırılması veya bu hakların üçüncü bir şahsa devredilmesi durumunda, bu bilgileri ifşa eden kişinin hukuki sorumluluğu kaldırılmaz. Araştırmalar veya eğitim faaliyetlerinde bile, hastaların kimlik bilgileri rızaları olmadan açıklanamaz (Madde 23).

166. Türkiye tarafından imzalanan uluslararası sözleşmelere uyumlu kişisel verilerin korunmasına ilişkin bir yasa tasarısı üzerinde çalışmalar halen devam etmektedir.

Madde 23: Konuta ve aile hayatına saygı

167. Türk Vatandaşları için evlilik kapasitesi Türk Medeni Kanunu ile düzenlenir. Medeni Kanun'un 125. Maddesi uyarınca, ayırt etme gücüne sahip olmayan kişiler evlenemez. Akıl hastaları, evlenmelerinde tıbbî sakınca bulunmadığı resmî sağlık kurulu raporuyla anlaşılmadıkça evlenemezler. (Madde 133). (Ayrıca bkz. Madde 12).

168. TCK'ya göre, erkek veya kadının izni olmaksızın kısırlaştırılmada yer alan herhangi bir kişi, üç yıldan altı yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (Madde 101). Bu hüküm engelli kadın ve kız çocuklarını kapsamaktadır.

169. Türk Medeni Kanunu, "Yetişkinlerin ve yasal olarak engelli kişilerin kabulü" başlıklı madde EB'lerin kabulünü düzenlemektedir (Madde 313). Evlat edinenin doğrudan akrabalık ilişkisi olan kimsesi yoksa, en az 5 yıl bakmakta olduğu zihinsel engelli kişiyi evlat edinir.

170. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ve Engellilere Yönelik Bakım, Rehabilitasyon ve Aile Danışmanlık Hizmetleri Yönetmeliği'ne göre, Aile Danışma ve Rehabilitasyon Merkezleri tarafından EB'lerin ailelerine danışmanlık hizmetleri sağlanmaktadır. EB'leri ve ailelerini engellilik hakları konusunda bilgilendirmek ve aile içi iletişimi arttırmak amacıyla bu hizmet, EB'lere sağlanan tüm hizmetleri kapsar. Aile danışmanlığı, hizmetler arasında koordinasyon vasıtasıyla yürütülür ve psikolojik destek hizmeti, sosyal danışmanlık ve ailelerin rehabilitasyon programlarına katılımını içerir (Madde 36).

171. Hükümet, çocukların büyütmeye yardımcı olan engelli ebeveynlere veya engelli çocuğu bulunan engelli olmayan ebeveynlere sosyo-ekonomik destek sağlamaktadır. Ayrıca, aileleri teşvik etmek için verilen ödeme her bir engelli çocuk başına % 50 arttırılmıştır.

172. EHK'ya göre, özel eğitim değerlendirme merkezleri, bir sağlık kurulu tarafından engelli ilan edilen memurların diğerlerinin yardımı ve bakımı olmaksızın hayatlarına devam edemeyecek eşi, çocukları ve kardeşleri, görev alanlarının dışında kalan yerlerdeki resmi ve özel eğitim ve öğretim kurumlarında eğitim alacaksa, ilgili memurun talebi üzerine, eğitim ve öğretim organizasyonlarının bulunduğu il veya ilçe sınırları içerisinde uygun bir boşluğa atanır. (Ek Madde 39).

173. Engelli çocukların bakımını evde ve çekirdek ailelerinin gözetiminde yapılımasını sağlamak amacıyla, ASPB ağır bir engeli olan bir çocuğa evde bakım veren yakınlarına net asgari ücret ödemektedir (Ayrıca bkz. Madde 19). İlke olarak, ailelerin gözetiminde evde bakıma her zaman öncelik verilmektedir ve alternatif olarak ailesi olmayan veya evde bakım veya rehabilitasyon hizmetlerine uygun olmayan kişilere bakım kurumlarında ilgili hizmetler verilmektedir (Ayrıca bkz. Madde 19).

174. Umut Evleri Modeli, bakım hizmeti alan EB'lerin sosyal hayata katılımını amaçlamış ve sadece EB'ler bu evlerin tek yararlanıcıları olarak ilan edilmiştir; ailenin korunması ilkesine paralel olarak, hangilerinin engelli olduğuna bakılmaksızın, ebeveynlerin çocuklarıyla birlikte yaşatılmasını sağlamak amacıyla yeni Umut Evleri açılmıştır. Ayrıca, istihdam, eğitim ve sosyal yardım alanlarında verilen bilinçlendirme faaliyetleri ve yardımları ile EB'lerin tutulması, terk edilmesi veya yok sayılmasını önlemek için çaba harcanmaktadır.

Madde 24: Eğitim

175. Türkiye'de eğitim sistemi, hiç kimsenin eğitim hakkından yoksun bırakılmayacağını ve ilköğretim her iki cinsiyetten de vatandaşlar için zorunlu olduğunu

ve devlet okullarında ücretsiz olduğunu belirten Anayasa'nın 42. maddesine dayanmaktadır. Eğitim politikası, tüm vatandaşların, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din veya mezhep temelinde herhangi bir ayırım gözetmeksizin eğitim hakkına sahip olmaları ve çağdaş bilimsel ve eğitimsel prensipler çerçevesinde yürütülmesi ilkesine dayanmaktadır.

176. 1997'de yürürlüğe giren Özel Eğitim Hizmetleri hakkında 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname kanunu, erken çocukluk döneminden başlayan okul öncesi eğitimin özel ihtiyaçları olan tüm çocuklar için zorunlu hale getirilmesine karar vermiş ve ilköğretim, ortaöğretim, daha yüksek ve yaygın eğitim ile ilgili esasları düzenlemiştir. Engelli çocuklar için eğitim ortamları da çağdaş yaklaşımlarla düzenlenmiştir. Buna ek olarak, 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu gereğince tüm veliler veya vasilere, çocuklarının zorunlu eğitim kurumlarına düzenli olarak katılmasını sağlamakla yükümlüdür (Madde 52).

177. Tüm çocuklara eşit eğitim verme sorumluluğunu taşıyan MEB, engelli tüm çocukların eğitim hakkını kullanmasını da sağlamaktadır. Milli Eğitimle ilgili 1739 sayılı Temel Kanun, özel eğitim gereksinimi olan bireyler için eşit fırsatlar yaratmak için alınacak özel tedbirleri içermektedir (Madde 8). EHK, EB'lerin eğitim hakkının herhangi bir nedenden dolayı engellenemeyeceğini ve engelli çocukların, gençlerin ve erişkinlerin başkalarıyla eşit koşullar altında ve özel şartlar ve çeşitlilikteki bireyler göz önüne alınarak kapsayıcı ortamlarda eğitim görmeleri gerektiğini vurgulamaktadır (Madde 15). Buna ek olarak, 2011'de 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nda yapılan bir değişiklik, fırsat eşitliğinin okul öncesi ve okul çağındaki çocuklar ile yetişkinler de dahil olmak üzere her yaşta EB'lere sağlanan eğitim / öğretim hizmetlerinin temel ilkelerinden biri olarak alınması yönünde karar aldı. Öte yandan, ailelere çocuklarının eğitiminin her kademesine katılma fırsatı verilmiştir (573 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname - Madde 4, EHK - Madde 16).

178. 2012 yılında yürürlüğe giren 6287 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile zorunlu ilköğretim süresi 12 yıla çıkmış ve bu durum mevcut özel eğitim okullarının ve kurumlarının yapısında ve isimlerinde reforma ihtiyaç duyulmuştur. Bu çerçevede, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde yapılan değişikliklerle, bu hakların kullanımı ile ilgili yeni kuralların getirilmesi ile birlikte, özel eğitim ihtiyacı olan kişilerin mevcut eğitim hakları da devam ettirildi. Bu yönetmeliğe göre, özel eğitime ihtiyaç duyan kişilerin eğitsel tespit ve değerlendirmeleri, bireyin özelliklerine uygun değerlendirme araçlarıyla yapılır. Özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin yüksek öğretim kurumlarına devredilmesi sırasında destekleyici eğitim türünün belirlenmesi, Bireyselleştirilmiş Eğitim Programının (BEP) hazırlanması bu yönetmelikle düzenlenen konular arasındadır. Eğitim sürecinde veya bu tür öğrencilerin eğitim kurumlarına yerleştirilmesi sırasında gerektiğinde ebeveynlerin ve bireylerin görüşleri alınır (Madde 8). Özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin yönlendirilmesi, yerleştirilmesi veya izlenmesine ilişkin tüm prosedürler, okulların ve rehberlik ve araştırma merkezlerinin rehberlik hizmetleri ile yapılır (Madde 11, 12, 13, 22). Özel eğitim ihtiyacı olan kişilere rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği uyarınca yapılır.

179. Özel eğitim gereksinimi olan kimseler, kaynaştırma/bütünleştirme sınıflarda engelli olmayan akranları ile birlikte, özel eğitim sınıflarında, farklı tipte engeller

için özel eğitim okullarında veya özel ve tüzel kişilerce kurulmuş özel özel eğitim okullarında ya da özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde eğitim görürler. Bu eğitim hizmetleri, erken çocukluk dönemi de dahil olmak üzere okul öncesi eğitim, ilk ve orta öğretim seviyelerinde ve yaygın eğitimde sağlanır. Özel eğitim ihtiyacı olan insanlar için kurulan okul / kurum türleri Ek 3 Tablo 13'te listelenmiştir.

180. Özel eğitim okullarına / sınıflarına ve kaynaştırma sınıflara katılan öğrencilerin yıllara göre dağılımı Ek 3 Tablo 3'te verilmiştir. Kaynaştırma eğitimi almış öğrencilerin dağılımı, eğitim düzeyi ve cinsiyet ile Ek 3'te Tablo 4, 5 ve 6'da sağlanmıştır.

181. Özel eğitim ihtiyacı olan ve kamu ya da özel sağlık kurumlarında yatarak tedavi gören ve / veya kronik hastalığı olan bireylerin okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve lise eğitimleri, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği ve MEB ile Sağlık Bakanlığı veya üniversiteler arasında imzalanan protokoller uyarınca açılan 53 hastane sınıflarında sağlanmaktadır.

182. Okul öncesi eğitim ve ilköğretim düzeyinde, sağlık sorunları nedeniyle doğrudan eğitim kurumlarına devam edemeyen çocuklara verilen evde bakım hizmetleri, 30 Mart 2012 tarih ve 6287 sayılı Kanun ile lise öğrencilerine genişletilmiştir. Evde eğitim hizmetlerinden yararlanan öğrencilerin sayısı 2007-2008 öğretim yılında 176 iken, 2010- 2011 öğretim yılında 1582'ye yükselmiştir.

183. Özel Eğitim hakkındaki 573 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname gereğince, eğitim programlarının amaçlarını gerçekleştirmek için özel eğitime ihtiyaç duyan bireylere her seviyede özel eğitim desteği verilmekte ve bu amaca ulaşmak için bireysel ve grup eğitimi imkânları sağlanmaktadır. Özel eğitim ihtiyaçları olan ve bir sağlık kurulu raporu ile engelliliği en az % 20 olarak belgelenen ve özel eğitim değerlendirme kurullarının değerlendirmesi üzerine özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine uygun görülen kişilerin eğitim maliyetleri her yıl belli oranda ayarlanan MEB bütçesinden karşılanmaktadır(3797 sayılı Kanun, Ek Madde 3). Bu kapsamda engelli bir birey, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde en az 8 seanslık bireysel eğitim ve 4 seanslık grup eğitimi almaktadır. Hükümet, engelliliği olan her kişinin 2010 yılında bireysel eğitimi için 335 TL ve grup eğitimi için 97 TL ödemiştir (kişi başı toplam 432 TL). Özel eğitim ihtiyaçları olan kişilerin ve bu kişilerin eğitimi için ayrılan fonların yıllara göre dağılımı Ek 3 Tablo 7'de verilmektedir.

184. MEB'e bağlı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Yaşam Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, yaşları zorunlu eğitim için uygun olmayan EB'ler için ortak faaliyetler yürütmektedir. Özel eğitim ihtiyacı olan kişilerin talep ettiği kurslar, Yetişkin Eğitim Merkezleri bünyesinde açılır. Ayrıca yaşları zorunlu eğitimin üstünde olan görme ya da işitme engelli yetişkinler için her yıl Temmuz ve Ağustos aylarında okuryazarlık kursları açılmaktadır. 2003 ve 2010 yılları arasındaki öğretim yıllarında, 509 EB bu kurslara katılmıştır.

185. MEB'in, özel eğitim ihtiyacı olan insanlar için kamu özel eğitim kurumlarına ücretsiz ulaşım, ücretsiz öğle yemekleri, eğitim materyalleri ve erişilebilir formatlarda ders kitaplarının ücretsiz verilmesi gibi bazı destekleyici uygulamaları vardır. Erişilebilir ders materyalleri sağlamak için MEB ilköğretim için Braille'de 20 farklı rehber kitap ve orta öğretim için Braille'de 16 ders kitabınıgörsel engelli

öğretmenlere ücretsiz olarak hazırlanmış vedağıtmıştır. Ders kitapları, görme engelli öğrenciler için Braille alfabesi ile hazırlanır ve her öğretim yılında ücretsiz olarak dağıtılır. İşitme engelli öğrencilere ve öğretmenlere yönelik ders kitabı 2010-2011 öğretim yılından itibaren ücretsiz olarak hazırlanmış ve dağıtılmıştır. Mesleki eğitim merkezlerine veya özel eğitim uygulama merkezlerine devam eden zihinsel engelli öğrencilerin ders kitapları 2008-2009 öğretim yılından itibaren ücretsiz olarak hazırlanmış ve dağıtılmıştır.

186. 2008-2009 eğitim öğretim yılında, Türkiye'de ilk defa özel eğitim uygulama merkezlerine devam eden zihinsel engelli öğrencilerin kullanımı için 7 konu üzerinde 7 ders kitabı hazırlanmış ve meslek eğitim merkezlerine devam eden zihinsel engelli öğrencilerin kullanımı için 4 konuda 5 ders kitabı hazırlanmıştır. Bu ders materyalleri 60.000 adet basılarak "Serbest Ders Kitapları Projesi" kapsamında öğrencilere dağıtılmıştır. Aynı projenin parçası olarak, 2012-2013 öğretim yılında özel eğitim uygulama merkezleri ve özel eğitim sınıflarına devam eden zihinsel engelli öğrencilere 7 konudan 12 ders kitabının 246.000 kopyası dağıtılmış ve 4 konudan 6 kitabın 45.000 kopyası özel meslek eğitim merkezlerine devam eden zihinsel engelli öğrencilere dağıtılmıştır. 2013-2014 öğretim yılında bu gruplara dağıtılan kitap sayısı 7 konudaki 12 kitaptan 223.452 kopya ve 6 başlıkta 10 kitaptan 70.090 kopyaydı.

187. 2012-2013 öğretim yılında 186.772 öğrenci kaynaştırmaya veya özel eğitim sınıflarına katılmıştır. MEB, kaynaştırma eğitim uygulamalarında karşılaşılan sorunlara çözüm bulma amacıyla çeşitli yayınlar da hazırlamaktadır. Örneğin, yöneticiler, öğretmenler ve aileler için "Okullarımızda Neden, Nasıl, Niçin Kaynaştırma" başlıklı rehber kitap ve okul öncesi öğretmenleri için "Okul Öncesinde Özel Eğitim ve Kaynaştırma Rehberi" başlıklı bir kitap hazırlanarak MEB resmi web sitesinde yayınlanmıştır.

188. FATİH Projesi bağlamında, özel eğitim ihtiyacı olan kişilere verilen eğitim hizmetlerinin kalitesini artırmak amacıyla bu kişilerin eğitim teknolojilerinin etkin bir şekilde kullanılmasının sağlanması planlanmaktadır (Ayrıca bkz. Madde 21). 2004 yılında başlatılan "Özel İhtiyaçlara Sahip Öğrencilere Okullarda Engelsiz Erişimin Sağlanması" Projesiyle özel eğitim ihtiyacı olan kişilerin okullara devam etmesi sağlanmaktadır. 2004- 2005 öğretim yılında otizimli öğrencilerin veya zihinsel engelli öğrencilerin ücretsiz ulaşımı ile proje faaliyetlerine başlamıştır ve 2005-2006 öğretim yılından sonrası hizmet görme, işitme veya ortopedik engelli öğrencileri ve özel eğitim sınıflarına devam eden öğrencileri kapsayacak şekilde genişletilmiştir. 2004-2005 ve 2012-2013 öğretim yılları arasında ücretsiz ulaşım hizmeti 251.790 öğrenciye sağlanmıştır. Proje, okul devam oranlarında % 90 artış sağlamıştır. Bu hizmetten yararlanan öğrencilerin yıllara göre dağılımı Ek 3 Tablo 8'de verilmektedir.

189. MEB, EB'ler için okulların erişilebilirliğini artırmak amacıyla 1992, 2000 ve 2009'da Türk Standartları Enstitüsü'nün ilgili standartlarına paralel genelgeler yayınladı. 1998'den bu yana, tüm okul projeleri ve binaları, özellikle girişler, oyun alanları ve okulların kapalı alanları bu mevzuata göre engelsiz ve erişilebilir olarak tasarlanmış ve inşa edilmiştir. Dahası, EB'ler için asansörlü çok katlı eğitim binaları inşa edilmiştir. MEB, mevcut tüm okulların zemin katlarında fiziksel engelli öğrencilerin eğitim ortamlarını planlamak için gereken önlemlerin mümkün olduğu kadar çok alınması için il müdürlükleri ile iletişim içindedir.

190. Orta ve yüksek öğrenim sınavlarına erişilebilirliğin sağlanması için önlemler kişisel ihtiyaçlar bazında belirlenir. Bu bağlamda, bütünleştirme sınıflarına devam eden özel eğitim ihtiyacı olan bireyler ve özel eğitim okullarında / kurumlarda, ilköğretim, genel eğitim veya mesleki / teknik eğitim programlarına devam eden özel eğitim ihtiyacı olan bireyler illerde istek üzerine yapılan merkezi sınavlar veya diğer sınavları alabilir.

191. Sınavlarda, engelli öğrenciler için bir sınıfın tahsis edilmesi (engellilik tipi bunu gerektiriyorsa), ek süre verilmesi, soru okuma ya da cevapların kodlanması için asistanların görevlendirilmesi ve bazı soruların eşdeğeri ile değiştirilmesi gibi özel önlemleri bulunmaktadır. 2012 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemine ilişkin Kılavuz, öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (OSYM) tarafından görsel-işitsel formatta hazırlanmıştır. Rehberin işaret dili yorumu, ayrıca, işitme engelli adayların kullanımı için video formatında kaydedilmiştir. Ayrıca talep üzerine görme engelli kişilere sınav kitapçıklarının ses formatı ile kod sayfası veya okuyucu ve kod sayfası verilir veya ekstra zaman verilir. Dahası, görsel içerikli sorular, görme engelli kişiler için diğer sorularla değiştirilir. OSYM'ye bağlı Engelliler Danışma ve Koordinasyon Birimi, engelli öğrencilere, Yükseköğretime Geçiş Sınavı ile seçilebilecek üniversite programları hakkında danışmanlık hizmeti vermektedir. Buna ek olarak MEB resmi web sitesi ve bilgi sistemi erişilebilir bir formattadır.

192. EHK, eğitim materyalleri sağlama, özel eğitim materyalleri hazırlama, eğitim, sığınma ve çalışma için uygun ortamı planlama ve koruma altına alma koşullarını yerine getirme görevleri ile Yüksek Öğrenim Kurumu bünyesindeki üniversitelerde Engelliler için Danışma ve Koordinasyon Merkezleri kurulmasını öngörmektedir (Madde 15).

193. Engelli üniversite öğrencilerine kamu yurtlarında ve devlet burslarında öncelik verilmektedir. Ancak, iade edilmeyen bursların akademik başarı koşullarına tabi olması nedeniyle, engelli öğrencilerin de burslarına devam etmeleri için bu şartları yerine getirmesi beklenir.

194. Buna ek olarak, üniversite öğrencileri için yeni inşa edilen yurtların erişilebilirlik kriterlerini karşılaması gerekmektedir. Öte yandan, eski binalar ek erişilebilirlik düzenlemeleri yapmak zorundadır. Bütün bu erişilebilirlik düzenlemeleri nedeniyle, 2008 yılında 166 olan kamu yurtlarından yararlanan engelli öğrenci sayısı 2011 yılına kadar 246'ya ulaşmıştır.

195. 1983'ten beri Türkiye, eğitim fakülteleri öğretmenlerine lisans düzeyinde özel eğitim dersleri sağlamaktadır. Zihinsel, görsel veya işitme engelli kişilere doğrudan eğitim verebilen özel eğitim öğretmenleri, üniversitelerin özel eğitim bölümleri tarafından eğitilmektedir. Bu uzman öğretmenler bireyselleştirilmiş eğitim programlarının geliştirilmesi, uygulanması ve değerlendirilmesinden doğrudan sorumludurlar. Şu anda, özel eğitim öğretmenleri yetiştiren 11 üniversite bulunmaktadır.

196. EHK, EB'lerin eğitim hakları ve kamu hizmetlerinden etkin bir şekilde yararlanmalarını sağlamak amacıyla Türk Dil Kurumu tarafından Türk Dili Sisteminin kurulmasını öngörmektedir (Madde 15). Bu kapsamda, 2006 yılında Türk işaret dili sisteminin kurulmasına ve işaret dili tercümanlarının ve öğretmenlerin eğitilmesine ilişkin bir yönetmelik yayımlanmıştır. Yönetmelik, Türk Dil Kurumu'nun

başkanlığında ve ilgili kurumların katılımıyla Ulusal İşaret Dili hazırlamaya yönelik çalışmaları başlatmıştır. Dilbilgisi kuralları ve bir işaret dili sözlüğü hazırlama amacıyla Türk Dil Kurumu başkanlığında Türk İşaret Dili Bilim ve Onay Kurulu kurulmuştur. Türk İşaret Dili Parmak Alfabeti'nin belirlenmesinden sonra, Türk Dil Kurumu Çevrimiçi Türkçe Sözlüğü'nde bulunan tüm kelimeleri parmak alfabesinde resimledi. Ayrıca, Türkçe Dil Kurumu web sitesi, Güncel Türkçe Sözlüğünün sesli uyarlaması olan Türkçe sesli sözlük içermektedir. Şu anda bu sözlüğü Braille alfabesinde basmak için çaba sarf edilmektedir.

197. İşaret dilinde sembollerin sıkça kullanımını sağlamak ve tutarsızlıkları ortadan kaldırmak amacıyla MEB, Türk İşaret Dili Sözlüğü'nü hazırladı. Sözlük, 5000 kopya halinde yayınlanmış ve revizyon için ilgili kamu kurumlarına gönderilmiştir. Ayrıca, bu sözlük ile ilgili etkinlikler kapsamında, 81 kişinin katılımı ile işaret dili öğretmenleri için bir eğitim kursu düzenlendi. İlgili kuruluşların ve kurumların görüş ve önerileri doğrultusunda yapılacak revizyon sonrasında sözlüğün kullanımının genişletilmesi planlanmaktadır. Türk İşaret Dili dilbilgisi kurallarının hazırlanması çalışmaları halen devam etmektedir.

198. İllerde işaret dili tercümanlarını eğitmek, eğitmek veya istihdam etme yöntem ve usulleri, yukarıda bahsedilen Yönetmelik ile 2006 yılında kurulmuştur. Yönetmelik hükümleri, işitme engelli kişiler tüm kamu hizmetlerinden diğer vatandaşlarla eşit şartlarda yararlanması amacıyla ASPB tarafından her ile asgari bir işaret dili tercümanı atanmasını öngörmektedir.

199. AB tarafından finanse edilen "Özel Eğitimin Güçlendirilmesi" başlıklı proje 2011 yılında MEB tarafından başlatılmış ve Haziran 2013'te Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü koordinasyonu ile sonuçlandırılmıştır. Bu projenin amacı, eğitim ortamlarını arttırmak ve eğitim olanaklarını kaynaştırma ile arttırmak yoluyla EB'lerin topluma dahil edilmesini sağlamak ve geliştirmektir. Bu kapsamda pilot okullarda eğitimciler, aileler, öğretmenler, müdürler ve okul personelinin katılımıyla eğitimler düzenlendi. Ayrıca, Projenin sonuçları; "Eğitimde Bütünleştirme Uygulamaları Üzerine Öğretmen Kılavuzları", "Mesleki Eğitim ve Teknik Eğitimde Bütünleştirme Uygulamaları", "Engelsiz Okul Modelleri için Standartlar ve Performans Göstergeleri için Bir Yol Haritası başlıklı kitaplar yayımlandı ve dağıtıldı. Kılavuz kitaplar MEB web sitesinde çevrimiçi olarak yayınlanmaktadır. Proje faaliyetleri aynı zamanda pilot illerde halkın bilincini arttırmaya yönelik kapsamlı bir eylem planı ve strateji raporu hazırlama ve bütünleştirme eğitimi ile ilgili politika önerileri geliştirmeyi de kapsar.

Madde 25: Sağlık

200. Hasta Hakları Yönetmeliği uyarınca, her tıbbi muayene veya müdahale öncesinde engelli olan ve olmayan herkesin bilgilendirilmiş onam aranır. Ayrıca, Acil Servis başvurusunda bulunan kişiler, Yataklı Sağlık Tesislerinde Acil Durum Uygulamalarının Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ'e dayanarak, acil tedavi başvurusunda bulunan kimlik kartı veya sosyal güvenlik kimlik belgesi vermeden acil servislerden yararlanabilirler. Acil servislerin sağlanmasında başvuranın bilgilendirilmiş onam aranır. Zihinsel veya duygusal koşulu bu prosedüre izin vermiyorsa, vasi veya birinci derece akrabalarından biri bilgilendirilmiş onam vermelidir.

201. Sağlık Hizmetlerinde Dönüşüm Programı kapsamında Türkiye'de ilk kez aile hekimliği uygulaması başlatılmış ve sağlık sigortası sistemi kurulmuştur. Aile hekimliği sistemi ile her ailenin bir pratisyeni vardır ve bu nedenle koruyucu, teşhis, tedavi ve rehabilite edici faaliyetleri amaçlayan sağlık hizmetleri, herhangi bir ayrımcılık yapılmaksızın gerçekleştirilmiştir. Dahası, ulaşımın zor olduğu alanlarda mobil sağlık hizmetleri uygulanmaya başlanmıştır. Öte yandan, birinci basamak sağlık hizmetlerinin erişilebilirliğini artırmak amacıyla ceza infaz kurumları, islahevleri veya huzurevleri gibi ortak yaşam alanlarında sağlık hizmetleri sağlanmaktadır.

202. Evde sağlık bakım hizmetlerinin kapsamı ve içeriği, ağır miyopati veya KOAH gibi solunum yolu hastalığı veya terminal periyotta palyatif bakım yatalak hastalara evde ve aile ortamında muayene, analiz, tedavi, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetleri sunma amacıyla tanımlandı. ailelere sosyal ve psikolojik destek hizmetleri sunmaktır. Ülke çapında sunulan bu hizmetin parçası olarak Şubat 2010-Ağustos 2013 arasında irtibat kurulan hasta sayısı 335.674 iken, aktif takip edilen hasta sayısı 174.560 idi.

203. Hasta Taşıma Hizmeti Hakkında 2010/20 sayılı Genelge uyarınca, bir tedavi planı dahilinde düzenli aralıklarla ayaktan tedavi hizmeti aldığı değerlendirilen kişiler erişilebilir bir ulaşım aracı içinde evlerinden sağlık kuruluşlarına taşınmaktadır.

204. Engelli bireyler fizyoterapi ve rehabilitasyon hizmetlerine ihtiyaç duyduklarında kamu hastaneleri, fizyoterapi ve rehabilitasyon hastanelerinin fizik tedavi ve rehabilitasyon bölümlerinden veya doğrudan rehabilitasyon ve fizyoterapi alanındaki özel merkezlerden yararlanabilirler. Sağlık Uygulama Tebliği doğrultusunda, EB'lere sağlanan bu hizmetlerin ücreti Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından karşılanmaktadır.

205. Engelliliğe mümkün olan en erken aşamada tanı koyma ve müdahale etme amacıyla Sağlık Bakanlığı tarafından ekstra önlemler alınmıştır. Bu önlemler arasında, hastanelerde ücretsiz aşılama hizmetinin kapsamının genişletilmesi, tıbbi tarama ve önleme planlarının geliştirilmesi, serbest demir takviye edilmesi, emzirmenin teşvik edilmesi ve bebek dostu programların sayısının ve özellikle yenidoğan amaçlı tıbbi programların sayısının artırılması bulunmaktadır.

206. 2004 yılından bu yana bebeklere, 2005 yılı Kasım ayından beri hamile veya emzikli kadınlara ücretsiz demir takviyesi sağlanmaktadır. Ayrıca bebeklere 2005 yılından beri vitamin-D desteği sağlanmaktadır. Diğer taraftan, tarama programlarının kapsamı genişletilmiştir. Mevcut tarama programları şunlardır; 1993'ten beri fenilketonüri taraması, 2001'den beri bebeklerde duyma taraması, 2002'den beri hemoglobinopati taraması ve 2006'dan beri hipotiroidi taraması.

207. Sağlık Bakanlığı, Anne ve Bebek Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, gebelikte anne ölüm oranını düşürmek için Doğum Öncesi Sağlık Programı uygulamaktadır. Ayrıca, 2003 yılında başlatılan ve halen ASPB'nin Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen "Şartlı Nakit Transferi Programı"nın parçası olarak, gebe kadınlara dispanserlerde düzenli sağlık kontrolleri yaptırmaları durumunda hamileliğin ikinci ayından doğumdan sonraki ikinci aya kadar her ay 20 TL ve bir kamu hastanesinde doğum yapmaları durumunda 60 TL ödeme yapılmaktadır. 2005 ve 2009 yılları arasında bu programdan 49.626 kadın yararlandı ve toplam 3.67 milyon TL maddî destek aldılar. Dahası, engelli olanlar da dahil olmak üzere tüm yenidoğan, bebek ve çocukların sağlığı düzenli olarak

aile hekimleri tarafından kontrol edilir. Bebeklerin ve engelli çocukların ebeveynlerine / ailelerine danışmanlık ve rehberlik hizmeti verilmektedir.

208. 3359 sayılı Sağlık Hizmetlerine İlişkin Kanununun 3 üncü maddesinde EHK hükümleri uyarınca yapılan değişiklik, doğum öncesi ve gebelik dönemlerinde engelli bebeklerin doğumunu engellemek amacıyla tıbbi ve eğitim araştırmalarının yapılması ve metabolizma hastalıkları üzerindeki tıbbi testlerle engelli olma riski olan bebeklerin tanımlanması ile ilgili önlemleri almayı öngörmektedir. Buna göre, Sağlık Bakanlığı bebek bekleyen annelerin gelecekteki olası hastalıklarını tespit etmek ve tedavi etmek; gebelikle bağlantılı sağlık durumlarının zamanında teşhis etmek ve tedavi etmek; doğum öncesi dönemde gebelik, doğuma hazırlık, bebek bakımı ve genel hijyen kuralları vb. ile ilgili bilgi verilmesi gibi çeşitli faaliyetlerde bulunur. Bu faaliyetler halen Sağlık Bakanlığı'nın yeniden yapılandırılmasından sonra kurulan Halk Sağlığı Kurumu tarafından yürütülmektedir. Ayrıca genetik hastalık riski taşıyan kişilerin taranması amacıyla 1998 yılında Genetik Hastalıklar Teşhis Merkezi Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir.

209. Hastanelerde erişilebilirlik düzenlemeleri, EHK'nın geçici 2 ve 3. Maddeleri uyarınca kamu kurumlarının erişilebilirliğini öngören şekilde yapılmaktadır. Sağlık Bakanlığı'nın 2010/79 sayılı Genelgesi, hastanelerin açık ve kapalı ortamlarının EB'ler tarafından erişilebilir olmasını öngörmektedir. Genelgede, hastanelerde tüm süreçler boyunca EB'lere park yerleri ve yardım sağlanması, hastanelerde bir işaret dili tercümanı istihdam edilmesi, engelli hastaların diğer hastanelere taşınmasının kolaylaştırılması ve hastanelerin personeli için düzenli eğitimlerin yapılması konularında önlemler de içermektedir. Buna ek olarak, Bakanlığın 2010 / 73-80 sayılı Genelgesinde poliklinik hizmetlerinde EB'lere öncelik verme konusundaki hüküm yer almaktadır.

210. EB'lerin ve yaşlıların sağlık kuruluşlarına erişimini kolaylaştırmak için tedbirlerin alınması koşulları, aile sağlığı merkezlerinin asgarî fiziksel ve teknik gerekliliklerine dahil edilmiştir. Bu bağlamda, 2012 yılında "Engelli Bireyler için Sağlık Kurumlarının Erişilebilirlik Esasları Hakkında Kılavuz" başlıklı bir kitapçık yayımlanmış ve tüm illerin valiliklerine dağıtılmıştır.

211. Kamu Hastaneleri Birliğinin Etkinlik Değerlendirmesine Dair Genelge ayrıca sağlık kurumlarında yapılacak kaliteli hizmetler ve erişilebilirlik düzenlemeleri için gerekli koşulları düzenlemektedir. Ayrıca, Genelge, EB'lere sağlanacak sağlık hizmetleri ile ilgili sağlık kurumlarının ilgili personeli için düzenli ve sürdürülebilir hizmet içi eğitimler sağlamaktadır. Bu bağlamda, sağlık kurum ve kuruluşlarının her seviyesi erişilebilirlik koşulları açısından değerlendirilmiştir. Günümüzde, planlanan düzenlemeleri zamanında yerine getirmek amacıyla birincil sağlık kuruluşlarının binalarının erişilebilirliklerine ilişkin veriler girilmektedir.

212. Tıbbi Sosyal Hizmetlerin Uygulanması Hakkında 16 Şubat 2011 tarihli Genelge uyarınca, "Sosyal Hizmet Birimleri", sağlık kurumlarından yararlanan EB'ler ve ailelerine sosyal çalışanlar tarafından planlanan psiko sosyal faaliyetler, hizmetler konusunda rehberlik, danışmanlık, ev ziyaretleri, aileleri engellilik konusunda bilgilendirmek vb sosyal servis müdahaleleri sağlar.

213. Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanan ve katkıları ve yorumları için ilgili kurumlara dağıtılan "Engelliliğin Önlenmesi ve Engelli Bireyler için Sağlık Hizmetlerinin Geliştirilmesi Üzerine Taslak Eylem Planı"EB'ler için sağlık hizmetleri geliştirmede aktif koordinasyon ve işbirliği sağlamayı amaçlamaktadır.

Madde 26:Habilitasyon ve rehabilitasyon

214. Türkiye'deki tıbbi rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanmasında, ilk önce, yararlanıcının veya yasal vasisinin bilgilendirilmiş onam alınmaktadır. Ayrıca, mesleki ve sosyal rehabilitasyon hizmetleri gönüllü olarak sağlanmaktadır. Bu tür hizmetlerden yararlanmak isteyenlerin tedarikçilere başvurusu beklenmektedir. (Ayrıca bkz. Madde 19, 25, 27).

215. Rehabilitasyon hizmetlerinin tüm vatandaşlarla eşit şartlarda sağlanması EHK tarafından öngörülmüştür. Kanun şunu sağlamaktadır; rehabilitasyonun tüm alanlarında ihtiyaç duyulan personeli eğitmek için eğitim programları geliştirilmiştir, bu personelin istihdamı için gerekli tedbirler alınmıştır, EB'lerin ve ailelerinin aktif ve etkili katılımı rehabilitasyon servislerine karar verme, planlama, yürütmek ve sona erdirmek üzere rehabilitasyonun bütün aşamaları için esastır(Madde 10). Buna ek olarak, 573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, tanılama, değerlendirme ve yerleştirme de dahil olmak üzere eğitim rehabilitasyonunun her aşamasında ailelerin rızasını almayı gerektirmektedir (Madde 5).

216. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu hükümleri uyarınca, fizyoterapi ve rehabilitasyon hizmetleri almayı düşünen EB'ler kamu hastaneleri, fizyoterapi ve rehabilitasyon hastanelerinin fizyoterapi ve rehabilitasyon bölümlerinde veya özel fizyoterapi merkezlerinde bu hizmetten yararlanabilir. Bu tür hizmetlerin maliyeti ve rehabilitasyon süreçlerinde kullanılan cihazlar, Sağlık Uygulama Tebliği doğrultusunda hükümet tarafından kapsamaktadır (Ayrıca Madde 25'e bakınız).

217. Buna ek olarak, Sosyal Güvenlik Kurumu rehabilitasyon ve habilitasyon hizmetlerinde kullanılmak üzere yardımcı cihazların ve ekipmanların temin edilmesine ilişkin bir animasyon filmi hazırlamış ve yayımlamıştır. Bu kısa film, yardımcı cihazların erişilebilirliği hakkında bilgi vermeyi ve bu cihazların kullanımını teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

218. EHK, EB'ler için mesleki tercih özgürlüğünün ve eğitime erişim hakkının kısıtlanamayacağını önermektedir. Bu bağlamda, mesleki rehabilitasyon hizmetleri, EB'lerin kapasiteleri doğrultusunda bir mesleki faaliyet için eğitilmesinde ve istihdamda verimli hale getirilmesinde temel ilkeyi oluşturmuştur. EHK'nın 12. maddesi, engellilik türlerini dikkate alarak iş ve meslek analizlerinin yapılmasını ve mesleki rehabilitasyon ve eğitim programlarının, MEB ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından ASPB koordinasyonu altında geliştirilmesini öngörmektedir. Yasa aynı zamanda, gerçek veya tüzel kişiler tarafından açılan özel mesleki rehabilitasyon merkezlerinde, yetenek geliştirme merkezlerinde ve/veya çeşitli şekillerdeki korunaklı atölyelerde bireysel gelişmelerine ve yeteneklerine göre bireylerin iş ve yeteneklerinin geliştirecek önlemlerin alınması koşullarını belirler.

219. Mesleki rehabilitasyon hizmetleri belediyeler tarafından da sağlanmaktadır. Belediyeler, bu hizmetlerin sağlanması sırasında gerekli gördükleri durumlarda,

halk eğitim ve çıraklık eğitim merkezleriyle işbirliği yapmaktadırlar. Engelli kişinin rehabilitasyon talebinin karşılanamaması durumunda, hizmeti en yakın merkezden alır ve ilgili belediye hizmet ücretini öder. İlgili Yönetmelik uyarınca, merkezler fizyoterapi, rehabilitasyon, ergoterapi, sosyal rehabilitasyon; mesleki eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunmalıdır (Madde 13) (Ayrıca bkz. Madde 24, 27).

220. Ailesi olmayan veya aile evinde bakım alamayan kişilerin rehabilitasyonu kamu ve özel bakım ve rehabilitasyon merkezlerinde sağlanmaktadır. Bu merkezlerde, sosyal, mesleki, zihinsel veya fiziksel alanlarda beceri geliştirme amaçlı rehabilitasyon hizmetlerine ek olarak, her yaşta ve engellilik grubundan engelli kişilere bağımsız yaşam faaliyetleri de sağlanmaktadır (Bkz. Madde 19).

221. Sosyal rehabilitasyon hizmetleri kapsamında, EB'lerin mevcut yetenekleri ve mesleki becerilerini korumak ve geliştirmek için çeşitli sportif, kültürel, sanatsal veya sosyal etkinlikler sürdürülmektedir. Bu faaliyetlerin bir parçası olarak, EB'ler ulusal ya da uluslararası yarışmalara katılmaya teşvik edilir, böylece bir grubun üyeleri olarak hayatta başarılı olmanın ve değerli, üretken ve bağımsız kişiler olmanı mutluluğunu hissedebilirler.

222. Görme engelli kişiler için kamuya ait rehabilitasyon merkezlerinde; tamamen ya da kısmen görme engelli bireyler, yeteneklerine göre bağımsız yaşam becerileri ve hareketlilik ve mesleki eğitimler üzerine eğitimlere katılır. Bu süreç, onlara psikolojik ve sosyal destek sağlamayı ve onlara bir mesleğe ve bir işe sahip olmalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

223. R tipi ceza infaz kurumları, bakım ihtiyaçları tıbbi raporla tasdik edilmiş engelli veya ağır hastalığı olan hükümlü ve tutukluların tedavilerini ve bakımını sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Bu kurumların koşulları, fiziksel engelli hükümlülerin günlük yaşamlarını rahat bir şekilde sürdürmeleri için gerekli olan araçlarla donatılmıştır. Ayrıca, bu kurumların personeli için engellilik bilinçlendirme faaliyetleri yürütülmektedir. Dahası, EB'lerin sosyalleşmesine katkıda bulunmak için okuma yazma kursları, mesleki eğitimler, sosyal ve kültürel etkinlikler de gerçekleştirilmekte ve görsel engelli insanlara yönelik yayınlar erişilebilir formatlarda sağlanmaktadır.

Madde 27: İstihdam

224. Anayasaya göre; herkesin çalışma hakkı ve vazifesi vardır. Devlet işçilerin yaşam standartlarını yükseltmek; ve işçileri ve işsizleri genel iş koşullarını iyileştirmek, çalışmayı geliştirmek, işsizliğin önlenmesi için uygun ekonomik koşullar yaratmak ve çalışma barışını korumak için gerekli önlemleri alacaktır (Madde 49). Kimse yaşına, cinsiyetine ve kapasitesine uygun olmayan işi yapmak zorunda bırakılamaz. Reşit olmayanlar, kadınlar ve fiziksel ve zihinsel engelle sahip bireyler çalışma koşulları bakımından özel koruma altına alınmalıdır (Madde 50).

225. EHK'nın ilgili hükümleri ile iş seçimi, başvuru formları, seçim süreci, teknik değerlendirme, önerilen çalışma süreleri ve koşulları kapsayan istihdam sürecinin herhangi bir aşamasında EB'lere karşı ayrımcı uygulamalar yasaklanmıştır. İstihdam edilen EB'ler, EB için olumsuz sonuçlara neden olursa, engelleri temelinde herhangi bir ayrımcı muameleye tabi tutulamazlar. Bunun yanı sıra, Kanun aynı zamanda, ilgili görev, yetki ve sorumluluk sahibi kuruluş ve organizasyonlar ile iş

yerleri için gerekli erişilebilirlik düzenlemelerini yapmak ve çalışan ya da işe başvuran EB'lerin karşılaşılabileceği engelleri ve güçlükleri azaltmak veya ortadan kaldırmak için önlemlerin alınması zorunluluğunu da getirmektedir. (Madde 14)

226. Engelliliğe dayalı ayrımcılığa karşı mücadele açısından bir başka önemli gelişme, EHK'nın ilgili hükümlerine göre TCK'nın değiştirilmesiydi. Bu değişiklik uyarınca, satışı, taşınır veya taşınmaz malların devrini ya da bir hizmetin icrasını ya da bir hizmetten yararlanmasını ya da başka nedenlerle birlikte engellilik gerekçesiyle bir kişinin istihdamını ya da işsizliğini sınırlayan her bireyaltı aydan bir yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır (Madde 122).

227. İş hukukunun temel ilkelerinden biri olan çalışanlara eşit muamele yükümlülüğü, 2003 yılında 4857 sayılı İş Kanunu hükümlerine göre yasal olarak düzenlenmiştir (Madde 5). Söz konusu düzenleme, dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep veya benzeri sebeplerden herhangi bir ayrımcılığın istihdam ilişkisinde izin verilmeyeceğini düzenlemiştir. "Engellilik" terimi, ayrımcılık gerekçelerine dahil edilmemesine rağmen, "benzer nedenler" çağrışımının engelliliği de kapsadığına genel olarak değinilir.

228. İş Kanunu'nun 5. Maddesi, ayrımcı uygulamalarda "ispat yükü" veya sözleşmelerin sona erdirilmesini bir kural olarak çalışanlara yüklemektedir. Örneğin, sosyal haklar veya ücret artışları gibi belirli uygulamalardan dışlanan bir çalışanın işverenine karşı bir eylem aldığı ve ilgili hak / yükselişlerden istifade etmesini talep ettiği zaman kendi iş yerindeki diğer çalışanlardan farklı olmadığını ispat etmeye çalışacaktır. Yasaya göre, çalışanın ispat yükü ağır olmamalıdır. Bununla birlikte, bir çalışan, işverenin ihmali belirten bir durum ileri sürdüğünde, ispat yükü işverene ait olacaktır. Ayrıca, iş güvenliğine sahip bir işçinin iş sözleşmesinin eşit muamele yükümlülüğüne aykırı olarak feshedilmesi durumunda, ispat yükü yine işverene ait olacaktır.

229. 2007-2013 Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın "İşgücü Piyasasının Geliştirilmesi" alt başlığı, kadınlar, gençler, uzun süreli işsizler, EB'ler ve işgücü piyasasında zorluk çeken eski hükümlülere eşit fırsatlar sağlamayı amaçlamaktadır. Öte yandan, "Gelir Dağılımının İyileştirilmesi, Sosyal İçerme ve Yoksullukla Mücadele" alt başlığı, ekonomik koşullarını iyileştirmek ve sosyal yaşama katılımlarını artırmak için EB'ler için özel olarak tasarlanmış sosyal ve fiziksel ortamlar ve eğitim olanakları sağlayan korunaklı atölye çalışmalarının kurulmasını şart koşmaktadır.

230. Türkiye'de EB'lere yönelik istihdam politikası genel olarak olumlu eylem önlemlerine odaklanmaktadır. EB'lerin istihdamı, kota / vergi sistemi vasıtasıyla yükseltilir. Kota / vergi planı hem kamu hem de özel sektörde belli zorunlu oranda EB istihdamı şeklinde uygulanmaktadır. Bu yükümlülüğün 4857 sayılı İş Kanununun hükümlerine tabi olan işverenler tarafından ihlali halinde, ihlal eden kişilere idari para cezası verilir. Kota / vergi sistemi çerçevesinde istihdam edilecek EB'ler, en az % 40 sakatlığı belirten bir sağlık kurulu raporu ile engellerini belgelemek zorundadırlar.

231. EB'lerin Türkiye'de kamu görevlisi / memur olarak istihdam edilmesi, Devlet Personel İdaresi'nin sorumluluğu altındadır. Bununla birlikte, hem kamu hem de özel sektörde işçi olarak istihdam edilen kişiler İŞKUR'un (Türkiye İş Kurumu) sorumluluğundadır. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununa göre, kurum ve kuruluşlar, toplam memuriyetleri içinde % 3 engelli personel istihdam edecektir

(Madde 53). Öte yandan, 4857 sayılı İş Kanunu uyarınca, elli (tarım veya ormancılıkla ilgili iş yerlerinde 51) veya daha fazla çalışmanı bulunan işletmeler yüzde 3'lük bir istihdamda bulunacak ve bu oran kamu teşebbüsleri için% 4 olacaktır (Madde 30).

232. Türkiye'de memurlar, sınav sonuçlarına göre istihdam edilmektedir. EB'ler, diğer tüm başvuranlarla birlikte Kamu Personeli Seçme Sınavı'na (KPSS) girme imkânına sahiptirler veya EB'ler için özel olarak tasarlanmış ve düzenlenen başka bir sınava başvurabilirler.

233. EB'ler için özel ve merkezileştirilmiş bir inceleme yapmak, sorular hazırlarken veya sınav süresini belirlerken özel ihtiyaçları ve erişilebilirlik gereksinimlerini göz önünde bulundurmak, 2011'de Devlet Memurları Kanunu'nda yapılan bir değişiklikle öngörülmüştür. İlgili Yönetmelik, orta öğretim veya yüksek öğrenimden mezun olan EB'lerin öğrencilerin sınava girmesi gerektiği, daha düşük bir eğitim seviyesine sahip olan EB'ler kamu görevlisi olmak için kura çekimine katılması için ilkeleri belirlemiştir. Engelli bireyler için ilk Özürlü Memur Seçme Sınavı (ÖMSS), ÖSYM tarafından 29 Nisan 2012'de 81 ilde gerçekleştirildi. Sınavın sonucu olarak, kamu kurumlarında boşalan pozisyonlara 5254 EB yerleştirildi. Bu sayı 2013 yılında 5926'ya yükseldi. EB'ler mühendis, mimar, sosyolog, avukat, öğretmen gibi 49 farklı pozisyona yerleştirildi. Ayrıca EB'ler tarafından Bakanlık veya Bakanlık Danışmanı gibi bazı üst düzey pozisyonlar da bulunmaktadır. Başka bir deyişle, açık rekabet ilkesine dayalı kariyer adımları EB'ler tarafından erişilebilirdir. Devlet memurları olarak çalışan EB'lerin aynı pozisyondaki diğerleriyle aynı maaşı aldıklarına dikkat edilmelidir. 2002 ile 2013 yılları arasında engelli memurların işe alımına ilişkin veriler Ek 3 Tablo 9'da verilmektedir.

234. EB'lerin özel sektörde istihdam edilmesine ilişkin Yönetmelik hükümlerine göre, işverenler İŞKUR ajansı aracılığı ile veya kendi imkanlarıyla engelli elemanları işe alabilirler. Her iki durumdada, işverenler makul konaklama önlemleri almak, engelli çalışanları mesleklerine göre görevlendirilmesi ve ilgili iş için gerekli olan ekipman ve araçları onlara sağlamakla zorunludur.

235. EB'lerin kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan olarak istihdam edilmesine ilişkin Yönetmelik uyarınca engelli çalışanları işe almak için muayene veya kura çekme prosedürleri uygulanmaktadır. Engelliliğe ilişkin herhangi bir üst sınır ya da belirli bir sakatlık türü, yukarıda sözü edilen işe alım süreçlerinde, kamuda veya özel sektörde şart koşulamaz.

236. İŞKUR kayıtlarına bakıldığında, kamu ve özel sektörde 2005 ile 2012 yılları arasında çalışan olarak istihdam edilen EB'lerin sayısında önemli ölçüde bir artış olmasına rağmen, kadınların istihdam oranının hala düşük olduğu açıkça görülmektedir. Kamu ve özel sektörde kota sistemi ile istihdam edilen engelli çalışanların yıllara göre dağılımı Ek 3 Tablo 10'da verilmektedir.

237. İş Kanunu uyarınca, engelli işçi çalıştırma yükümlülüğünü ihlal eden işverenler, işçi başına yaklaşık olarak iki asgarî ücret (2011'de 1672 TL - yaklaşık 500 EUR, 2013'te 1832 TL - yaklaşık 560 EUR) idari para cezasıyla cezalandırılmaktadır. Toplanan para cezası İŞKUR İdari Para Cezası Fonu'nda toplanarak EB'lerin istihdamı ile ilgili projelere tahsis edilmektedir. Fon tahsisi, işveren ve işçi

konfederasyonlarının, engelli kuruluşları konfederasyonlarının ve diğer ilgili kurumların temsilcilerinden oluşan Para Cezası Tahsisi Komisyonunun sorumluluğunda ve yetkisindedir.

238. İlgili Türk mevzuatına göre, işverenlerin makul düzenleme önlemleri almak, mesleklerine göre engelli çalışanların görevlendirilmesi ve ilgili iş için gerekli ekipman ve araçları sağlamaları gerekmektedir. Bununla birlikte, çalışma ortamında yapılacak düzenlemeler için promosyon veya teşvik yoktur. Ayrıca, kamu veya özel sektörde çalışan engelli işçiler için çalışma saatlerinin başlangıç ve bitiş saatleri, İş Kanunu hükümlerinin dikkate alınması koşuluyla esnek olabilir. Buna ek olarak, engelli işçiler, işçilerin engellilik raporlarında tanımlanan su altında, yer altı veya başka işlerde görevlendirilemez.

239. 2011 yılında Devlet Memurları Kanunu'nda yapılan bir değişiklikle engelli memurlar için, engellilik türü gerektirdiği takdirde çalışma koşulları ve iklim veya ulaşım koşulları için esneklik sağlanmıştır. Öte yandan, engelli devlet memurlarının talepleri olmaksızın gece vardiyasında çalıştırılması yasaklanmıştır.

240. 2003 yılında 4857 sayılı İş Kanunu uyarınca çıkarılan Yapı İşlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği ve 2004 yılında çıkarılan İşyerinde Asgari Güvenlik ve Sağlık Gereklerinin Yönetmeliği, engelli işçilerin istihdam edildiği işyerlerinde işçilerin özel ihtiyaçları için gerekli önlemlerin alınmasını öngörmektedir. 2012 yılında sağlık ve güvenlik mevzuatında kaydedilen dikkate değer ilerlemeler gerçekleştirilmiştir ve 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu 20 Haziran 2012'de yürürlüğe girmiştir. 6331 sayılı Kanun uyarınca yapılan çeşitli yasal düzenlemelere istinaden, engelli olanlar da dahil olmak üzere tüm çalışanların sağlık ve güvenliği hedef alınmıştır.

241. İş Kanunu uyarınca işverenler, engellilik sebebiyle işyerinden ayrılmış fakat daha sonra iyileşen başvuranlara - eski işlerine geri dönmek isterlerse boş pozisyonlar mevcutsa derhal, aksi takdirde boş pozisyonlar oluştuğunda veya istihdamın koşullarına göre diğer eşit işlerde öncelik verirler. Öte yandan, işveren, yukarıda belirtilen şartların varlığına rağmen söz konusu iş sözleşmesini tamamlama yükümlülüğüne uymazsa, eski çalışanına altı ayın maaşına eşit bir tazminat ödeyecektir (Madde 30).

242. Özelleştirme Uygulamalarına Dair 4046 Sayılı Kanun uyarınca, özelleştirme kapsamına alınan kuruluşların (iştirakler hariç) özelleştirmeye hazırlanması, özelleştirilmesi, küçültülmesi veya faaliyetlerinin kısmen ya da tamamen durdurulması, süreli ya da süresiz kapatılması veya tasfiye edilmesi nedeniyle; bu kuruluşlarda iş sözleşmesine dayalı olarak ücret karşılığı çalışanlardan iş sözleşmeleri tâbi oldukları iş kanunları ve toplu iş sözleşmeleri gereğince tazminata hak kazanacak şekilde sona ermiş olanlara, kanunlardan ve yürürlükteki toplu iş sözleşmelerinden doğan tazminatları dışında ilave olarak iş kaybı tazminatı ödenir. Engelli personele bu maddede belirtilen tutarın iki katı olarak iş kaybı tazminatı ödenir. Ayrıca, bu kişilerin yeni istihdam olanakları, kariyer gelişimi, mesleki ve staj eğitimi bulma hizmetleri, Özelleştirme Fonu'nun desteklenmesi ve finansmanı ile sağlanacaktır (Madde 21).

243. Öte yandan EHK, engellilik koşullarının bir sonucu olarak iş piyasasına entegrasyon konusunda zorluk çeken EB'lerin istihdam edilmesine alternatif bir araç

olarak korumalı işyerleri yoluyla sağlanmasını öngörmektedir (Madde 14) Bu bağlamda, hükümet desteği ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulabilecek korumalı işyerlerinin ilke, usul, izleme ve çalışma kurallarını belirleyen Korumalı İşyerleri Hakkında Yönetmeliği 2006 yılında çıkartılmıştır.

244. EYHGM tarafından 2011 yılında yapılan, Türkiye'de EB'lerin istihdamı konusundaki en kapsamlı araştırma olan "İşgücü Piyasasının Engelliler Açısından Analizi", zihinsel / psikolojik engelli kişilerin istihdam açısından en dezavantajlı grubu oluşturduğunu göstermektedir. Araştırma sonuçlarına göre, işverenlerin engellilik türlerini tercih etmeme oranları aşağıdaki gibidir; Zihinsel engelli kişiler için % 73, duygusal veya psikolojik engelli kişiler için % 61. Bu bulgular, istihdamda geçiş aracı olarak kabul edilen korunaklı atölyeler aracılığı ile istihdam edilen diğer engel gruplarına kıyasla, istihdamda daha fazla zorluk çeken zihinsel / duygusal engelli kişilerin bulunmasının zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, devlet tarafından korumalı işyerleri yapılması için sağlanacak teşvikleri açıklığa kavuşturma amacıyla bir yasa tasarısı hazırlandı.

245. Ayrıca, "Korumalı İşyerleri" Projesi, zihinsel ya da duygusal engelli iş gücü piyasasında zorluk çeken kişilere yönelik korumalı işyeri yapmak amacıyla İŞKUR ve ASPB-EYHGM koordinasyonu ile başlatıldı. Proje faaliyetlerinin bir parçası olarak, korumalı bir işyeri haline gelmeye uygun bulunan kuruluşlara geçici mali destek ve 150.000 TL (Yaklaşık 50.000 EUR) tutarında bir hibe verilmesi sağlanacaktır.

246. İş Kanununa göre, kota çerçevesinde veya korumalı işyerlerinde engellilerin her birinin en düşük günlük kazancından hesaplanan işverenlerin sosyal sigorta payı Hükümet tarafından tamamen ödenir. Buna ek olarak, bir yasal zorunluluk olmaksızın istihdam edilen engelli her kişi için işverenin sosyal sigorta payı Hükümet tarafından yarı yarıya ödenmektedir.

247. Mesleki rehberlik ve danışmanlık hizmetleri MEB ve İŞKUR tarafından yapılır. MEB, bu hizmetleri illerde veya ilçelerde bulunan Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinin özel eğitim değerlendirme kurulları aracılığıyla sağlar; veya kamu eğitim kurumlarının bünyesinde kurulan Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri aracılığıyla gerçekleştirilebilir. MEB, resmi ya da yaygın eğitim kurumlarında kapsayıcı ortamlarda, özel mesleki eğitim okullarında, ve çiraklık eğitim merkezlerinde veya kamu eğitim merkezlerinde EB'lere mesleki eğitim verir. Ayrıca İŞKUR, EB'ler için mesleki eğitim kursları da düzenlemektedir.

248. 1986'da yürürlüğe giren 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, özel ihtiyaçları olan kişilere oryantasyon kursları veya özel meslek kursları verilmesi yükümlülüğünü getirmiştir (Madde 39). 2002 ve 2008 yıllarında Mesleki ve Teknik Eğitim Yönetmeliği'nin engellilerin mesleki eğitim ortamlarında gerekli fiziksel düzenlemelerin yapılması ve fiziksel engellerin mesleki eğitimden olabildiğince kaldırılması öngörülmüştür. Ancak, eğitim materyallerinin eksikliği ve eğitim ortamlarının fiziki eksikliklerine bağlı olarak, bütünleştirme eğitimi verilen sınıflarda mesleki eğitimden yararlanan engelli öğrenci sayısı istenilen düzeye ulaşmamıştır. Aynı türden bir diğer sorunla çiraklık eğitiminde karşılaşılmaktadır; çiraklık eğitim merkezleri tüm illerde ve birçok ilde yaygın olmakla birlikte, EB'ler bu merkezlerden aktif olarak yararlanamazlar.

249. 2010 yılında yayımlanan MEB Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği, yaygın eğitimin okuryazarlık eğitimi ve kişisel yetenekleri ve bilgisine uygun beceri geliştirme gibiyapmalarını ortaya koymaktadır (Madde 4). Buna ek olarak, bu yönetmelik, örgün eğitim merkezlerini - ilgili kurumlarla işbirliği içinde - özel ihtiyaçları olan EB'ler, vesayet altındaki kişiler, sokaklarda çalışan ve / veya yaşayan çocuklar, çeşitli sektörlerde çalışan çocuklar, tedavi alan uyuşturucu bağımlıları, mahkumlar ve tutuklular, hastanelerde veya rehabilitasyon merkezlerinde kalan kişiler için kurslar ve çeşitli aktiviteler oluşturma görevi ile vazifelendirir.

250. İŞKUR'un sağladığı mesleki ve işle ilgili danışmanlık hizmetleri, 4904 Sayılı Türkiye İş Kurumu Kanununun yürürlüğe girmesinden sonra İŞKUR tarafından 1991 yılında başlatılmıştır. Bu hizmetler kapsamında, mesleki tercih yaparken EB'lere sistematik olarak mesleki ve işle ilgili danışmanlık sağlanmaktadır. Böylece, EB'ler kendi kişisel yeteneklerine ve çıkarlarına uygun bir meslek bulmakta desteklenir. Bu bağlamda, 65 ilde Meslek Bilgi Büroları kurulmuş ve 81 İşe Yerleştirme Bürosu, İl İş ve İşgücü Müdürlükleri bünyesinde hizmet vermeye başlamıştır. Bu hizmetlerin kapasitesini artırmaya yönelik çabalar bulunmaktadır. Bu bağlamda, 2012-2013 yılları arasında İŞKUR tarafından kademeli olarak 4000 Meslek ve İş Danışmanı istihdam edilmiştir. 2013 sonuna kadar istihdam edilen danışman sayısı 3914'tür.

251. Her Meslek ve İş Danışmanına, danışmanlık hizmetini etkili bir şekilde sunmak amacıyla iş arayanlar, işverenler veya okullardan oluşan bir portföy verildi ve böylece her işsiz, işveren veya okul danışmanına kavuştu. Portföy sisteminden dolayı, engellilerin her biri bir danışmana sahiptir. 2012 yılında 32.331, Eylül 2013'e kadar 44.627 EB görüşmeler yoluyla Meslek ve İş Danışmanlığı aldı.

252. İŞKUR'un mesleki eğitim programları engelli organizasyonları ve il istihdam büroları ve iş merkezleriyle işbirliği içinde planlanmaktadır. Kayıtlı EB'lere uygun meslekler ışığında düzenlenen eğitim programlarında veya kurslarda, işgücü piyasasında ihtiyaç duyulan niteliklere sahip olan işsiz EB'lere öncelik verilmektedir.

253. Eğitim kursları, İŞKUR kaynakları, İşsizlik Sigortası Fonu, EB'leri istihdam etmeyen işverenlerden veya eski mahkumlardan alınan cezalar ile uluslararası hibeler veya fonlar tarafından finanse edilmektedir. Kaynaklar, istihdamı garanti eden projelere öncelik verilerek dağıtılmaktadır. 2005 ile 2013 yılları (Ekim) arasında düzenlenen 2.176 eğitim kursuna 25.745 EB katıldı ve bu kurslara 137.467.116.70 TL (yaklaşık 46 Milyon Euro) ayrıldı.

254. Ayrıca İŞKUR, 2007-2008 yılları arasında İzmir'de bir Proje gerçekleştirdi. Hollanda Hükümeti ile ikili işbirliği programı (MATRA) içinde "İŞKUR'un Kurumsal Yapısının Güçlendirilmesi ve Engelli Bireyler İçin Geliştirilmiş İstihdam Stratejisi ve Mesleki Rehabilitasyonun Kurulması" projesi kapsamında başlatıldı. Proje, 2008 yılı sonundan önce 100 EB'nin istihdamını hedefledi ve başardı. Bu nedenle, Proje faaliyetlerinin ülke çapında genişletilmesi planlanmaktadır. Ayrıca, Ulaştırma Bakanlığı tarafından yürütülen "Ulaşım, Haberleşme ve Yaşamda Beni de Sayın" projesi kapsamında 250 bedensel engelliye eğitim verildi; çağrı merkezleri tarafından istihdam edildi ve evlerinden çalışma fırsatı buldular.

255. EHK, EB'lerin yeteneklerinden yararlanarak bir mesleği seçme ve eğitim kurslarından yararlanma haklarının kısıtlanamayacağını belirtmektedir. Mesleki rehabilitasyon hizmetlerinden faydalanabilmeleri için, bir meslek sahibi olmaları

ve bir mesleğe girebilmeleri ve onları verimli hale getiren ekonomik ve sosyal refahlarının güvence altına alınabilmeleri için EB'lerin etkinleştirilmesi şarttır. Bu bağlamda, mesleki rehabilitasyon uygulamalarını sistematik bir şekilde yürütmek amacıyla Özel Mesleki Rehabilitasyon Merkezleri Hakkında Yönetmelik 2006 yılında çıkarılmıştır. Mevzuat, bu merkezlerin sürdürülebilirliğinin devam etmesini sağlamak için ilgili yasal düzenlemelerin düzenlenmesi üzerinde çalışmaktadır.

256. 1,955,651 adet zanaat ve ilgili ticaret kuruluşunun 4,309'u EB'ler tarafından yönetilmektedir. Engelli esnaf ve sanatkârlar için özel bir yasal düzenleme olmasa da, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) tarafından yürütülen "Girişimci Destekleme Programı" projesinin faaliyetlerinden yararlanmaya teşvik edilmektedirler. Kendi işletmelerini kurmak isteyen engelliler, diğer bireylerle birlikte "Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi" ne katılabilirler ve başlangıç sermayesini % 10'luk bir fazlalıkla "Yeni Girişimciler için Mali Destek" fonundan alırlar.

Ayrıca, ASPB ile Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı arasında imzalanan İşbirliği Protokolü çerçevesinde EYHGM ve KOSGEB tarafından "Girişimcileri Engellemeye Son Verilmesi" adlı bir Ortak Proje başlatılmıştır. Proje, girişimcilik eğitimleri ve rehberlik faaliyetleri aracılığıyla EB'ler arasında girişimciliği teşvik etmeyi ve böylece ekonomik ve sosyal koşullarını geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ekim 2013'e kadar, 436 EB'in kadın olan 199'u girişimcilik eğitimlerine katıldı ve 29 engelli yeni girişimciye toplam 306.619.46 TL (yaklaşık 100.000 EUR'luk) bir mali yardım verildi. Bu proje kapsamında ülkenin farklı bölgelerinden 2000 EB'nin de bu eğitimlere katılması bekleniyor.

Madde 28: Yeterli yaşam standardı ve sosyal koruma

257. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğunu garanti eder ve Devlet gerekli önlemleri almalı ve sosyal güvenlik sağlanması için organizasyonu kurmalıdır (Madde 60). EB'ler, sosyal güvenlik açısından korunacak vatandaşlar arasında tanımlanır ve Devlet, EB'leri korumak ve toplumsal yaşama entegrasyonlarını sağlamak için tedbirler almakla yükümlüdür (Madde 61).

258. 2011 yılında 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununda yapılan değişiklikle sosyal güvenlik ve EB'lerin gelir kaynaklarının korunması ilkesi engellilik hizmetlerinin temelini oluşturmuştur (Madde 4). Buna ek olarak, aynı yasada, sosyal korumaya muhtaç EB'ler, çocuklar ve yaşlılara sosyal hizmet uygulamalarının uygulanmasında öncelik verileceği belirtilmiştir.

259. EB'lerin sosyal güvenlik sistemi, prim sistemi içerisinde veya prim sistemi dışında olmak üzere iki şekilde sağlanır. Ayrıca, vergi muafiyeti / indirimi ve nakit veya ayni yardım gibi çeşitli destekler bulunmaktadır.

260. EB'lerin prim sistemi üzerinden emekliliği 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile düzenlenmektedir. Serbest çalışanlar, devlet memurları veya işçiler olarak sigortalanmış olan EB'lerin iş kazası ya da mesleki bir hastalık olması durumunda, bu kişiler malullük sigortası kapsamında daha erken emekli olabilirler.

261. Öte yandan malullük olarak kabul edilebilecek bir derecede çalışmaya başlamadan önce hastalık veya sakat kalma nedeniyle malullük emekliliklerinden yararlanamayan sigortalılar yaşlılık sigortası kapsamında daha erken emekliye ayrılabilirler ve yaşlılık aylığı alır.

262. Ölüm, yaşlılık ve maluliyet sigortalarının yeterli primlerinin ödenmesi koşuluyla, aşağıdaki koşullardaki kişiler yaşlarına bakılmaksızın yaşlılık aylığına hak kazanırlar:

- En az 16 yıl sigortalı olması ve 4320 gün prim ödemesi şartıyla engelliliği % 50-59 (sağlık raporu ile ispatlanmış) dereceye kadar sigortalı olanlar;
- En az 18 yıl sigortalı olması ve 4680 gün prim ödemesi şartıyla % 40-49 (sağlık raporu ile ispatlanmış) dereceye kadar engelliliği bulunan sigortalılar.

263. Aynı yasanın ilgili hükümleri uyarınca, sürekli bakıma muhtaç engelli çocuk sahibi sigortalı kadınların da erken emeklilik hakkı vardır. Yaşlılık veya emekli aylığı talep eden sigortalı kadınların başka bir kişinin sürekli bakımına muhtaç engelli çocuklara sahip olması durumunda, kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren prim ödemelerinin dörtte biri (prim gün sayısı esas alınarak) toplam prim ödemelerine eklenir ve eklenen miktar emeklilik yaş sınırlarından çıkarılır.

264. Toplumsal katkısı olmayan sosyal güvenlik sistemi göz önüne alındığında, daha önce hiç çalıştırılmamış olan tüm EB'ler veya belirli bir engellilik hali nedeniyle çalışmayan kişiler ve aileleri ekonomik olarak yoksun engelli çocuklar, 2022 sayılı Kanun çerçevesinde engellilere emeklilik hakkına sahiptir. 2022 sayılı Kanun uyarınca ödenen engellilik aylığı miktarı, engellilik derecesine göre değişmektedir. EB'lere, geliri olmayanların % 70'inden fazlasıyla ödenen maluliyet aylığı, 2011'in ilk yarısında aylık bazda 316.14 TL ve ikinci yarıda 328.92 TL olarak gerçekleşti. EB'lerin emekliliğinin % 40-69 arasındaki bir oranı, yılın ilk yarısında 210.76, ikinci yarıda 219.28 olarak gerçekleşti. Engellilik aylığı alan kişilerin tedavi masrafları genel sağlık sigortası kapsamındadır. Bu nedenle, bu program aynı zamanda bir sosyal güvenlik sistemi gibi işlev görmektedir ve EB'ler için en çok yararlanan sosyal yardımdır. Bir emekli aylığı alan EB'lerin sayısı 2002'de 262.378 iken yıllar itibarıyla kademeli olarak artmıştır. 2002'ye kıyasla bu sayı % 73,05 oranında artarak 461.857 kişiye ulaştı. 2010 yılında 514.844, 2011 yılında 540.563 olarak gerçekleşmiştir. 2009-2013 yılları arasında emeklilik maaşı alan kişi sayısı Ek 3 Tablo 11'de verilmektedir.

265. Ek olarak, ekonomik açıdan yoksun EB'ler, il ve ilçelerde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları'na başvurabilir ve cihazları / teçhizat veya nakit veya aynı yardım talep edebilir. Bu vakıflar ayrıca, sosyal güvenlik kuruluşlarının kapsamadığı, ortopedik veya diğer yardımcı ekipmanların masraflarını karşılamaktadır.

266. Engelli bireyler, engel derecesine göre belirli oranlarda vergi indirimi / istisnasından yararlanabilir. 193 Sayılı Gelir Kanunu kapsamında ücret kazanan EB'ler, engelli akrabalarına bakmakla yükümlü olan ücretli kazanan kişiler; serbest çalışanlar EB'ler; engelli bir akrabaya bakmakla yükümlü serbest çalışan kişiler; basitleştirilmiş sistemde vergilendirilen EB'ler, engellilik derecesine göre farklı oranlarda Gelir Vergisi İndiriminden faydalanabilir.

267. Buna ek olarak, uyarlanmış bir motorlu taşıt kullanması için sağlık raporu almaya hak kazanmış olan EB'ler, iç piyasadan motorlu araçlar almaları şartıyla

özel tüketim vergisinden muaftır. Bu muafiyet aynı zamanda motorlu bir aracı kullanmasına engel teşkil eden % 90 ve üzeri engelli kişilerin akrabaları için de geçerlidir. Bu motorlu araçlar ayrıca motorlu taşıtlar vergisinden muaftır. Öte yandan, EB'ler tarafından ithal edilecek uyarlanmış motorlu taşıtlar gümrükten muaftır (Ayrıca bu raporun 20. maddesine bakınız)

268. EB'lerin eğitim, istihdam veya günlük görevlerde kullanılması için özel olarak üretilen her türlü malzeme, ekipman ve yazılım Katma Değer Vergisi'nden muaftır.

269. Üstelik, Emlak Vergisi Kanunu, Bakanlar Kuruluna, sadece 200 metrekareden daha küçük bir konuta sahip olmak kaydıyla, EB'lere ait gayrimenkul vergilerini azaltma veya iptal etme yetkisi vermiştir. 2007'de ve takip eden yıllarda, EB'ler Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca emlak vergisinden muaf tutulmuştur.

270. EHK hükümlerine göre, ailelerini kaybetmiş ya da ekonomik ya da sosyal açıdan yoksun olan bakıma muhtaç EB'lere kamu ya da özel kurumlarda bakım hizmeti verilmekte ya da kendi konutlarında bakım hizmeti verilmektedir. Bu düzenlemeye uygun olarak, evde ağır engelli çocuklarına ve diğer engelli akrabalarına bakmak zorunda kalacakları için işe başlayamayan annelere ASPB tarafından bir bakım ücreti verilir (Ayrıca bkz. Madde 19).

271. Ayrıca, Başbakanlığa bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğü, en az% 40 oranında engelliliği olan yetimlere ya da ekonomik olarak yoksun kişilere engellilik ödeneği öder. Ayrıca, 18 yaşından küçük engelli çocuklar da ebeveynlerinin yukarıda belirtilen şartları yerine getirmeleri şartıyla emekli maaşı almaktadır. Muhtaç aylığı tutarı 2011 yılında 330,62 TL ve 2012 yılında 383,16 TL'dir. Muhtaç aylığı, 2012 yılında 1265'i EB olmak üzere 5000 kişi ile sınırlandırılmıştır.

272. Tüm illerde ve ilçelerde 973 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfının kullanılması ile Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü EB'lere ve EB'ler de dahil olmak üzere tüm bağımlılara yönelik sosyal yardım programları yürütmektedir. Genel Müdürlük tarafından sağlanan menfaatler; engellilik yardımları, aile yardımları, sağlık yardımları, eğitim yardımları ve proje desteği avantajlarından oluşmaktadır. Engellilerin yararları kapsamında, engelli bireylerin sosyal güvencesi olmadan sosyal katılımını sağlamak için kullanılan her türlü yardımcı araç ve gereçlerin masrafları karşılanmakta ve ortaöğretime devam eden engelli öğrencilere ücretsiz ulaşım hizmeti sağlanmaktadır(Madde 24). Yıllara göre engel / bağımlı yardım alan EB'lerin dağılımı ve ayrılan yardımların tutarları Ek 3 Tablo 14'te verilmiştir.

273. Proje Destek Programları kapsamında, toplumun en dezavantajlı gruplarının - EB'ler, yaşlılar, çocuklar, göçmenler ve geliri olmayan kişilerin ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan sosyal hizmet projeleri desteklenmektedir. Bu bağlamda, 2003 ile 2013 yılları arasında 3.322 projeye 113.301.351 TL (yaklaşık 37 milyon EUR) tahsis edilmiştir. 2008 yılında 3294 sayılı Kanunda yapılan bir değişiklik uyarınca, sosyal güvenlik sistemi tarafından ödenen protez veya yardımcı cihazların masraflarının karşılanması görevleri Sosyal Güvenlik Kurumu'na verilmiştir. 2012 yılında yardım araçlarının çoğunun sosyal güvenlik sistemine dahil edilmesi ve Genel Sağlık Sigortası sistemine geçişi nedeniyle, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının sağladığı yardımların miktarı ve yararlanıcı sayısı azaltılmıştır.

274. Belediyeler, Kızılay ve diğer dernekler, vakıflar, federasyonlar ve sosyal yardım konfederasyonları, aynı zamanda, ekonomik olarak yoksun EB'lere nakit ve aynı olarak sosyal yardım sağlamaktadır. Ayrıca, yerel yönetimler ve özel kuruluşlar, EBlere verilen hizmet ücretlerinde belirli oranlarda indirim yapmaktadır. Bu kapsamda özellikle Türk Devlet Demiryolları, Türk Denizcilik Örgütü, Türk Hava Yolları ve şehirlerarası taşımacılık şirketleri engelli yolculara çeşitli indirimler yapmaktadır. Öte yandan, 2013 yılında 4736 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal ve Hizmet Tarifeleri ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunu'nda yapılan değişiklik gereği, % 40'ın üzerinde bir engel derecesine sahip olanlar, ağır engelli kişiler ve bunlara eşlik eden bir kişi şehirlerarası ve şehir içi demiryolu ve deniz yolculuğu, belediyeler tarafından sağlanan tüm toplu taşıma araçları, belediyeler tarafından yetkilendirilen taşımacılık şirketleri veya illerde yolcu taşınması için belediyeler tarafından yetkilendirilen özel şirketlerden faydalanabilir. Ayrıca, EB'ler milli parklardan, devlet tiyatrolarından, opera ve bale gösterilerinden, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarihi kalıntılardan ve müzelerinden ücretsiz olarak yararlanabilirler. Bazı belediyeler belediye meclisi kararları doğrultusunda EB'lerin su faturalarında belli oranlarda indirim yapmaktadır. GSM operatörleri ayrıca servis ücretlerinde indirim sağlamaktadır.

275. EB'lerin özel koşulları ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, ekonomik avantajlarla indirgenmiş internet tarifeleri 1 Şubat 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Engelli son kullanıcılar veya akrabaları bu tarifelerden yararlanmak için başvuru yapabilir.

276. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) inşaat projeleri, özellikle Toplu Taşıma Kısıtlamaları ve / veya Engelli Kişilere Erişilebilirliği Sağlayan Binalar İçin TS EN 9111 - Taşınmaz Kısıtlamaları ve / veya Engellilere Ulaşılabilirliği Sağlayan Minimum Gereksinimler olmak üzere, ilgili erişilebilirlik mevzuatına uygun olarak planlanmaktadır. EB'lerin talebi üzerine özel projeler de planlanmaktadır. Sosyal Konut İnşaatı Protokolü ve TOKİ ile ASPB Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü arasında 2009 ve 2011 yıllarında imzalanan Ek Protokol uyarınca, herhangi bir sosyal güvenliği olmayan ekonomik bakımdan yoksun kişilerin konutlarda geri ödeme yöntemiyle sağlanması planlanmıştır. Toplu konut projelerinde, en az % 50 engelli kişilere % 10 kota tahsis edilmektedir. Protokol kapsamında şimdiye kadar 39.974 evin proje planlaması tamamlanmış olup, 2023 yılına kadar 100.000 konut yapılması planlanmaktadır.

Madde 29: Siyasi ve kamusal yaşama katılım

277. Anayasa, EB'lerin eşitlik ilkesine dayanarak siyasi ve kamusal hayata katılma haklarını garanti eder. İlgili hüküm ayrıca, herhangi bir birey, aile, grup veya sınıfa herhangi bir imtiyaz verilmemesini ve Devlet organlarının ve idari makamların, tüm yargılamalarda kanun önünde eşitlik ilkesine uygun davranma yükümlülüğünü de içermektedir (Mad. 10). Ayrıca, kamu hizmetine giriş hakkı da düzenlenmektedir; kamu görevine alınabilmesi için ilgili birim için yeterlilikler dışında herhangi bir kriter dikkate alınmaz (Madde 70).

278. Anayasa, şunları temin eder; Türk vatandaşları, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasi parti içinde siyasi faaliyette bulunma ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir. (Madde 67). Bu bağlamda, seçim ve referandum yargının denetimi ve gözetimi altında yapılmaktadır. On sekiz yaşın üzerindeki tüm Türk vatandaşları seçimlerde oy kullanma ve

referandumda yer alma hakkına sahiptir (Madde 68). Ancak, yasal kapasiteden mahrum kişiler, milletvekili olarak seçilemeyen kişiler arasında sayılmaktadır (Madde 76).

279. Seçimler, Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından organize edilmekte ve denetlenmektedir. YSK'nın yasal düzenlemelerine ve uygulamalarına göre, EB'ler oylarını başkalarıyla eşit şartlar altında kullanabilir. 26 Nisan 1961 tarih ve 298 Sayılı Seçimler Hakkındaki Temel Hükümler ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, bazı vatandaşları seçmen olmayanlar olarak tanımladı. Bu bakımdan, yasal kapasiteden yoksun kişiler seçimlerde veya referandumlarda oy kullanamazlar. Adli makamlar tarafından bir vasinin bakımı altına konan zihinsel engelli bireyler de bu kapsam dahilindedir.

280. Seçimler ve Seçmen Kayıtlarıyla İlgili Temel Hükümler Hakkında Kanun, oy kullanma merkezlerinin erişilebilirliği ve oy kullanma prosedürleri ile ilgili bazı hükümler içermektedir. Bir seçmenin oy kullanmasını engelleyecek seçmenin herhangi bir engeli, seçmen kaydı sırasında formda belirtilmelidir (Madde 36). Oy sandıkları, okul bahçelerinin ve odalarının uygun bölümleri gibi kamusal mekanlara, ve eğer yeterli değilse, kafeler, restoranlar, vb. bu amaçla kiralanacak diğer yerlere yerleştirilmelidir. Kutular açık Alana yerleştirilecekse; gölgeli veya korunaklı geniş alanlar tercih edilmelidir (Madde 74). Körlük, felç, felç veya benzeri fiziksel engeller gibi görünür engelli seçmenlere, aynı seçim bölgesinde seçmen olan akrabalarından biri veya herhangi bir akrabasının yokluğunda, başka bir seçmen tarafından, oylarını verirken asistanlık sağlanabilir. Bir seçmen birden fazla EB'ye eşlik edemez (Madde 93).

281. YSK, kanunla kurulmuş birimleri aracılığıyla gerekli erişilebilirlik düzenlemelerini yapmak ve basın ve medya aracılığıyla seçimler hakkında bilgi sağlamaktan sorumludur. Bu bağlamda, YSK ilgili personel için eğitim kursları düzenlemektedir ve nasıl oy kullanacağı konusunda bilgi vermektedir. Ayrıca, bazı özel televizyon kanalları ve TRT - kamu televizyonu, seçim sürecini ve tüm haberleri işaret dilinde bildirmektedir. İşaret dili bilgisi sağlayan kanal sayısı gün geçtikçe artmaktadır. EB'lerin oylarını kullanmada karşılaştıkları bazı erişilebilirlik sorunları olsa da, bu tür sorunları EHK hükümleri doğrultusunda ortadan kaldırmak için çabalar bulunmaktadır.

282. Anayasa değişikliği ile ilgili 2010 referandumu verilerine göre; 195.738 (68.652 kadın - 127.086 erkek) engelli kayıtlı seçmen bulunmaktadır Kayıtlı seçmenlerin 143.103'ü (98.004 erkek - 45.099 kadın) 2010'da oy kullanmıştır. 2011 yılında yapılan 24. Milletvekili Seçimlerinde 223.414 engelli seçmen kayıt olmuş ve 183.666 seçmen oy kullanmıştır. Öte yandan, asistan yardımı ile oy kullanan EB'ler hakkında hiçbir veri bulunmamaktadır. Ortopedik ve görme engelli kayıtlı seçmen sayısı 18 Nisan 2013'e kadar 211.314'tür.

283. Engelli kişiler üye olarak yerel yönetim platformlarında il meclisleri veya belediye meclislerinde rol alabilirler. 2009 yerel seçimlerinin sonuçları, EB'lerin 3.231 il meclisi üyesinden 12'sini ve 32.467 belediye meclisi üyesinin 130'unu oluşturduğuna işaret etmektedir.

284. Türk çalışanlar ve işverenler, önceden izin almaksızın sendikalar ve üst kuruluşlar kurma hakkına sahiptir ve aynı zamanda bir sendikaya üye olma ve üyelikten serbestçe geri çekme hakkına da sahiptirler (Anayasa, Madde 51). Ayrıca,

herkes önceden izin almadan dernek kurma, dernek üyesi olma veya üyelikten çıkma hakkına sahiptir (Madde 33). Bu kapsamda, EB'lerin STK'ları kurup işletmelerini engellemeye yönelik pratik engeller bulunmamaktadır. Engellilik alanında faaliyet gösteren yaklaşık 1.000 dernek bulunmaktadır. Ayrıca, 10 engelli federasyonu ve 2 şemsiye örgütü olarak işlev gören konfederasyonlar bulunmaktadır.

285. STK'lar kamu kurumları ile işbirliği yapabilir ve destek alabilir. Ayrıca, kamu yararına çalışan dernekler veya vakıflar vergi muafiyetlerinden veya bağış teşviklerinden yararlanabilirler. STK'lar, projeleri başlatmak için ulusal veya uluslararası nitelikli fonlardan da yararlanabilirler.

286. Engelli örgütleri özellikle politika oluşturma ve mevzuat hazırlama süreçlerinde aktif rol almaktadır. EYHGM, üniversiteler, yerel yönetimler, kamu yararı vakıfları / dernekleri, diğer STK'lar ve özel sektör arasındaki koordinasyonu sağlamak ve ortak projeler hazırlamak ve uygulamakla görevlendirilmiştir. Son yıllarda kaydedilen muazzam gelişmelere rağmen, işbirliğinin sağlanmasında da sorunlar yaşanmaktadır. Bu durumun önde gelen nedenleri, engelli STK'larının kapasite yetersizliği ve sürdürülebilir finansman eksikliğidir.

287. Kamu Kurumlarında Stratejik Planlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre, STK'ların tüm kamu kurumlarının stratejik planlamalarına katılımının sağlanması genel ilkelerden biri olarak kabul edilmiştir. Bu ilke doğrultusunda, ASPB ve EB'lere hizmet veren diğer kurumlar da STK'ların engellilik alanındaki yorum ve katkılarını istemektedir.

288. EHK, EB'lerin, ailelerinin ve gönüllü kuruluşlarının tüm karar alma süreçlerine katılımının esas olduğu ilkesini koyar. Yasa aynı zamanda kamu kurumları tarafından EB'lerle ilgili olarak yapılacak tüm yasal düzenlemelerde ASPB'den görüş alma yükümlülüğünü de düzenlemektedir.

289. Önceden sözü edilen sorunları en aza indirmek amacıyla; engellilik kuruluşlarının kurumsal kapasitelerinin artırılması; iyi uygulamaları desteklemek ve tüm kamu kurumlarıyla olan ilişkilerini güçlendirmek - özellikle EYHGM, AB kapsamında finanse edilen "Engelli Kişilerin Topluluğa Geliştirilmiş Entegrasyonu" Projesi- IPA2009 yılında başlatıldı.

Madde 30: Kültürel hayat, eğlence, dinlenme ve spora katılım

290. EB'lerin kültürel yaşama, rekreasyon veya spor faaliyetlerine erişebilmelelerini sağlamak için çeşitli önlemler alınmıştır. EHK, kamu kurum ve kuruluşlarının mevcut resmi binalarının, mevcut tüm yolların, kaldırımların, yaya geçitlerinin, açık ve yeşil alanların, spor alanlarının ve benzeri sosyal ve kültürel altyapı alanlarının ve gerçek ve tüzel kişilerin oluşturduğu kamuya hizmet veren her türlü yapının EB'lerin erişilebilirliği için uygun koşullara getirilmesini sağlar (Geçici Madde 2). (Ayrıca bkz. Madde 9). Ayrıca Kanun, EB'lerin her türlü eğitim ve kültür ihtiyaçlarını karşılamak için Braille, sesli ve elektronik kitap, altyazılı film ve benzeri malzemelerin üretimine yönelik faaliyetlerin MEB ve Kültür ve Turizm Bakanlığı ile işbirliği içinde yürütülmesini şart koşar.

291. Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, engellilik organizasyonları için gönüllülük temelli eğitimler düzenlemektedir. EB'lerin Devlet Tiyatrolarına katılımının sağlanmasına yönelik tedbirler arasında erişilebilirlik düzenlemeleri, personel için farkındalık artırma faaliyetleri ve engellilere ve onlara eşlik eden kişilere ücretsiz hizmet sağlanması bulunmaktadır.

292. Ayrıca, Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü izleyicilerin memnuniyet düzeyini değerlendirmek ve EB'lerin oyun ve performanslara katılımı üzerine istatistiksel çalışmalar yürütmeyi planlamaktadır.

293. Kültür ve Turizm Bakanlığı, engelli ziyaretçiler için müze ve tarihi kalıntılara yönelik sesli rehberlik sistemini geliştirmeyi ve işitme engelli ziyaretçiler için alt-yazılar ve işaret dili tercümanlarının eşlik ettiği yüksek çözünürlüklü cihazlarla sunmayı planlamaktadır. 1 Eylül 2011 tarihine kadar sesli rehberlik sistemi 22 müze ve Kültür ve Turizm Bakanlığı harabelerinde hizmete girdi. Öte yandan Bakanlığa bağlı 9 müze, engelli ziyaretçiler için ücretsiz Braille basılı broşürler sunmaktadır. Ayrıca, EB'ler herhangi bir giriş ücreti ödemededen eşlik eden bir kişi ile birlikte müzeleri ve harabeleri ziyaret edebilirler.

294. TBMM tarafından yönetilen saray, kiosk ve yaz saraylarında gerekli erişilebilirlik önlemleri alınmıştır. Engelli kişiler bu yerleri giriş ücreti ödemedene kendilerine eşlik eden biriyle birlikte ziyaret edebilir ve sarayların kültürel faaliyetlerinden ücretsiz yararlanabilirler. Görme veya işitme engelli kişiler için rehberlik hizmeti, yukarıda belirtilen yerlerde elektronik rehberlik sisteminin kurulmasından sonra sağlanacaktır.

295. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun 11. Ek Maddesine uygun olarak, ortak ya da basılı bilimsel ve edebi eserlerin bir kopyası bulunmadığı hallerde, EB'lerin kullanımı için tek kopya olarak EB'ler veya üçüncü bir kişi tarafından bir kopya olarak ticari olmayan amaçlar için çoğaltılması; ya da engelliler için hizmet sağlayan bir eğitim organı, vakıf ya da dernek tarafından çoğaltılması ya da ödünç verilmesi, gerekli miktarlarda, CD, kaset, Braille alfabesi ve benzeri formatlar biçiminde yetki ve izin alınmadan yapılabilir.

296. Ulusal Kütüphane Başkanlığı'na bağlı Görme Engelliler Sesli Kütüphanesi Merkezi'nde son zamanlarda yayınlanan kitaplar, stüdyolardaki gönüllüler tarafından seslendirilmekte ve www.mkutup.gov.tr/mkp adresinde sesli format olarak mevcuttur. 3 Aralık 2007 ile Haziran 2011 arasında, online olarak 5.000 sesli kitap yayınlayan web sitesine 1.000 EB kayıtlıdır. Eğitim ve öğretim kitaplarını da içeren kitaplar kayıtlı kullanıcıların talepleri doğrultusunda yaklaşık 100 gönüllü tarafından seslendirilmektedir. Kitaplara çevrimiçi erişim imkânı olmayan üyeler, istek üzerine posta yoluyla bunları alabilir.

297. Kütüphane hizmetlerinin standartlaştırılması ve koordinasyonuna yönelik çalışmalar kapsamında, EB'lere etkin ve etkil, bir kütüphane hizmeti sunmak amacıyla, Milli Kütüphane Başkanlığı sekreterliği bünyesinde sekiz kurum ve kuruluş tarafından "Görsel Engelli Kişiler Kütüphanesi Koordinasyonu Komitesi" kurulmuştur. Komitenin üye kütüphaneleri www.mkutup.gov.tr/mkitap adresinde "e-kitapları" ve "Braille Kitapları"nın kimlik bilgilerini girerler. Şimdiye kadar kaydedilmiş kitap sayısı şu an 16,320'dir. Dahası, 22 Şubat 2012 tarihli Çoğaltılmış Fikir ve Sanat Eserleri Derlemesi Hakkında 6279 sayılı Kanun, gazeteler, dergiler ve kitaplar gibi yayınların elektronik bir kopyasının görme engelli kişilerin kullanımını için Milli Kütüphane'ye gönderilmesini öngörmektedir.

298. Ayrıca, 2013 yılında Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) tarafından kabul edilen "Görme Engelliler, Görme Engelliler veya Baskı Engelli Kişiler İçin Yayınlanan Çalışmalara Erişimi Kolaylaştırmak için Marakeş Anlaşması"nın imzalanması ile ilgili prosedür halen devam etmektedir. Antlaşmanın imzalanmasının

ardından, 5846 sayılı Kanunun ek 11'inci maddesinin, yayımlanan entelektüel eserlere erişim özgürlüğünün kapsamını genişletmek amacıyla buna göre revize edilmesi beklenmektedir.

299. 2006'da Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Ulaştırma Bakanlığı arasında imzalanan protokole göre kitaplar, engellilik, yaşlılık ve / veya ağır hastalıklardan dolayı yerel kütüphane hizmetlerinden yararlanamayan kişilerin konutlarına ücretsiz olarak gönderilmektedir. İlk aşamada 20 ilde başlatılan bu uygulamanın, diğer illere de genişletilmesi planlanmaktadır.

300. EB'lerin turizm hizmetlerinden daha etkin fayda sağlamalarını sağlamak amacıyla kamu ve özel sektör işbirliğiyle sosyal turizm projelerinin değerlendirilmesi ve tanıtımı hedefi "2023 Turizm Stratejisi" ne dahil edilmiştir.

301. Ayrıca, Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik, en az 80 odası bulunan otel ve tatil köylerinin, odalarının en az yüzde 1'ini EB'ler için tasarlama ve tahsis etme zorunluluğu getirmiştir. Dahası, ortak kullanım alanları, tuvaletler ve odaların asgari erişilebilirlik niteliklerine sahip olmasını içeren Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmeliğin Uygulanması Hakkında 2011/1 sayılı Tebliğ, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 26 Haziran 2011 tarihinde yayınlanmıştır. Buna ek olarak, 16- 18 Mayıs 2011 tarihleri arasında Türkiye Engelliler Konfederasyonu ve Türkiye Belediyeler Birliği işbirliği ile Antalya'da düzenlenen "Engelsiz Kentler-Engelsiz Turizm Sempozyumu" başlıklı son deklarasyon turistik tesislerin engellerin çeşitliliği göz önüne alınarak tasarlanması / düzenlenmesi önerisini de içeriyordu.

302. "Herkes için erişilebilirlik" ile ilgili olarak Antalya ve İstanbul'da yürütülen uygulamalar iyi örnek olarak verilebilir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, "Engelsiz Turizm, Engelsiz İstanbul" isimli Projesi'ni, turizmde erişilebilirlik uygulamalarını yaygınlaştırmak, EB'lerin kültürel ve sanatsal etkinliklere bağımsız katılımını sağlamak ve EB'lerin erişilebilirlik ihtiyaçları hakkında kamu bilinci oluşturmak amacıyla uygulamaktadır. Kamu sektörünün ve STK'ların ilgili tarafları arasında imzalanan bir protokol kapsamında, Antalya'nın Alanya ilçesinde bulunan erişilebilirlik uygulamalarının iyi örneklerinin bölgeyi engelsiz turizmin cazibe merkezine dönüştürmek için Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından bir sertifika ile ödüllendirilmesi planlanmıştır. Uygulama ve değerlendirme kriterinin şu anda belirlendiği sertifikasyonun ülke çapında genelleştirilmesi planlanmaktadır.

303. Balıkesir Ayvalık İlçesi'nde son 19 yıldır engellilik organizasyonlarının özellikle zihinsel engelli bireylerin katılımı ve kamu kurumları ve yerel yönetimlerin desteğiyle düzenlenen "Ayvalık Engellilik Kültürü ve Sanat Festivali" kapsamında çeşitli kültür ve sanat etkinlikleri düzenlenmektedir. Uluslararası alanda temsilciler de son iki yıldır festivale katılmıştır.

304. 2005 yılında yapılan bir kanun değişikliği uyarınca EB'lerin spor etkinliklerine katılımını teşvik etme faaliyetleri, Gençlik ve Spor Bakanlığı bünyesinde Spor Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Bu bağlamda Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlı Özel Sporcular, İştirme Engelliler, Görme Engelliler ve Bedensel Engellilerin Spor Federasyonları kurulmuştur. Ayrıca, EB'ler, 81 Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü ve özerk veya özerk olmayan federasyonların spor tesisleri ve etkinliklerinden ücretsiz veya indirimli ücretlerle yararlanabilir.

305. 2010 yılında yayınlanan Spor Faaliyetlerinde veya Etkinliklerde Üstün Başarıya Sahip Olan Kişileri Ödüllendirme Yönetmeliği doğrultusunda; yetişkinler, U21, gençlik veya yıldız kategorileri altında Olimpiyat, Paralimpik veya Sağır Olimpiyat oyunlarının ilgili dallarında başarılar elde eden sporcular, spor kulüpleri, koçlar ve antrenörler ve uluslararası spor faaliyetlerinde veya organizasyonlarında ülke tanıtımına katkıda bulunan sporcular ödüllendirilir. 2010 yılı itibarıyla 20.556 lisanslı ve 9.034 aktif sporcu (toplam 29.590) bulunmaktaydı, ancak bu rakamlar Haziran 2013'e kadar sırasıyla 30.521 ve 11.128'e (toplamda 41.379) yükseldi. Engelli lisanslı ve aktif sporcuların sayısına ilişkin veriler Haziran 2013 itibarıyla Ek 3 Tablo 12'de verilmiştir.

306. Türk İşaret Dilinin standardizasyonunun sağlanmasına yönelik yasal düzenlemeler, EHK'nın ilgili maddeleri tarafından sağlanmıştır ve şu anda bu kapsamda çeşitli faaliyetler yürütülmektedir (Ayrıca Madde 24'e bakınız). Ayrıca, EB'ler tarafından kamu hizmetlerinin tam ve eşit bir şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla, her il için ASPB tarafından en az bir işaret dili tercümanı görevlendirilmiştir. Tercümanların nitelik ve niceliğini artırma çalışmaları devam etmektedir.

Madde 31: İstatistikler ve veri toplama

307. EB'lerle ilgili veriler nüfus sayımı, idari kayıtlar veya örnek anketler yoluyla toplanmaktadır. Bazı durumlarda, EB'lerin koşulları üzerine özel anketler yapılır veya diğer durumlarda engelliliğe bağlı sorular genel anketlere dahil edilir.

308. İdari kayıt sisteminin bir parçası olarak, engellilik hizmetlerinin etkinliğini sağlamak amacıyla 2006 yılında "Ulusal Engellilik Veri Tabanı" kurulmuştur. Veri tabanı, EYHGM kapsamında işletilmekte ve veri tabanına veri girme yetkisine sahip kamu kurumları aracılığıyla elde edilen demografik, sosyoekonomik ve engellilik bilgisini kapsamaktadır. Bir bireyin kamu kurumu için geçerli bir tıbbi rapor ile engeli belgelendirildiğinde, kimliğine, engelliliğine, ekonomik durumuna vb. ilişkin bilgiler veritabanına girilir. Bu bağlamda, veri tabanı Türkiye'deki tüm EB'leri kapsamamaktadır. Veritabanında gömülü bilgiler, web servisleri aracılığıyla anında güncellenebilir.

309. EB'lerin yaygınlığı ve sosyo-ekonomik durumu hakkında bilgi edinmek amacıyla Türkiye'de gerçekleştirilen ilk ulusal anket, 2002 yılında TÜİK tarafından ÖZIDA ile işbirliği içinde gerçekleştirilen "2002 Türkiye Engellilik Araştırması" idi (ayrıca bkz. Önsöz ve [http : //www.eyh.gov.tr/html/8240/Turkiye+Ozurlular+ Arastirmasi + 2002](http://www.eyh.gov.tr/html/8240/Turkiye+Ozurlular+Arastirmasi+2002)).

310. Son ulusal anket, 2011 yılında TÜİK tarafından yürütülen Nüfus ve Konut Araştırması idi. Uluslararası düzeyde karşılaştırılabilir veriler elde etmek için nüfusun veya konut sayımlarının yapılması konusunda BM tavsiyesi doğrultusunda idari kayıtlara dayalı kapsamlı bir örneklem araştırmasıydı. Ankette iki tür soru formu kullanılmıştır; hanehalkı ve kurumlar için soru formları. Hane halkı anketleri kapsamında yaklaşık 2.2 milyon hane ile görüşme yapılmıştır. Üniversite yurtları, bakım evleri, askeri kışla, yetimhaneler, hapisaneler, gözaltı merkezleri vb. yerler için tam sayım yapıldı ve bu adreslerde ikamet eden kişilere kurumsal soru formu dolduruldu. Engellilik soruları, ICF (İşlevsellik, Yeti yitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması) ve BM'nin liderliğindeki "Washington Grubu" tavsiyesine dayalı EYHGM ile koordineli olarak oluşturuldu. Nüfus ve Konut Araş-

tırması'nda 6 işlev sorgulandı ve bu soruların aşağıdaki seçeneklerden biri ile cevaplanması bekleniyordu: 'Zorluk yok, Evet, bazı zorluklar, Evet, birçok zorluk ya da hiç yaşamadım'. Bu sorularda, katılımcının öz değerlendirmesi dikkate alınmıştır. Görme ve işitme ile ilgili olanlar dışındaki sorular için, herhangi bir yardımcı ekipman dikkate alınmadan işlevdeki zorluk sorgulandı. Diğerlerinde sadece 3 yaş ve üstü olanlar kapsanırkengörme ve duyma ile ilgili sorular, her yaşa yönlendirilmiştir. 6 aydan kısa bir süre alan (el veya kol çatlakları, kulak veya göz ameliyatı gibi) zorluklar her türlü engel için dikkate alınmamıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre 2011 yılı nüfus projeksiyonunun% 6,9'u en az bir engeli olduğunu belirtmiştir.

311. 2010 yılında EYHGM ve TÜİK işbirliği ile, "Engelli İnsanların Sorunları ve Beklentileri Üzerine Anket" gerçekleştirilmiştir. Bu anket, Ulusal Engellilik Veri Tabanı'nda kayıtlı en az % 20 engel oranı olan 280.014 EB'den 11.828'ini kapsamaktadır.

312. TÜİK tarafından yürütülen "2012 Sağlık Anketi", bireylerin sağlık profilinin tanıtılması ve ülkelerin kalkınmanın derecesini gösteren gelişme göstergelerinin büyük bir bölümünü oluşturan sağlık göstergeleri hakkında bilgi edinilmesini ve ayrıca günümüz sistemindeki bilgi eksikliğinin üstesinden gelmeyi amaçlamaktadır. Bu anket, genel olarak ülkeyi yansıtacak ve uluslararası olarak karşılaştırılabilir özelliğe sahiptir. Anket ile 0-6, 7- 14 ve 15 yaş ve üzeri bireyler için sağlıkla ilgili birçok gösterge elde edilmiştir. 2008'de ilk defa yapılan anket, uluslararası olarak karşılaştırılabilir veriler elde etme ve ulusal gereksinimler konusunda fikir sunma fırsatı sağlamaktadır. 2012 yılında yapılan son anketin sonuçları henüz yayınlanmamıştır.

313. EYHGM tarafından ya da TUIK ve EYHGM işbirliği ile yürütülen engellilikle ilgili araştırmaların sonuçları online olarak ve Braille gibi alternatif / erişilebilir formatlarda yayınlanmaktadır (örn. Türkiye'de Engelli Ayrımcılığın Ölçülmesine Yönelik Araştırma). Ayrıca, EB'lere hizmet veren kamu kurumları, web sitelerinde engellilik verisini basit ve detaysız tablolarda yayınlamaktadır.

314. Engellilik politikasının oluşturulması ve geliştirilmesi ve izleme süreçlerinde bilgi eksikliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik ulusal çabalar son zamanlarda hız kazanmıştır. ASPB ve Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Merkezi (TÜBİTAK) işbirliğiyle yürütülen "Aile ve Sosyal Politika Bilgi Sistemi" bu konuda lider bir projedir. Proje, çocuklar, yaşlılar, EB'ler, aileler, yoksullar ve kadınlar hakkındaki verilerden sorumlu olan ilgili paydaşlardan tam, kesin ve güncel bilgiler elde etmeyi amaçlamaktadır. Bir diğer önemli proje ise, 2013 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ile işbirliği içinde EYHGM tarafından başlatılan "Türkiye'de EBHS'nin Uygulanmasının ve İzlenmesinin Desteklenmesi" dir. 2014 yılı sonuna kadar tamamlanması planlanmaktadır; projenin planlanan faaliyetleri şunlardır; EBHS'nin uygulama açısından mevcut politikaların incelenmesi, gerekli politikaların oluşturulması, ilişkili kamu kurumlarında insan hakları çerçevesinde EB'lerin haklarının gözden geçirilmesi ve bu hakların izlenmesine yönelik gösterge setlerinin geliştirilmesi amacıyla bilinci artırmak.

Madde 32: Uluslararası işbirliği

315. Birçok uluslararası ve bölgesel örgütle işbirliğinin yanı sıra Türkiye, özellikle BM, Avrupa Konseyi iştirak organları ve üyelik müzakerelerinin yürütüldüğü AB

organlarıyla karşılıklı işbirliğine sahiptir. Engellilik açısından uluslararası örgütlerle koordinasyon kapsamında; Türkiye Cumhuriyeti toplantılar, sempozyumlar veya çalıştaylar gibi uluslararası etkinliklere katılır ve bilgi alışverişinde bulunur, ülke raporlarına katkıda bulunur ve hak temelli engellilik politikaları ve uygulamalarını geliştirmeye yönelik Projeleri yürütür.

316. Türkiye, Birleşmiş Milletler Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu (UNESCAP) üçüncü on yıl 2013-2022 için hazırladığı Incheon Stratejisi'nin hazırlık çalışmalarına katkıda bulunmuştur. Ayrıca BM, 23 Nisan 2013'te New York'ta toplanan BM Engellilik ve Kalkınma Genel Kurulu Yüksek Düzey Toplantısında Bakanlar düzeyinde temsil edilmiştir.

317. EYHGM, 2006-2015 Avrupa Konseyi (AK) Engellilik Eylem Planı kapsamında yapılan alt komite etkinlikleri de dahil olmak üzere tüm faaliyetlere katkıda bulunur. Eylem Planının ara dönem gözden geçirilmesine ilişkin Konferans, 2010 yılında İstanbul'da OZIDA'nın (geçersiz) işbirliğiyle AK tarafından organize edilmiştir.

318. Ayrıca, DSÖ ile olan işbirliğinin bir parçası olarak, Türkiye ICF (İşlevsellik, Yeti yitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması) sisteminin benimsenmesi, kullanılması ve yaygınlaştırılması için altyapı çalışmaları yürütmektedir.

319. 2013 yılında UNICEF ve EYHGM'nin işbirliğiyle "Sosyal Mesafeyi Azaltma" projesi başlatılmıştır. Proje, engelli çocuklar, aileleri ve toplumun geri kalanı arasındaki sosyal mesafeyi azaltmayı amaçlayan bir kampanya ve bir anketi içermektedir. Buna ek olarak, proje aynı zamanda ICF (İşlevsellik, Yeti yitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması) ile uyumlu olarak engelliliğin değerlendirilmesinde kullanılan tıbbi kurul raporunun bir çocuk versiyonunu hazırlamayı amaçlamaktadır. Dahası, EYHGM tarafından 2013 yılında UNDP ile işbirliği içinde "Türkiye'de EKHS Uygulamasının ve İzlenmesinin Desteklenmesi" Projesi başlatılmıştır (Ayrıca bkz. Madde 31).

320. Buna ek olarak, AB ile üyelik müzakerelerinin bağlamında, "Engelli Bireyler için Teşvik Hizmeti" (2008 programlama), "Özel Eğitimi Güçlendirme" (2008 programlama) ve "EB'ler için Hizmetlerin Artırılmasını" (2009 program) Projeleri Katılım Öncesi Yardım için AB aracının finansal desteğiyle gerçekleştirilmiştir. Öte yandan, ÖZIDA, AB İstihdam ve Sosyal Dayanışmayı Programının-PROGRESS-(2007-2013) "Ayrımcılıkla Mücadele" alt başlığı altında "Engellilik Ayrımcılığına Karşı Mücadele" projesini gerçekleştirmiştir (Ayrıca bkz. Madde 5).

321. 2009 yılında İŞKUR, MATRA kapsamında "İŞKUR'un Kurumsal Yapısının Güçlendirilmesi ve Engellilere Yönelik Geliştirilmiş İstihdam Stratejisi ve Mesleki Rehabilitasyonun Geliştirilmesi" projesini gerçekleştirmiştir (Ayrıca bkz. Madde 27).

322. Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi (TİKA) yönetimi, 100 ülkede kalkınmaya dayalı işbirliği faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye'nin 2002 ve 2011 yılları arasında 85 milyon Dolar'dan 1 milyar 273 milyon Dolar'a yükselen diğer ülkelere kalkınma desteği TİKA aracılığı ile dağıtıldı.

Madde 33: Ulusal uygulama ve izleme

323. 1997 yılında 571 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameye uygun olarak engellilik politikası ve hizmetlerini diğer kamu kurumları arasında koordine etmek amacıyla Başbakanlık'ın bir organı olarak kurulan ÖZİDA, 2011 yılına kadar EB'lerin

haklarının gerçekleştirilmesini teşvik etmek, EB'ler için politika ve hizmetlerin geliştirilmesi amacıyla kamu kurumlarıyla işbirliği yapmayı içeren faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu bağlamda, EKHS'nin Türkiye tarafından imzalanması ve onaylanması ile ilgili hazırlık çalışmaları ÖZİDA'nın koordinasyonu altında yürütülmüştür. EYHGM'nin merkezi ve taşra teşkilatı 2011 yılında yürürlüğe giren 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ASPB bünyesinde kurulmuştur. Bu nedenle kurulduğu günden bu yana Türkiye'nin odak noktası EYHGM olmuştur.

324. EKHS Madde 33'ün ikinci paragrafı tarafından öngörülen bağımsız mekanizmalar söz konusu olduğunda, Türkiye'de iki ayrı yapıdan söz edilebilir. İlki, 2012 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi altında kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu olup şu hedefleri içermektedir; kamu hizmetlerinin sunumu ile ilgili bağımsız ve etkin bir şikayet mekanizması oluşturmak ve idarenin insan haklarına saygı çerçevesinde hukukun ve adalete ilişkin her türlü eylem, davranış, tutum ve davranışların uygunluğuna ilişkin araştırmalar yapmak, araştırma yapmak ve tavsiyelerde bulunmak (Ayrıca bkz. Önsöz). Beş kamu denetçisinden biri engellilikle ilgili konulardan sorumludur.

325. İhlaller durumunda uygulanacak ikinci mekanizma İnsan Hakları Kurumu'dur. Kurumun görevleri, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, ihlallerden kaçınma, işkenceye karşı mücadele ve tedaviyi reddetmek, şikayet ve başvuruları incelemek ve sorunları çözmek için gerekli eylemi almak ve insan hakları araştırmaları yapmaktır (Ayrıca bkz. Önsöz). 2012 yılında mali ve idari açıdan bağımsız bir yapı olarak kurulan kurumun ilk toplantısı 24 Ocak 2013'te gerçekleştirildi. Başvuruların alınması ve incelenmesi gibi çalışma usulleri için hazırlık çalışmaları devam etmektedir (Ayrıca bkz. Önsöz).

326. EYHGM, EKHS'de bulunan ilkeler doğrultusunda ve özellikle de EB'ler, üniversiteler ve kamu kurumlarını temsil eden STK'lar ile işbirliği içinde ulusal rapor taslağı hazırladı. EBHS Komitesinin raporlama esasları Türkçe'ye çevrildi ve EYHGM'nin resmi web sitesinde yayımlandı. Bu süreçte, 21 engellilik ve 16 insan hakları STK'sı olmak üzere 37 STK'dan yazılı prosedüre katkı talep edildi. Bu raporun taslağı 30 Ekim 2013'te STK görüşüne sunuldu. Ayrıca, raporun yayınlanmasından iki hafta sonra, çeşitli engelleri temsil eden şemsiye kuruluşlar ve 50 engelli organizasyonun katıldığı bir toplantı düzenlendi. Bu toplantıda örgütlerin Ulusal Rapora sundukları görüş ve katkılar alındı. Bu noktada, Ulusal Rapor hazırlanırken yaşanan yazışma ve işbirliğinin, Türkiye'de bilinci artırma ve kamuoyu oluşturma çabalarına kesinlikle çok katkıda bulunduğu altı çizilmelidir.

327. ÖZİDA, tüm politika alanlarında engelliliği teşvik etmek ve yaygınlaştırmak amacıyla 1997'den 2011'e kadar faaliyetlerine devam etmiştir. Bu dönemde, STK'lar, diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla birlikte ÖZİDA'nın iki danışma kurulunda temsil edilmiştir. İlgili danışma kurullarının isimleri "Özürlüler Şurası" ve "Özürlüler Yüksek Kurulu" idi (Ayrıca bkz. Önsöz). 22 Ocak 2009'da yapılan 25. Özürlüler Yüksek Kurulu Toplantısında, EKHS gündeme getirildi ve Sözleşme tarafından öngörülen yükümlülüklerin kabul edilebilir olduğu ve onay sürecinin olduğundan erken tamamlanmasına karar verildi.

328. Dahası, Türkiye'de EKHS'nin uygulanmasının teşvik edilmesi ve izlenmesi ile ilgili seminerler veya yayınlar yoluyla gerçekleştirilecek bilinçlendirme faaliyetleri için ASPB tarafından 2012 bütçesinde bir proje fonu tahsis edilmiştir. Fon,

EKHS'nin uygulanması konusunda ulusal bir eylem planı hazırlanması ve bilinçlendirme faaliyetlerinin yürütülmesi amacıyla 2013'te yeniden tahsis edilmiştir.

**Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi'nin 9 Nisan 2019 tarihli
"Nihai Gözlem Raporu"**

**Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi
Türkiye Hakkında**

NIHAİ GÖZLEM RAPORU

(Bu Rapor'un Türkçe metni Eşit Haklar İçin İzleme Derneği (ESHİD)
(<https://www.esihaklar.org/>) tarafından kamuoyu ile paylaşılmıştır. Erişim
adersi: https://www.esihaklar.org/wp-content/uploads/2019/05/BM_NihaiGozlemRaporu2019.pdf)

CRPD/C/TUR/CO/1

Dağıtım: Genel, 9 Nisan 2019

Orijinal:

İngilizce Arapça, Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve
İspanyolca dillerinde mevcuttur

**-Düzeltilmemiş İleri Versiyon-
Engelli Hakları Komitesi**

TÜRKİYE’NİN İLK RAPORUNA İLİŞKİN NİHAİ GÖZLEMLER* ** ***

I. Giriş

1. Komite, 13 Mart 2019 (öğleden sonra) ve 14 Mart 2019 (sabah) tarihlerinde gerçekleştirilen 439. ve 440. toplantılarında (Bakınız CRPD/C/SR.439 ve 440) Türkiye’nin sunduğu ilk raporu (CRPD/C/TUR/1) incelemiş ve 28 Mart 2019 tarihinde düzenlenen 460. toplantısında aşağıda belirtilen nihai gözlemleri kabul etmiştir.
2. Türkiye’nin Komite’nin raporlama kılavuzlarına uygun olarak hazırlanan ilk raporunu memnuniyetle karşılayan Komite, raporla ilgili soru listesine (CRPD/C/TUR/Q/1) yazılı yanıt (CRPD/C/TUR/Q/1/Add.1) ileten Taraf Devlet’e teşekkür etmektedir.
3. Komite, Taraf Devlet’in heyeti ile yürütülen verimli diyalogu memnuniyetle karşılamaktadır ve ilgili Bakanlıkların ve Kamu Denetçiliği Kurumunun temsilcilerinden oluşan bu güçlü heyet için Taraf Devlet’i tebrik etmektedir.

II. Olumlu yanlar

4. Komite, Taraf Devlet’in Sözleşme’nin İhtiyari Protokolünü Mart 2015 tarihinde onayladığını kaydetmekte ve Sözleşme’nin 2009 yılında onaylanmasından itibaren gerçekleştirilen ilerlemeyi de memnuniyetle karşılamaktadır. Engelliliğe dayalı ayrımcılık ve makul düzenlemeleri tanımlayan 2014 tarihli Engelliler Hakkında Kanunda yapılan değişiklik ve 87 Kanun ve dokuz Kanun Hükmünde Kararnamede yer alan aşağılayıcı terimlerin kaldırıldığı değişiklikleri bilhassa memnuniyetle karşılamaktadır. Komite ayrıca, engelli bireyler için olumlu tedbirlerin alınmasını öngören 2010 tarihli Anayasa değişikliğini de takdir etmektedir.

* Komitenin yirmi-birinci oturumunda kabul edilmiştir. (11 Mart – 5 Nisan 2019).

** Gayriresmi çeviridir.

*** Bu Rapor’un Türkçe metni Eşit Haklar İçin İzleme Derneği (ESHİD) (<https://www.esit-haklar.org/>) tarafından kamuoyu ile paylaşılmıştır. Erişim adresi: https://www.esit-haklar.org/wp-content/uploads/2019/05/BM_NihaiGozlemRaporu2019.pdf

III. Endişe veren başlıca alanlar ve tavsiyeler

A. Genel İlkeler ve Yükümlülükler (Mad. 1-4)

5. Komite, engelliliği tespit eden sağlık kurulu raporlarında sık görülen ve engelli bireyleri sağlık durumlarına ve engellerine indirgeyen tıbbi, hayırsever ve atarکیل yaklaşımların uygulamada yaygın olmasından endişe duymaktadır.
6. Komite, Taraf Devlet'e aşağıda belirtilen tavsiyelerde bulunmaktadır:
 - (a) Engelli bireylerin yaşamın tüm alanlarında engelli olmayan bireyler ile eşit olması ve insanlık onuru ile bireysel özerkliklerine saygı gösterilmesine ilişkin ilkelerin desteklenmesi, ve ulusal ve il düzeyinde mevcut mevzuatın ve politikalarının gözden geçirilerek engelliler için insan hakları modeline uyumlu hale getirilmesi;
 - (b) Engellilik durumunu değerlendirme yöntemlerine ilişkin mevcut mevzuatın değiştirilerek, bu sürece engelli bireylerin kendilerini temsil eden kuruluşlar aracılığıyla dahil olmasının sağlanması ve çoklu değerlendirmelerin ilgili bireye gereksiz bir yük yaratmasının önlenmesi; başvuru sahiplerinin üzerindeki yükün hafifletilmesi ve engelli bireylere yönelik etkili tedbirlerin tutarlı ve şeffaf olmasının sağlanması.
7. Komite, Erişilebilirlik Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı ile Bakım Hizmetlerine ilişkin 2011-2013 Stratejisi ve Planı kapsamında yer alan alanlara dair güncel ve şeffaf bilgi olmamasından ve bir ilerleme kaydedilmemesinden dolayı endişe duymaktadır.
8. Komite, Taraf Devlet'in, erişilebilirlik ve destek hususlarında kaydedilen ilerlemenin izlenmesi için etkili bir mekanizma kurmasını ve engelli bireylerin kendilerini temsil eden kuruluşlar aracılığıyla izleme faaliyetine katılımını temin etmesini tavsiye etmektedir.
9. Komite, Ulusal Engelli Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planının kabul edilmesi hususunda kaydedilen ilerleme ve 2017'den itibaren karar alma sürecinde engelli bireylerin kuruluşlarına danışılmasını ve katılımlarını sağlayan resmi mekanizmalar hakkında sınırlı bilgi olmasından endişe duymaktadır.
10. Komite, engelli çocuklar dahil engelli bireylerin, kendilerini temsil eden kuruluşlar aracılığıyla Sözleşmenin uygulanması ve izlenmesi sürecine katılımlarına ilişkin 7 sayılı Genel Yorumunu (2018) hatırlatarak, Taraf Devlet'e aşağıda yer alan tavsiyelerde bulunmaktadır:
 - (a) Ulusal Engelli Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı ve programlarının ve ilgili tüm kanun tasarılarının kabul edilmesi için engelli bireylerin kuruluşları ile şeffaf ve kayda değer istişareler yapılması;
 - (b) Zihinsel ya da psiko-sosyal engelli bireylerin kendilerini temsil eden kuruluşlar kurmasına destek verilmesi ve Sözleşme'nin uygulanmasına dair istişarelere engelli bireylerin dahil edilmesi;
 - (c) Engelli bireylerin kuruluşlarının kurulması ve faaliyet göstermesi için gerekli desteğin verilerek sürecin kolaylaştırılması; bu kuruluşların Devletten bağımsız ve özerk olmasının garanti edilmesi, kamu kaynakları ve uluslararası işbirliği dahil, yeterli fon mekanizmalarına erişimlerinin temin edilmesi ve güçlendirme ve kapasite gelişimi için destek sağlanması.

B. Spesifik Haklar (Mad. 5-30)

Eşitlik ve ayrımcılık yasağı (Mad. 5)

11. Komite, aşağıda belirtilen hususlardan dolayı endişe duymaktadır:

- (a) Engellilik nedeniyle hukuki ehliyetin verilmemesi gibi engelli bireylere karşı ayrımcı olan mevzuat ve uygulamalar; engelli bireylerin hakim, savcı, vali ya da diplomat olarak göreve atanmasını kısıtlayan gerekçesiz hükümler; ve engelliliğe dayalı ayrımcılık yasağının dolaylı ayrımcılığı kapsamaması;
- (b) 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 122. Maddesi uyarınca engelliliğe dayalı ayrımcılığın suç sayılması için nefret saikiyle hareket edildiğine dair kanıt göstermenin şart koşulması;
- (c) Makul düzenlemelerin yapılmaması durumunda mevzuatta etkili yaptırımların öngörülmemesi ve engelliliğe dayalı ayrımcılığın yapıldığı vakalarda tazminat dahil etkili telafi yöntemleri hakkında bilgi kaynaklarının eksik olması;
- (d) Engelli Roman bireyler ya da Kürt kökenli engelli bireyler gibi, etnik gruplara ait engelli bireylere karşı yapılan çoklu ve kesişimsel ayrımcılığa karşı alınan tedbirler ve mevcut durum hakkında bilginin olmaması.

12. Komite, eşitlik ve ayrımcılık yasağına ilişkin 6 sayılı genel yorumunu (2018) hatırlatarak, Taraf Devlet'e aşağıdaki tavsiyelerde bulunmaktadır:

- (a) Engelli bireylere karşı ayrımcılık yapan hükümlerin kaldırılması için yasal çerçevenin ve ayrıca ayrımcılık karşıtı mevzuatın gözden geçirilerek Sözleşme ile uyumlu hale getirilmesi, özellikle makul düzenlemelerin yaşamın tüm alanlarında uygulanması, ve zihinsel engelliler dahil engelli bireylerin ihtiyacı olan makul düzenlemelere uyulmaması halinde uygun yaptırımların getirilmesi;
- (b) Engelliliğe dayalı ayrımcılık vakalarının soruşturulmasında nefret saikiyle hareket edildiğine dair kanıt gösterme şartının kaldırılması;
- (c) Cinsiyet, yaş, coğrafi konum, tanımlanan engeller, tazminat ya da yaptırım kararların sayısı ve yüzdesine göre ayrıştırılmış engelliliğe dayalı ayrımcılık iddialarının, tüm ayrımcılık iddialarının toplam sayısına göre oranının hesaplanarak izlenmesi; yasal tedbirlerin, hukuk yollarının ve ilgili usullerin temin edilmesi, ve makul düzenlemelerin yapılmadığı hallerde uygulanan yaptırım ve cezalar hakkında veri sağlanması;
- (d) Azınlık gruplarına ait engelliler dahil engelli tüm bireyler için kapsayıcı eşitlik sağlanması amacıyla, ayrımcılık karşıtı bir politika ve somut tedbirlerin benimsenmesi.

Engelli kadınlar (Mad. 6)

13. Komite, engelli kadınlar için kapsayıcı eşitliğin sağlanması amacıyla uygulanan kamu politikalarının sonuçlarını ölçen ve izleyen mekanizmaların ve somut göstergelerin eksik olmasından endişe duymaktadır. Komite, engelli kadınların, engelli erkekler ile karşılaştırıldığında, eğitim ve istihdama erişiminin fiilen eşitsiz olmasından da endişe duymaktadır. Komite ayrıca, engelli Roman kız çocuklarının kesişimsel ayrımcılığa maruz kalmasından ve bilhassa eğitim alanında dışlanmasından dolayı endişe duymaktadır.

14. Komite, engelli kadın ve kız çocuklarına ilişkin 3 sayılı genel yorumunu (2016) hatırlatarak, Taraf Devlet'e aşağıda belirtilen tavsiyelerde bulunmaktadır:

- (a) Engelli kadın ve kız çocuklarının gelişimi ve güçlenmesi için olumlu eylem tedbirleri alınarak spesifik politikaların benimsenmesi ve kadınlara yönelik genel kamu politikaları aracılığıyla engelli kadın ve kız çocuklarının haklarının ana akımlaştırılması;
- (b) Kadınlara yönelik genel kamu politikaları aracılığıyla, şehirde ve kırsalda engelli kadınlar ve kız çocukları için özellikle eğitim ve istihdam alanında kapsayıcı eşitliğin sağlanmasında kaydedilen ilerlemeye ilişkin kıyas noktaları ve göstergelerin belirlenerek uygulanması;
- (c) Engelli Roman kadın ve kız çocukları dahil, tüm engelli kadınlar ve kız çocuklarına karşı uygulanan çoklu ve kesişimsel ayrımcılık biçimlerini ele alan yasa ve politikaların benimsenmesi.

Engelli çocuklar (Mad. 7)

15. Komite aşağıda belirtilen hususlarda endişe duymaktadır:

- (a) İlk Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planının (2013-2017) ve Çocuk Koruma Hizmetlerinde Koordinasyon Strateji Belgesinin (2014-2019) uygulanışı ve söz konusu belgelerin engelli çocukların topluma dahil edilmesi ve katılımları ile kamu karar alma süreçleri üzerindeki etkileri hakkında veri ve bilgilerin yetersiz olması;
- (b) Kırsal alanda yaşayanlar dahil engelli çocukların toplum içinde desteklenmesi için ve engelli çocukların haklarının ihlal edilmesi halinde şikayette bulunabilmeleri için etkili mekanizmaların olmaması;
- (c) Engelli çocukların ailelerine ödenek verilmesi için, engellilik oranının yüzde 40'ın üzerinde olması şartının arandığına dair gelen bilgiler.

16. Komite, Taraf Devlet'e aşağıda belirtilen tavsiyelerde bulunmaktadır:

- (a) Zihinsel engelli çocuklar dahil engelli çocuklar ile ilgili tüm kuruluşlar ile yakın işbirliği içinde çalışarak ve bu kuruluşların doğrudan katılımı ile, engelli çocukların haklarına ilişkin politikaların ve stratejilerin etkisini izlemek için şeffaf bir mekanizma kurulması;
- (b) Engelli çocuklar için erken çocukluk dönemi gelişim programlarının hazırlanması ve kırsal alanda yaşayan çocuklar başta olmak üzere engelli çocuklar ve aileleri için toplum destekli sistemin geliştirilmesi;
- (c) Aile içinde, okulda ya da kurumlarda hakları ihlal edilen engelli çocukların, kamu yetkililerine gizli olarak şikayette bulunabilmesine olanak veren bir mekanizmanın oluşturulması;
- (d) Tüm engelli çocukların ailelerine çocuk bakımı yardımının uygulanması ve kapsamının genişletilmesi ve tek ebeveynli ailelerin de bu tür olanaklara erişiminin sağlanması.

Farkındalık yaratma (Mad. 8)

17. Komite, engelli bireylerin toplumda damgalandığı ve haklarında olumsuz kalıp yargıların yaygın olduğuna dair gelen bilgilerden ve özellikle aşağıda belirtilen hususlardan dolayı endişe duymaktadır:

- (a) Engelli bireylerin toplumda damgalanması ve onlara karşı var olan önyargılar hakkında farkındalık yaratma kampanyalarının olmaması, ve Kamu

- Denetçiliği Kurumu (KDK) Strateji Belgesinin (2017-2021) iletişim stratejisi planına dair bilgi olmaması;
- (b) Sözleşmenin Türkçe İşaret Dili ve Braille alfabesinde çevirisinin olmaması;
 - (c) Engelli yaşama karşı ayrımcı tutumlar, bebek bekleyen ailelere yönelik danışmanlık hizmetlerinde önyargılı bilgi verilmesi ve özellikle Down sendromu ve spina bifida tanısı konulan durumlarda bu bilgi nedeniyle gebeliğin sonlandırılması;
 - (d) İlkokul ders kitaplarında engelli bireylerin, “muhtaç” ve “yetersiz” vs. olarak tanımlanması ve “normal bireyler” sayılmadıklarının belirtilmesi.
18. Komite, Taraf Devlet'in engelli bireyler hakkında var olan ayrımcı kalıp yargı-ları dikkate almasını ve aşağıda belirtilen adımları atmasını tavsiye etmektedir:
- (a) Sözleşme'ye uygun kampanyalar dahil, farkındalık yaratma stratejisinin engelli bireylerin kuruluşlarının anlamlı katılımı ile geliştirilmesi ve uygulanması;
 - (b) Sözleşme'nin Türkçe İşaret Dili, kolay okuma formatı olan Easy Read ve diğer formatlara çevrilmesi ve Sözleşme'nin Braille alfabesindeki versiyonunun yaygın olarak dağıtılması;
 - (c) Ebeveynlere yönelik destek sistemi hakkında bilgi sağlanması gibi, engelli bireylerin topluma katkıları ve engelli bireylere karşı olumsuz tutumların yok edilmesinin gerekliliği hakkında başta sağlık profesyonelleri ve hizmet sağlayıcılar olmak üzere herkesin farkındalığının artırılması,
 - (d) Genel nüfus, okullar, kamu görevlileri, özel sektör ve eğitim kuruluşlarını hedef alan kampanyalar aracılığıyla, engelli bireylerin onuru, kapasiteleri ve topluma katkılarına odaklanarak haklarında olumlu algıların ve mesaj-ların yaratılmasının teşvik edilmesi.

Erişilebilirlik (Mad. 9)

19. Komite aşağıda belirtilen hususlarda endişe duymaktadır:
- (a) Erişilebilirlik ile ilgili standartlar ve mevzuatın sınırlı olması; ve Ulusal Erişilebilirlik Eylem Planı hakkındaki kanunda belirtilen süre sınırlarına uyulmaması;
 - (b) Elektronik kitlesel medya, e-devlet hizmetleri ve bankacılık hizmetlerinde erişilebilirlik standartlarına uyulmaması halinde uygulanan cezalar ve mali yaptırımlar hakkında kamuya açık, karşılaştırılabilir, güvenilir ve anlaşılabilir verilerin olmaması;
 - (c) Erişilebilirlik İzleme ve Teftiş Komisyonlarının yasal yükümlülüklerini yerine getirmedeği ve bu komisyonlar tarafından getirilen yaptırımların uygulanmadığına dair raporlar.
20. Erişilebilirlik hakkında 2 sayılı genel yorumunu (2014) hatırlatan Komite, Taraf Devlet'in ulaşım, bilgi ve iletişim gibi kamu hizmetlerinde ve insan ürünü çevrede evrensel tasarımın kullanılmasını teşvik eden, mevcut engellerin kaldırılması için standartları belirleyen ve detaylı verilere dayalı kapsamlı bir erişilebilirlik yol haritası oluşturmasını tavsiye etmektedir. Komite ayrıca, güncellenmiş bir ulusal veri tabanı ile tüm illerde ve yerel yönetimlerde erişilebi-

lirlik standartlarının uygulanışının izlenmesi için ve erişilebilirlik standartlarına uyulmaması halinde etkili ve uygulanabilir caydırıcı yaptırımların belirlenmesi için Taraf Devlet'in yeterli kaynak tahsis etmesini tavsiye etmektedir.

Yaşam hakkı (Mad. 10)

21. Komite, kurumda bakılan engelli bireylerin, bilhassa engelli kadınların, durumlarının izlenmemesi, haklarında bilgi olmaması ve engelli bireylere ait ölüm haberlerinden dolayı endişe duymaktadır.
22. Komite, Taraf Devlet'in engelli bireylerin, bilhassa engelli kadınların, ihmal edildiği, muhtaç halde olduğu durumların ve kurumda kalan engelli bireylere ait ölüm vakalarının soruşturulması için etkili ve şeffaf bir mekanizma kurmasını ve ilgili kayıtları kamuya açık ve periyodik olarak yayınlamasını tavsiye etmektedir.

Risk durumları ve insani bakımdan acil durumlar (Mad. 11)

23. Komite, afet riskini azaltıcı tedbirlerin alınması sürecinde engelliler için erişilebilirlik standartlarını temin eden kapsamlı bir strateji ve eylem planına ilişkin bilgi olmamasından endişe duymaktadır. Komite ayrıca, silahlı çatışma, insani bakımdan acil durumlar ve doğal afetlerde engelli bireylerin karşı karşıya olduğu spesifik riskleri Taraf Devlet'in tanımlaması ve ele almasına olanak veren periyodik risk değerlendirmelerinin yapılmaması ve ayrıştırılmış veri toplanmamasından endişe duymaktadır.
24. Komite, Taraf Devlet'e aşağıda belirtilen tavsiyelerde bulunmaktadır:
 - (a) 2015-2030 Sendai Afet Riskinin Azaltılması Çerçevesi uyarınca, engelli bireyleri de kapsayacak şekilde afet riskinin azaltılması ve insani bakımdan acil durumlar hakkında ulusal strateji ve protokollerin kabul edilmesi;
 - (b) Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının yürüttüğü risk değerlendirmeleri, afet riskinin azaltılması ve veri toplama çalışmalarına engelli bireylerin kuruluşlarının da dahil edilmesi;
 - (c) Afet sonrası rehabilitasyon, yeniden yerleşim, yeniden yapılanma ve inşaat süreçlerinde engelli bireylerin spesifik ihtiyaçlarına duyarlı ve erişilebilir olan beşeri, mali ve teknik kaynakların sürekli temin edilmesi.

Yasa önünde eşitlik (Mad. 12)

25. Komite aşağıda belirtilen hususlarda endişe duymaktadır:
 - (a) Medeni Kanun uyarınca psiko-sosyal, zihinsel ya da işitme bozuklukları olan bireylerin ehliyetlerini kısıtlayan vesayet uygulaması, ve en az 13,934 engelli bireyin vesayet altında olduğu ve kamu ve özel kuruluşlarda kaldırılmasına dair alınan bilgiler;
 - (b) Noterlik Kanununda yapılan değişikliklere rağmen, görsel, işitsel ya da konuşma güçlüğü olan bireylerin noterde yapacakları işlemler için yanlarında iki şahit aranması uygulamasının halen devam etmesi;
 - (c) Engelli bireylerin, bilhassa evlenme ve oy verme hususunda, hukuki ehliyet hakkının ihlal edildiği durumlar hakkında bilgiye erişim olmaması, güvenceler ve hukuk yolları hakkında şeffaf ve etkili verinin eksik olması;
 - (d) Engelli bireylerin yerine vasilerinin karar verdiği uygulama yerine, engelli bireye karar verme sürecinde destek sağlayan uygulamaya geçme planı hakkında bilgi olmaması.

26. Komite, yasa önünde eşitlik hakkına ilişkin 1 sayılı genel yorumunu (2014) hatırlatarak, Taraf Devlet'e aşağıdaki tavsiyelerde bulunmaktadır:
- (a) Engelli bireylerin hukuki ehliyetine yönelik kısıtlamaları kaldıran yasa değişikliklerinin yapılması ve vesayet sistemi yerine karar verme sürecinde destek mekanizmalarının uygulanması;
 - (b) Vesayet altındaki kişilerin kurumlara yatırılmasına ilişkin etkili bir moratorium uygulanması;
 - (c) Tüm engelli bireylerin yasa önünde eşit tanınması yönünde değişikliklerin yapıldığı Noter Kanununa uyumun temin edilmesi;
 - (d) Zihinsel güçlükleri olan bireylerin evlenme ve oy kullanma hakkını resmi sağlık kurulu raporuna tabi tutan Medeni Kanun ve diğer kanunlardaki yasama tedbirlerinin gözden geçirilmesi;
 - (e) Engelli bireylerin hukuki ehliyetinin tanınması ve karar verme süreçlerinde destek mekanizmaları ile ilgili tedbirler ve iyi uygulamalar hakkında devlet memurlarının, kolluk kuvvetlerinin, hakimlerin ve sosyal hizmet görevlilerinin kapasitesinin geliştirilmesi. Taraf Devlet, karar verme süreçlerinde destek mekanizması hakkında eğitim ve farkındalık artırma faaliyetleri düzenlemek için Kamu Denetçiliği Kurumu ve engelli bireylerin kuruluşları ile ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde iştişarede bulunmalıdır ve onları sürece dahil etmelidir.

Adalet erişim (Mad. 13)

27. Komite aşağıda belirtilen hususlarda endişe duymaktadır:

- (a) Adli işlemlerde, özellikle hukuk davalarında, işitme engelli bireyler için işaret diline resmi çeviri hizmeti sağlanması, işitme ve görme engelli bireyler, işitme güçlüğü olan bireyler ve zihinsel ya da psiko-sosyal engeli olan bireyler için erişilebilir iletişim formatları hazırlanması gibi engelli bireylere yönelik usule ve yaşa uygun düzenlemeler yapılması amacıyla spesifik tedbirlerin alınmaması ve hukuki yolları gösteren şeffaf protokollerin bulunmaması;
- (b) Hukukun her alanında engelli bireylere yönelik hukuki yardımın sınırlı olması ve yasal hizmetler hakkında bilgiye erişimin olmaması;
- (c) Mahkeme binalarına ve savcılığa fiziksel erişimin önündeki engeller;
- (d) Engelli bireylerin hakim ve savcı olarak istihdam edilmesini engelleyen 2802 sayılı Hakim ve Savcılar Kanunu.

28. Komite, Taraf Devlet'e aşağıda belirtilen tavsiyelerde bulunmaktadır:

- (a) Engelli bireylerin ayrımcılığa maruz kalmadan adalet sistemine erişimini sağlamak ve kolaylaştırmak için, usule ve yaşa uygun düzenlemeler yapılması ve yasalara dayalı açık ve net idari usuller uygulanarak gerekli adımların atılması;
- (b) Avukatlar ile iletişim kurma imkanları ve bilgi kaynakları gibi hizmetler aracılığıyla, engelli bireylere erişilebilir ve uygun maliyetli adli yardım sunan insan kaynakları ve mali kaynakların temin edilmesi;
- (c) Erişilebilir ulaşım hizmeti dahil, engelli bireylerin, polis karakollarına, mahkemelere ve savcılığa erişimini sağlamak amacıyla yargı sistemi içinde

zaman çizelgesi ve kıstas noktaları olan bir plan geliştirerek, gerekli kaynakların tahsis edilmesi;

- (d) Tüm engelli bireylerin, hakim, tanık, şikayet sahibi ya da davalı olarak, adalet sistemine etkili katılımına imkan veren ve kolaylaştıran yasal tedbirlerin alınması ve 2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanununda değişiklik yapılması.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği (Mad. 14)

29. Komite aşağıda belirtilen hususlarda endişe duymaktadır:

- (a) Tehlikeli olduğu farz edilen engelli bireylerin tedavi, rehabilitasyon ya da eğitim amacıyla özgürlüklerinden yoksun bırakılmasına imkan veren ve adalet sisteminin dışına çıkmalarına yol açan Medeni Kanun ve Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun gibi yasalar;
- (b) Zihinsel ya da psiko-sosyal engelli bireylerin bakım merkezlerine yatırılması ile ilgili yasal ve idari inceleme mekanizmaları hakkında bilgi olmaması;
- (c) Engelli bireylerin polis ve kolluk kuvvetlerine ait kurumlarda erişilebilir koşullar olmadan tutuklu kaldığına dair raporlar.

30. Komite, Taraf Devlet'e aşağıda belirtilen tavsiyelerde bulunmaktadır:

- (a) Komite'nin engelli bireylerin özgürlüğü ve güvenliğine ilişkin rehber kılavuzu (Bakınız A/72/55, ek) dikkate alınarak, engelli bireylerin tehlikeli olduğu kavramının mevzuattan çıkarılması ve tehlikeli olması nedeniyle engelli bireylerin bakım merkezlerine yatırılmasına dair uygulamaya son verilmesi ve engelli bireylerin özgürlüklerinden yoksun bırakılmalarına yol açan cezai kovuşturma ve cezai sorumluluk alanında yapılan istisnaların kaldırılması;
- (b) Usule ve yaşa uygun gerekli düzenlemeler yapılarak, özgürlüklerinden yoksun bırakılan engelli kişilerin temyize başvurmak için hukuki süreçlere eşit erişimlerinin sağlanması;
- (c) Gözaltı merkezleri, polis ve kolluk kuvvetlerine ait kuruluşların engelli bireylerin erişimine uygun olmasının sağlanması;

31. Komite Taraf Devlet'i, Sözleşmenin 14. Maddesi ve Sözleşmenin 14. Maddesine ilişkin Komite'nin rehber ilkeleri (2015) (Bakınız Engelli Hakları Komitesinin Raporu Ek No. 55 (A/72/55), Ek I), ve Biyoloji ve tıp hakkında bölgesel toplantı ve tartışmalar yapılarak hazırlanan Tıbbın Uygulanması: İnsan Hakları ve Biyotıp ile ilgili Avrupa Konseyi İnsan Haklarının Korunması ve İnsanlık Onuru Sözleşmesine Ek Protokol (ETS no. 164) (Oviedo Sözleşmesi) aracılığıyla doğan yükümlülükleri doğrultusunda hareket etmeye davet etmektedir.

İşkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya maruz kalmama (Mad. 15)

32. Komite aşağıda belirtilen hususlarda endişe duymaktadır:

- (a) Engelli bireylerin haklarını korumak ve psikiyatri hastaneleri, bakım merkezleri ya da diğer kurumlara istemeden yatırımlarını ve istismar edilmelerini önlemek amacıyla alınan tedbirler hakkında bilgi olmaması;
- (b) Cezaevlerinde engelli bireylerin kötü muameleyle maruz kalması, engellilere yönelik yeterli düzenlemelerin olmaması ve kötü muamele ve misilleme riskinin olduğu durumlarda hukuki yollara sınırlı erişim olması;

- (c) Kötü muameleyi önlemek için bakım merkezlerinin izlenmesine dair bilgi olmaması ve özgürlüklerinden yoksun bırakılmış engelli bireylerin sivil toplum kuruluşlarınca izlenmesinin kısıtlanması.

33. Komite, Taraf Devlet'e aşağıda belirtilen tavsiyelerde bulunmaktadır:

- (a) Engelli bireylere bakım merkezlerinde uygulanan hücre hapsi, tecrit, fiziksel, kimyasal ya da mekanik kısıtlamalar, elektroşok tedavisi ve diğer tüm istem dışı tedavileri önlemek için gerekli tedbirlerin alınması ve bu vakaların soruşturularak, faillere cezai ve idari yaptırım uygulanması;
- (b) Cezaevlerinde engelli bireylere özel bireysel düzenleme yapılması ve erişilebilirlik standartlarının uygulanması için gerekli tedbirlerin alınması; akıl sağlığı tesislerinde ve cezaevlerinde çalışan personele engelli bireylerin hakları konusunda eğitim verilmesi ve bilincin artırılması; gözaltında sorgulama sırasında engelli bireylere adli yardım ve avukata erişimin sağlanması; kötü muamele vakalarında engelli bireylere karşı misilleme yapılmasını önlemek için bir mekanizma oluşturulması ve mağdurları korumak için alınan tedbirler hakkında sistematik olarak bilgi toplanması;
- (c) Gözaltı merkezleri ve bakım merkezlerini izleme mekanizmalarının şeffaf ve etkili olmasını ve bu mekanizmalara ait bulguların yayınlanmasının sağlanması; kötü muamele vakaları ile ilgili alınan tedbirler hakkında bilgi toplanması ve mevcut şikayet mekanizmaları ile hukuk yolları hakkında erişilebilir formatlarda bilgi sunularak, yaygınlaştırılması ve engelli bireylerin kuruluşları dahil, sivil toplum kuruluşlarının bağımsız izleme yapabilmesinin sağlanması.

Sömürü, şiddet veya istismara maruz kalmama (Mad. 16)

34. Komite aşağıda belirtilen hususlarda endişe duymaktadır:

- (a) Özellikle aile içinde, bakım merkezlerinde ve okullarda istismar riskinin yüksek olduğu durumları tanımlayan ve engelli kadın ve kız çocuklarına karşı toplumsal cinsiyet temelli şiddet vakalarını konu alan bir stratejinin olmaması;
- (b) Risk altındaki engelli kadınların ya da toplumsal cinsiyet temelli şiddetin farklı biçimlerine maruz kalan mağdurların özellikle "şiddet önleme ve izleme merkezlerinde" bulunan sığınma evlerine erişimlerinin sınırlı olması;
- (c) Kamu Denetçiliği Kurumunun (KDK) kurumlar üzerindeki izleme mekanizması ve bulgularına dair raporlar ile İl Müdürlükleri, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu tarafından yürütülen izleme faaliyetleri hakkında kamuya açık bilginin olmaması.

35. Komite, Taraf Devlet'e altta belirtilen tavsiyelerde bulunmaktadır:

- (a) Engelli kadınlar ve kız çocuklarına karşı toplumsal cinsiyet temelli şiddet hakkında düzenli bilgi yayınlanması; risk ve şiddet olayları hakkında engelli kadın kuruluşları ve akranlar ile çalışılarak farkındalık yaratma ve eğitim verme faaliyetlerinin desteklenmesi ve engelli kadınların ve kızların "Kadın Destek Mobil Uygulamasını" tamamlayıcı nitelikte şiddeti ihbar etme mekanizmalarını kullanmasına imkan veren topluluk ağlarının kurulması. Taraf Devlet, cinsel şiddet ve aile içi şiddet dahil, engelli kadınlara

ve kız çocuklarına yönelik toplumsal cinsiyet temelli tüm şiddet biçimlerine karşı ayrımcı olmayan tedbirler almalıdır ve açık ve net yasal ve idari güvenceler benimsemeli;

- (b) Sığınma evlerinin erişilebilir olması için tahsis edilen beşeri, teknik ve mali kaynakların arttırılması ve, sivil toplum kuruluşları ve engelli kadın kuruluşları ile istişare halinde, mevcut bilginin geliştirilmesi ve risk altındaki engelli kadınların ve kız çocuklarının ya da toplumsal cinsiyet temelli şiddet mağdurlarının sığınma evlerine erişimleri önündeki tutumsal, usuli ve fiziksel engellerin tanımlanması;
- (c) Sözleşmenin 16 (3). Maddesi uyarınca, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun (TİHEK) işlevsel, yapısal ve mali açıdan bağımsızlığının sağlanması ve TİHEK'in işkenceyi önleme ulusal mekanizması olması itibariyle, engelli bireylerin kaldığı psikiyatri hastaneleri ve diğer kurumlarda işkencenin önlenmesi ve izlenmesi faaliyetlerinin görev tanımı içinde yer alması.

Kişisel bütünlüğün korunması (Mad. 17)

36. Komite, zihinsel ya da psiko-sosyal engelli kadınların zorla kısırlaştırıldığı ve zorla kürtaj edildiğine dair raporlardan endişe duymaktadır. Komite ayrıca, engelli bireylerin rızası olmadan vasi ya da üçüncü tarafların tıbbi müdahale talep ettiği ya da izin verdiği durumlarda engelli bireylerin fiziksel ve zihinsel bütünlüğünü güvence altına alacak usuller hakkında bilgi olmamasından da endişe duymaktadır.

37. Komite, Taraf Devlet'e aşağıda belirtilen tavsiyelerde bulunmaktadır:

- (a) Mevcut mevzuat gözden geçirilerek, hukuki ehliyetlerinden yoksun bırakılmış engelli bireylerin velisi ya da vasisi olarak hareket eden üçüncü tarafların rızası ile yapılan tıbbi müdahalelerin yasaklanması ve engelli bireylerin hür iradesine ve tercihlerine riayet eden ve onurlarını ve bireysel özerkliklerini koruyan karar verme süreçlerine destek mekanizmalarının desteklenmesi;
- (b) Zorla kürtaj ve kısırlaştırma operasyonlarının yasaklanması için gerekli tedbirlerin alınması, zorla tıbbi müdahalenin zararlı bir uygulama olduğuna dair farkındalığın artırılması ve engelli bireylerin tıbbi ve cerrahi tedavisi yapılmadan önce bilgilendirilerek rızalarının alınması;
- (c) Hastaların hakları ile ilgili broşürler, sosyal medya yayınları ve rehber bilgilerin Easy Read gibi kolay erişilebilir formatta ve sade bir dilde hazırlanmasının sağlanması ve engelli bireyler ve sağlık bakım merkezlerinde çalışan doktor ve sağlık personelinin bu yayınlardan haberdar edilmesi;
- (d) Herhangi bir tıbbi müdahaleye zorla maruz kalan engelli bireylere tazminat, telafi ve rehabilitasyon gibi hukuk yollarının temin edilmesi, İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu tarafından elde edilen bilgi doğrultusunda süratle işlem yapılması ve mağdurlara yardım edilmesinin sağlanması.

Hareket özgürlüğü ve uyrukluk (Mad. 18)

38. Komite, aşağıda belirtilen hususlarda sınırlı bilgi olmasından dolayı endişe duymaktadır.

- (a) Taraf Devlet'te bulunan engelli göçmen işçi, sığınmacı ve mültecilerin durumu ve oranı,

- (b) Ülkeye yerleşim öncesi yapılan işlemler dahil, tüm göçmenlik ya da sığınmacılık işlemleri süresince engelli bireylerin yararlanabileceği usule uygun düzenlemeler ve destek sistemi, ve göçmenlik ile ilgili çalışan ve mülteci statüsünün verilmesi kararını alan yetkili personele verilen eğitimler;
 - (c) Engelli göçmen işçiler, sığınmacılar ve mültecilerin hakları ile ilgili kamu politikaları ve programlar, ve engelli mültecilerin ihtiyaçlarının tanımlanmasında engelli kuruluşlar dahil, sivil toplum kuruluşlarının katılımı.
39. Komite, Taraf Devlet'e altta belirtilen tavsiyelerde bulunmaktadır:
- (a) Taraf Devlet'te engelli göçmen işçiler, sığınmacılar, mülteciler dahil hareket halindeki engelli bireylerin durumu hakkında cinsiyet, yaş, etnik köken vs. gibi unsurlara göre ayrıştırılmış veri toplanması ve araştırma yapılması; kamu politikaları ve programlarını bilgilendirmek amacıyla engelli kuruluşları dahil çok-paydaşlı bir mekanizmanın kurulması.
 - (b) Sözleşme uyarınca engelli bireylerin hakları konusunda koruma masalarında çalışan görevlilerin eğitilmesi; göçmenlik, mülteci statüsünün belirlenmesi ve yeniden yerleştirme süreçlerinde usule uygun düzenlemeler yapmak ve destek sağlamak üzere bir protokolün benimsenmesi ve mevcut düzenlemeler ve destek sistemi hakkında bilgilerin engelli bireyler için Easy Read gibi erişilebilir bir formatta hazırlanması ve göçmen, sığınmacı ve mülteci topluluklarına ana dillerinde bilgi verilmesi;
 - (c) Kamu politikaları ve programlarında engelli göçmen işçiler, sığınmacılar ve mültecilerin dikkate alınması ve başta engelli mülteci kadınlar olmak üzere engelli göçmen işçiler, sığınmacılar ve mültecilerin ihtiyacı olan destek, erişilebilirlik ve makul düzenlemeleri temin edecek beşeri, mali ve teknik kaynakların sağlanması.
40. Komite, engelli bireylerin havayolu ile seyahat etmesi için sağlık raporu alma şartının olduğu ve zihinsel ve psiko-sosyal engelli bireylerin yurtdışına seyahat etmesi için vasilerinden onay alması gerektiğine dair edinilen bilgilerden endişe duymaktadır.
41. Komite, Taraf Devlet'in sağlık raporu ve üçüncü tarafların onayı gibi engelli bireylerin ülke içinde ve dışında serbest dolaşımını önleyen ayrımcı şartların kaldırmasını tavsiye etmektedir.

Bağımsız yaşama ve topluma dahil edilme (Mad. 19)

42. Komite aşağıda belirtilen hususlarda endişe duymaktadır:

- (a) Engelli bireylerin bağımsız yaşama ve kendi ikamet yerlerini seçme haklarını tanıyan yasal bir çerçevenin olmaması;
- (b) Engelli bireylerin yaygın olarak, engellilik türlerine göre "umut evleri" gibi tesislerde kalması ve engelli çocukların çocuk bakımevi ve yetim evlerinde kalması;
- (c) Engelli bireylere verilen destek hizmetlerinde tıbbi bir yaklaşımın hakim olması ve kurumlar ile ilişkilendirilmesi, bilhassa otistik bireylerin etkilendiği "tarama", "tanı", "müdahale" ve "rehabilitasyon" amaçlı destek verilmesi; ve engelli bireylerin mevcut destek biçimleri ve desteğe erişim mekanizmalarından yeterince haberdar olmaması;

- (d) Engelli bireylerin kişisel yardım alması için gerekli tedbirlerin olmaması ve evde bakım desteği için sağlanan asgari ücretin engelli bireylerin kendisi yerine hısımları ya da vasilerine verilmesi;
 - (e) Engelli bireylerin topluma dâhil edilmesini kolaylaştıran erişilebilir toplum hizmetlerine yönelik bütüncül bir yaklaşım olmaması, bilhassa toplumda barınma hakkına erişimin sağlanmasına yönelik tedbirlerin olmaması.
43. Komite, bağımsız yaşama ve topluma dâhil edilmeye ilişkin 5 sayılı genel yorumu (2017) uyarınca, Taraf Devlet'e aşağıda belirtilen tavsiyelerde bulunmaktadır:
- (a) 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun gözden geçirilerek, Sözleşme'ye uyumlu hale getirilmesi; bu doğrultuda engelli bireylerin bireysel bir hak olarak bağımsız yaşama haklarının tanınması, ve engelli bireylerin istedikleri yerde ve istedikleri kişiler ile yaşamayı seçme özerkliğinden yararlanmasını kolaylaştıran tedbirlerin alınması;
 - (b) Engelli bireyler ve çocuklara yönelik kurum bakımının kaldırılması amacıyla, engelli kuruluşları ile istişare halinde, ulusal ve il düzeyinde somut bir zaman çizelgesi ve kıstas noktaları olan bir strateji benimsenerek, uygulanması ve izlenmesi; ve kurum bakımı yerine engelli bireylerin bağımsız yaşamasına destek verilmesi;
 - (c) Yaş ya da engele bakılmaksızın engelli bireylere bireyselleşmiş destek sağlanması için daha çok kaynak tahsis edilmesi, ve tüm illerde engelli tüm bireyler için insan hakları temelli akıl sağlığı hizmetlerinin sunulması;
 - (d) Engelli bireylerin bağımsız yaşaması ve topluma dahil edilmesi için gerekli desteğe nasıl erişebileceklerine dair engelli bireylere ve ailelerine sistematik olarak bilgi sunulması;
 - (e) Düşük maliyetli barınma, insan ürünü çevre, kamu alanları ve ulaşım dâhil, engelli bireylere toplum içinde daha fazla erişilebilirlik sağlanması için gerekli politika ve yasaların yürürlüğe girmesi ve mali kaynakların tahsis edilmesi.

Düşünce ve ifade özgürlüğü ve bilgiye erişim (Mad. 21)

44. Komite aşağıda belirtilen hususlarda endişe duymaktadır:

- (a) Türkçe işaret dilinde nitelikli çevirmenlere sertifika veren bir mekanizma olmaması ve devlet dairelerinde, okullarda ve kültürel etkinliklerde Türkçe işaret dilinin kullanımını teşvik etmek ve yaygınlaştırmak için alınan tedbirlerin yetersiz olması;
- (b) Kırsal alanda yaşayan engelli bireylerin bilgi edinmesi için Braille alfabesi, Easy Read gibi erişilebilir formatların kullanımını geliştirmek ve erişilebilir bilgi ve iletişim teknoloji olanaklarını sağlamak için yeterli tedbirlerin alınmaması;
- (c) Web İçeriği Erişilebilirlik Kılavuzlarının yeterince uygulanmaması, bu kılavuzlara uyan kamu web sitelerinin düşük oranda olması ve sadece belli sayıda yayın organında işaret dili çevirisi ve sesli betimleme kullanılması.

45. Komite, Taraf Devlet'e aşağıda belirtilen tavsiyelerde bulunmaktadır:

- (a) İşitme engelli bireylere yönelik kuruluşlar ile birlikte çalışarak, kaliteli çeviri hizmetlerinin sunulması için bir mekanizma kurulması;

- (b) Braille, Easy Read gibi erişilebilir formatlar, iletişim yöntemleri ve araçların kullanımının teşvik edilmesi ve kolaylaştırılması; ve bilhassa kırsal alanda yaşayan engelli bireylerin, düşük maliyetli yazılım ve yardımcı ekipman dahil, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişiminin sağlanması;
- (c) Devlete ait web sitelerinin erişilebilir olması için gösterilen çabaların iki katına çıkarılması; internette bilgi hizmeti sunan özel kuruluşların tüm engelli bireyler için erişilebilir formatlarda bilgi sunmasının temin edilmesi ve erişilebilirlik standartlarına uymayan yayın şirketlerine yaptırım uygulanması.

Hane ve aile hayatına saygı (Mad. 23)

46. Komite, zihinsel ya da psiko-sosyal engelli bireylerin evlenmesi ve aile kurması için “tıbben bir mani” olmadığını gösteren sağlık raporu alınmasını şart koyan Medeni Kanun hükümlerinden endişe duymaktadır. Komite ayrıca, engelli bireylerin damgalanarak ebeveyn rolünü üstlenmelerinin engellenmesinden ve engelli çocukların ailelerine yönelik desteğe erişimin kısıtlı olmasından, bu desteğin sadece yoğun desteğe ihtiyacı olan engelli çocukların ailelerine sağlanan yardım ile sınırlı olmasından dolayı endişe duymaktadır.
47. Komite, Taraf Devlet’e aşağıda belirtilen tavsiyelerde bulunmaktadır:
- (a) Medeni Kanunda engelli bireylerin evlenme hakkını engelleyen hükümlerin iptal edilmesi, ve engelli bireylerin evlenme, aile kurma, çocuk sahibi olma ve ilişki kurma haklarından herkes ile eşit şekilde yararlanmasının sağlanması;
 - (b) Engelli ebeveynler ve ailelerin çocuklarını evde yetiştirebilmesi için gerekli tedbirlerin alınması, engelli bireylerin çocuk sahibi olmasına yönelik sosyal önyargıların ortadan kaldırılması, ve bu doğrultuda ailelere yeterli aylık yardım ve destek sağlanması;

Eğitim (Mad. 24)

48. Komite aşağıda belirtilen hususlarda endişe duymaktadır:
- (a) Her açıdan ayrımcı bir uygulama olan ayrı eğitimde ısrar edilmesi, kapsayıcı eğitim sisteminin olmaması, okullarda fiziksel erişilebilirlik koşullarının iyileştirilmesine rağmen eğitimin her düzeyinde makul düzenleme ve desteğin olmaması;
 - (b) Ana akım okullarda bireyselleşmiş destek alan engelli çocuklar hakkında sistematik veri olmaması;
 - (c) Okul müfredatının, özellikle matematik ve programlama derslerinin, engelli öğrencilerin ihtiyaçlarına göre uyarlanmamış olması; öğretmenlerin ve öğretmen olmayan okul personelinin kapsayıcı eğitim ve eğitim kalitesinin artırılması konularında eğitimli olmaması ve bu durumun işite ve görme engelli çocukların fiilen eğitimden mahrum kalmasıyla sonuçlanması.
49. Komite, kapsayıcı eğitime ilişkin 4 sayılı genel yorumu (2016) uyarınca, Taraf Devlet’e alttaki tavsiyelerde bulunmaktadır:
- (a) Kapsayıcı eğitimin temel bir hak olarak kanunen tanınması, ve uygun beşeri, teknik ve mali kaynaklar ile birlikte yüksek eğitim dahil her düzeyde kapsayıcı eğitimin uygulanması için gerekli kamu politikaları ve stratejilerinin benimsenmesi;

- (b) Zihinsel engelli çocuklar dahil, tüm engelli çocuklar için yeterli oranda bireyselleşmiş destek ve makul düzenleme olması ve diğer çocuklar ile eşit olarak nitelikli kapsayıcı eğitim almalarının sağlanması;
- (c) Kapsayıcı eğitim sisteminin yerleşmesi için yaş, cinsiyet, engellilik türü ve konuma göre ayrıştırılmış verinin sistematik olarak toplanması;
- (d) Öğrencilerin ihtiyaçlarına göre belirlenmiş müfredat hazırlanması, öğretmenler ve eğitim sisteminde çalışan diğer personele Sözleşme uyarınca engelli bireylerin hakları konusunda eğitim verilmesi ve kapsayıcı eğitimin desteklenmesi için yeterliliklerinin geliştirilmesi.

Sağlık (Mad. 25)

50. Komite aşağıda belirtilen hususlarda endişe duymaktadır:

- (a) Hastanelerin ve diğer sağlık bakım hizmetlerinin engelli bireyler için yeterince erişilebilir, elverişli ve uygun maliyetli olmaması, özellikle özel tedavi, fizik tedavi, muayene ekipmanı ve bilgiye erişimin yetersiz olması;
- (b) Sağlık personelinin önyargılı tutumları nedeniyle engelli bireylerin cinsel ve üreme sağlığına erişiminin engellenmesi; konsültasyon ya da muayeneler sırasında engelli bireylerin mahremiyetini koruyucu tedbirlerin olmaması;
- (c) Aile hekimliği, mobil sağlık hizmetleri, hastalar için ulaşım servisi ve sağlık hizmetlerine erişimi bilhassa kırsal alanda kolaylaştıran şartlı nakit transferi sistemine dahil olan engelli bireyler hakkında cinsiyet, yaş, etnik köken, göçmenlik statüsü temelinde ayrıştırılmış verinin olmaması.

51. Komite, Taraf Devlet'e aşağıda belirtilen tavsiyelerde bulunmaktadır:

- (a) Engelli bireyler için sağlık hizmetlerinin daha erişilebilir, elverişli ve uygun maliyetli hale getirilmesi; genel sağlık sigortası, erişilebilir ekipman, özel hasta bakımı ve engelli bireylerin ihtiyacı olan erişilebilir bilgi ve çeviri hizmetleri gibi hususların sağlık hizmetlerinin altyapısına yapılan yatırımlarda dikkate alınması;
- (b) Cinsel ve üreme hakları dahil engelli bireylerin hakları konusunda sağlık profesyonellerinin eğitiminin ve bilincinin artırılması, ve tıbbi muayene ve konsültasyonlarda engelli bireylerin mahremiyetine saygı gösterilmesi için gerekli protokollerin benimsenmesi;
- (c) Aile hekimliği, mobil sağlık hizmetleri ve hastalar için ulaşım servisi gibi toplum temelli sağlık hizmetlerini izleme mekanizmalarının uygulanarak, engelli bireylerin özellikle kırsal alanlarda bu programlara ne ölçüde eriştiğinin ve sunulan hizmetlerin kapsamının tespit edilmesi;

Çalışma ve istihdam (Mad. 27)

52. Komite aşağıda belirtilen hususlarda endişe duymaktadır:

- (a) Engelliliğe dayalı ayrımcı politikaların uygulanması, engelli bireylere işgücü piyasasında istihdam fırsatları yaratmak yerine bilhassa zihinsel ya da psiko-sosyal engelli bireyler için korumalı işyerlerinin teşvik edilmesi;
- (b) Bireyselleşmiş destek ve makul düzenlemeler sunmayan ve makul düzenleme standartlarına uymayan işyerlerine uygulanan etkili yaptırımlar hakkında yeterli bilgi olmaması;

- (c) Kamu sektöründe yüzde 3 oranında engelli istihdam edilmesi için konulan kotaya ve özel sektörde engelli bireyler için belirlenen istihdam kotalarına yeterince uyulmaması,

53. Komite, Taraf Devlet'e aşağıda belirtilen tavsiyelerde bulunmaktadır:

- (a) Korunmalı işyerleri uygulaması ve ilgili yasa, politika ve uygulamaların kaldırılması; zihinsel ya da psiko-sosyal engelli bireyler ve engelli kadınlar dâhil tüm engelli bireyler için tüm sektörlerde kapsayıcı, açık ve erişilebilir bir iş piyasası olmasını teşvik etmek üzere kıstas noktaları ve zaman çizelgesi olan bir strateji benimsenmesi ve çalışma yeterliliği ve girişimcilik konularında sürekli eğitimin ve iş yönetimi için teknik yardımın temin edilmesi;
- (b) İş ve istihdam alanında engelliliğe dayalı ayrımcılık yapılan durumlarda tazminat verilmesi gibi etkili hukuk yollarının mevzuatta yer alması;
- (c) Kamu idaresi ve diğer çalışma sektörlerinde uygulanan istihdam kotalarında eşit şartlar aranması, istihdamda kota sistemine uyumun izlenmesi ve ilgili verinin toplanması; ve kota sistemine uyulmayan durumlarda yeterli yaptırımın uygulanması;
- (d) Sözleşme'nin 27. Maddesi ile Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarınının 8.5 sayılı hedefi arasındaki ilişki dikkate alınarak, engelli bireylerin eşit işe eşit ücret ilkesi uyarınca verimli ve insana yakışır şekilde istihdam edilmesi.

Yeterli yaşam standardı ve sosyal koruma (Mad. 28)

54. Komite aşağıda belirtilen hususlarda endişe duymaktadır:

- (a) Mali krizlerin engelli bireyler, aileleri ve engelliliğe bağlı ihtiyaçlarından kaynaklanan ek masrafları karşılama güçleri üzerindeki olumsuz etkisi;
- (b) Engelliler için aylık yardım programı ve sosyal konut projeleri gibi sosyal programlarda, engelli bireylerin tıbbi engellilik değerlendirmesi, ailelerinin gelir durumu ve uyrukları temelinde dışlandığı, ve mülteciler ya da insani ikamet iznine sahip kişilere verilen nakit yardımın uluslararası işbirliğine bağlı olduğuna dair bilgiler;
- (c) Engelli kadınlara bağlanan engellilik aylığında toplumsal cinsiyete dayalı fark.

55. Komite, Taraf Devlet'e aşağıda belirtilen tavsiyelerde bulunmaktadır:

- (a) Mali kriz zamanlarda, krizin engelli bireyler üzerinde orantısız olumsuz etki yaratmasını önlemek amacıyla, engelliliğe bağlı ekstra masraflar için verilen aylık yardım dâhil, engelli bireylerin sosyal korumaya erişimleri ve yeterli gelir düzeyleri olduğunun temin edilmesi ve kamu politikalarında bu teminata her zaman yer verilmesi;
- (b) Engelli aylığının bağlanması için aranan kriterlerin değiştirilmesi; söz konusu kriterlerin ve destek düzeylerinin engellilik insan hakları modeline uygun olması ve tüm engelli bireyleri kapsamaması; insani ikamet iznine sahip engelli bireyler, engelli sığınmacılar ve mültecilere nakit yardımı sağlayan programlara ait mali kaynakların sürdürülebilir olması ve genişletilmesi;
- (c) Sosyal koruma programları çerçevesinde aylık yardımı alan engelli kadınların sayısının artırılması için spesifik tedbirlerin alınması.

Siyasal ve toplumsal yaşama katılım (Mad. 29)

56. Komite aşağıda belirtilen hususlarda endişe duymaktadır:

- (a) Zihinsel ya da psiko-sosyal engelli bireylerin seçme ve seçilme hakkını kullanmasını engelleyen yasa hükümleri;
- (b) Oy merkezlerinin ve seçim sandıklarının erişilebilir olmaması ve Braille, işaret dili ve Easy Read gibi erişilebilir formatlarda malzeme ve bilginin eksikliği;
- (c) Seçim ve siyasi süreçlerde engelli bireylerin ihtiyaçlarının dikkate alınması için seçim görevlilerine yönelik eğitim programları gibi farkındalık artırıcı bilginin olmaması;

57. Komite, Taraf Devlet'e altta belirtilen tavsiyelerde bulunmaktadır:

- (a) Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun değiştirilerek, zihinsel ya da psiko-sosyal engelli bireylerin seçme ve seçilme haklarını yasaklayan hükümlerin kaldırılması;
- (b) Oy merkezlerinde, kırsal ve merkezden uzak alanlarda olan seçim sandıklarına bilhassa özen gösterilerek, tüm engelli bireyler için erişilebilir formatlarda bilgi ve materyalin hazır edilmesi, oy kullanımı için erişilebilir ortam olması ve kapalı oy kullanma usulünün temin edilmesi;
- (c) Engelli bireylerin seçim ve siyasi süreçlere etkili katılımlarının sağlanması amacıyla, engelli bireylerin hakları konusunda seçim görevlilerine seçim sürecinin her aşamasında uygun eğitim verilmesi.

Kültürel hayata katılım, rekreasyon, eğlence ve spor (Mad. 30)

58. Komite, kör, görme ya da matbuat engelli bireylerin basılı yayınlara erişimine olanak tanıyan "Kör, Görme veya Diğer Matbuat Engellilerin, Yayımlanmış Eserlere Erişiminin Kolaylaştırılmasına Dair Marakeş Sözleşmesini" Taraf Devlet'in henüz onaylamamış olmasından endişe duymaktadır.

59. Komite, Marakeş Sözleşmesinin en kısa sürede onaylanması ve uygulanması için Taraf Devlet'i uygun tüm tedbirleri almaya teşvik etmektedir.

60. Komite, engelli bireylerin ana akım spor etkinliklerine katılma ve spor tesislerinden yararlanmalarına dair sınırlı bilgi olmasından endişe duymaktadır.

61. Komite, engelli bireylerin ana akım spor etkinliklerine engelli olmayan bireyler ile eşit temelde, mümkün olan en geniş ölçüde ve her seviyede katılımlarının teşviki için Taraf Devlet'in gerekli tedbirleri almasını tavsiye etmektedir.

C. Özel yükümlülükler (Mad. 31-33)

İstatistikler ve veri toplama (Mad. 31)

62. Komite, Ulusal Engelliler Veri Bankasının tüm engelli bireyleri kapsamaması, mesela kurumda bakılan engelli bireylerin veri bankasında yer almaması nedeniyle endişe duymaktadır. Komite ayrıca, engelli bireylerin durumu ve haklarından yararlanma konusunda karşılaştığı engelleri tanımlayan ve yaş, cinsiyet, coğrafi konum ve diğer kriterlere göre ayrıştırılmış veri olmamasından endişe duymaktadır. Komite, engelli kuruluşlar dahil, sivil toplum kuruluşlarının istatistik ve veri toplama süreçlerine katılmamasından dolayı da endişe duymaktadır.

63. Komite, Taraf Devlet'e aşağıda belirtilen tavsiyelerde bulunmaktadır:

- (a) Engelli bireylerin durumu ve haklarından yararlanma hususunda karşılaştığı engeller ile ilgili bilgi toplanması sürecinde Washington Engellilik İstatistikleri Grubu tarafından önerilen soruların kullanılması, ve verilerin

yaş, cinsiyet, coğrafi konuma göre ayrıştırıldığı, ikamet bilgisi ve engel türünün de belirtildiği merkezi bir veri tabanının düzenli olarak güncellenmesi;

- (b) Engelli bireylerin engelli kuruluşlar aracılığıyla veri toplama sürecinin planlanması ve tasarım aşamalarına aktif olarak dahil olması ve yakın işbirliği yapılması için gerekli tedbirlerin alınması.

Uluslararası işbirliği (Mad. 32)

64. Komite, aşağıda belirtilen hususları endişe ile gözlemlemektedir:

- (a) Engellilik ile ilgili konuların Taraf Devlet'in teknik işbirliği ve yardım programlarına dahil edilmesini konu alan kılavuzlar hakkında bilgi olmaması;
- (b) Engelli kuruluşları dâhil, sivil toplum kuruluşlarının engelli bireylerin haklarının uygulanması amacıyla kullanılan uluslararası fon kaynaklarına erişimine dair bilginin olmaması;
- (c) 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminin uygulanması için yürütülen çalışmalarda Sözleşme'ye uymak için alınan tedbirler hakkında bilgi olmaması.

65. Komite, Taraf Devlet'e altta belirtilen tavsiyelerde bulunmaktadır:

- (a) Engellilik ile ilgili konuları uluslararası kalkınma politikalarının ayrılmaz bir parçası olarak ele alan uluslararası işbirliği kılavuzları ve politika çerçevelerinin benimsenmesi ve yeterli kaynakların tahsis edilmesi;
- (b) Engelli kuruluşların ulusal ve uluslararası kaynaklardan fon almasına ya da talep etmesine imkân sağlanması;
- (c) Kamu bütçesiyle ilgili süreçlere, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının ulusal düzeyde izlenmesi sürecine ve uluslararası karar alma ve işbirliği mekanizmalarına engelli kuruluşları aracılığıyla engelli bireylerin de aktif olarak dahil edilmesi ve yakın işbirliği yapılması.

Ulusal uygulama ve izleme (Mad. 33)

66. Komite aşağıda belirtilen hususlarda endişe duymaktadır:

- (a) Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin yeni temas noktası olan Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün Sözleşme'nin uygulanışı ile ilgili yasal, politika ve programlarda engelli kuruluşları ile yakın işbirliği kurmak için gerekli mekanizmalara sahip olmaması;
- (b) Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TIHEK) ve Kamu Denetçiliği Kurumunun (KDK), Sözleşme'nin uygulanışını izlemek için gerekli bağımsız statüye sahip olmaması ve insan haklarının desteklenmesi ve korunması için kurulan ulusal kurumlara ilişkin Paris Prensiplerine uymaması;
- (c) Engelli Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu'nun faaliyetlerine, çatı kuruluşlar dahil, engelli kuruluşlarının sistematik olarak dahil edilmemesi.

67. Komite, Taraf Devlet'e aşağıda belirtilen tavsiyelerde bulunmaktadır:

- (a) Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün, engelli kuruluşları ile istişarede bulunma görevi dâhil, ulusal ve il düzeyinde kapasitesinin güçlendirilmesi için gerekli tedbirlerin alınması; ve Sözleşme'nin tüm politika sektörlerinde yaygın hale getirilmesi;
- (b) Sözleşme'nin 33 (2). Maddesi uyarınca bağımsız izleme çerçevesinin, insan haklarının desteklenmesi ve korunması amacıyla kurulmuş olan ulusal kurumların statüsüne ilişkin prensiplere (Paris Prensipleri) ile tam olarak

uyumlu olduğunun temin edilmesi; ve bağımsız izleme çerçevelerinin rolü hakkında Komite'nin usul kurallarının (bakınız CRPD/1/Rev.1, ek) dikkate alınması;

- (c) Sözleşme'nin 33 (2). Maddesi ve Komite'nin 7 sayılı genel yorumu (2018) uyarınca, Sözleşme'nin uygulanışının bağımsız olarak izlenmesi sürecine engelli bireylerin tam ve etkili katılımının sağlanması ve yeterli kaynağın temin edilmesi.

IV. Takip

Bilginin yaygınlaştırılması

68. Komite, Taraf Devlet'ten bu Nihai Gözlem Raporunda yer alan tavsiyeleri yerine getirmesini beklemektedir ve Taraf Devlet'in dikkatini 12 (b) ve 53 (a) sayılı paragraflarda yer alan ve acil tedbirlerin alınmasını gerektiren tavsiyelere çekmek istemektedir. Komite Taraf Devlet'in nihai gözlemlerini değerlendirmeleri ve eyleme geçmeleri için Hükümetin, Meclisin, ilgili bakanlıkların, yerel yetkililerin ve eğitim, sağlık ve hukuk gibi ilgili meslek gruplarının ve, modern sosyal iletişim stratejileri aracılığıyla, medyanın gündemine taşınmasını tavsiye etmektedir.
69. Komite, Taraf Devlet'in, sivil toplum kuruluşlarını, bilhassa engelli kuruluşlarını, periyodik raporların hazırlanması sürecine dahil etmesini kuvvetle teşvik etmektedir.
70. Komite, Taraf Devlet'in nihai gözlemleri, ulusal ve azınlık dillerinde, işaret dilinde ve Easy Read gibi erişilebilir formatlarda, engelli bireyler ve ailelerine, sivil toplum örgütleri ve engelli kuruluşlar dahil yaygın şekilde dağıtımını yapmasını ve hükümetin insan hakları ile ilgili web sayfasında yayınlamasını beklemektedir.

Bir sonraki rapor

71. Komite, Taraf Devlet'in ikinci, üçüncü ve dördüncü periyodik raporları birleştirerek tümünü en geç 28 Ekim 2023 tarihi itibarıyla göndermesini ve mevcut sonuç gözlemlerinin uygulanışına dair bilgiyi de rapora eklemesini talep etmektedir. Komite, Taraf Devlet'i, söz konusu raporları Komite'nin sadeleştirilmiş raporlama usulüne göre göndermeye davet etmektedir. Sadeleştirilmiş rapor usulüne göre Komite, ilgili Taraf Devlet'in rapor gönderme tarihinden en az bir yıl önce bir konu listesi hazırlamaktadır. Taraf Devlet'in konu listesine vereceği yanıtlar rapor yerine geçmektedir.

Engellilik günümüzde bir insan hakları meselesi olarak ele alınıyor. 2019 yılında 'Türkiye'nin engelli hakları karnesi' olarak nitelendirebileceğimiz bir rapor yayımlandı. Bu raporu hazırlayan Birleşmiş Milletler(BM) Engelli Hakları Komitesi Türkiye'de engelli hakları ve adalete erişim süreçlerinin geliştirilmesi için pek çok öneride bulundu. Kitap bu raporun, raporun içerdiği eleştirilerin ve çözüm önerilerinin ele alındığı bir Sempozyum'un metinlerini okuyucuyla buluşturuyor.

Kitapta İstanbul Barosu Engelli Hakları Komitesi üyelerinin engelli hakları konusunda yaptıkları dört sunum metni ile BM Engelli Hakları Komitesi Nihai Gözlem Raporu'nun değerlendirildiği üç konuşmacı metni yer almaktadır.

Türkiye'de engelli bireylerin hakları konusunda tartışmalar devam ediyor. Engellilik alanındaki önemli paydaşlardan ikisini oluşturan üniversite (İstanbul Üniversitesi) ve sivil toplum kuruluşu (İstanbul Barosu Engelli Hakları Komitesi) iş birliği ile hazırlanan bu kitabın güncel tartışmalara ışık tutacağını ve sonraki yıllarda yapılacak ülke değerlendirmeleri için bir kaynak oluşturacağını umuyoruz.

İKSAD
Publishing House

ISBN: 978-625-367-294-2